

ΧΡΗΤΙΚΑ 1845

Κομ Πουαί

Επιλογαί του

Δ. Γελαππί.

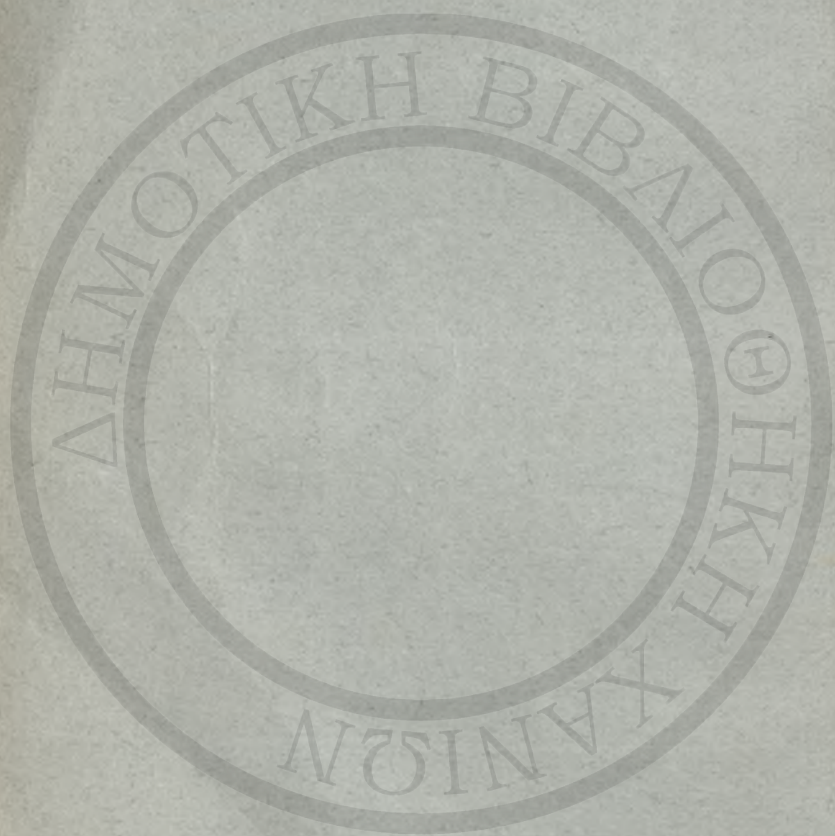
Μεταφρασάς υπό

Ν. Γ. Κυρομαζαί

Αθήναι

1845

ΚΡΗΤΙΚΑ 1894

ΚΡΗΤΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ.

ΓΑΛΛΙΣΤΙ ΜΕΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣΑΙ

ΥΠΟ

Νικηφόρου **ΣΑΒΑΡΗ,**

ΕΛΛΗΝΙΣΤΙ ΔΕ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΕΙΣΑΙ

ΥΠΟ

Ν. Γ. ΖΥΓΟΜΑΛΑ.

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
— ΧΑΝΙΩΝ —
Αδφ. έριθ. <u>56473</u>
Χρονολ. Εισαγ. <u>1895-2000</u>
Ειδικότης <u>Σύγχρονη Κριτική</u>
Αριθ. <u>910.502/ΣΑΒ</u>

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ.

ΕΚ ΤΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ,

1845.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΧΑΝΙΩΝ

18

Ἐδρίσκειται ἐν Ἀθήναις παρὰ τῷ Κυρίῳ Πουλῆ καὶ τοῖς
λοιποῖς βιβλιοπώλαις.
" Ἐν Σύρῳ παρὰ τῷ Κυρίῳ Μελισταγῆ.
" Ἐν Ναυπλίῳ παρὰ τῷ Κυρίῳ Τόμπρα.
" Ἐκτὸς δὲ τοῦ Κράτους παρὰ τοῖς ΚΚ. Προ-
ξένοις.

Τιμᾶται διὰ μὲν τὸ ἐσωτερικὸν δραχ. 2 1/2· διὰ δὲ τὸ
ἐξωτερικὸν δραχ. 3.

Μαριζιά Διακογιάννη

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΧΑΝΙΩΝ

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Αἱ ἀνά χειρας Κρητικαὶ Ἐπιστολαί, συγγραφεῖσαι ὑπὸ Σαβαρῆ κατὰ τὸ 1779, προτίθενται νὰ διδάξωσιν ἅπασαν τὴν ἱστορίαν τῆς πρώτης τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν πόλεων πολιτισθείσης Κρήτης. Ἐν αὐταῖς ἀπαντᾷ τις περιγεγραμμένον, μεθ' ὅλης τῆς φιλοσοφικῆς ἀκριβείας τοῦ συγγραφέως, τὸ ὑπὸ Μίνως τεθὲν θεῖον ἐκεῖνο πολίτευμα, ἀπὸ τοῦ ὁποῖον πρώτη ἡ Λακεδαίμων καὶ εἶτα ἅπασαι, τολμῶ εἰπεῖν, αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις ἠρύσαντο τὰς βάσεις τῆς νομοθεσίας των. Ἡ εἰκονικωτάτη περιγραφή τοῦ Λαβυρίνθου καὶ τοῦ πρὸς τὸν ἐν αὐτῷ ἐνδιατώμενον Μινώταυρον, κατ' ἄλλους μὲν καθ' ἑπταετίαν, κατ' ἄλλους δὲ κατ' ἔννεαετίαν, ἀποστελλομένου δασμοῦ τῶν ἑπτὰ παρθένων καὶ ἴσων παίδων, εἶναι τὸ ἀριστούργημα τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Κ. Σαβαρῆ. Ὅ,τι δὲ παρέχει εἰς τὸν ἀναγνώστην νὰ κατανοήσῃ ἀρκούντως τὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀξιολογότητα τῆς νήσου, εἶναι ἡ ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων μέχρι τῶν τελευταίων κατακτητῶν Ὀθωμανῶν σύντομος ἔκθεσις τῆς ἱστορίας αὐτῆς, παρ' ἧς θέλει πληροφορηθῆ πόσας δυνάμεις κατέβαλον οἱ κατὰ καιροὺς κατακτηταὶ πρὸς ἐκπόρθησιν τοῦ δεξιῦ τούτου ὀφθαλμοῦ τῆς Ἑλλάδος, τοῦ ὁποῦ στερουμένη αὕτη, πάντοτε θέλει ἀμφιβάλλει περὶ τοῦ μέλλοντός της, καὶ κινδυνεύει νὰ γίνῃ ἡ λεία τοῦ τυχόν ἐπιδραμόντος. Τὴν Ἑλλάδα κεχωρισμένην οὖσαν τῆς Κρήτης, δυνάμεθα νὰ παρομοιάσωμεν μὲ καχέκτην, ὅστις διάγει ἀπὸ παντὸς προφυλαττόμενος, καὶ ἔχων χειρας καὶ πρόσωπον ἐντὸς τῆς περιβολῆς, φοβούμενος μὴ τυχὸν ὑπὸ παραμικροῦ φουθήματος ἀέρος πρόσβληθῆις, ἀπολέσῃ τὸν βίον.

Εἰς δὲ τὸ τελευταῖον μέρος ὁ συγγραφεὺς περιγράφει τὰς

διαφόρους πόλεις, τὸν πληθυσμὸν, τὴν βιομηχανίαν, τὸ ἐμπόριον, καὶ τελευτᾶ ἐπιφέρων μερικὰς ἀξιολόγους παρατηρήσεις περὶ τῆς νήσου.

Γενναῖοι καὶ φιλότιμοι Κρήτες! εἰς Ὑμᾶς μάλιστα πάντων συριστῶμεν τὰς ἀνὰ χεῖρας ἐπιστολάς, τὰς ὁποίας, ἀναγινώσκοντες, θέλετε πληροφορηθῆ ἀπὸ ποίας πατρίδος καὶ ὁποίων τὴν καταγωγὴν ἔχετε προγόνων, οἵτινες διὰ τῆς χαρκτηριστάτης αὐτοῦς ὁμοιότητος ἐπὶ τοσοῦτον διετέλεσαν χρόνον ἀκμάζοντες, καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀποπειραθέντας νὰ καταδουλώσωσι τὴν πατρίδα των κατατροπώσαντες. Ἄλλ' ὅτε ἡ μυσαρὰ διχόνοια ἤρχισεν ὑποκούφως πῶς ἐγκαθιδρούσα ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν τὰ ἀνάκτορά της, τότε δὴ διαφόρων δοῦλοι ἐγένοντο, καὶ τὸ πάντων αἰσχιστον αὐτῶν τῶν Ὀθωμανῶν. Ἐχοντες λοιπὸν πρὸ ὀφθαλμῶν, ὦ Κρήτες! τὸν καθρέπτην τῶν προγόνων Ὑμῶν, ἀποφεύγετε τοὺς περιβάλλοντας Ὑμᾶς κόλακας, οἵτινες, φθονοῦντες τὸ μέλλον τῆς Πατρίδος Σας καὶ τὴν ἐλευθέριον ἀγωγὴν τῶν παιδῶν Σας, ἐν παραβύστω τὸν ὄλεθρον Ὑμῶν αὐτῶν τεκταίνονται. Μόνον δ' ὄπλον κατ' αὐτῶν ν' ἀντιτάξετε ἔχετε τὴν ὁμοιοτητα, κατὰ τῆς ὁποίας οὐδὲν κατισχύει.

Ὅσοι δὲ ἐξ Ὑμῶν ζῶντες ἐντὸς τῆς ἐλευθέρου Ἑλλάδος, προσεβλήθητε κατὰ τὸ φιλότιμον, ὡς ἑτερόχθονες ἀποκαλεσθέντες Σείς, οἵτινες, διὰ τοῦ εὐγενοῦς αἱματός Σας, καταποτήσατε τὸ Ἑλληνικὸν τοῦτο ἔδαφος, καὶ ὡς στερηθέντες τοῦ δικαιοῦματος τοῦ κοινῆ περὶ Πατρίδος βουλεύεσθαι, ἐπιδείξατε καὶ πάλιν τὴν ἐν Ὑμῖν ἐμφυτον ἐκείνην ὑψηλοφροσύνην, καὶ μὴ, πρὸς Θεοῦ! οὐδὲν κατὰ τῆς κοινῆς ἡμῶν Πατρίδος προσλάβητε μῖσος, βέβαιοι ὄντες, ὅτι αὐτὴ μὲν εὐγνωμονεῖ πρὸς Ὑμᾶς δι' ὅσας κατεβάλετε θυσίας, καταρᾶται δὲ τοὺς ἀπονενομημένους ἐκείνους προδότας, οἵτινες ἐπάσχισαν ν' ἀποξενώσωσι τὴν μεγάλην Ἑλληνικὴν φυλὴν,

) γ. (

καὶ τῶν ὁποίων τὰ μαῦρα καὶ τρισάθλια ὀνόματα ἢ μὲν ἰστο-
ρία θέλει ἐγχαράξει εἰς τὰς ἀθανάτους αὐτῆς σελίδας μὲ
αἰώνιογ' αἴσχος, αἱ δὲ ἐπερχόμεναι γενεαὶ θέλουν ἐγείρει
κατ' ἐπιπέδον αἰδία ἀναθέματα. Ναί! ὦ Κρήτες! δείξατε τὴν
συνήθη Σας γενναιότητα, καὶ ἐστέ, ὡς καὶ ἄλλοτε πολλάκις,
ἔτοιμοι εἰς πρώτην τῆς Πατρίδος φωνήν! Καὶ τὸ μὲν τέρ-
μα πλησιάζει· ἡ δὲ μικρὰ αὕτη φωλεὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους
εἶναι ἡ ἐστία, ἀφ' ἧς μίαν ἡμέραν ἅπαντες οἱ ὑπὸ τὸν ζυ-
γὸν συναδελφοὶ ἡμῶν θέλουν ἀνάψει τὴν δάδα τῆς ἐλευ-
θερίας!!!

Ὁ μεταφραστής.

...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...

ΚΑΤΑΚΕΚΡΩΤΗΝ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΠΕΡΙ ΚΡΗΤΗΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΩΤΗ.

Αείποτε, Κυρία, όταν ὁ φιλοπράγμων, συρόμενος ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ εἰδέναι, θελήσῃ ἵνα ἀνάξῃ τὰς θεωρίας αὐτοῦ μέχρι τῆς ἀρχῆς τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν, ἀναχαιτίζεται εἰς τὰς ἐρεῦνας τοῦ ὑπὸ τῆς μυθολογίας, ἧτις τῷ παριστά θεοὺς καὶ ἥρωας κατὰ τὸ πλεῖστον ἐμβληματικούς. Τὸ δὲ μυθῶδες τῆς ἱστορίας προηγείται ἐκείνης ὄλων τῶν περιφήμων ἐθνῶν ἀλλὰ τοῦτο, καὶ τοι ὀλίγην πρὸς ἡμᾶς σημαντικότητα ἔχον, οἵτινες δὲν δυνάμεθα, εἰμὴ μετὰ πόνων πολλῶν νὰ εἰκάσωμεν τὴν ἀλήθειαν ἄνὰ μέσον τοῦ πέπλου τῶν ἀλληγοριῶν, ἦτον ὁμοῦς διὰ τοὺς ἀρχαίους ἰσχυρόν τι. Καὶ ἐὰν μὲν ὁ λαὸς δὲν διέκρι-
νεν, εἰμὴ ἱεράν τινα θεολογίαν, εἰς ἣν ὑπετάσσετο κατὰ πνεῦ-
μα, οἱ κατηχημένοι ὁμοῦς εἰς τὰ μυστήρια ταῦτα φιλόσοφοι ἀπεδέχοντο τὰς ἐπὶ τῆς κοσμογονίας τῶν σοφῶν δοξασίας, τοὔτεστι τὴν Ἀστρονομίαν, τὴν Φυσικὴν καὶ τὴν Φυσικὴν ἱστο-
ρίαν.

Πρὶν ἢ διαπραγματευθῶμεν περὶ τῆς νησου Κρήτης, ἐπι-
τρέψατέ μοι, Κυρία, ἵνα ἐνδιατρίψωμεν εἰς τὸ περὶ ἀρχαίας
Ἑλλάδος· διότι θέλει ἐπιδαφιλεύσῃ εἰς ἡμᾶς πληροφορίας
τοιαύτας, ὑφ' ὧν καθοδηγούμενοι, διαρκούσης τῆς ὁδοπορίας,
θέλωμεν ἐξηγήσει πλῆθος πραγμάτων, τῶν ὁποίων ἡ γένεσις
ἤθελεν εἶσθαι εἰς ἡμᾶς ἄγνωστος ἀνευ τούτου. Μόνον δὲ διὰ

τῆς συγκρίσεως τοῦ παρελθόντος πρὸς τὸ ἐνεστὸς δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ὀρθῶς περὶ τοῦ περιφήμου τούτου μέρους. Γνωρίζω καλῶς, Κυρία, ὅτι σχεδὸν γελοιοῦδες εἶναι τὸ νὰ λέγη τις περὶ τῶν ἀρχαίων, ὅτι πρέπει, ἢ νὰ ὑψῶνται μέχρις ὑρανοῦ, ἢ εἰς τοῦσχατον νὰ ἐξουθενῶνται· ἀλλ' ὁ ὀρθὸς λόγος τύπον καὶ ὑπογραμμὸν τὸ δίκαιον ἔχων, καὶ σταθμίζων τὰς ἀνθρωπίνους πράξεις δι' ἰσορρόπου πλάστιγγος, δὲν ἀποδέχεται οὔτε τοὺς αἰῶνας, οὔτε τὰ άτομα, ἐπαινῶν καὶ κατακρίνων ἀμερολήπτως πᾶν ὅ,τι χρῆζει ἐπαινοῦ ἢ ψόγου.

Οἱ παρὰ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου (1) ἀναφερόμενοι Κρήτες Μυθολόγοι λέγουσιν, ὅτι πρῶτοι τῆς νήσου κάτοικοι ὑπῆρξαν οἱ Ἰδαῖοι Δάκτυλοι, θεωροῦντες αὐτοὺς, οἵτινες κατόικουν περὶ τὸ ὄρος τῆς Ἰδης (2), ὡς μάγους, καθότι πολλῶν ἐμπειροὶ ἦσαν, καὶ κατ' ἐξοχὴν περὶ τὴν ἐπιστήμην τῶν ἱερῶν μυστηρίων (3). Ὁ περίφημος περὶ τὴν ποίησιν καὶ τὴν μουσικὴν Ὀρφεὺς ἐπαίδεύθη παρ' αὐτοῖς· ἀνακλύψαντες δὲ τὴν χρῆσιν τοῦ πυρός, τοῦ σιδήρου καὶ τοῦ χαλκοῦ, ἐφηῆρον, εἰς τὸ ὄρος Βερέκυνθον, πλησίον τῆς Ἀπτεράς, τὴν τέχνην τοῦ ἐργάζεσθαι

(1) Διοδώρου Σικελ. Β'. β.

(2) Συγγραφεῖς τινες, οἵτινες διαφωνοῦσιν ὡς πρὸς τὸ ὄνομα τῶν Δακτύλων, ὑποθέτουσιν αὐτοὺς ἐλθόντας ἐκ τοῦ ὄρους Ἰδης τῆς Φρυγίας. Διομήδης ὅμως ὁ Γραμματικὸς, λέγει, ὅτι ἐπωνομάσθησαν οὕτως, ἕνεκα τῆς ὁποίας εἶχον ἐπιδειξιότητος εἰς τὸ κινεῖν τεύς δακτύλους, ἢ ἕνεκα τῆς ἐφευρέσεως τῶν εὐρύθμων ᾠδῶν τοῦ Δακτύλου, ἢ διότι ἦσαν δέκα τὸν ἀριθμὸν κτλ.

(3) Οἱ Μάγοι τὸ πάλαι, δὲν ἀπεκαθίσταντο ἐπαχθεῖς, καθότι ἀπειχον τοῦ θάλου καὶ τῆς ἀγυρτείας, διὰ τὰ ὁποῖα ἐχαρακτήρισθησαν μετὰ ταῦτα. Ὀνομάζοντο δ' οὕτως ἐκεῖνοι, οἵτινες, μεμυημένοι εἰς τὰ ἅγια μυστήρια, ἐγίνωσκον τὸ πνεῦμα τῶν ἀλληγοριῶν, καὶ διεπίπτειον φυσικὰς ἀποκαλύψεις, ὑποκεκρυμμένας ὑπὸ τὸ ἐμβλημα τοῦ μυθώδους. Καὶ οἱ μὲν Τελχῖνες εἰς Ῥόδον, οἱ δὲ Δάκτυλοι εἰς Κρήτην, οἱ δὲ Ἰερεῖς εἰς Αἴγυπτον, καὶ αὐτὸς μάλιστα ὁ Μωϋσῆς, ἐνομιζοντο Μάγοι.

τὰ μέταλλα (1), καὶ ἔνεκα τῶν πολυτίμων τούτων ἐφευρέσεων ἠξιώθησαν θεῖων τιμῶν. Ὁ Ἡρακλῆς, εἰς αὐτῶν ὧν, διεφθέρησθη διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὰ λαμπρὰ αὐτοῦ ἄθλα. Οἱ δὲ ἐπιγεγόμενοι ἀπέδωκαν τὴν τιμὴν τῆς συστάσεως τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων εἰς τὸν υἱὸν τῆς Ἀλκμήνης, οἴτινες, τῇ ἀληθείᾳ, καθ' ὅλα ἐφάμιλλοι τοῦ προκατόχου των ἀναδειχθέντες, ἀπεθανατίσθησαν ὡς αὐτός.

Οἱ Κουρῆτες (2), ἔχγονοι ὄντες, κατὰ τινας, τῶν Ἰδαίων Δακτύλων, πρότερον μὲν κατόχου δάση καὶ σπήλαια· εἶτα δὲ συνεκεντρώθησαν εἰς οἰκικὸν βίον, ὄχι ὀλίγον συντελέσαντες, διὰ τῶν ἐθίμων αὐτῶν πρὸς ἐξευγενισμόν τῶν ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους ἐδίδαξαν νὰ συναθροίζωσι ποίμνια, νὰ καταδαμάζωσι τὰ ἄγρια θηρία πρὸς χρῆσιν ἑαυτῶν, νὰ ὠφελῶνται ἐκ τῶν μελισσῶν, ἐγκλείαντες αὐτὰς εἰς κυψέλας· πρὸς τούτοις δὲ, τὴν χρῆσιν τοῦ τόξου καὶ τὴν κυνηγεσίαν. Οὗτοι εἰργάζοντο τὸν σίδηρον καὶ πρῶτοι ἐφηῦρον τὴν ἐνόπλιον στρατιωτικὴν ὄρχησιν. Ἐνεκα δὲ τοῦ ἐκ τῆς ἐνοπλίου ὀρχήσεως θορύβου, ἐμπόδισαν τὸν Κρόνον ν' ἀκούσῃ τὰς φωνὰς τοῦ Διὸς, οὗ τινος τὴν ἀγωγὴν ἐνεπιστεύθη εἰς αὐτοὺς ἡ Πέα, οἴτινες ἀνέθρεψαν τὸν Θεὸν εἰς τὸ ἄντρον τῆς Ἰδης, προσβοηθούμενοι ὑπὸ τῶν Νυμφῶν, τοῦ γάλακτος τῆς Ἀμαλθείας (3) καὶ τοῦ μέλιτος.

(1) Ὁ Στράβων, νομίζων, ὅτι οἱ Τελχῖνες μετέβησαν εἰς Ῥόδον ἐκ τῆς νήσου Κρήτης, λέγει, ὅτι ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν τὴν τέχνην τοῦ ἐργάζεσθαι τὰ μέταλλα.

(2) Τινὲς θεωροῦσιν αὐτοὺς ὡς τέκνα τῆς γῆς. Ὁ Στράβων ὁμοίως λέγει ὅτι ἐπεκλήθησαν Κουρῆτες ὡς ὑπάρξαντες τροφίαι τοῦ Διὸς. « Ὡσθ' οἱ Κουρῆτες, ἦτοι διὰ τὸ νέοι καὶ κόροι ὄντες ὑπουργεῖν, ἢ διὰ τὸ κουροτροφεῖν τὸν Δία (λέγεται γὰρ ἀμφοτέρως), ταύτης ἠξιώθησαν τῆς προσηγορίας.

(3) Ὁ Λακτάντιος λέγει· « Ὁ Δίδυμος διηγεῖται, ὅτι Μελισσαῖος, ὁ βασιλεὺς τῆς Κρήτης, προσέφερε πρῶτος θυσίαν εἰς τοὺς Θεοὺς, εἰσήμεγε δὲ νέους θισμούς καὶ τὴν ἐν ταῖς παρατάξεσι πομπήν. Οὗτος ἔσχε

Ἐνταῦθα ἡ κρητικὴ Μυθολογία ἀναφέρει τὴν γένεσιν τῶν Τιτάνων, τὸν παρὰ τὴν Κνωσσὸν συνοικισμὸν αὐτῶν, ὁπόθεν ἐθεᾶτό τις τ' ἀνάκτορα τῆς Ῥέας, τὰς ἐφ' ὅλην τὴν γῆν ἐπιδρομὰς αὐτῶν, τὴν κατὰ τοῦ Ἄμμωνος μάχην, τὴν κατὰ τοῦ Βάχχου ὑπεράσπισιν αὐτῶν, τοὺς μετὰ τῆς Ἡρας γάμους τοῦ Διὸς, τελουμένους παρὰ τὸν τῆς Κρήτης ποταμὸν Θήρηνον, τοὺς Θεοὺς, τὰς θεὰς καὶ τοὺς ὑπ' αὐτῶν ἀναδειχθέντας ἥρωας.

Οἱ ἐνδοξότεροι τῶν ἡρώων τούτων ἦσαν ὁ Μίνως καὶ ὁ Ῥαδάμανθυς (1), ὅτινες, λέγουσι, γεννηθέντες ἐκ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Εὐρώπης, μετεφέρθησαν εἰς τὴν νῆσον ταύτην ἐπὶ ταύρου. Τοῦ δὲ Μίνως βασιλεύοντος, πολλαὶ ὑπ' αὐτοῦ ἐνιδρύθησαν πόλεις, ὧν ἐπιστημότεραι ἦσαν ἢ ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν Ἀσίαν παραλίας Κνωσσός, ἢ πρὸς μεσημβριάν Φαιστός, καὶ ἢ πρὸς δυσμὰς, ἀπέναντι τῆς Πελοποννήσου Κυδωνία. Πρὸς τούτοις δὲ ἔθηκε τοὺς ἀξιαγάζστους ἐκείνους νόμους, τοὺς ὁποίους ὑπεκρίνετο λαβὼν παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Διὸς, εἰς τὸ ἄντρον τῆς Ἰδης.

Ὁ Ῥαδάμανθυς τὰς μὲν δίκας διεξῆγε μετ' ἐξόχου ἐπιεικείας, τοὺς δ' ἀσεβεῖς καὶ κακούργους ἐτιμῶρει μετ' ἀσυγγνώστου ποιηῆς, δι' ἃ τινὰ διεκρίθη τὰ πλεῖστα. Ὑπὸ δὲ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ εἶχε πολλὰς νήσους, καὶ σχεδὸν ἅπαντα τῆς Ἀσίας τὰ παράλια, ἃ τινὰ προσεφέρθησαν αὐτῷ ἕνεκα τῆς φημιζομένης αὐτοῦ δικαιοσύνης. Οἱ Μυθολόγοι ἱστοροῦσιν αὐτὸν ὡς ἐν ἄδου κρίνοντα τοὺς ἀγαθοὺς καὶ κακοὺς, καὶ τυχόντα τῶν αὐτῶν μὲ τὸν δικαιοτάτον τῶν βασιλέων Μίνωα τιμῶν (2).

δύο θυγατέρας, τὴν Ἀμαλθεῖαν καὶ Μελισσαν, αἵτινες ἐξέθρεψαν τὸν Δία διὰ γάλακτος αἰγῆς καὶ μέλιτος». Τοῦτο ἴσως εἶναι τὸ αἴτιον, διὰ τὸ ὁποῖον οἱ ποιηταὶ λέγουσιν, ὅτι ὁ Ζεὺς ἐτρέφη μὲ τὸ γάλα τῆς αἰγῆς Ἀμαλθείας.

(1) Διοδ. Σικελιώτης ἐν Β. 5

(2) Ῥαδάμανθυς δὲ, ἀγαθὸς μὲν ἢ ἀνὴρ· ἐπεπαίδευτο γὰρ ὑπὸ τοῦ Μίνω ἐπεπαίδευτο μέντοι οὐχ ὅλην τὴν βασιλικὴν τέχνην, ἀλλ' ὑπηρεσία τῆ βασιλικῆ, ὅσον ἐπιστατεῖν ἐν τοῖς δικαστηρίοις, ὅθεν καὶ δικαστὴς ἀγαθὸς ἐλέχθη εἶναι. (Πλάτων εἰς Μίνω).

Ἐὼς ἐδῶ ἠκολούθησα τὰς παρὰ Διοδώρου ἀναφερομένας κρητικὰς παραδόσεις· ἀλλ' οἱ ἱστορικοὶ διαφωνοῦσι πρὸς ἀλλήλους. Ὡς πρὸς δὲ τοὺς πρώτους τῆς Κρήτης κατοίκους, πλῆθος δόξασιων ὑπάρχουσιν. Ὁ Στράβων (1), σοφώτατα ἐξελέγγων αὐτάς, ἐπιφέρει μετὰ τινος σελίδας : • Προήχθημεν δὲ διὰ πλειόνων εἰπεῖν περὶ τούτων, καὶ περ ἥκιστα φιλομυθοῦντες, ὅτι τοῦ θεολογικοῦ γένους ἐφάπτεται τὰ πράγματα ταῦτα. Πᾶς δ' ὁ περὶ τῶν θεῶν λόγος ἀρχαίας ἐξετάζει δόξας καὶ μύθους, αἰνιττομένων τῶν παλαιῶν, ἃς εἶχον ἐννοίας φυσικὰς περὶ τῶν πραγμάτων, καὶ προστιθέντων αἰετοῖς λόγοις τὸν μῦθον. Ἄπαντα μὲν οὖν τὰ αἰνίγματα λυεῖν ἐπ' ἀκριβὲς οὐ ῥάδιον· τοῦ δὲ πλήθους τῶν μυθευομένων ἐκτεθέντος εἰς τὸ μέσον, τῶν μὲν ὁμολογούντων ἀλλήλοις, τῶν δ' ἐναντιουμένων, εὐπορώτερον ἂν τις ἐξ αὐτῶν εἰκάσειε τὰ ληθῆς. »

Ἐγκαταλείποντες ἤδη τὸ μυθολογικὸν μέρος, οἰκεῖον εἶναι γὰρ διερευνήσωμεν ὅ,τι ἡ ἱστορία μᾶς διεφύλαξεν ἤτιον ἀβέβαιον περὶ τῶν διαφορῶν τῆς Κρήτης λαῶν. Ἡ περιήγησις λοιπὸν αὕτη νῆσος τὴν ἐπίκλησιν ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ Κρητὸς, πρώτου τῶν βασιλέων αὐτῆς (4), ὅστις ἐξηῦρε πλεῖστα καὶ μέγιστα ἐξευρήματα, ἃ τινὰ συνετέλεσαν πρὸς εὐημερίαν τῶν ὑπ' αὐτόν (5), οἵτινες, ὑπὸ εὐγνωμοσύνης φερόμενοι, πρὸς μνήμην τῶν εὐ-

(1) Στράβων εἰς Β. 10.

(4) Κρῆς αὐτόχθων, ὃν ἓνα λέγουσι τῶν Κουρήτων, παρ' οἷς ὁ Ζεὺς κρυφθεὶς ἀνετράφη . . Ἐξ αὐτοῦ τοῦ Κρητὸς ἡ νῆσος ὠνομάσθη Κρήτη. Τοὺς αὐτοὺς φασὶ Κουρήτας κτίσαι πόλιν Κνωσσὸν ἐν Κρήτῃ καὶ ἱερὸν Κυβέλλης μητρὸς. (Εὐσέβιος).

Ὁ Ἰσίδωρος λέγει : « Ἡ νῆσος αὕτη ὠνομάσθη Κρήτη ἐκ γνωστοῦ τινος Κρητὸς, ἐνὸς τῶν κατοίκων αὐτῆς ».

Ὁ Κεδρηνὸς λέγει : « Αὕτη δ' ἔλαβε τὸνομα τοῦ βασιλέως Κρητὸς ».

(5) Διοδῶρος Σικελ. εἰς Β. 5. Τὸν μὲν βασιλέα Κρήτη καλούμενον (φασὶ) πλεῖστα καὶ μέγιστα κατὰ τὴν νῆσον εὐρεῖν τὰ δυνάμενα τὸν κοινὸν τῶν ἀνθρώπων βίον ὠφελῆσαι.

εργετημάτων καὶ τοῦ ὀνόματός του, ἐπεκάλεσαν τὴν νῆσον ἐξ αὐτοῦ (1).

(2) Πρὸς διάκρισιν δὲ τῶν αὐτοχθόνων καὶ μὴ Κρητῶν, προσέλαβον τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ Ἐτεόκρητες. Ἡ ὠρηθότης τοῦ κλίματος καὶ τὸ γόνιμον τῶν γαιῶν τῆς νήσου ταύτης, ἐφείλκυσαν ἀφ' ἑλθῆς τῆς Ἑλλάδος πλῆθος ἀνθρώπων, οἵτινες ἀποκατασταθέντες ἐπὶ αὐτῆς ἐσχημάτισαν πόλεις. Οἱ Λακεδαιμόνιοι, οἱ Ἀργεῖοι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι πρῶτοι ἐξέπεμψαν ἀποικίας· διὸ καὶ ὁ Ὅμηρος λέγει (3) :

- Κρήτη τις γαί' ἐστὶ, μέσῳ ἐνὶ οἴνοπι πόντῳ,
- Καλὴ καὶ πείρα, περιρρύτος· ἐν δ' ἀνθρώποι
- Πολλοί, ἀπειρέσιοι, καὶ ἐννήκοντα πόλεις —
- Ἄλλῃ δ' ἄλλων γλῶσσα μεμιγμένη· ἐν μὲν Ἀχαιοί,
- Ἐν δ' Ἐτεόκρητες μεγαλήτορες, ἐν δὲ Κύδωνες,
- Δωριεῖς τε τριχάκιες, δίοι τε Πελασγοί —

Οἱ Ἐτεόκρητες κατεῖχον τὸ νότιον μέρος, εἰς τὸ Ἰδρύσαν πόλιν Πραῖσον καὶ ναὸν τοῦ Δικταίου Διός (4).

Τὸν Κρήτα διεδέχθησαν καὶ ἕτεροι, οἵτινες ἐδασίλευσαν τῆς Κρήτης· ἀλλ' ἡ ἱστορία ὀλίγα περὶ αὐτῶν παρέχουσα εἰς ἡμᾶς, διέσωσε μόνον τὰς ἐπωνυμίας τινῶν βασιλέων, καὶ μικρὸν τινα ἀριθμὸν κατορθωμάτων, τὰ ὅποια ἀναμειγμένα μὲ μύθους, συνέβησαν ἐπὶ τῆς βασιλείας τῶν ἄλλων (5). Μεταξὺ τῶν βασιλέων αὐτῆς καταλέγονται δύο Δίες καὶ δύο

(1) Στέφανος ὁ Βυζαντινός, ἀναφέρον τὰς θαλασσίας τῶν ἀρχαίων εἰς τὸ περὶ τῆς νήσου ταύτης, λέγει, ὅτι ὠνομάσθη ἀπὸ τοῦ Κόρου ἢ τὸν Κρήτα, υἱοῦ τοῦ Διός, ἢ ἀπὸ τῆς νύμφης Κρήτην, μίαν τῶν Ἐσπερίδων κτλ. ἀποδέχεται δὲ ὡς ὀρθότερον ἢ ἀποδώσωμεν τὸνομα τοῦτο εἰς τὸν Κρήτα ἕνα τῶν κατοίκων αὐτῆς· αὐτὴ δὲ ἔλαβε καὶ ἄλλα πολλὰ ὀνόματα, τὰ ὅποια εἶναι ἀνωφελεῖς νὰ ἐκθέσωμεν.

(2) Εὐστάθιος περὶ Ἰλ.

(3) Ὀδυσσεΐας T.

(4) Στράβων ἐν Β. 10.

(5) Ἰδοὺ αἱ ἐπωνυμίαι τῶν Βασιλέων τῆς Κρήτης, τὰς ὁποίας ὁ Μενύρτιος σοφώτατα κατέταξεν εἰς τὸν ἐξῆς κατάλογον.

Μίνως· ἀλλ' ἐν τούτοις οἱ πλείστοι τῶν συγγραφέων συγγέ-
 οντες αὐτοῦς, ἀποδίδουσιν εἰς ἓνα μόνον αὐτῶν ἅλας τὰς
 πράξεις. Ἡ παρατήρησις αὕτη ἀποτείνεται κατ' ἐξοχὴν πρὸς
 τὸν Μίνωα, τὸν ὁποῖον οἱ ἀρχαῖοι ἐδόξασαν ὡς τὸν σοφώτα-
 τον τῶν νομοθετῶν, ἕνεκα τοῦ ὁποίου διωρίσθη κριτῆς τῶν
 ἐν ἄδου, ὅπερ δὲν ἀπάδει ποσῶς, πρὸς ἣν ἀπεκτίησατο ἐνδοξον
 φήμη· διὸ καὶ ὁ Πλάτων λέγει περὶ τῆς νομοθεσίας, ἣν εἰς
 Κρήτην ἔθηκε· «Οἱ Κρητῶν νόμοι, οὐκ εἰσὶ μάλιστα διαφερόν-
 » τως ἐν πᾶσιν εὐδόκιμοι τοῖς Ἕλλησιν· ἔχουσι γὰρ ὀρθῶς,
 » τοὺς αὐτοῖς χωρμένους εὐδαίμονας ἀποτελοῦντες (1)· καὶ
 » πάλιν· «Ἐν Κρήτῃ δὲ εἰς οὗτός ἐστι τῶν ἄλλων νόμων, οὗς
 » Μίνως ἔθηκε, μὴ συμπίνειν ἀλλήλοις εἰς μέθην (2)· Ὁ

ΚΡΗΣ, ἐξ οὗ ἐπεκαλέσθη ἡ νῆσος.

ΑΜΜΩΝ. Οὗτος βασιλεύσας ὑπῆγεν εἰς Κρήτην, ὅπου ἐνυμφεύθη
 τὴν θυγατέρα τοῦ Κρητός· ὑπερασπίσθη παρὰ τοῦ Βάκχου κατὰ τῶν
 Τιτάνων.

ΜΕΛΙΣΣΑΙΟΣ, οὗτινας αἱ θυγατέρες ἐξέθρεψαν τὸν Δία.

ΖΕΥΣ 2, ὁ ἀνατραφεὶς παρὰ τῶν Κουροῦτων· ἀλλ' ἐνταῦθα ὑπάρχει
 μέγα χάσμα.

ΚΕΚΡΟΥ.

ΚΥΔΩΝ.

ΑΠΤΕΡΑΣ, ὁ κτίσας ὁμώνυμον πόλιν.

ΔΑΠΗΣ.

ΤΕΥΚΤΑΜΟΣ, εἰς Κρήτην πλεύσας μετὰ Διολέων καὶ Πελαργῶν,
 ἐβασίλευσε τῆς νήσου.

ΑΣΤΕΡΙΟΣ· ἐνυμφεύθη τὴν Εὐρώπην, τῆς ὁποίας τὰ τέκνα, ἀπα-
 χθείσης ὑπὸ τοῦ Διός, ἐθεώρησεν ἴδια.

ΜΙΝΩΣ 1, θετός υἱός τοῦ Ἀστερίου, ἀποθανόντος ἄνευ τέκνων· ἐ-
 νυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ Λυκτίου Ἰτάνην, ἐξ ἧς ἐγεννήθη ὁ Λυκάστας.

ΛΥΚΑΣΤΗΣ, ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ Κορύβαντος, ἐξ ἧς ἐγεν-
 νήθη ὁ δευτέρος Μίνως.

ΜΙΝΩΣ 2, ἐνυμφεύθη τὴν Πασιφάνην, θυγατέρα τοῦ Ἥλιου· οὗτος
 ἔσχε καὶ ἄλλας συζύγους, ἐξ ὧν ἀπέκτησε πολλὰ τέκνα.

ΔΕΥΚΑΛΙΩΝ, υἱός καὶ διάδοχος τοῦ Μίνως β'. καὶ ἄλλος τοῦ υἱοῦ
 τοῦ Προμηθέως· ἐνυμφεύθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ Θεσείως Φαιδραν.

ΚΑΣΤΡΕΥΣ, ἀδελφός τοῦ Δευκαλίωνος, ἔκτισεν ὁμώνυμον πόλιν.

ΙΑΔΟΜΕΝΕΥΣ, ἔκγονος τοῦ Μίνως· ὑπῆγεν εἰς Τρωάδα μετὰ τοῦ
 Μηριόνου, ἔχων ὀγδοήκοντα πλοῖα. Ἐνταῦθα τελειώνει ὁ ἀπλοῦστατος
 οὗτος κατάλογος.

(1) Πλάτων περὶ Νόμων.

(2) Πλάτων εἰς Μίνωα.

δὲ ἐπόμενος νόμος εἰσεῖως εἶχεν εἰς τὸ νὰ καταστέλλῃ τὴν αὐθάδη οἴησιν τῶν νέων. • Οἱ νέοι δὲν πρέπει νὰ φέρωνται
 » φιλοπεριέργως πρὸς τοὺς νόμους, οὐδὲ νὰ ἀποραίνωνται
 » ἂν καλῶς ἢ κακῶς ἐτέθησαν παρὰ τοῦ νομοθέτου, ἀλλ' ὁμο-
 » θυμαδῶν νὰ ὁμολογῶσιν, ὅτι εἰσὶν ἄριστοι, ὡς ἐκπηγάζοντες
 » παρὰ τῶν Θεῶν· ἐὰν δέ τινες τῶν γερόντων διοπτεύσωσι λάθῃ,
 » ἐπιτρέπεται αὐτοῖς νὰ ἀποτείνωνται πρὸς τὸν Ἄρχοντα, ἢ
 » τοὺς ὁμοίους αὐτῶν, οὐχὶ ὅμως παρρησίᾳ τῶν νέων (1) •.

Ὁ νομοφύλαξ τοῦ Μίνως Τάλως τρεῖς τοῦ ἐνιαυτοῦ περιερχόμενος κατὰ τὰς κώμας, ἐφύλαττε τοὺς ἐξόχους τούτους νόμους, γεγραμμένους ὄντας ἐπὶ χαλκῶν γραμματεῖων· ἔθεν ὁ νόμος ἐκλήθη χαλκοῦς (2). Ὁ Βασιλεὺς τῆς Κρήτης κατανοήσας, ὅτι ὁ λαὸς πιστεύει διὰ θαυμάτων, διεκήρυξεν, ὅτι παρέλαβε τοὺς νόμους παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Διὸς εἰς τὸ ἄντρον τῆς Ἰδης, ὃν μιμούμενος καὶ ὁ Λυκοῦργος ὑπῆγεν εἰς Δελφοὺς πρὶν εἶτι θέσῃ τοὺς ἑαυτοῦ, ἀφ' ὧν ἐπιστρέψας εἶπεν, ὅτι τῷ παρεδόθησαν παρὰ τοῦ Ἀπόλλωνος· τέλος δὲ ὁ Νουμᾶς ἀπέδιδε τοὺς ἑαυτοῦ εἰς τὴν Νύμφην Αἰγερῖαν, καὶ ὁ Μωάμεθ εἰς τὸν Ἀρχάγγελον Γαβριήλ.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, τινὲς τῶν ἀρχαίων περιγράφουσι τὸν Μίνωα ὡς ἄνθρωπον ἄγριον, χαλεπὸν καὶ ἄδικον. Οὗτος δὲ ἐρασθεὶς τῆς Νύμφης Δικτύνης, ἥτις ἀνίστατο εἰς τὰς ἐπιθυμίας αὐτοῦ, ἐπεδίωξεν αὐτὴν μέχρι τῶν ἐσχατιῶν τῆς γῆσου, βιασθεῖσαν ἐν τέλει νὰ ῥιφθῇ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ διασωθεῖσαν εἰς δίκτυα ἀλιέων. Ὁ Μίνως πρῶτος τῶν Ἑλλήνων ἀποκτήσας ναυτικόν, καὶ θαλασσοκρατήσας τῆς Μεσογείου, ἤρξε τῶν κυκλάδων νήσων, ἐκδιώξας τοὺς Κᾶρας, καὶ

(1) Ὁ Κικέρων λέγει· Οἱ παρὰ Μίνωος τεθέντες νόμοι τῆς Κρήτης, ἢ καθὼς οἱ ποιηταὶ θέλουσι, συναινέσει τοῦ Διὸς, εἶναι ἀνεξάντλητος πηγὴ διδασκαλίας πρὸς τοὺς νέους.

(2) Πλάτ. εἰς Μίνωα.

ἔξαποστείλας εἰς αὐτὰς ἀποικίας, ἐγκατέστησεν ἡγεμόνας τοὺς ἑαυτοῦ παῖδας (1).

Ὁ Μίνως πληροφορηθεὶς, ὅτε διέτριβεν εἰς Πάρον (2), ὅτι ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀνδρόγεως ἐφρονεῦθη εἰς Ἀθήνας, ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τοῦ Αἰγέως, ἐπιβαλὼν τὸν ἐπονείδιστον ἐκεῖνον φόρον, ἐκ τοῦ ὁποίου ὁ Θησεὺς ἀπήλλαξε τὸν λαόν· ἐκυρίευσε δὲ καὶ τὰ Μέγαρα, βασιλεύοντας τοῦ Νίσου, ὅστις διὰ προδοσίαν τῆς θυγατρὸς Σκύλλας ἐφρονεῦθη ὑπ' αὐτοῦ, ὡς καὶ ὁ Μεγαρεὺς, ὁ ὁποῖος ἐβοήθει τὸν Νῆσον. Ὁ Δαίδαλος ἀπηλπισμένος ἤδη νὰ καταπραύνη τὸν κατ' αὐτοῦ παρωργισμένον ἀδυσώπητον ἡγεμόνα, μετεχειρίσθη ἅλα τὰ μέσα τῆς ἐξόχου αὐτοῦ περινοίας, πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ ἐπικειμένου κακοῦ, ὅστις ἐν τέλει καταφυγὼν εἰς Σικελίαν, ἔτυχε προστασίας παρὰ τῇ Αὐλῇ τοῦ Βασιλέως Κωκάλου, οὗ τινος τὴν φυγὴν εἰκονικώτατα περιγράφει ὁ Οὐαλέριος Φλάκκος· « Ὁ Δαίδαλος, λέγει, μεταμορφωθείς εἰς πτηνόν, ὤρμησεν ἀπὸ τῆς Ἰδῆς ἠγῶν ὡς χαλκός, πλησίον τοῦ ὁποίου συνίπτατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ τοῦ μὲ μικροτέρας πτέρυγας. Ὁμοιάζον οὗτοι μὲ νέφος, φερόμενον ὑπὸ τοῦ ἀέρος· ὁ δὲ Μίνως βλέπων τὴν κατ' αὐτῶν ἐχόκησιν ἀπότυγχάνουσαν, ἐφρύαξεν, οὗ τινος τὰ βλέμματα μάτην ἐπροσπάθουν νὰ ἀνιχνεύωσιν τὴν λείαν αὐτοῦ εἰς τὴν ἄπειρον ἔκτασιν. Οἱ δορυφόροι ἐπέστρεψαν εἰς Γόρτυναν, ἔχοντες τὰς φαρέτρας πλήρεις βελῶν. Ὁ Βασιλεὺς τῆς Κρήτης παρασκευάσας στόλον ἄνευ ἀναβολῆς, καὶ ἐπιδιώξας τοὺς φυγάδας μέχρι Σικελίας, κατεστράφη ἐμπροσθεν τῆς μίκου.

(1) Μίνως γὰρ παλαιότατος, ὧν ἀκοῆ ἴσμεν, ναυτικὸν ἐκτῆσατο, καὶ τῆς νῦν ἑλληνικῆς θαλάσσης ἐπὶ πλεῖστον ἐκράτησε κτλ. Θουκ. β. 4.

(2) Μίνως δὲ, ἐπελθόντος αὐτοῦ θανάτου, θύων ἐν Πάρῳ ταῖς Χάρισι, τὸν μὲν στέφανον ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἐρρίψε, καὶ τὸν αὐλὸν κατέσχε, καὶ τὴν θυσίαν οὐδὲν ἤττον ἐπετέλεσεν· ὅθεν καὶ δεῦρο χωρὶς αὐλῶν καὶ στεφάνων ἐν Πάρῳ θύουσι ταῖς Χάρισι. Ἀπολλοδ. β. 3.

Ἐναργέστατα ἤδη καταδηλοῦται, ὅτι αἱ τοιαῦται πράξεις δὲν ἀρμόζουσιν εἰς δίκαιον Μονάρχην, ἀξιοθέντα τῆς τιμῆς καὶ καταστῆ κριτῆς τῆς τύχης τῶν ἐν ἄδου ἀγαθῶν τε καὶ φαύλων. Ὅθεν ἐκ τούτου βασιμίως συμπεραίνομεν, ὅτι ὁ νομοθέτης Μίνως εἶναι ἄλλος τις τοῦ κατακτητοῦ, καὶ ὅτι, ὁ μὲν πρῶτος εἶναι ὁ ἀποκτήσας ἀθάνατον φήμην ἐπὶ σοφία καὶ δικαιοσύνη, ὁ δὲ δεύτερος, ὁ καθυποτάξας πολλὰς τῶν ἐν Ἀρχιπελάγει νήσων, ὅστις ἐν τέλει ὑπὸ τῶν παθῶν φερόμενος, ἤμαυρώθη κατὰ τὴν δόξαν, ἕνεκα τῆς χαλεπότητος καὶ ἀγριότητος αὐτοῦ.

Ἐνταῦθα, Κυρία, δὲν θέλω διαπραγματευθῆ ποσῶς περὶ τῆς Πασιφάης, τοῦ Θησέως, τῆς Ἀριάδνης καὶ τοῦ Μινωταύρου, καθότι τῆς ἱστορίας αὐτῶν συνδεδεμένης οὐσῆς τῆ τοῦ Λαβυρίνθου, θέλω κάμει μνεῖαν, ἀκολουθῶν τὴν φυσικὴν τοῦ λόγου σειρὰν, εἰς τὸ περὶ τῆς περιφήμου ταύτης φυλακῆς, ἣτις κατασκευασθεῖσα παρὰ τοῦ Δαιδάλου, ἐπέπρωτο καὶ χρησιμεύσῃ ὡς τάρος αὐτοῦ. Πρὶν δὲ τελειώσω τὴν ἐπιστολήν, πρέπον εἶναι καὶ προσθέσω ὀλίγας λέξεις περὶ τοῦ τελευταίου τῶν Βασιλέων τῆς Κρήτης Ἰδομενέως.

Εἶπον, Κυρία, ὅτι ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἀπέπλευσε μετὰ τοῦ Μηριόνου (1), ἔχων ὀγδοήκοντα νῆας πρὸς βοήθειαν τοῦ Ἀγαμέμνονος. Ἀρκοῦντως παρὰ τοῦ Ὀμήρου ἐδιδάχθητε περὶ τῶν λαμπρῶν αὐτοῦ ἀνδραγαθημάτων, δι' ἅτινα διεκρίθη εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τρωάδος. Πρὶν δὲ ἀναχωρήσῃ ἐναπέθεσε τὸ βῆρος τῆς κυβερνήσεως εἰς τὸν θετὸν αὐτοῦ υἱὸν Λεῦκον, ὑποσχεθεὶς, ὅτι ἐὰν, διαρκούσης τῆς ἀπουσίας αὐτοῦ, ἤθελε διοικήσῃ σαφῶς, θέλει τῷ δώσει τὴν κῆρην αὐτοῦ Κλεισιθήραν. Ἀλλ' ὁ φιλόδοξος οὗτος νέος μὴ ἐνθυμούμενος ποσῶς τὰς εὐεργεσίας, ἃς ἔλαβε, συνώμοσε κατὰ τοῦ στέμματος, προσλαβὼν πολλοὺς συνωμότας, καθότι ἕνεκα τῶν ἀχορέστων ὀρέξεων αὐτοῦ δὲν περιέμενε καὶ λάβῃ τοῦτο διὰ

(1) Ὁ Μηριόνος ἦτον υἱὸς τοῦ Μάλου, θεοῦ τοῦ Ἰδομενέως.

νομίμου ὑμεναίου, ἀλλὰ βλέπων, ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἐβράδυνε νὰ ἐπανεέλθῃ, καὶ κολακευόμενος ἴσως ὑπὸ τῆς ἐλπίδος, ὅτι ἐνδεχόμενον νὰ ρονευθῇ πολεμῶν, ἀπεφάσισε ν' ἀναβῆ τὸν θρόνον. Ἡ σύζυγος τοῦ Ἰδομενέως Μίδα καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτῆς Κλεισιθήρα ἦσαν πρόσκομμα τῶν ἐπιθυμιῶν αὐτοῦ. Ἄλλ' ἢ φιλοδοξία ἀχαλίνωτος οὔσα ἐκπορνεύει καὶ τοὺς ἱερωτέρους νόμους. Ὁ βάρβαρος οὗτος διαφθείρας τὸν λαὸν καὶ καταδουλώσας τοὺς ἄρχοντας, ἐθυσίασεν εἰς τὸν ναὸν τὰ δυστυχῆ ταῦτα θύματα. Ὅτε δὲ ὁ Ἰδομενεὺς ἐπανῆλθεν εἰς Κρήτην δαρνηφόρος, ὁ Λεῦκος, ὑπὸ τὴν δυναστείαν τοῦ ὁποίου τὸ πᾶν ἔτρεμε, καταδιώξας αὐτὸν μὲ τὰ ὄπλα εἰς τὰς χεῖρας, τὸν ἐβίασε νὰ καταφύγῃ εἰς τὰς νῆας αὐτοῦ. Τὸ περὶ τῆς φυγῆς ὁμοῦς τοῦ Ἰδομενέως ἱστορικὸν τοῦτο διηγεῖται διαφοροτροπως. Ὁ Σέρβιος λέγει, ὅτι ὑποσχεθεὶς, τρικυμίας ἐπισυμβάσης, νὰ θυσιάσῃ εἰς τοὺς Θεοὺς, ἐπανερχόμενος εἰς Κρήτην, οἶσθη ποτε ἤθελεν ἀπαντήσῃ πρῶτον ἐπὶ τοῦ παραλίου, ἐθυσίασε τὸν ἴδιον αὐτοῦ υἱὸν (2), ὃν τινα πρῶτον ἀπήνησεν, καὶ ὅτι ἐπειδὴ ἐπέσκηψε λοιμὸς, οἱ κάτοικοι θεωρήσαντες τὴν μάστιγα ταύτην ὡς ἀπόρροιαν θείας ὀργῆς, ἐδίωξαν τὸν παιδοκτόνον πατέρα, ὁ ὁποῖος διευθυνθεὶς εἰς Ἰταλίαν, ἔκτισεν ἐπὶ τῆς Μεσσαπίας τὴν πόλιν Σάλεντον (3). Τὸ κατ' ἐμὲ ὁμοῦς ἀποδοκιμάζω τὴν γνώμην ταύτην, καθότι ἐκ τῆς ἱστορίας πληροφοροῦμεθα, ὅτι ὁ Ἰδομενεὺς δὲν εἶχε οὐδένα υἱόν. Διὰ ποῖον τάχα λόγον υἰοθετήσας τὸν Λεῦκον, εἰάν εἶχε υἱόν, ἤθελεν ἐμπιστευθῆ εἰς αὐτὸν τὴν κυβέρνησιν τῆς νήσου, ὑποσχεθεὶς συγχρόνως νὰ τὸν συνδέσῃ δι' ὑμεναίου μετὰ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ; Μᾶλλον δὲ ἠδυνάμην νὰ πιστεύ-

(2) Ὁ Φινελὸν ἠκολούθησε ταύτην τὴν γνώμην εἰς τὸ ἀθάνατον αὐτοῦ σύγγραμμα, μὲ τὸ ὅποιον ἐπλούτισε τὴν Γαλλίαν.

(3) Διεγνώμισθη, ὅτι ὁ ἦρωας Ἰδομενεὺς ἐκβληθεὶς τοῦ θρόνου τῶν προγόνων αὐτοῦ, ἔφυγε μακρὰν τῆς πατρίδος του. Ὁ Λύκτιος Ἰδομενεὺς κατεκάλυψεν ἐκ στρατιωτῶν τὰς πεδιάδας τῆς Σαλέντου. Οὐ-ἱργίλλιος.

τω, ὅτι ἐπανερχόμενος ἀπὸ τῆς πολιουρχίας τῆς Τρωάδος ἔφερεν ἐπὶ τῶν πλοίων αὐτοῦ τὸν λοιμὸν, ὡς βεβαιοῦται παρὰ τοῦ Ἡροδότου (1), καὶ ὅτι ὁ Λευκὸς ἐπὶ τῇ προσφάκει αὐτῇ ἀπέβαλε τῆς νήσου τὸν νόμιμον αὐτῆς Ἡγεμόνα. Ἀλλ' ὁ ἄρπαξ τῆς ἀρχῆς δὲν ἀπέλαυσεν ἐπὶ πολὺν χρόνον τοὺς καρπούς τῶν κακουργημάτων αὐτοῦ, καθότι, ἅμα φυγόντος τοῦ Ἰδομενέως, τὸ μοναρχικὸν στοιχεῖον ἀπεσβέσθη, τὸν τόπον τοῦ ἐποίου κατέσχευεν ἡ δημοκρατία.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Β'.

Ἵπολείπεταί μοι, Κυρία, νὰ διαπραγματευθῶ περὶ τοῦ Κρητικῆς πολιτεύματος, τὸ ὁποῖον ὑφ' ὄλης τῆς Ἑλλάδος ζηλούμενον, ὁ μὲν Πλάτων ἐκθειάζει, ὁ δὲ Λυκούργος ἔλαβεν ὡς ἀρχέτυπον τῆς νομοθεσίας, τὴν ὁποίαν ἔθεσεν εἰς Λακεδαίμονα (2). Ὁ Στράβων, κρίνας αὐτὸ ἄξιον τῶν παρατηρήσεών του, ἐνεχάραξεν εἰς τὸ ἀθάνατον αὐτοῦ σύγγραμμα τοὺς κυριωτέρους χαρακτήρας, ἐφ' οἷς χαρακτηρίζεται. Ἐξαιρουμένης δὲ τῆς ἀφελείας, ὑφ' ἧς ἀναμφιβόλως θέλετε ἐκπληχθῆ, θέλετε εὑρεῖ ἀνυπολόγιστον διαφορὰν τοῦ ἀρχαίου τούτου πολιτεύματος, πρὸς τὰ τῶν σημερινῶν κυβερνήσεων. Ἡ δὲ νο-

(1) Ἡρόδοτος εἰς Β. 7.

(2) Λέγεσθαι ὁ ὑπὸ Κρητῶν, ὡς καὶ παρ' αὐτοῦ ἀρίκοιτο Λυκούργος κατὰ τῆς αὐτῆς αἰτίας. Ἀδελφὸς ἦν πρεσβύτερος τοῦ Λυκούργου Πολυδέκτης· οὗτος τελευτῶν ἔγκυον κατέλιπε τὴν γυναῖκα· τῶς μὲν οὖν ἐβασίλευεν ὁ Λυκούργος ἀντὶ τοῦ ἀδελφοῦ· γενομένου δὲ παιδὸς ἐπετρόπευεν ἐκεῖνον, εἰς ὃν ἡ ἀρχὴ καθήκουσα ἐτύγχανε. Λοιδόροῦμενος δὲ τις αὐτῷ, σαφῶς εἶπεν εἰδέναι, διότι βασιλεύσει· λαβὼν δ' ὑπόνοιαν ἐκεῖνος, ὡς ἐκ τούτου τοῦ λόγου διαβάλλοιτο ἐπιβουλὴ τοῦ παιδὸς εἰς αὐτοῦ, θείσας μὴ, ἐκ τύχης ἀποθανόντος, αἰτίαν αὐτὸς ἔχη παρὰ τῶν ἐχθρῶν, ἀπῆρεν εἰς Κρήτην. Ταύτην μὲν δὲ λέγεσθαι

μοθεσία, τῆς ὁποίας μοναδικὸς σκοπὸς ἦτο νὰ μετοχετεύη οὕτως εἰπεῖν, εἰς τὴν καρδίαν τῶν παιδῶν τὸ σπέρμα τῆς ἀρετῆς, καὶ διαμορφώη αὐτοὺς ἠθάσκοντας, νὰ ἐμπνέη εἰς τὸν ἤδη τετελεσμένον ἄνδρα φιλοπατρίαν, φιλελευθερίαν καὶ φιλοδοξίαν, καὶ νὰ παραμυθῆται τοὺς γέροντας διὰ τοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς ὑπολήψεως, προσνευομένων εἰς τὸ σοφὸν τῶν συμβουλῶν αὐτῶν ἢ τοιαύτη, λέγω, νομοθεσία θέλει σὰς ἐμποίησει ἀνέκφοραστον εὐχαρίστησιν. Θέλετε ἰδεῖ, ὅτι αὕτη προετίθετο μόνον νὰ μορφώη φίλους εὐλικρινεῖς, πολίτας ζηλουμένους καὶ κυβερνήτας ἐξόχους. Μὴ νομίσητε δὲ, ὅτι πολλῶν ἐδέησε πραγμάτων πρὸς προαγωγὴν τῶν ἀνεκτιμήτων τούτων πλεονεκτημάτων, καθότι αὐτὰ ἀπέβρεον ἀπὸ μιᾶς μόνης πηγῆς, τῆς δημοσίου ἀγωγῆς, ἣτις σοφώτατα κατευθύνετο. Καὶ ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰ χρηστὰ μαθήματα, τὰ ὁποῖα ἐλάμβανεν ἡ νεολαία, αἱ ἀρεταί, ὧν ἦτον αὐτόπτης, τὰ ἀξιωμαθόμενα κατορθώματα, ὧν ἠκροῶτο τὰς διηγήσεις, καὶ τὰς παρακολουθοῦσας αὐτὰ ἐπευφημίας· ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ εἰς τὴν ἀνδρείαν καὶ τὰς καλὰς πράξεις παρεχόμενα πλεονεκτήματα, καὶ τὸ εἰς τὴν ἀσέλγειαν ἐντετυπωμένον αἴσχος· ἰδοὺ τὰ μόνα ἐλαττήρια, ἃ τινὰ τεθέντα παρὰ τοῦ νομοθέτου τῶν Κρητῶν, ἐμόρφωσαν ἔθνος εὐαίσθητον πολεμικὸν καὶ ἐνάρετον. Ἐπομῶ δ' εἰπεῖν, ὅτι τὰ ἐκ τῆς συνειδήσεως τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας ἐκπηγάζοντα ἐλαττήρια ταῦτα, ἤθελον ἐπαρκέσει πρὸς προαγωγὴν χρηστῶν ἡθῶν εἰς πᾶν ἔθνος· ἀλλ' εἰς μόνον ταῦτα αἱ σημεριναὶ κυβερνήται· ἀποδημίας αἰτίαν· ἐλθόντα δὲ πλησιάσαι Θάλητι, μελοποιῶ ἄνδρῳ καὶ νομοθετικῷ, ἱστορήσαντα δὲ παρ' αὐτοῦ τὸν τρόπον, ὃν Ῥαδάμανθός τε πρότερον, καὶ ὕστερον Μίνως, ὡς παρὰ Διός, τοὺς νόμους ἐκφέρει εἰς ἀνθρώπους· γενόμενον δὲ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ καταμαρτυρόντα καὶ τὰ ἐκεῖ νόμιμα· ἐντυχόντα δ' ὡς φασί τινες, καὶ Ὁμήρῳ, διατρίβοντι ἐν Χίῳ, καταραὶ πάλιν εἰς τὴν οἰκίαν καταλαβεῖν δὲ τὸν τοῦ ἀδελφοῦ υἱόν, τὸν Πολυδέκτου Χαρίλαον, βασιλεύοντα· εἰθ' ὀρμησάι διαθεῖναι τοὺς νόμους, φοιτῶντα ὡς τὸν Θεὸν τὸν ἐν Δελφοῖς, κακεῖθεν κομίζοντα τὰ προστάγματα, καθάπερ οἱ περὶ Μίνω ἐκ τοῦ ἄντρου τοῦ Διός, παρακλήστικ' ἐκεῖνοι· τὰ πλείω. (Στραβ. Β. 10)

εις ὀλιγώτερον ἐπιβλέπουσι, διότι ἡ ψυχρὰ πολιτικὴ σκέπτεται περὶ αὐτῶν ἀθλιέστατα, τὸν μὲν τολμήσαντα νὰ ἐξελέγξῃ αὐτὴν καταδικάζουσα, φόρους δὲ πρὸς διαφθορὰν τῶν λαῶν ἐπιβάλλουσα, καὶ, ἀντὶ νὰ ἐπισπεύδῃ πρὸς εὐημερίαν τῶν ὑπ' αὐτὴν, τὰ πλεονεκτήματα, τὸν χρυσὸν καὶ τὴν ἰσχὺν τῶν βασιλέων ὑπολογίζουσα.

Τὸ κρητικὸν πολίτευμα, ἅμα, φυγόντος τοῦ Ἰδουμενέως, μετέβη εἰς τὸ Ἀριστοκρατικόν, τὸ ὁποῖον, ὡς μικτὸν ὄν (1), συνίστατο ἐκ τῆς βουλῆσεως τοῦ λαοῦ καὶ τῶν προϋχόντων. Οὗτοι δὲ κατέχοντες τὰς πρώτας τῶν θέσεων, διεχειρίζοντο ἅπασαν τὴν διοίκησιν. Καθ' ἕκαστον ἔτος ἐξελέγοντο ἐπ' ἐκκλησίας, διὰ πλειονοψηφίας, δέκα ἄρχοντες, ὀνομαζόμενοι, Κόσμοι, οἵτινες καθ' ὅλα εἶχον τὴν αὐτὴν μὲ τοὺς ἐν Σπάρτῃ ἐφόρους ἰσχύν (2). Οὗτοι ἔχοντες τὴν κατὰ πόλεμον ἡγεμονίαν, καὶ ρυθμίζοντες τὰ τοῦ Κράτους, εἶχον τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν εἴκοσι καὶ ὀκτὼ γέροντας ὡς συμβούλους, οἵτινες ἀπετέλουν τὴν γερουσίαν τῆς Κρήτης (3). Τοὺς δὲ γέροντας τούτους ἐξελέγοντο ἢ ἐκ τῶν χρηματισάντων Κόσμων (4),

(1) Ὁ Πλουτάρχ. εἰς Δίωνα, λέγων, ὅτι ἡ ἀκρατος δημοκρατία εἶναι παντοπώλιον μὴ παρέχον οὐδεμίαν προαγωγὴν, καὶ ὅτι τὸ Λακωνικὸν καὶ Κρητικὸν πολίτευμα ἦτο μικτὸν, ἀποφαίνεται περὶ τοῦ Δίωνος οὕτω πως: « Ἐπειθεὶ δὲ, τὴν μὲν ἀκρατον δημοκρατίαν, ὡς οὐ πολιτείαν, ἀλλὰ παντοπώλιον οὖσαν πολιτειῶν, κατὰ τὸν Πλάτωνα, κωλύειν Λακωνικὸν δὲ τι καὶ Κρητικὸν σχῆμα μιξάμενος ἐκ δέμου καὶ βασιλείας, ἀριστοκρατίαν ἔχον τὴν ἐπιστατοῦσαν καὶ βραβεύουσαν τὰ μέγιστα, καθιστάναί καὶ κοσμεῖν ».

(2) Οἱ μὲν γὰρ ἔφοροι τὴν αὐτὴν ἔχουσι δύναμιν τοῖς ἐν τῇ Κρήτῃ καλουμένοις Κόσμοις· πλὴν οἱ μὲν ἔφοροι πέντε τὸν ἀριθμὸν, οἱ δὲ κόσμοι δέκα εἰσὶ. (Ἀριστ. πολιτ. Β. 2).

(3) « Εἰς Λακεδαιμόνα, Κρήτην καὶ Καρχηδῶνα, ὁ σύλλογος τῶν Γερουσιαστῶν ἐπικαλεῖτο Γερωνία »· Ἡσύχιος· ὠνομάζετο δ' οὕτω, ὡς συγκείμενος ἐξ 28 Γερουσιαστῶν.

(4) Καθίστατο δ' εἰς τοῦτο τὸ συνέδριον οἱ τῆς τῶν Κόσμων ἀρχῆς ἡξιωμένοι, καὶ τὰ ἄλλα εὐδόκιμοι κρινόμενοι. (Στραβ. Β. 10).

τη εκ τῶν διακρινομένων ἐπ' ἐξόχῳ ὑπολήψει καὶ ἀκηλιδῶτι χαρακτηῖρι. Οἱ γερουσιασταί, ἰσοβίοι ὄντες, ἀπελάμβανον μεγάλας τιμᾶς, καθότι ἡ φιλόσοφος νομοθεσία, θέλουσα νὰ χαλινώσῃ τὴν φιλοδοξίαν τῶν δέκα Κόσμων, διώρισε, ὅτι οὐδὲν ἰσχύει, τῶν γερουσιαστῶν μὴ συνανεσάντων. Πρὸς τούτοις δὲ, ὡς περὶ πολλῶν προβλέπουσα, περιέστειλε τὴν ἰσχὺν αὐτῶν, ὀρίσασα τὴν διάρκειαν τῆς κυβερνήσεώς των ἐπὶ ἓν ἔτος. Ὡς ἐνδεχομένου δὲ ὄντος νὰ ἐπιβρεασθῇ ὁ λαὸς φέρων τὴν ψῆρον, καὶ ὡς ἐκ τούτου τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ψηφοφορίας ν' ἀποβῇ ὑπὲρ ἀνθρώπου ἀναξίου τῆς τιμῆς ταύτης, ἐν περιπτώσει τοιαύτῃ, ὁ ἐξετελιζῶν τὸν βαθμὸν τῶν Κόσμων ἦτον ἀμέτοχος τῶν δημοσίων ἐκκλησιῶν, ἢ μόνον τῶν συσσιτίων. Διὸ καὶ ὁ Πλάτων λέγει· « Ἡ ἄκρατος Δημοκρατία συνταυτιζομένη τὰ μέγιστα μετὰ τὴν Μοναρχίαν, καὶ πᾶν πολίτευμα παρέχον ἀπεριόριστον ἐλευθερίαν, δὲν ἔχουσι ὡς βᾶσιν τὸ δίκαιον καὶ τὸ μέτριον. Σεῖς δὲ, ὦ Κρηῖτες καὶ Λακεδαιμόνιοι, ἀπηλλάχθητε τῶν δύο τούτων σκοπέλων, ἰδρύσαντες τὸ ὑμέτερον πολίτευμα ἐπὶ ἀκραδάντων βάσεων. »

Ἐρχομαι ἤδη, Κυρία, καὶ ἐπὶ τὰ καθέκαστα τοῦ κρητικῆς πολιτεύματος, ἀπλουστάτου ὄντος, ὡς βλέπετε. Ὁ ἐλεύθερος μὲν οὗτος λαὸς, ἀλλὰ μὴ δυνάμενος νὰ διοικηθῇ ἀφ' ἑαυτοῦ, ἐξέλεγε δέκα Κόσμους, εἰς οὓς ἀνέθετεν ἅπασαν αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν. Οἱ κόσμοι ἐνδεδυμένοι τὴν πανοπλίαν τοῦ βασιλικῶς ἄρχεν, ἐξελέγοντο ὡς συμβούλους αὐτῶν τοὺς Γερουσιαστάς, οἵτινες, μόνιμοι ἀποκαθιστάμενοι διὰ τῆς ἰσοβιότητος, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀπεριόριστοι εἰς τὸ δίδειν γνώμην, δὲν ἐδύναντο οἰκοθεν οὐδὲν ν' ἀπραξίσωσι. Δύο δὲ ἰσχυροὶ λόγοι ἐπέταττον τοὺς Κόσμους νὰ διέλθωσι τὸ στάδιόν των ἐνδοξῶς· πρῶτος, ὁ φόβος τῆς ἀτιμώσεως, καὶ δεύτερος, ἡ ἐλπίς τοῦ ν' ἀναδειχθῶσι μίαν ἡμέραν Γερουσιασταί.

Διερευνῶντες ὅλα τὰ παρὰ τοῦ νομοθέτου μεταχειρισθέντα μετὰ πρὸς διαμόρφωσιν τῶν πολιτῶν, πληροφροῦμεθα, ὅτι

ἔλοι οἱ Κρήτες ὑπετάσσοντο εἰς τὸν ἄρχοντα αὐτῶν, διηρημέ-
 νοι ὄντες εἰς δύο τάξεις, τὴν τῆς ἀνδρικής καὶ παιδικῆς ἡλι-
 κίας (1). Καὶ οἱ μὲν ἄνδρες διεφοίτων εἰς τὰ Ἄνδρεια, οἱ δὲ
 παῖδες, οἱ περὶ τὸ δέκατον ἑβδομον ἔτος τῆς ἡλικίας ὄντες, εἰς
 τὰς Ἀγέλας (2), μετ' ἀλλήλων διαιτώμενοι εἰς τὰ δημόσια
 ταῦτα καταστήματα, εἰς ἃ τινὰ καὶ Κόσμοι καὶ Γερουσιασταὶ
 καὶ πένητες καὶ πλούσιοι, συγκαθήμενοι, ἵνα μετέχωσιν ἅπαν-
 τες τῶν ἰσῶν, συνέτρωγον ἐκ τῶν αὐτῶν τροφῶν τε καὶ ποτῶν.
 Ἀγγεῖντι πλήρες οἴνου, ἀναμειγμένον μεθ' ὕδατος, τὸ ὅποιον
 περιήρχετο κύκλῳ, ἦτο τὸ μόνον ποτόν τῶν συνδιαιωμένων. Μό-
 νοι δὲ οἱ γέροντες, εἶχον τὸ δικαίωμα τοῦ ζητῆσαι καὶ β' πότιν.
 Ἄλλ' ὁ ἐπὶ τοσοῦτον σοφὸς οὗτος λαὸς ἀναμφιβόλως ἐγνώρι-
 ζεν ὅποιαν ἡ ὠραιότης ἔχει ἰσχὺν, καθότι ἐφ' ἑκάστην τῶν
 τραπέζων ἐπέστησε γυναῖκα, ἥτις, λαμβάνουσα ἰσημοσίᾳ
 τὰ καλῆτερα τῶν ἐδεσμάτων, προσῆγεν αὐτὰ εἰς τοὺς διαπρέ-
 ψαντας ἐπ' ἀνδρεία εἰς τὸ πολεμεῖν, ἢ ἐπὶ σοφίᾳ εἰς τὸ συμβου-
 λεύειν τῇ πατρίδι. Οἱ δ' ἐπίλοιοι μακρὰν τοῦ νὰ ζηλατυπή-
 σωσι τὸν ἀξιούμενον τῆς διακρίσεως ταύτης, πᾶρωτόνοντο
 ἐνδομύχως, ἵνα ἀναδειχθῶσιν ἱκανοί. Πλησίον δὲ τοῦ μέρους,
 εἰς ὅπερ οἱ πολῖται διητῶντο μετ' ἀλλήλων, ἦσαν δύο τράπεζαι,
 καλούμεναι φιλόξενοι, εἰς τὰς ὁποίας ἔλοι οἱ παραγιγνόμενοι
 περιηγηταὶ καὶ ξένοι συνέτρωγον πρὸς δὲ τούτοις εἶχον ἰδιαιτε-
 ρον οἶκημα, εἰς τὸ ὅποιον τοῖς ἐπιτρέπετο νὰ διανυκτερεύωσιν.
 Ἄπαντες ἐν γένει οἱ πολῖται ὑπεχρεοῦντο νὰ συνεισφέρωσιν

(1) Ἡ πρώτη τάξις ὠνομάζετο Ἄνδρῆιον, ἢ αὐτὴ οὕσα μετὰ τὰ
 Φιτιεῖα τῶν Λακεδαιμονίων. Τὰ ἐπίθητα ταῦτα ἐχρησίμευον πρὸς
 διακρίσιν τῶν δημοσίων μερῶν, εἰς ἅτινα οἱ Κρήτες καὶ Σπαρτιᾶται
 χαμαὶ καθήμενοι διητῶντο μετ' ἀλλήλων, καὶ συνδιελέγοντο μετὰ τὸ
 δεῖπνον περὶ πατρίδος. Ἰσοῦ τί λέγει ὁ Ἀριστοτέλης περὶ τῆς ἄρ-
 χαιᾶς ὀνομασίας τῶν Φιτιεῶν τῆς Λακεδαιμόνος: « Καὶ τὸ γε ἄρ-
 χαιὸν ἰκαλοῦν οἱ Λάκωνες οὐ φιτιεῖα ἀλλ' ἀνδρῆα, καθάπερ οἱ Κρήτες ».

(2) Ἡ δευτέρα τάξις ὠνομάζετο Ἀγέλας, εἰς ἣν οἱ παῖδες διη-
 τῶντο μετ' ἀλλήλων.

εἰς τὰς δημοσίους δαπάνας, δίδοντες τὸ δέκατον τῶν εἰσοδημάτων αὐτῶν, τῶν ὁποίων ἡ γενικὴ διάταξις ἐπεφορτίζετο εἰς τοὺς Ἐπάρχους. Εἰς Κρήτην, λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, μέρος τῶν προϊόντων, τῶν ποιμνίων, τῶν προσόδων τοῦ Κράτους καὶ τῶν φόρων, ἀφιεροῦτο εἰς τοὺς Θεοὺς, τὸ δὲ ἔναπολειπόμενον, εἰς τὰς διακρινούσας τὴν κοινωνίαν τάξεις, τοῦτέστιν εἰς τοὺς ἄνδρας, τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας, οἵτινες ταῖς τοῦ δημοσίου δαπάναις ἐτρέφοντο.

Μετὰ δὲ τὸ γεῦμα οἱ Κόσμοι (1) ἤρχιζον συσκευπτόμενοι τὰ τῆς πολιτείας, ἔπειτα δὲ, διηγούμενοι τὰ εἰς τὰς μάχας πράχθοντα λαμπρὰ κατορθώματα, ἐξυμνοῦντες τοὺς ἐνδοξότερους τῶν πολεμιστῶν, καὶ ἐν τελείᾳ προτρέποντες τοὺς νέους πρὸς ἀνδρείαν. Τὰ συσσίτια ταῦτα ἦσαν τὸ πρῶτον σχολεῖον τῶν παίδων, οἵτινες εὐθὺς ἀπὸ τοῦ ἑβδόμου τῆς ἡλικίας ἔτους, λαμβάνοντες τὸ τόξον εἰς τὰς χεῖρας, ἐγίνοντο δεκτοὶ εἰς τὰ συσσίτια τῶν ἀνδρῶν, ἐξερχόμενοι αὐτῶν κατὰ τὸ δέκατον ἑβδομον ἔτος. Ἐκεῖ δὲ γαμάλι καθήμενοι καὶ μεεὺτελῆ ἐνδεδυμένοι ἐσοῦντα, τὴν ὁποίαν διετήρουν ἐφ' ἕλῶν τὸ ἔτος, ὑπηρετοῦν τοὺς ἄνδρας, ἀκροώμενοι ἐν σιωπῇ τὰς διηγήσεις αὐτῶν, τῶν ὁποίων ἡ τρυφερὰ καρδία καταρλεγμαμένη ὑπὸ τῶν λαμπρῶν κατορθωμάτων τῶν στρατευσαμένων, ἐφέρετο ἀκαθέκτως πρὸς ἀπομίμησιν αὐτῶν. Εἰς δὲ τὴν μετριοφροσύνην καὶ τὴν ἐγκράτειαν συνειθίζόμενοι, καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες παραδείγματα μετριοπαθείας, σοφίας καὶ πατριωτισμοῦ, ἐλάμβανον τὸ σπέρμα τῆς ἀρετῆς, πρὶν ἔτι ἀποκτήσωσι τὴν ὀρθὴν τοῦ λογικοῦ χρῆσιν.

Ἐκ παίδων δὲ γυμναζόμενοι εἰς τὰ ὄπλα καὶ εἰς τοὺς πόνους,

(1) Ὁ Εὐστάθιος εἰς τὸ περὶ Ὀδυσσεύς λέγει: « Οἱ Κρήτες μετὰ τὸ φαγεῖν συνεδουλεύοντο περὶ πατρίδος· Ὀμίλουν μετὰ ταῦτα περὶ μάχης, ἐξυμνοῦντες τὰ κατορθώματα τῶν πολεμιστῶν, καὶ προτρέποντες τοὺς νέους πρὸς ἀπομίμησιν αὐτῶν ».

ἵνα ἀποκατασταθῶσι γενναῖοι, καὶ ὄχι δειλοὶ (1), κατεφρόνουν τὸ καῦμα, τὸ ψῦχος, τὰς τραχείας καὶ ἀνάντις ὁδοὺς, καὶ τὰς πληγὰς, καὶ ὁποίας εἰς τὰ γυμνάσια καὶ τὰς κατὰ σύνταγμα μάχας ἐλάμβανον. Ἡ ἀγωγή αὐτῶν δὲν περιορίζετο μόνον εἰς τὰ σωματικὰ γυμνάσματα, ἀλλ' ἐδιδάσκοντο πρὸς τοῦτοις, τὸ ἄδειν τοὺς εἰς ποιητικὸν λόγον γεγραμμένους νόμους μὲ ἐδιάζουσάν τινα μελωδίαν (2), ἵνα μὴ, ἐντυπουμένων οὕτως εὐκολώτερον εἰς τὸ πνεῦμα διὰ τῆς ἐκ τοῦ ῥυθμοῦ ἠδονῆς, αἰτιῶνται ἄγνοιαν καὶ ζητῶσι συγγνώμην, ἐὰν ἤθελον ἀμαρτήσῃ κατ' αὐτῶν. Σιμᾶ δὲ τούτων ἐμάθανον ὕμνους πρὸς τιμὴν τῶν Θεῶν, καὶ ποιήματα ἐξυμνοῦντα τοὺς ἥρωας. Ὅτε δὲ ἤθελον φθάσει εἰς τὸ δέκατον ἔβδομον ἔτος, ἐγκατέλιπον τὴν μετὰ τῶν ἀνδρῶν διαμονὴν καὶ εἰσῆρχοντο εἰς τὰς Ἀγέλας τῶν παίδων.

Εἰσερχόμενοι εἰς τὴν τάξιν αὐτὴν ἐξηκολούθουν ἔτι τὴν ἀγωγὴν αὐτῶν, γυμναζόμενοι εἰς τὸ θηρᾶν, καὶ εἰς τὸ πρὸς ἀλλήλους μάχεσθαι· ἐξήρχοντο δ' εἰς μάχην μετὰ λύρας καὶ αὐλοῦ, τῶν ὁποίων τὸν ῥυθμὸν ἐθεώρουν τὰ πλεῖστα λυσιτελῆ (3), διὸ καὶ ὑπεχρεοῦντο ν' ἀκολουθῶσιν ἀκριβῶς αὐτόν. Οἱ ἀγῶνες οὗτοι δὲν ἀπέβαινον πάντοτε ἀκινδύνως, καθότι μετεχειρίζοντο πολλάκις ὅπλα σιδηρᾶ. Οἱ ὄρχησται χορεύοντες τὴν πυρρίχην, χορὸν ἐφευρεθέντα εἰς Κρήτην (4)

(1) Στράβων Β. 10. Οἱ τῆς Κρήτης νόμοι, λέγει ὁ Κικέρων, ἐξεπαίδευον τοὺς νέους εἰς τὸ θηρᾶν, εἰς τοὺς δρόμους, εἰς τὸ νὰ ὑποφέρῃσι πῖψαν, δίψαν, ψῦχος καὶ καῦμα.

(2) Ὁ Στράβων Β. 10 λέγει· «Ὡς δ' αὐτως καὶ τοῖς ῥυθμοῖς Κρητικῶς χρῆσθαι κατὰ τὰς ᾠδὰς συντονωτάταις οὔσιν, οὗς Θάλητα ἀνευρεῖν».

(3) Ὁ Ἀθήναιος ἐν 42 Βιβλ. λέγει· «Λακεδαιμόνιοι δὲ μετ' αὐτῶν ἐξορμῶσιν ἐπὶ τοῦς πολεμίους, καθάπερ Κρήτες μετὰ λύρας».

(4) Ὁ Διόδωρος Σικελ. εἰς Β. 5. ὁ Διονύσιος Ἀλικαρνασσεύς εἰς Β. 7. ὁ Πλίnius εἰς Β. 7. καὶ ὁ Στράβων εἰς Β. 10. λέγουσιν, ὅτι ὁ χορὸς οὗτος ἐφευρίθη εἰς Κρήτην· ὁ δὲ Νικόλαος ὁ Δαμασκηνός λέ-

εἰς τὸν ὁποῖον ἐφιλοτιμοῦντο νὰ διαπρέψωσιν, ἔφερον ἔνδυμα πολεμικόν, συνιστάμενον ἐκ χλαίνης ἑλαφρᾶς καὶ βραχείας, μέχρι τοῦ γόνατος βαινούσης, καὶ ὑπὸ ζώνης διστοίχου συσφιγγομένης· ἀντὶ ὑποδημάτων ἔφερον ποδεῖα, οἷτινες, ὅπλοις περικεκαλυμμένοι ὄντες, ἐξέπεμπον ἦχον ὅμοιον μὲ τὰ ὄργανα διαφόρων στρατιωτικῶν ἐξελιγμῶν. « Φαίνεται, λέγει ὁ Λιβάνιος (1), τοίνυν παρ' ἀμφοῖν (τοῖς Κρησὶ καὶ Λακεδαιμοσιν) ἐν πολλῇ σπουδῇ τὸ ὄρχεῖσθαι, καὶ οὐχ ὅσον μὴ κεκωλύσθαι δεδομένοι τοῖς βουλομένοις, ἀλλὰ καὶ ὑπ' ἀνάγκης ἐκ τοῦ νόμου γιγνόμενον. Ὡς τ' ἴσον ἦν τὸ τὴν τάξιν λιπεῖν, τῷ τὴν ὄρχησιν ἐκλιπεῖν ».

Εἰς δὲ τοὺς ἐπιφανεστάτους καὶ δυνατωτάτους τῶν Κρητῶν ἐπετρέπετο νὰ συναγάσιν Ἀγέλας, ἀθροίζοντες ἕκαστος ὅσους περισσοτέρους ὁμίληκας ἠδύνατο. Ἐκάστης δ' Ἀγέλης ἄρχων ἦτον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὁ πατὴρ τοῦ συναγαγόντος, κύριος ὢν νὰ ἐξάγῃ αὐτοὺς ἐπὶ θήραν καὶ δρόμους, καὶ νὰ κολλάζῃ τὸν ἀπειθοῦντα.

Παρὰ δὲ τοῖς Κρησὶν ὁ ἔρωσ ἐθεωρεῖτο ὡς νομιμώτατον. Ὁ Στράβων ὅμως λέγει, ὅτι μετεχειρίζοντο ἀλλόκοτον τινα τρόπον εἰς τοὺς ἔρωτας, διότι δὲν ἀπέκτιν τούς ἐρωμένους διὰ τῆς πειθοῦς, ἀλλὰ δι' ἀρπαγῆς. Ὁ ἐραστής προέλεγεν εἰς τοὺς φίλους πρὸ τριῶν ἡμερῶν, ἢ πλειόνων, ὅτι μέλλει νὰ ἀρπάξῃ τὸν ἐρώμενον, οἷτινες ἐθεώρουν ἐν τῶν αἰσχίστων τὸ νὰ ἀποκρύψωσι τὸν παῖδα, ἢ νὰ ἐμποδίσωσιν αὐτὸν νὰ ἐξέρχεται εἰς τὸν προσδιωρισμένον περίπατον, ὡς ἐξομολογούντες διὰ τούτου, ὅτι ὁ παῖς ἦτον ἀνάξιος τοιοῦτου ἐρα-

γει. « Οἱ δὲ Κρητῶν παῖδες ἀγελάζονται κοινῇ μετ' ἀλλήλων σκληραγωγημένοι, καὶ θήρας καὶ δρόμους ἀναντεῖς, ἀνυπόδυντοι κατανύοντες, καὶ τὴν ἐνόπλιον πυρρίχην ἐκπονοῦντες, ἦντινα πρῶτος εὔρε Πυρρίχης Κυθωνιάτης, Κρῆς τὸ γένος ».

(1) Λιβάνιος εἰς τὸν ὑπὲρ ὄρχιστῶν λόγον.

στοῦ. Συνερχόμενοι δὲ κατὰ τὴν προσδιωρισμένην ἡμέραν, ἂν μὲν ὁ ἀρπάζων ἦτον ἐκ τῶν ἴστων, ἢ τῶν ὑπερερχόντων τοῦ παιδὸς κατὰ τὴν τιμὴν καὶ τὰ ἄλλα, ἐφαίνοντο ἐναντιούμενοι μετρίως μόνον, ἵνα ἱκανοποιηθῶσι τὸν νόμον· ὡς πρὸς δὲ τὰ ἄλλα ἐπέτρεπον τὴν ἀρπαγὴν χαίροντες· ἂν δ' ἀπεναντίας ὁ ἀρπάζων ἦτον ἀνάξιος, ἀφηροῦντο τὸν παῖδα, διαρκούσης τῆς ἐπιδιώξεως, μέχρις οὗ ὁ παῖς ἀγῆθῃ εἰς τὸ τοῦ ἀρπάσαντος ἀνδρῆον. Ἐράσμιον δὲ ἐνόμιζον, ὅχι τὸν διαφέροντα τῶν ἄλλων κατὰ τὸ κάλλος, ἀλλὰ κατὰ τὴν κοσμιότητα καὶ ἀνδρείαν.

Ὁ ἀρπάζων, δώσας δῶρα εἰς τὸν παῖδα, ἀπῆγεν αὐτὸν εἰς οἰονδήποτε τῆς χώρας ἠθελε τόπον, ἐπακολουθούμενος παρὰ τῶν παραγενομένων τῇ ἀρπαγῇ. Ἐπειτα δὲ συνεστιαθέντες καὶ συνθηρεύσαντες ἐπὶ δύο μῆνας, κατέβαινον εἰς τὴν πόλιν, ὡς μὴ ἐπιτρεπομένου νὰ κατέχη τὸν παῖδα πλείονα χρόνον ἢλευθεροῦτο δ' ὁ παῖς, δῶρα λαβῶν, σολὴν πολεμικὴν, βουὴν καὶ ποτήριον. Ταῦτα μὲν ἦσαν τὰ παρὰ τοῦ νόμου ὀριζόμενα δῶρα, καὶ ἄλλα πρὸς τούτοις πλείοτερα καὶ πολυτελῆ, ὥστε συνέβαινε νὰ συναραινῶσι καὶ οἱ φίλοι διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀγαλλμαμάτων. Ὁ παῖς λοιπὸν τὸν μὲν βουὴν ἐθυσίαζεν εἰς τὸν Δία, εἰστία δὲ τοὺς συγκαταβάοντας εἰς τὴν ἀρπαγὴν αὐτοῦ· μετὰ δὲ ταῦτα ἀπεφαίνετο, εἴαν εὐχαριστήθη, ἢ δυσηρεστήθη ἐκ τοῦ πρὸς αὐτὸν τρόπου τοῦ φέρεσθαι τοῦ ἐραστοῦ. Τοῦτο δὲ ἐπέτρεπετο παρὰ τοῦ νόμου, ἵνα, εἴαν κατὰ τὴν ἀρπαγὴν προσηγήθη κατ' αὐτοῦ βία τις, δύναται νὰ τιμωρήθῃ αὐτὸν καὶ ἀπομακρυνθῇ τοῦ ἀναξίου τούτου.

Οἱ δὲ καλοὶ τὴν μορφήν, καὶ ἐπιφανῶν ὄντες προγόνων, ἦτον αἰσχρὸν νὰ μὴ τύχωσιν ἐραστῶν, καθότι ἐνόμιζετο, ὅτι ἔπασχον τοῦτο ἕνεκα τῶν ἡθῶν αὐτῶν· οἱ δὲ παρασταθέντες (ἐκαλοῦντο οὕτως οἱ ἀρπαγέντες) εἶχον μεγάλας τιμάς, καὶ εἰς τοὺς θεόμους καὶ εἰς τοὺς θεόνοους ἔχοντες τὰς ἐντιμοτάτας θέσεις· διέφερον δὲ τῶν ἄλλων καὶ κατὰ τὴν στολὴν, καθό-

τι ἐπετρέπετο νὰ κοσμῶνται μὲ τὴν παρὰ τοῦ ἐραστοῦ δοθεῖσαν αὐτοῖς, ἔχοντες τὸ πλεονέκτημα τοῦτο ὄχι τότε μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅτε ἐγίνοντο ἄνδρες, διάσημον ἔφερον ἐσθῆτα, ἀφ' ἧς διεγινώσκοντο γενόμενοί ποτε κλεινοί. Καὶ ὁ μὲν ἐρώμενος ἐκαλεῖτο Κλεινός, ὁ δ' ἐραστῆς Φιλήτωρ. Ταῦτα ἦσαν τὰ περὶ τοὺς ἐρώτας νόμιμα.

Οἱ παῖδες καθ' ὅλας ἤδη τὰς ἀσκήσεις ἐντελεῖς ἀποκαθιστάμενοι, καὶ φθάνοντες εἰς τὸν παρὰ τοῦ νόμου ἀπαιτούμενον ἔρον τῆς ἡλικίας, διεφοίτων εἰς τὰ Ἄνδρεια, οἵτινες θεωρούμενοι τότε ὡς μέλη τῆς κοινωνίας, ἔφερον ψῆφον εἰς τὰς ἐκκλησίας, καὶ ἠδύναντο εἰς ὅλα τῆς πολιτείας τ' ἀξιώματα νὰ προαχθῶσι. Τότε δὲ, ἅμα ἐκβαίνοντες ἐκ τῆς τῶν παίδων Ἀγέλης, ἠναγκάζοντο νὰ νυμφευθῶσι· δὲν συνεζεύγγυτο ὁμοῦς εὐθύς, ἀλλ' ὅτε αἱ σύζυγοι ἐγίνοντο ἱκαναὶ νὰ διοικῶσι τὰ περὶ τοὺς οἴκους. Ταῦτα λοιπὸν, Κυρία, εἶναι τὰ κυριώτερα τοῦ Κρητικοῦ πολιτεύματος. • Δοκεῖ δὲ, λέγει ὁ Στράβων, ὁ νομοθέτης μέγιστον ὑποθέσθαι ταῖς πόλεσιν ἀγαθόν, τὴν ἐλευθερίαν· μόνη γὰρ ταύτην ἴδια ποιεῖν τῶν κησαμένων τὰ γαθὰ· τὰ δ' ἐν δουλείᾳ τῶν ἀρχόντων, ἀλλ' οὐχὶ τῶν ἀρχομένων εἶναι· τοῖς δ' ἔχουσι ταύτην φυλακῆς δεῖν τὴν μὲν οὖν ὁμόνοιαν διχοστασίας αἰρομένης ἀπαντᾶν, ἢ γίνεται διὰ πλεονεξίαν καὶ τρυφήν· σωφρόνως γὰρ καὶ λιτῶς ζῶσι ἅπασιν, οὔτε φθόνον, οὐθ' ὕβριν, οὔτε μῖσος ἀπαντᾶν πρὸς τοὺς ὁμοίους. • Ἴδου ἐν περιλήψει πᾶν ὅ,τι ὁ νομοθέτης τῶν Κρητῶν ὠρίσατο· ἡ δὲ πολιτεία διατελοῦσα πλουσία, ἰσχυρὰ καὶ εὐδαίμων, παρ' ὅλων τῶν περιφημωτέρων φιλοσόφων τῆς Ἑλλάδος ἐπηνέθη, καὶ τὸ πάντων λαμπρότερον εἶναι, ὅτι σεβασθεῖσα παρὰ τοῦ Λυκούργου, ἐχρησίμευσεν εἰς αὐτὸν ὡς ἀρχέτυπον ἐκείνης, τὴν ὁποίαν εἰς Λακεδαιμόνα ἐθήκε.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Γ'.

Τὸ Κρητικόν, Κυρία, πολίτευμα, τὸ ὁποῖον λογίζεται, ὡς ἤδη ἐπληροφρήθητε, τεθὲν περὶ τὰ Τρωϊκὰ, διετέλει ἀκμάζον μέχρι τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος, οὗ τινός τήν ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἐγκαθίδρυσιν οὐδὲν ἄλλο ἠξιώθη. Ὁ νομοθέτης, θεωρήσας πηγὴν εὐδαιμονίας διὰ τοὺς ἀρχομένους τὴν ἐλευθερίαν, διέθεσε νόμους καταλλήλους εἰς τὰ νὰ μορφώνωσι πολίτας νὰ ἀμύνωνται ὑπὲρ αὐτῆς (1), δι' ὧν ὅλοι ἐντελῶς εἰς τὴν πολεμικὴν ἡττημένοι, ἀπεκαθίσταντο μάχιμοι. (2). Ἄπαντες δὲ διεφοίτων εἰς αὐτοὺς, ἵνα ἐκδιδαχθῶσι τὴν πολεμικὴν, καθὼς καὶ ὁ Πλούταρχος ὁμολογεῖ τοῦτο, ἀποφανόμενος οὕτω περὶ τοῦ Φιλοποίμενος. (3). « Ἀργεῖν δὲ καὶ σχολάζειν οὐ βουλόμενος, ἀτκήσεως ἕνεκα καὶ μελέτης τῶν πολεμικῶν εἰς Κρήτην ἐπλευσεν ἐπὶ στρατείαν. Κάκει συγνὸν χρόνον ἐγγυμναστάμενος ἀνδράσι μάχιμοις καὶ ποικίλοις μεταχειρίσασθαι πόλεμον, ἔτι δὲ σώφροσι καὶ κεκολασμένοις περὶ δίαίταν, ἐπανήλθεν οὕτω λαμπρὸς εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς, ὡς εὐθύς ἵππαρχος ἀναδειχθῆναι. »

(1) Ἐν Λακεδαιμόνι καὶ Κρήτῃ πρὸς τοὺς πολέμους συντέτακται σχεδὸν ἡτε παιδεία καὶ τὸ τῶν νόμων πλῆθος. (Ἀριστοτ. Πολιτ. Β. 7.)

(2) « Καὶ σχεδὸν ἀνευρήσεις, οὕτω σκοπῶν, τὸν Κρητῶν νομοθέτην, ὡς εἰς τὸν πόλεμον ἀπαντα δημοσίᾳ καὶ ἰδίᾳ τὰ νόμιμα ἡμῖν ἀποβλέπων συνεταξάτο· καὶ κατὰ ταῦτα φυλάτειν παρέδωκε τοὺς νόμους, ὡς τῶν ἄλλων οὐθένος, οὐδὲν ἄρελος ὄν, οὔτε κτημάτων, εὔτε ἐπιτηδευμάτων, ἂν μὴ τῷ πολέμῳ ἄρα κρατῆ τις ». (Πλάτ. περὶ Νομ. Β. 3.)

(3) Πλούταρχ. εἰς Φιλοποίμ.

Ἄφ' ἑτέρου δὲ ὁ νομοθέτης κατανοήσας, ὅτι αἱ κατακτήσεις εἰσὶν ἀδίκημα μέγα, ἐξασθενοῦσαι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὸ νικῆσαν ἔθνος, καὶ συνήθως τὰ ἦθη διαφθείρουσαι, ἐφιλοτιμήθη νὰ ἀποτρέψῃ τοὺς Κρήτας τοῦ τοιοῦτου, καθότι τὰ ἄρθρα τῆς νήσου προϊόντα ἐπήρουν εἰς τὰς ἀνάγκας αὐτῶν. Ὡς δὲ ἐνδεχόμενον νὰ παρειαχθῶσι διὰ τοῦ ἐμπορίου πλούτη ἀλλότρια, καὶ τὰ κατὰ συνέπειαν τούτων ἐμφιλοχωροῦντα αἰσχρὰ ἦθη, τούτέστιν ἡ τρυφή καὶ ἡ ἀσέλγεια, καὶ τούτων, χωρὶς ν' ἀπαγορευθῇ ῥητῶς, ἠδυνήθη νὰ ἐμπνεύσῃ περιφρόνησιν. Καὶ ἀφ' ἑνὸς μὲν οἱ διάφοροι ἀγῶνες, οἵτινες ἐνησχέλου τὴν σχολάζουσαν νεολαίαν, ἢ ἐκ τῆς θήρας εὐχαρίστησις, εἰς τὴν ἀρρωσιῶντο, ἢ πρὸς ἀλλήλους ὁμόνοια, τὴν ὁποῖαν κατέφαινον ὡς θεότητα· ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ διάφορα θεάματα, εἰς ἃ τινα συνηθροίζοντο ὅλοι αἱ τάξεις τῆς κοινωίας, καὶ αὐταὶ ἔτι αἱ γυναικες, ὁ ἔρωσ τῆς πατρίδος, τὸν ὁποῖον ὁ νομοθέτης εἰς τὰς καρδίας ἀπάντων μετωχέτευσε, καὶ ἡ σοφὸς θεσμοθεσία, ἣτις συνέδεε τὸ ἔθνος ὡς οἰκογένειαν: ὅλοι αὐτοί, λέγω, οἱ δεσμοὶ προσήλωσαν τοὺς Κρήτας εἰς τὴν νήσον αὐτῶν, οἵτινες εὐρίσκοντες ἐν ἑαυτοῖς τὴν ποθουμένην εὐδαιμονίαν, δὲν ἐπεζήτουν ποσῶς ἐκτὸς τῆς πατρίδος αὐτῶν φαντασιώδη δόξαν, καθυποτάττοντες ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῶν ξένους λαούς. Ἄφ' οὗτο λοιπὸν οἱ Κρήτες ἀπεκατεστάθησαν δημοκρατικοί, ποτὲ μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν προσεβλήθησαν ὑπὸ τῆς Ῥώμης, δὲν ἐξέπλευσαν κατ' οὐδενὸς ξένου λαοῦ· διὸ καὶ δι' αὐτοὺς μόνους ἐπεφυλάχθη παρὰ τῆς ἱστορίας ἡ δόξα τοιαύτης μετριοπαθείας. Οἱ δὲ ἄρχοντες καὶ βασιλεῖς, φιλοτιμούμενοι νὰ ἔχωσι παρὰ τοῖς στρατεύμασιν αὐτῶν ἐν σῶμα τοξευτῶν ἐκ Κρητῶν, ἀμιλλώμενοι ἐμίσθωνον αὐτοὺς, εἰς οὓς ἐπετρέπετο τῆς πατρίδος μόνον ἐξερχόμενοι νὰ πολεμῶσιν ἔμμισθοι, ὧν ἐπιτηδειότεροι τοξευταὶ δὲν ἦσαν ἀλλαχοῦ. (4).

(4) Ὁ Κλαύδιος, ὁ Πλούταρχος καὶ ὁ Παυσανίας, βεβαιοῦσιν, ὅτι οἱ Κρήτες ἦσαν ἀριστοὶ τοξευταὶ, καὶ ὅτι οἱ ἡγεμόνες ἐμίσθωνον αὐ-

τῶν Γορτυνίων, λέγει ὁ Κλαύδιος, βάλλουσι πάντοτε ἀναμαρτήτως.

Ἄν καὶ αἱ ἀκμάζουσαι ἄπειροι τῆς Κρήτης πόλει, ποτὲ δὲν ἐπέσπευσαν νὰ ἄξωσιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν τὰς γειτνιαζούσας νήσους, ἐκχέουσαι τὸ αἷμα τῶν κατοίκων αὐτῶν, αὐταὶ ὅμως δὲν ἐστάθησαν ἱκαναὶ νὰ διατηρήσωσι τὴν πρὸς ἀλλήλας ὀμύνοιαν, ὡς ἀνάλασαι τὴν δάδα τῆς διχονοίας. Αἱ δ' ἰσχυρότεραι αὐτῶν, ὡς ἡ Κνωσσὸς καὶ ἡ Γόρτυνα, θέλουσαι ν' ἀρχωσι τῶν ἄλλων, νῦν μὲν σύμμαχοι, ἐξεστράτευον, καταστρέφουσαι τὰ φρούρια τῶν ὀμόρων ἐπαρχιῶν, καὶ ὑποτάσσουσαι αὐτὰς ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ἄλλοτε δὲ ἐχθρῶν, ἤρχοντες εἰς ἐμφύλιους μάχας, εἰς τὰς ὁποίας ἀπώλοντο οἱ ἀκραιότεροι τῶν νέων. Ἡ δὲ Λύχτος καὶ Κυθωνία ἀντιτάττουσαι εἰς τὴν φιλοδοξίαν αὐτῶν φαριμὸν ἀκράδαντον, διηγὸν εὐλεύθεραι ἢ τελευταία τούτων τσαυτὴν ἀπέκτησεν ἰσχὺν, ὥστε ἡ πλάστιγξ ἔρρεπε πάντοτε ὑπὲρ ὁποιουδήποτε μέρους ἤθελε κηρυχθῆ. Οἱ ἐμφύλιοι, τέλος, οὗτοι πόλεμοι ἐπέφερον τὴν πτώσιν πολλῶν πόλεων, καθαιμάξαντες τὴν πατριᾶ τοῦ Διός.

Εἰς τί τάχα ν' ἀποδώσωμεν τὰ ἐμφύλια ταῦτα πάθη, ἐνῶ μέρος μὲν ἐκατοικεῖτο παρὰ τῶν Ἐτεοκρήτων, τῶν γνησίων τῆς νήσου κατοίκων, μέρος δὲ παρὰ τῶν ἀποσταλειῶν ἐξ Ἀθηνῶν, Σπάρτης, Ἀργους καὶ Σάμου (5) ἀποικιῶν; Ἴσως ἐναπέλειθθη ἐν ἐαυτοῖς σπινθὴρ τῶν ἀδιαλλάκτων ἐκείνων ἀρχαίων

τούς, ἵνα ἔχωσι τάγματα τοξοτῶν. « Κρήτες εἰσι τοξοῦναι ἀγαθοὶ καὶ οὖν καὶ τὰς αἰγὰς βάλλουσιν ἐπ' ἀκροὺς νεμομένας τοῖς ὄρεσιν ». (Λίλιαν. εἰς Ποικιλ. ἱστορ.)

(5) « Αὐτοὶ δὲ (Σάμιοι) Κυθωνίην τῆν ἐν Κρήτῃ ἔκτισαν . . . ἔμειναν δ' ἐν ταύτῃ καὶ εὐδαιμόνησαν ἐπ' ἕτεα πέντε, ὥστε τὰ ἱρὰ τὰ ἐν Κυθωνίῃ ἔδοντα νῦν, οὗτοί εἰσι τοῖς ποιήσαντες, καὶ τὸν τῆς Δικτύνης γόνον ». (Hesd. εἰς Β. 3)

παθῶν, ὑφ' ὧν διηροῦντο, ἅτινα ὡς ἐκ τούτου ἐκαίροφυλάκτων
 ν' ἀναφλεχθῶσιν ἐκ νέου· ἐπίσης δυνάμεθα νὰ πιστεύσωμεν,
 ὅτι οἱ μᾶλλον παρ' αὐτοῖς ἰσχύοντες, ἐμπιστευθέντες πρὸς
 ἴδιον ὄφελος, ἀπειραθήσαν νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τούτου, θεω-
 ρήσαντες τὴν δύναμιν ὡς δικαίωμα· καὶ τέλος, ὅτι ἡ ὀξύθυ-
 μος ἐκείνη νεολαία, συνεθισθεῖσα εἰς τὰς πολεμικὰς ἀσκήσεις,
 ἦτο πάντοτε ἐτοίμη νὰ ἐφορμήσῃ εἰς τοὺς πολέμους. Ταῦτα
 πιθανῶς εἰσι τὰ αἷτια, τὰ ὁποῖα ἔφερον εἰς ἀλληλομαχίας
 τοὺς λαοὺς τούτους, τῶν αὐτῶν νόμων, ἐθίμων καὶ θεοσκείας
 ὄντας. Ὅπως δ' ἂν ἔγῃ, οἱ Κρήτες κατεπεπεισμένοι, ὅτι ἡ
 νίκη ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ὁμονομίας τῶν στρατευομένων, ἐκόσμου
 ἐξεχόντως τοὺς ὠραιότερους τῶν νέων τοῦ στρατεύματος,
 ἐπιτάττοντες αὐτοὺς νὰ προσφέρωσι θυσίαν εἰς τὸν ἔρωτα πρὶν
 τῆς μάχης. Εἰς ἄλλα δὲ πάλιν μέρη ἠνάγκαζον τοὺς στρα-
 τηγούς νὰ θυσιάζωσιν εἰς τὴν ὁμόνοιαν. Ἐὰν δὲ ἡ θυσία ἐγί-
 νητο εὐκρινῶς, διετήρουν τὴν δόξαν αὐτῶν, καὶ ἐκώλυον
 τὴν ἀνωφελῆ πρὸς τὸ κράτος ἐκχυσιν αἵματος.

Ἄλλ' ὁ τοῦ πολέμου ἔρωσ δὲν ἐπέπνιξεν εἰς τὰς καρδίαις
 τῶν Κρητῶν τὴν πρὸς τὰς ὠραίας τέχνας ἔξοχον εὐαισθησίαν.
 « Οἱ Κρήτες, λέγει ὁ Σωζομένης, ἔδοσαν δεῖγμα τῆς μεγα-
 λοδορίας αὐτῶν, διορήσαντες τῷ Ὀμήρῳ χιλίας μνᾶς,
 καὶ ἐναβρυνόμενοι διὰ τὴν ἀνυπέρβλητον ταύτην ἐλευθεριό-
 τητα, ἐνεγράραξαν τοῦτο δημοσίᾳ ἐπὶ στήλης. » Εἰς Κρή-
 την, λέγει ὁ Πτολεμαῖος, οἱ ἄνθρωποι εἶναι φιλοπράγμο-
 νες, ἀριερούμενοι μᾶλλον εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ πνεύ-
 ματος, ἢ εἰς τὴν σωματικὴν ἀσκησιν. Ὅσακις δὲ ἡ διχό-
 νοια ἴδρουν ἐν αὐτοῖς τὸ κράτος τῆς, διηλλάττοντο διὰ τῆς
 σοφίας καὶ τῶν θεληγῆτρων τῆς ποιήσεως. Ὁ διδάξας τὸν
 Λυκούργον, Θαλῆς ὁ ἐκ Γορτύνης (1), ὑπῆρξεν εἰς τῶν περι-

(1) Ὁ Πausanias εἰς τὰ Ἀττικὰ, λέγει, ὅτι ὁ Θαλῆς οὗτος ἦτο
 Γορτυνίος. Ὁ Διογένης Λαέρτ. βιβαιοῖ, ὅτι ἔζη κατὰ τοὺς χρόνους
 τοῦ Λυκούργου καὶ Ὀμήρου. Τῆς αὐτῆς γνώμης εἶναι καὶ ὁ Στράβων.

φημοτέρων φιλοσόφων, ἔστις, ποιητῆς καὶ νομοθέτης ὧν, ἐπι-
τηδεύς διὰ τῆς δεινότητος καὶ τῶν γνώσεων αὐτοῦ, ἠδυνήθη
νὰ ἀποσθέσῃ τὴν φλύγα τῶν παρὰ τοῖς συμπολίταις αὐτοῦ
ἐμψυλευόντων παθῶν. Ἰδοὺ τί λέγει ὁ Πλούταρχος (1) περὶ τῶν
ᾠδῶν αὐτοῦ. • Λόγοι γὰρ ἦσαν αἱ ᾠδαὶ πρὸς εὐπέθειαν καὶ
• ὁμόνοιαν ἀνακλητικοὶ διὰ μελῶν ἅμα καὶ ρυθμῶν, πολὺ
• τὸ κόσμιον ἐχόντων καὶ καταστατικόν. ὧν ἀκροώμενοι
• κατεπράυνοντο λεληθότως τὰ ἦθη, καὶ συνακραιοῦντο τῶ
• ζήλω τῶν καλῶν ἐκ τῆς ἐπιχωριαζούσης τότε πρὸς ἀλλή-
• λους κακοθυμίας. • Λέγεται, ὅτι ὁ σοφὸς οὗτος ἐξηῦρε
τοὺς ρυθμοὺς τῆς ἐνοπλίου ὀρχήσεως καὶ τῆς πυρρῆχης (2). Εἰς
ἔσους δὲ τῶν ἀνθρώπων ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ποίησις εἶχεν ἐπιρ-
ροήν, δὲν ἦσαν ποσῶς ἐχθροὶ τῆς ἠδυπαθείας, ἐξ οὗ προέκυψε
τὸ ἔθιμον τοῦ νὰ διαδηλῶσι τὰς μὲν εὐτυχεῖς ἡμέρας διὰ λευ-
κῶν, τὰς δὲ δυστυχεῖς διὰ μαύρων χαλίκων. Μετὰ δὲ τὴν
παρέλευσιν τοῦ ἔτους ἀπηριθμουν τοὺς λευκοὺς χάλικας, κα-
ταλογίζοντες μόνον τὸν βίον τῶν εὐτυχῶν ἡμερῶν, καθότι
ἐθεώρουν τὴν ζωὴν ὡς προσδιωρισμένην διὰ τὰς ἡδονὰς αὐτῶν.
ἐφ' ᾧ κατέπεγραφον ἐπὶ τῶν τύμβων· ἐβίωσε μὲν ἡμέρας
τόσας, ὑπῆρξε δὲ τόσας.

Εἰς δὲ τὰς γενναίας καὶ εὐαισθητοὺς ψυχὰς ἡ δόξα δια-
νίσταται εὐκόλως. Οἱ Κρητῆς διαφοιτῶντες εἰς τὰς περιφή-
μους τῆς Ἑλλάδος πανηγύρεις, ἐκομίζοντο ἄθλα εἰς τοὺς
Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, τὰ Νέμεα καὶ τὰ Πύθια· ἄλλοι δὲ
πάλιν, καλλιεργοῦντες τὰς Μούσας ἐστιχοῦργουν εἰς στίχους
ἠρωϊκοὺς τοὺς χρησμούς τῶν χρηστηρίων, καὶ διάφορα συν-
τάττοντες ποιήματα, ἐξύμουν τὰ λαμπρὰ ἄθλα τῶν ἠρώων·

(1) Πλούταρχ. εἰς Λυκοῦρ.

(2) Μεγίστη διαφωνία ὑπάρχει μεταξὺ τῶν συγγραφέων, διότι
οἱ μὲν λέγουσιν, ὅτι ἐφευρεταὶ τῆς ἐνοπλίου ὀρχήσεως ὑπῆρξαν οἱ
Κουρῆτες· οἱ δὲ, ὅτι ὁ Πύρρῆχος ἐφεῦρε μόνον τὴν πυρρῆχην, εἰς
ἣν ἀπέδωκε τὸ ὄνομα του, καὶ ὅτι ὁ Θαλῆς συνέταξε νέους ρυθμοὺς.

πλείστοι δὲ τούτων ἀνεδείχθησαν ἱστορικοὶ ἔξοχοι. Ἀναφέρουσιν, ὅτι ἀρχαιότερος συναγωνισμὸς ὑπῆρξεν ἐκεῖνος, καθ' ὃν ὤρισαν ἄθλον δι' ὃν τινα ποιητὴν ἤθελεν ἄσει καλῆτερον ὕμνον εἰς Ἀπολλωνα τὸ δ' ἄθλον τοῦτο προσηρέχθη εἰς τὸν Κρήτα Χρυσόστομον, ὡς ὑπερνικήσαντα.

Ἐὰν δὲ ὁ Πίνδαρος, ὡς καταβρωχθέντων ἀπάντων τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν ὑπὸ τοῦ πανδαμάτορος χρόνου, δὲν ἤθελε διασώσει τινα περὶ τῶν ἄθλων αὐτῶν, δὲν ἠθέλωμεν γνωρίζει οὔτε τὰ ὀνόματα τῶν νικησάντων. Ὁ ἐν Ἐφέσῳ ναὸς τῆς Ἀρτεμίδος, ἰδρυθεὶς παρὰ τοῦ Κτησιφῶντος καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Μεταγένους, ἀμφοτέρων Κρητῶν, δὲν διασώθη περισσότερον. Οἱ ἀρχιτέκτονες οὗτοι κατασκευάσαντες αὐτὸν κατὰ τὴν Ἰωνικὴν τέχνην, δικαιώσθησαν διὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ μαρμάρου, καὶ τὸ ὠραῖον τῆς τέχνης, καὶ τὸ μεγαλοπρεπὲς τοῦ οἰκοδομήματος, καὶ τὴν λεπτότητα τοῦ ὄλου, καὶ τέλος, διὰ τὴν στερεότητα. Καὶ τὸ μὲν ὄνομα αὐτῶν μέχρι τοῦ νῦν διαλάμπει, τὰ δὲ μάρμαρα καὶ αἱ στήλαι ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐδοξάσθησαν, διεφθάρησαν, καὶ μόλις σήμερον διαγιγνώσκεται ἕγχος τοῦ ἐνός τῶν ἐπτὰ θαυμάτων ναοῦ τούτου.

Ὅλα τὰ ἔθνη παρέρχονται, καθὼς τὰ μνημεῖα τῆς ἰσχύος αὐτῶν, καὶ μετ' ὀλίγων αἰῶνων παρέλευσιν μόλις διαγιγνώσκεται εἰς τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν ὁ τύπος τοῦ ἀρχαίου γαρρακτῆρος. Καὶ τὰ μὲν ἐξ αὐτῶν διατελοῦσιν ὑπάρχοντα πλείότερον, τὰ δ' ὀλιγώτερον χρόνον, τὸ αἴτιον τοῦ ὁποίου ἀνατιθέσθαι πρέπει ν' ἀποδίδεται εἰς τοὺς καλοὺς ἢ κακοὺς νόμους, καὶ τὴν ἐκ τῶν ἀρχομένων τήρησιν αὐτῶν. Τὸ πολιτεύμα τῆς Κρήτης ἐπὶ ἀκραδάντων ἐδοκιμωθὲν βράτειαν, ἐπὶ δέκα αἰῶνας δὲν ἀνεγνώρισεν οὐδένα ξένον κυριάρχην καθ' ὅτι γενναίως ἀντέκρουε τὰ σιδηρα τῶν ἀποπειρωμένων νὰ καταδουλώσωσιν αὐτὸ ἀρχόντων. Ἐπῆλθε τέλος πάντων ὁ χρόνος, καθ' ὃν οἱ Ῥωμαῖοι μεγαλαυχῶντες διὰ τῆς νίκας

καὶ τὴν ἰσχύϊν αὐτῶν, καὶ τείνοντες εἰς κατάκτησιν ἔλου τοῦ κόσμου, δὲν ἐπεθύμουν ἄλλο, εἰμὴ νὰ βλέπωσι τοὺς πάντας ὑπηκόους καὶ δούλους αὐτῶν. Ὁ Φλωρος μὴ ἀποκρύπτων ποσῶς, ὅτι ἡ φιλοδοξία καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ νὰ καθυποτάξωσι τὴν περίφημον τοῦ Διὸς πατρίδα, ὑπῆρξαν τὰ μόνα ἐλατήρια, διὰ τὰ ὅποια κατεπολεμήθη παρὰ τῶν Ῥωμαίων, λέγει:

« Πρὸς γινῶσιν ἔστω τῶν φιλοπραγμῶνων, ὅτι μόνη ἡ ἐπιθυμία τοῦ νὰ καθυποτάξωμεν τὴν περίφημον νῆσον Κρήτην, μᾶς ἔφερεν εἰς τὸν κατ' αὐτῆς πόλεμον. Ἡ Ῥώμη θεωρήσασα ἑαυτὴν προσβεβλημένην ὡς ἐκ τῆς βοήθειας, τὴν ὁποίαν ἡ Κρήτη παρέσχεν εἰς τὸν Μιθριδάτην, διεκήρυξε πρὸς τὴν αὐτὴν τὸν πόλεμον. Ὁ Μάρκος Ἀντωνῖνος, (ὁ πατὴρ Τριουμβρίου) βεβαίαν τὴν ἐπιτυχίαν ἔχων κατεπόλεμησεν αὐτήν. Ἀλλ' οἱ ἐχθροὶ τὸ πλεῖστον τοῦ στόλου μέρος κατασχόντες, ἐκρέμασαν τοὺς αἰχμαλώτους εἰς τὰ κατάρτια, περιβεβλημένους ὑπὸ σχοινίων καὶ ἰστίων. Οἱ δὲ Κρήτες κατήχησαν εἰς τοὺς λιμένας αὐτῶν ἐν θριάμβῳ. »

Ἡ δὲ Ῥώμη, θεωρήσασα ἑαυτὴν δυσπερημισμένην ὡς ἐκ τῆς ἀποτυχίας, εὐθύς, ἅμα περικωθέντος τοῦ ἐπὶ τὴν Μακεδονίαν πολέμου, ἐρωπίσθη, ἵνα ἀντεκδικηθῆ, ἐξαποστείλασα εἰς Κρήτην τὸν Κόϊνιον Μέτελλον μετ' ἐκπληκτικοῦ στρατοῦ, ὅστις ἔτυχεν ἀνίστασιν ἰσχυράν. Ὁ Πανάρχης καὶ Λασθένης, ἀμφοτέρω στρατηγοὶ ἔμπειροι, συνάξαντες εἴκοσι χιλιάδας νέων θαρσάλων εἰς τὸ πολεμεῖν, καὶ ἐπιλαβόμενοι τῶν ὄπλων καὶ τῶν βελῶν αὐτῶν μετ' ἐκβάσεως, ἐταλάντευον ἐπὶ τρία ὀλόκληρα ἔτη τὴν τύχην τῶν Ῥωμαίων. Οἱ δὲ δορυκτῆτορες ἀπολέσαντες πολλοὺς ἀξίους πολεμιστάς καὶ πολὺ πλῆθος λαοῦ, καὶ καταβαλόντες πόνους ἀτρύτους, ἐκυρίευσαν τέλος πάντων τὴν νῆσον δι' αἵματηρᾶς νίκης, οἰτινες εὐθύς ἅμα ἐγκαταστάντες, ἠκύρωσαν τοὺς νόμους τοῦ Μίνως, θέσαντες ἀντ' αὐτῶν τοὺς τοῦ Νουμᾶ. Ὁ συνετὸς φιλόσοφος Στράβων, ἐπικρίνει τὸ μέτρον τοῦτο, λέγων,

ἑτι εἰς τὸν καιρὸν τοῦ ἡ κρητικὴ νομοθεσία δὲν ἴσχυε, καθό-
τι οἱ Ῥωμαῖοι ἠνάγκαζον τὰς κατακεκτημένας ἐπαρχίας νὰ
ἐναγκαλισθῶσι τοὺς Κώδικας αὐτῶν. Διὰ νὰ κραταιωθῶσι
δ' ἐπὶ μᾶλλον ἐπὶ τῆς νήσου, ἐξέπεμψαν ἀποικίαν εὐάριθμον
εἰς Κνωσσόν.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης, Κυρία, μέχρι τῶν ἡμερῶν μας,
δηλ. εἰς τὸ διάστημα δέκα καὶ ἐννέα αἰώνων, οἱ Κρήτες δὲν
διέλαμψαν πλέον μεταξὺ τῶν λαῶν, οὐδὲ συνέστησαν ἔθνος,
ἀπολέσαντες βαθμηδὸν τὴν ἀνδρείαν, τὰ ἦθη, τὰς ἀρετὰς, τὰς
ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας. Δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποδώσωμεν
τὴν ἀξιοθρήνητον ταύτην ὀθοράν, παρὰ εἰς τὴν ἀπόσβεσιν τῆς
ἐλευθερίας, καθότι ὁ ἄνθρωπος προώρισται εἰς αὐτὴν, καὶ ἂν
στερηθῆ τοῦ θεοῦ τούτου πλεονεκτήματος, τὸ ὅποιον ἐδωρή-
θη παρὰ τῆς φύσεως, ἀποκαθίσταται ψυχρὸς τὴν περίνοιαν,
νωθρὸς τὴν ἀνδρείαν, ἀνίσχυρος τὴν θέλησιν, καὶ τέλος δια-
φθειρόμενος ἐξευτελίζεται.

Ἡ Κρήτη ἐνωθεῖσα μετὰ τοῦ εἰς τὰ παράλια τῆς Λυβίης
μικροῦ βασιλείου τῆς Κυρήνης, ἀπεκατέστη μία τῶν Ῥω-
μαϊκῶν ἐπαρχιῶν, διοικουμένη πρῶτον μὲν παρ' ἑνὸς Ἀνθυ-
πάτου, εἶτα δὲ παρ' ἑνὸς Ταμίου καὶ παρέδρου. Ὁ Σουητῶ-
νιος τέλος μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι ἐδιοικήθη παρ' Ὑπάτου. Μία
δὲ τῶν διδαχθεῖσων πρῶτων νήσων τὸ εὐαγγέλιον ὑπῆρξε
καὶ ἡ Κρήτη, εἰς ἣν ὁ ἀπόστολος Παῦλος διακηρύξας τὴν
χριστιανικὴν θρησκείαν, ἄφησε τὸν μαθητὴν αὐτοῦ Τίτον,
διὰ νὰ κηδεύει τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ πολυτίμου τούτου σπέρμα-
τος, ὅστις ἐν τέλει ἀνεδείχθη ὁ πρῶτος ἀρχιερεὺς τῆς νήσου,
ἦτις, προϊόντος τοῦ χρόνου, εἶχεν ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ
Λέοντος ἀρχιερεῖς δώδεκα, ἐξαρτωμένους παρὰ τοῦ Πατρι-
άρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Κωνσταντῖνος εἰς τὸν
νέον τοῦ βασιλείου του διαμερισμὸν, διήρσε τὴν ἐπαρχίαν
τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κυρήνης, ἀφήσας εἰς μὲν τὸν Κωνσταν-
τιον, ὡς τρεῖς ἀπολιπέων υἱοὺς, τὴν Θράκην καὶ τὴν Ἀνατο-

λῆν' εἰς δὲ τὸν Κωνσταντῖνον τὸ βασίλειον τῆς Δύσεως, καὶ εἰς τὸν Κώνσαντα τὴν Κρήτην, τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Ἰλλυρίαν.

Ὅτε ὁ Μιχαὴλ Βάλλης κατεῖχε τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἠμέλησε τὰ ἐπίλοιπα τοῦ βασιλείου μέρη ἔνεκα τῆς διεγερθείσης ἐπαναστάσεως παρὰ τοῦ Θωμᾶ. Τότε λοιπὸν οἱ Ἀγαρηνοὶ (ἔθνος Ἀραβικόν), οἵτινες κατέκτησαν τὰς ὠραιότερας τῆς Ἰσπανίας ἐπαρχίας, δραξάμενοι τῆς περιστάσεως, καὶ πολυάριθμον ἐροπλίσαντες στόλον, κατεληλάτησαν τὰς Κυκλάδας, καὶ καταπολεμήσαντες τὴν Κρήτην, ἐκυρίευσαν αὐτὴν σχεδὸν ἄνευ ἀντιστάσεως. Θέλοντες δὲ ν' ἀσφαλίσωσι τὴν κατάκτησιν, ἔκτισαν φρούριον, τὸ ὁποῖον ἐπεκάλεσαν Κανδὰκ, ὃ ἐστὶ περιγαράκιωμα, μετονομασθὲν ἐπὶ Βενετῶν Κανδία. Ἐκ τῆς ἀκροπόλεως ταύτης οἱ βάρβαροι κατεληλάτουν τὴν νῆσον, κατερμηοῦντες καὶ καταφάνιζοντες τὰ πάντα, ὥστε συνεχῶς ἐπαναλαμβάνοντες τὰς ἐπιδρομὰς, ἀπάσας καθυπέταξαν τὰς πόλεις, ἔξαιρουμένης τῆς Κυδωνίας. Ὁ Μιχαὴλ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος, ὁ Μακεδὼν, μάτην ἐπροσπάθησαν νὰ ἀποδιώξωσι αὐτοὺς τῆς νήσου, ὁ τελευταῖος τῶν ὁποίων ἐφρονεῖθη εἰς τινὰ αἱματηρὰν μάχην· εἰς ὁμῶς τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ νικήσας, ἀπεκατέστησε τοὺς Ἀραβὰς ὑποτελεῖς, οἵτινες μετὰ δέκα ἔτη ἤθλησαν ν' ἀπαλλαγθῶσι τούτου. Ἐπεφυλάττετο ὁμῶς εἰς τὸν Νικηφόρον Φωκᾶν, τὸν αὐτοκράτορα, νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν ὠραίαν ταύτην νῆσον τοῦ ζυγοῦ τῶν ἀπίστων. Οὗτος λοιπὸν ἀποβὰς ἐπὶ τῆς νήσου μετ' εὐαρίθμου στρατοῦ, καὶ κρατερῶς καταπολεμήσας αὐτοὺς, τοὺς κατέβαλεν εἰς πολλὰς μάχας. Οἱ Σαρακηνοὶ τέλος, μὴ τολμῶντες νὰ παρίστανται ἀπέναντι τοῦ ἐπιφόβου τούτου στρατηγοῦ, ἀπεσύρθησαν εἰς τὰ φρούρια. Ὁ Φωκᾶς ἐφοδισμένος σὺν ἀπάσαις ταῖς πολιορκητικαῖς μηχαναῖς, κατέδαρισε τὰ τεῖχη καὶ διέσπειρε τρόμον μεταξὺ αὐτῶν, ὅστις ἀλλεπαλλήλως κυριεύτας τὰς ἰσχυροτέρας θέσεις, τοὺς ἐπεδιώξε

μέχρι τῆς Μητροπόλεως Κανδάκ, τοῦ τελευταίου καταφυγίου αὐτῶν. Μετὰ ἐννεάμηνον δὲ πόλεμον καθυπέταξεν ἐλέγκληρον τὴν νῆσον, αἰχμαλωτίσας τὸν βασιλέα Κοροῦπιον καὶ τὸν ὑπασπιστὴν αὐτοῦ Ἀνέμαν, καὶ ἐπανενεγκῶν τὴν νῆσον ὑπὸ τὴν αὐτοκρατορίαν, τὴν ὁποίαν οἱ ἄπιστοι κατέσχον ἐπὶ 127 ἔτη. Αὕτη δὲ διέμεινεν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου μέχρι τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ὁ Βαυδῖνος, Κόμης τοῦ Φλάνδρου, ἀναβὰς ἐπὶ τοῦ θρόνου, μεγαλοπρεπῶς ἀντήμειψε τὰς προσενηχθείσας αὐτῷ βοηθείας παρὰ τοῦ Βονιφασίου, Μαρκισίου τοῦ Μονφεράτ, ἀναδείξας αὐτὸν βασιλέα τῆς Θεσσαλονίκης καὶ προσθέσας εἰς τὸ βασιλείον του τὴν Κρήτην. Ἄλλ' ὁ κυριάρχης οὗτος ἐπιθυμῶν ἀπόκτησιν χρυσοῦ μᾶλλον, ἢ δόξης, ἐπώλησεν αὐτὴν εἰς τοὺς Βενετούς τὸ ἔτος 1194.

Καὶ ἡ μὲν Κρήτη διήγεν ἐν ἀνέσει ὑπὸ τοὺς νόμους τῆς σοφοῦ ταύτης δημοκρατίας, οἱ δὲ λαοὶ ἠυφραίνοντο ὑπὸ τὴν μετρίσφρονα κυβέρνησιν, οἱ ὁποῖοι ἐνθαρρυνθέντες παρὰ τῶν ἀρχόντων αὐτῶν ἐδόθησαν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν γεωργίαν. Οἱ περιηγηταὶ ἐτύγγαλον παρὰ τοῖς Βενετοῖς πάσης συνδρομῆς, τῆς ὁποίας ἔχουσιν ἀνάγκην, ἵνα ἐπεκτείνωσι καὶ ἐπὶ τὸ τελειότερον πράξωσι τὰς ὠφελίμους τῇ ἀνθρωπότητι γνώσεις. Τοῦτο δὲ καταδηλοῦται ἐκ τοῦ φυσιογράφου Βελῶν, ὅστις ἐγκωμιάζων πολὺ τὰς ὑποχρεωτικὰς αὐτῶν διαθέσεις ἀξιολόγως περιγράφει τὴν ἀχμαίαν κατάστασιν τοῦ τόπου, εἰς ὃν περιηγείτο.

Ἡ κυβέρνησις ἔδρευεν εἰς Ἡράκλειον ὅπου κατόικουν οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ λοιποὶ ὑπάλληλοι, οἱ ἀποτελοῦντες τὸ συμβούλιον, προάρχων τῶν ὁποίων ἦτον εἰς στρατηγός, τὰ πάντα δυνάμενος καὶ ἰσχύων ἐφ' ὅλου τοῦ βασιλείου. Ἡ Βενετία, ἤρχε τῆς νήσου πρὸ πέντε καὶ ἡμίσεως αἰῶνων, ὅτε, ἄρχοντας τοῦ Κορνάρου, ἐπεσημαίνετο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τρομερὰ καταγίς. Οἱ Τούρκοι λοιπὸν τεράστιον συναναγαγόντες στόλον

καὶ ἐξαπατήσαντες τὸν Βάλιον, βεβαιῶντες αὐτὸν, ὅτι μέλλουσι νὰ ἐκπλεύσωσιν εἰς Μελίτην, αἴφνης ἐν μέσῳ τῆς συνομολογηθείσης εἰρήνης ἐνεφανίσθησαν εἰς Κρήτην ἐν ἔτει 1645 μετὰ στόλου ἐκ 400 ἰστιοφόρων πλοίων, ἐξήκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν πρὸς ἀπόβασιν καὶ τεσσάρων Πασάδων (1) συγχειμένου. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰμβραῖμ, ὅστις διέταξε τὰ περὶ τὴν ἀποστολὴν, μὴ ἔχων προσφανῆ τούτου λόγον ἐξηπάτησεν ὅλους τοὺς Ἀσιανοὺς, ἵνα ἐπιτεθῶσι κατὰ τῆς Βενετικῆς Γερουσίας, ὅστις καταδωρητάμενος τὸν πρέσβυν αὐτῆς, καὶ διατάξας τὸν στόλον αὐτοῦ νὰ διευθυνθῆ μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Ματαπᾶ, δεικνύων ὡς ἂν ὤφειλε νὰ ἐξέλθῃ τοῦ Ἀρχιπελάγους, ἐβεβαίωσε τοὺς Διοικητὰς Τήνου καὶ Κυθήρων, ὅτι ἡ δημοκρατία δὲν πρέπει ποσῶς νὰ φοβηθῆ διὰ τὰς κατακτήσεις αὐτῆς· ἐν μέσῳ δὲ τῶν διαβεβαιώσεων τούτων ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐνεφανίσθη εἰς τὸν κόλπον τῆς Κυδωνίας (Χανίων), ὁ ὁποῖος διὰ τῆς πόλεως ταύτης καὶ τοῦ ἀγίου Θεοδώρου διαβάς, ἤραξε κάτωθεν τοῦ ποταμοῦ τῆς Πλατανίας. Τοιαύτην τινὰ πολιτικὴν μεταχειρίσθησαν πάντοτε οἱ Ὀθωμανοὶ πρὸς ὅσους λαοὺς ἐπεθύμουν νὰ καθυποτάξωσιν. Τὰ μόνον δὲ ὄπλα, τὰ ὁποῖα μεταχειρίζονται πρὸς ἐπίτευξιν τῶν σκοπομένων, εἰσὶν ὁ δόλος καὶ ἡ βία· ἀλλὰ προσεγγίζει ὁ χρόνος, καθ' ὃν ὀφείλουσι ν' ἀποδώσωσι τὰ ἀδίκως κατακεκτημένα.

Οἱ δὲ Βενετοὶ, ὡς μὴ προσδοκῶντες τὴν αἰφνίδιον ταύτην εἰσβολὴν, ἦσαν πάντῃ ἀνέτοιμοι, ἵνα ἀντικρούσωσι τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι ἀπεβιάσθησαν ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀντιστάσεως. Οἱ Βενετοὶ εἶχον ἰδρύσει ἐπὶ τῆς νήσου τοῦ ἀγίου Θεοδώρου, ἣτις διέχουσα τῶν Χανίων, ἔχει περιφέρειαν τριῶν

(1) Ὁ Καπετὰν Πασᾶ εἰδοὶκαὶ τὸν στόλον· ὁ Ἰσοῦρ Πασᾶ· ἔμελλε νὰ κάμῃ τὴν πολιορκίαν· ὁ Χασὰν Πασᾶ, Βελιέρζμπεκ τῆς Ρούμελης, εἶχεν εἰσπηδήσει πρῶτος τὰ τείχη τῆς Βαβυλώνας, καὶ ὁ Ἀμονράτ Πασᾶ, Ἀγά τῶν Ἰωαννίνων.

τετάρτων τῆς λεύγης, δύο φρουρία, τὸ μὲν, ἐπὶ τῆς κρηνω-
 δεστέρας κορυφῆς, καλούμενον Τουρλοῦρον, τὸ δὲ κατω-
 τέρω, ὀνομαζόμενον Ἅγιος Θεόδωρος. Οἱ Ὀθωμανοὶ θεω-
 ρήσαντες ἀναγκαῖον νὰ κυριεύσωσι τὰ μέρη ταῦτα, ἀφ' ὧν
 σημαντικῶς ἠδύνατο νὰ βλαφθῇ ὁ στόλος αὐτῶν, ἐπέσπευσαν
 νὰ προσβάλωσιν αὐτὰ, ἐφ' ἅτινα ἐφώρμησαν διαπύρως. Καί
 τὸ μὲν πρῶτον τῶν φρουρίων τούτων, μὴ ἔχον οὔτε τηλε-
 βόλα, οὔτε στρατιώτας, ἐκυριεύθη ἀμαχητί· τὸ δὲ ἕτερον
 ὑπὸ ἐξήκοντα μόνον ἀνθρώπων φρουρούμενον, ἀντίστη μέ-
 χρι τῆς τελευταίας στιγμῆς, εἰς ὅπερ, κυριευθὲν ὑπὸ τῶν
 Τούρκων, δὲν εὐρέθησαν εἰμὴ δέκα στρατιῶται, τοὺς ὁ-
 ποίους ὁ Καπετὰν Πασᾶς ἀπεκεφάλισεν.

Ἦδη δὲ οἱ Ὀθωμανοὶ κύριοι καταστάντες τῆς τε ἀξιολό-
 γου ταύτης τοποθεσίας καὶ τοῦ λοιμοκαθαρητηρίου, διέχον-
 τος τῶν Χανίων ἡμίσειαν λεύγην, διὰ θαλάσσης μὲν ἐπολιόρ-
 κησαν, διὰ ξηρᾶς δὲ περιεχαράκωσαν τὴν πόλιν. Τὴν δὲ
 τῶν ἐχθρῶν ἐπέλευσιν πληροφορηθεὶς ὁ στρατηγὸς Κορνάρος
 ἔμεινεν ὡς ἂν ἦτο κεραυνόβλητος, διότι ἐν σῶμα πεζι-
 κοῦ ἐκ τριῶν καὶ πεντακοσίων χιλιᾶδων ἀνδρῶν, καὶ ὀλίγι-
 στος ἀριθμὸς ἰππέων, ἦσαν αἱ ἐφ' ὅλης τῆς νήσου εὐρισκόμε-
 ναι δυνάμεις· ἀφ' ἑτέρου δὲ γνωρίζων, ὅτι ἡ πόλις, εἶχε πρὸς
 ὑπεράσπισιν αὐτῆς χιλίους μόνον ἀνδρας μονίμου στρατοῦ,
 καὶ τινὰς πολίτας δυναμένους νὰ φέρωσιν ὅπλα, ἐπέ-
 σπευσε νὰ εἰδοποιήσῃ τὴν Δημοκρατίαν περὶ τῆς ἀμηχανίας
 αὐτοῦ, καὶ ἐτοποθετήθη παρὰ τὸν αἰγιαλὸν, ὡς ἐπιτηδειότη-
 ρας οὗτης τῆς θέσεως πρὸς βοήθειαν τῆς πολιορκουμένης
 πόλεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἠδυνήθη νὰ ἐμβάλῃ διςχιλίους πενή-
 κοντα ἀνδρας, πρὶν ἢ ὁ ἐχθρὸς ἀποπερατώσῃ ὀλοκλήρως τὰ πε-
 ριχαράκωματα. Καὶ ἄλλοτε πολλάκις ἀπεπειράθη νὰ παράσῃ
 νέαν ἐπικουρίαν, ἀλλ' ἐς ἄθῃ ἀδύνατον. Οἱ Ὀθωμανοὶ προδάντες
 πρὸς τὸ φρούριον, εἶχον περιχαράξει ἐν ἡμισέληνον, κωλύον τὴν
 εἴσοδον τῆς Ῥεθύμνου, καὶ προσβοηθούμενοι ὑπὸ τοῦ πολυ-

αριθμοῦ πυροβολικοῦ, κατεπυροβόλουν (ils battaient en breche) τὰ τείχη νυκτὸς καὶ ἡμέρας, κατὰ τῶν ὁποίων οἱ πολιορκούμενοι ἀνδρείως ἀμυνόμενοι, τοῖς ἀπεκαθίστων ἀκριβῶς ἀσημάντους τινὰς ἐκβάσεις. Ὁ στρατηγὸς Κορνάρου, καίτοι παρά χρόνον, ἐπέσπευσε νὰ ἐφοπλίσῃ τοὺς Ἕλληνας, καὶ μάλιστα τοὺς Σφακιανούς, οἵτινες ἐξύμνουσαν τὴν πολεμικὴν αὐτῶν ἀρετὴν, ἐξ ὧν ἐσχημάτισεν δλόκληρον σύνταγμα· ἀλλ' οὗτοι ἅμα ἰδόντες τὸν ἐχθρὸν καὶ ἀκούσαντες τὸν ἦχον τῶν τηλιβόλων, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, οὐδενὸς ἀντιτάξαντος στῆθος κατὰ τοῦ πυρός.

Ἐνῶ δὲ ἡ Γερουσία τῆς Βενετίας ἐσκέπτετο περὶ τοῦ καταλληλοτέρου μέσου τοῦ νὰ πέμψῃ ἐπικουρίαν εἰς Χανία, ἐνῶ ἐνητγολεῖτο νὰ συναθροίσῃ στόλον, οἱ Ὀθωμανοὶ ἐθυσίαζον τοὺς στρατιώτας αὐτῆς, ἵνα ἐνδόξως ἀποπερατώσωσι τὸ ἐπιχειρισθὲν, ἀπολέσαντες, κατὰ διαφόρους μάχας, εἴκοσι χιλιάδας πολεμιστῶν· καταβάντες δὲ εἰς τοὺς ὑπονόμους, ἤθελησαν νὰ βαθύνωσιν ὀλίγον τὰ ὑπὸ τὰ τείχη φρικώδη ὑπόγεια, ὅπου φρικωδῶς ἐκπυρσοκροιηθεῖσα ἡ ἐμπεριεχομένη πυρῆτις, κατέστρεψε τὰ πλεόν ἀκράδαντα φρούρια. Αὐτὸ τοῦτο ἐπραξάν καὶ ὑπὸ τὸν προμαχῶνα τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τοῦ ὁποίου κατεκρημνίσθη ἡ μεγαλητέρα πτέρυξ, συναπολεσθέντων πάντων τῶν ἐν αὐτῇ μαχομένων. Οἱ δὲ πολιορκηταὶ ἐν ἀκαρεῖ ἀνέβησαν ξιφῆρεις, καὶ ὠφεληθέντες ἐκ τοῦ καταλαβόντος ἅπαντας τρόμου, κατέσχον καὶ τοῦτο τὸ μέρος. Οἱ πολιορκούμενοι ὅμως, ἅμα συνελθόντες ἀπὸ τοῦ καταλαβόντος αὐτοὺς φόβου, μετ' ἀπαρδειγματίστου ἀνδρείας, τετρακόσιοι τὸν ἀριθμὸν ὄντες, ἐπολέμησαν κατὰ δύο χιλιάδων Τούρκων σχεδὸν περιορισθέντων ἐπὶ τοῦ τείχους, καὶ προσβαλόντες αὐτοὺς κρατερῶς, τοὺς πλείστους μὲν ἐξ αὐτῶν ἐφόνευσαν, τοὺς δὲ λοιποὺς καὶ εἰς βέθρους ἐνέβριψαν. Κατὰ δὲ τὴν στιγμὴν αὐτὴν πάντες ἡμιλλῶντο· καὶ οἱ μὲν Καλόγηροι ἔλαβον τὰ ὄπλα, αἱ δὲ γυναῖκες ἐπιλαθόμεναι, φαίνεται, τοῦ

φύλου αὐτῶν, ἐνεφανίσθησαν ἐν μέσῳ τῶν πολεμούντων, εἴτε ἵνα παράσχωσι πρὸς αὐτοὺς ὄπλα, εἴτε ἵνα ἀγωνισθῶσι καὶ αὐταί· πλεῖστοι δὲ τῶν ἀξίων αὐτῶν ἡρωϊδῶν ἀπολέσθησαν.

Τὸ φρούριον ἀντίστατο καθ' ὅλων τῶν Τουρκικῶν δυνάμεων ἐπὶ πενήτηντα ἡμέρας. Καὶ κατ' αὐτὴν εἶ τὴν στιγμὴν, ἐὰν οἱ Βενετοὶ ἤθελον ἐκπέμψει, καθότι ἀναμφιβόλως δὲν ἤγνούσαν τὰ κατὰ τὴν νῆσον συμβαίνοντα, θαλασσίαν ἐπικουρίαν, τὸ βασιλεῖον τῆς Κρήτης ἀφεύκτως ἤθελε διασωθῆ. Ὁ βορρᾶς κατάγει τὰ πλοῖα εἰς τὸν κόλπον τῶν Χανίων εὐδίως, καὶ θίαν οὗτος πνέη ὀλίγον σφοδρῶς, ἀποκαθιστᾷ τὴν θάλασσαν πολύφλοισβον. Τότε δὲ εἶναι ἀδύνατον εἰς οἰονδήποτε στόλον, ὅσον καὶ ἂν ὑποτεθῆ μέγας, νὰ παραταχθῆ κατὰ πολεμικὴν τάξιν, ἵνα ἀντικρούσῃ τὸν ἐχθρόν. Ἐὰν λοιπὸν οἱ Βενετοὶ ἤθελον ἐκπλεύσει τῶν Κυθέρων, ἤθελον, βοθηεῖα τοῦ εὐδίου τούτου ἀνέμου, φθάσει ἐν τῷ διαστήματι πέντε ὥρῶν εἰς τὸν κόλπον τῶν Χανίων, καὶ καταχθῆ εἰς τὸν λιμένα μὲ πλήρη ἰστία, χωρὶς οὔτε κἄν νὰ σύρωσιν ἐν μόνον τηλεβόλον· διότι ἐὰν τὰ Τουρκικὰ πλοῖα ἤθελον πολμηθεῖ νὰ ἐμφανισθῶσιν, ἤθελον κατασυντριφθῆ ἐπὶ τῶν περιβαλλόντων αὐτὰ ἀλλεπαλλήλων σκοπέλων. Ἀντὶ δὲ νὰ πράξωσι τοῦτο, εἰς τὸ ὅσοῦν ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ τόπου προσεκαλοῦντο, ἐπεμψαν τριήρεις, αἵτινες μὴ τολμῶσαι νὰ διαβῶσι τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Σπάθα παρέπλεον παρὰ τὸ παράλιον, παραβῶσαι τὴν ἀποστολὴν αὐτῶν.

Οἱ Χανιώται μὴ προσδοκῶντες πλέον τὴν ἐπὶ τοσοῦτον ἀναβληθεῖσαν χρόνον ἐπικουρίαν, τρία δὲ μέρη τοῦ τείχους βλέποντες κατακεκρημισμένα, δι' ὧν εὐκόλως οἱ ἄπιστοι ἠδύναντο νὰ ἐφορηήσωσιν ἐξ ἐφόδου, πρὸς δὲ ἀποκεκμηχότες ἕνεκα τῶν μάχων καὶ τῶν τραυμάτων, καὶ εἰς πεντακοσίους μόνον ἀνδρας ἡλαττωμένοι ὄντες, οὓς ὤφειλον νὰ διαμερίσωσιν εἰς τὰ μιάς καὶ ἡμισείας λεύγης περιφέρειαν ἔχοντα τείχη, καὶ πανχόθεν ὑπορυττόμενοι, ἐξητήσαντο νὰ συνομολογήσωσι συν-

θήκας, οὗ τινος παραδεχθέντος, ἀπήλαυσαν τὰς ἐντιμοτέρας, καὶ μετὰ δέμηνον ἔνδοξον ἀντίστασιν, ποιήσασαν τοὺς Ὀθωμανοὺς ν' ἀπολέσωσιν εἰκοσιπέντε χιλιάδας ἀνδρῶν, ἐξῆλθον τοῦ φρουρίου τὰ ἄθλα τοῦ πολέμου φέροντες. Εἰς δὲ τοὺς μὴ θελήσαντας τῶν πολιτῶν νὰ διαμείνωσιν εἰς τὴν πόλιν, ἐπε-
 τράπη ν' ἀποσυρθῶσι, καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ, παρὰ τὸ σύνηδες, πι-
 στότατα ἐξετέλεσαν τὰς συνθήκας.

Οἱ δὲ Βενετοὶ, κυριευθέντων τῶν Χανίων, διευθύνθησαν πρὸς τὴν Ῥέθυμον. Ὁ Καπετὰν Πασᾶς ἐπολιόρκησε τὸ φρούριον τῆς Σούδας, κείμενον ἐφ' ἐνὸς εἰς τὴν εἴσοδον δύο κόλπων σκοπέλου, περιφέρειαν ἔχοντος ἐνὸς τετάρτου τῆς λεύγης. Ἐνταῦθα λοιπὸν συγκροτήσας κανονοστοιχίας κατὰ ξηρὰν, καὶ προσπαθήσας, ἀλλὰ μάτην, νὰ καταστρέψῃ τὰ τείχη, ἀνεχώρησεν, ἀπελπισθεὶς νὰ κατάρχη τοῦτο διὰ τῆς βίας, καὶ ἔγκαταλιπὼν στρατεύματα, πρὸς τὸν ἀποκλεισμόν, διευθύνθη εἰς Ῥέθυμον. Ἡ πόλις αὕτη ἀτείχιστος οὔσα, προφυλάττεται ὑπὸ ἀκροπόλεως, ἐκτισμένης ἐφ' ὑψώματος, ἐπιβλέποντος πρὸς τὸν λιμένα. Ὁ δὲ στρατηγὸς Κορνάρου ἐκεῖ εὐρισκόμενος, ἐξῆλθεν εἰς τὸ πεδῖον, ἵνα περιμεινῇ τὸν ἐχθρὸν ἐπερχόμενον. Μὴ φειδόμενος δὲ ποσῶς ἑαυτοῦ, ἐμάχετο καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς μάχης ἐν μέσῳ τῶν στρατιωτῶν, ἵνα ἐμψυχώσῃ αὐτούς. Ὡς ἄθλον δὲ τῆς ἀνδρείας αὐτοῦ ἔλαβεν ἔνδοξον θάνατον· ἀλλ' ἡ φθορὰ αὐτοῦ συνεπέφερε καὶ τὴν τῆς Ῥεθύμου.

Οἱ Τοῦρκοι ἀποβιβάσαντες ἐπὶ τῆς νήσου νέα στρατεύματα, ἔφερον τὴν πανώλην, ἣτις πάντοτε ἐμρωλεύει παρ' αὐτοῖς. Καὶ καθὼς αἱ φλόγες καταβιβρώσκουσι πᾶν τὸ προστυγχάνον εἰς τὴν διόδον αὐτῶν, οὕτω καὶ ἡ τρομερὰ αὕτη μάστιξ κατέφθειρε τοὺς πλείστους τῶν κατοίκων τῆς νήσου. Οἱ δὲ περὶ σωθέντες κατέρυγον εἰς τὸ Βενετικὸν κράτος, καὶ ἡ νῆσος σχεδὸν ἤρημώθη.

Ἐὰν δὲ κάλαμος γόνιμος καὶ ἀχμαῖος, ὡς ὁ τοῦ Ὀμήρου,

ἤθελε περιγράψει τὰ κατὰ τὴν περιφθμον ταύτην πολιορκίαν λαμπρότερα συμβάντα, ἀρξαμένην τὸ 1646 καὶ διαρκέσασαν πλείονα χρόνον τῆς Τρωϊκῆς, ὁ τοιοῦτος, λέγω, κάλαμος ἤθελε παράδωπει εἰς τοὺς ἐπιγιγνομένους ἐξαισία τῶν ὄπλων κατορθώατα, λαμπρὰ παραδείγματα καὶ ἥρωας ἀξίους συγκρίσεως πρὸς τοὺς τῆς Ἰλιάδος. Ἄλλ' ἐν τούτοις αἱ πλέον ἀξιωματιμώμενοι πράξεις δὲν ἐξηλείφθησαν ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν ἐθνῶν. Καθ' ὅλας δὲ τὰς ἡλικίας τοῦ κόσμου ἀναφύονται νέα τινὰ κατορθώματα, ἀλλ' ἡ φειδωλὸς φύσις μόλις μετὰ πολλῶν αἰῶνων παρέλευσιν ἀναδεικνύει ἕξοχον περινοίαν, δυναμένην νὰ συγκριθῇ μὲ τὸν πατέρα τῆς ποιήσεως. Ἀλλὰ, ἐπειδὴ ἡ τάξις καὶ ὁ σκοπὸς τῆς παρούσης ἐπιστολῆς δὲν μοι ἐπιτρέπousι νὰ ἔλθω εἰς μεγάλας λεπτομερείας, θέλω περιορισθῆ νὰ περιγράψω ἐν βραχυλογίᾳ τὰ κυριώτερα, ὅσα κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πολιορκίας τοῦ Ἡρακλείου συνέβησαν. Οἱ Τούρκοι, μέχρι τοῦ 1648, δὲν ἔκαμαν σημαντικὰς προόδους ἀπέναντι τοῦ φρουρίου τούτου, ὡς συνεχῶς ὑπὸ τῶν Βενετῶν καταπολεμούμενοι, καὶ ἐνίοτε μέχρι τῆς Ρεθύμνου καταδιωκόμενοι. Κατὰ δὲ τὴν ἐποχὴν ταύτην δημοσία ἐξέπεσε τοῦ θρόνου ὁ Ἰμβραίμης, καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἀνέβη ὁ πρωτότοκος αὐτοῦ υἱὸς Μεχμέτης Δ'. ἐννεατῆς ὢν. Ὁ Σουλτάνος καὶ εἰς αὐτὴν ἔτι τὴν εἰρκτὴν εὐρισκόμενος, παρεῖχεν ὑποψίας τινὰς, διὸ καὶ ἀπηγγονίσθη τὴν 19 Αὐγούστ. τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Ὁ δὲ νέος Σουλτάνος, ὅστις ἀνέβη τὸν θρόνον, ἀφοῦ πρότερον ἀπώλεσε τὸν πατέρα του, ἐκπεσὼν καὶ αὐτὸς μετέπειτα, διῆγε κατὰ τὰς ἐπιλοίπους ἡμέρας τοῦ βίου του ἐντὸς σκοτεινῆς εἰρκτῆς(1). Ἡ Ὀθωμανικὴ ἱστορία εἶναι πλήρης τοιούτων φρικωδῶν παραδειγμάτων. Ὡ πόσον λαμπρὰ μαθήματα διὰ τοὺς δεσπότας!

Κατὰ δὲ τὸ 1649 ὁ Χουσεῖν Πασᾶς, πολιορκῶν τὸ

(1) Ὁ Μεχμέτης Δ'. βασιλεύσας τριάκοντα καὶ ἑπτὰ ἔτη, κατέρχθη.

Ἡράκλειον, ἠναγκάσθη, ὡς μὴ λαμβάνων ἐπικουρίαν παρὰ τῆς Αὐλῆς, ν' ἀλώσῃ τὴν πολιορκίαν, καταφυγὼν εἰς Χανία. Οἱ δὲ Βενετοὶ κρατοῦντες τότε τῆς θαλάσσης δι' ἰσχυροτάτου στόλου προσέβαλον τὸν τουρκικὸν στόλον εἰς τὸν κόλπον τῆς Σμύρνης, πυρπολήσαντες δώδεκα πλοῖα, δύο τριήρεις, καὶ ἕξ χιλιάδας ἀνδρῶν φονεύσαντες. Μετὰ τινα δὲ χρόνον, οἱ Ὀθωμανοὶ, εὐκαιρίας δοθείσης αὐτοῖς, εἰσήγαγον εἰς τὸ Ἡράκλειον στρατὸν, καὶ ἀρχίσαντες πάλιν τὴν πολιορκίαν, ἐκυρίευσαν ἐν ἰσχυρὸν φρούριον, τὸ ὁποῖον ὡς πολὺ ἐνοχλοῦμενοι ὑπ' αὐτοῦ οἱ πολιορκούμενοι, ἠναγκάσθησαν νὰ ἀναπηδήσωσιν.

Οἱ Βενετοὶ ἀπὸ τοῦ 1650 μέχρι τοῦ 1658 κύριοι τῆς θαλάσσης ὄντες, καὶ καθέκαστον ἔτος ἐνεδρεύοντες τοὺς Ὀθωμανοὺς εἰς τὸ στενὸν τῶν Δαρδανελλίων, συνεκρότησαν ναυμαχίας τινάς, εἰς τὰς ὁποίας νικήσαντες τὸν πολυάριθμον αὐτῶν στόλον, ἄλλα μὲν τῶν πλοίων κατεβύθισαν, ἄλλα δὲ οἰκειοποιήθησαν, διασπείραντες τρόμον μέχρι τῶν τευχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἥτις κατεθορυβήθη καὶ ἐβλήθη εἰς ἀταξίαν. Ὁ δὲ Σουλτάνος περίφοβος, καὶ πεποθὼς, ὅτι δὲν ἔχει οὐδεμίαν ἀσφάλειαν, ἀνεχώρησε βιαίως.

Αἱ ἐνδοχοὶ αὐταὶ ἐκβάσεις ἀνύψωσαν τὸ ἀξίωμα τῶν Βενετῶν, καὶ κατέβαλον τὴν ἀνδρείαν τῶν Τούρκων, οἵτινες καὶ πάλιν ἀποφασίσαντες νὰ πολιορκήσωσι τὸ Ἡράκλειον ὑπέστησαν σημαντικοὺς ἀφανισμούς. Ὁ Σουλτάνος, κατὰ τὸ 1659, ἵνα ἀπομακρύνῃ τοῦ στενοῦ τῶν Δαρδανελλίων τὸν Βενετικὸν στόλον, καὶ ἐξασφαλίσῃ εἰς τὰ ἴδια πλοῖα τὴν διάβασιν, διώρισε νὰ κτίσωσι δύο φρούρια ἐπὶ τῆς εἰσόδου, διατάξας πρὸς τοῦτοισι τὸν Πατᾶν τῶν Χανίων νὰ ἐπιστραφῇ πάλιν ἐπὶ τὰ τεῖχη τοῦ Ἡρακλείου, καὶ νὰ μεταχειρισθῇ τὰ πάντα, ἵνα κυριεύσῃ τὸ ἀξιόλογον τοῦτο φρούριον. Ἐν τοσοῦτῳ ἡ Βενετικὴ πολιτεία, δραττομένη τῶν περιστάσεων, πολλὰκις ἀπεπειράθη κατὰ τῶν Χανίων, ἃ τινα, ἐνῶ κατὰ τὸ 1660,

ὡς ἰσχυρῶς καταπολεμούμενα, ἦσαν ἔτοιμα νὰ παραδοθῶσιν, αἴφνης ὁ Πασᾶς τῆς Ῥόδου, ἐπισπεύσας πρὸς βοήθειαν, ἔφερε δύο χιλιάδας ἀνδρῶν. Οὗτος δὲ εὐτυχῶς διέβη τὸ ἀκρωτήριο τοῦ Μαλέα κατ' ἐμπροσθεν τοῦ Βενετικοῦ στόλου, ὅστις, ἡρεμῶν παρὰ τὸ ἀκρωτήριο τοῦ Σπάθα, δὲν ἠδυνήθη οὐδὲ κατὰ ἔν βῆμα νὰ προβῆ, ὅπως ἀντικρούσῃ τὸν ἐχθρὸν, ἀδυνατώτερον ὄντα αὐτοῦ, καὶ ἐμποδίσῃ αὐτὸν τῆς μελετωμένης κατὰκτησιν.

Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ ὁμωνύμου Βεζύρου Κιπροῦλης, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὑποστηρίξει ἐπὶ πολὺν χρόνον τὸ πεπρωμένον τοῦ ὀθωμανικοῦ Κράτους, εἰδὼς, ὅτι οἱ λαοὶ διαρρήδην ἐγγύζον διὰ τὸ πολυχρόνιον τῆς πολιορκίας τοῦ Ἡρακλείου, καὶ γένικῆν φοβούμενος ἀναστάτως, ἤτις ἠδύνατο ν' ἀποβῆ ὀλεθρία διὰ τε αὐτὸν καὶ τὸν κύριόν του, ἀπέπλευσε τοῦ Βυζαντίου περὶ τὰ τέλη τοῦ 1666, ἠγούμενος φρικαλέων δυνάμεων. Ἐξαπατήσας δὲ τὸν Βενετικὸν στόλον ἐνεδρεύοντα τὸν ἐχθρὸν παρὰ τὸν λόφον τῶν Χανίων, ἔκαμεν ἀπόβασιν εἰς Παλαιόκαστρον, περιχαρᾶς πᾶραυτα τὸ Ἡράκλειον· εἶχε δὲ ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ τέσσαρας Πασσάδας καὶ τοὺς ἐπιλέκτους στρατιώτας τῶν ὀθωμανικῶν δυνάμεων, οἵτινες διὰ τῆς παρουσίας καὶ τῶν ὑποσχέσεων τοῦ στρατηγοῦ αὐτῶν ἐνθαρρυνθέντες, καὶ ὑπὸ πολυαριθμοῦ πυροβολικοῦ προσβοηθούμενοι, ἐπέδειξαν τεράστιον ἐπιμονήν. Οἱ δὲ πολιορκούμενοι, προσφυλάττοντο, ὡς ἀπάντων τῶν ἔξω τειχῶν κατακρημνισθέντων, ὑπὸ ἀπλῆς τινος στεφάνης τειχῶν, ἅτινα ἀκαταπαύστως ὑπὸ τῶν τηλεβόλων προσβαλλόμενα, κατέπιπτον πανταχόθεν. Ἄλλ' ἐν τούτοις, τὸ ὅποσον θέλει φανῆ ἀπίστευτον εἰς τοὺς μεταγενεστέρους, ἐπὶ τρία ἀντέστησαν ἔτη καθ' ὅλων τῶν δυνάμεων τοῦ ὀθωμανικοῦ Κράτους, οἵτινες ἐλπίζοντες βοήθειαν ἐκ μέρους τῆς Γαλλίας, καθ' ἣν στιγμὴν ἔμελλον νὰ συνομολογήσωσι συνθήκην, ἐνεψυχώθησαν πάλιν, καὶ κατέστησαν ἀήττητοι. Τὴν δὲ προσδοκωμένην

ἐπικουρίαν, φθάσαν τὴν 26 Ἰουνίου τοῦ 1669, διώκει ὁ Δουξ τῆς Ναβάλλης, ἔχων ὑπ' αὐτὸν ἰκανὸν ἀριθμὸν Γάλλων Ἀρχόντων, οἵτινες ἤρχοντο νὰ δοκιμάσωσι τὰ ὄπλα αὐτῶν κατὰ τῶν Τούρκων.

Οἱ δὲ Γάλλοι τὴν ἐπαύριον τῆς ἀφίξεως αὐτῶν, ἐξήλθον ἀθρόοι. Ὁ Ναύαρχος τῆς Γαλλίας ὁ Δουξ τῆς Βωφόρης ἡγούμενος τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς, ἐβάδιζε πρῶτος ἐπὶ τοὺς Τούρκους, παρακολουθούμενος ὑπὸ πολυαριθμοῦ σώματος πεζικοῦ καὶ ἵππικοῦ. Ἐφορμήσαντες δὲ κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ προσβαλόντες αὐτοὺς ἐντὸς τῶν περιχαρακωμάτων, κατεβίασαν αὐτοὺς ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἀναμφιβόλως ἤθελον ὑποχρεωθῆναι νὰ λειποτακτῆσωσι καὶ ἐγκαταλίπωσι τὸ πυροβολικὸν αὐτῶν, ἐὰν συμβᾶν ἀπροσδόκητον δὲν ἤθελε ναρκώσῃ τὴν ἀνδρείαν τῶν Γάλλων. Ἀποθήκη τις, ἐν μέσῳ τῶν πολεμούντων, πλήρης πυρίτιδος ἀναρλεχθεῖσα, διέφθειρε τὰς ἐμπροσθοφυλακὰς. Οἱ δὲ Γάλλοι κατεθραύσθησαν, καὶ πολλοὶ τῶν στρατηγῶν αὐτῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ Δουξ τῆς Βωφόρης, ἀπωλέσθησαν διὰ παντός, καὶ οἱ περισθέντες στρατιῶται ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Οἱ Τούρκοι κατεδίωξαν αὐτοὺς, καὶ ὁ Δουξ τῆς Ναβάλλης μόλις μετὰ πόνων πολλῶν ἤδυνήθη νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰ τεῖχη τοῦ Ἡρακλείου. Οἱ Γάλλοι κατηγόρησαν τοὺς Ἰταλοὺς ὡς διὰ προδοσίας προκαλέσαντας τὴν φυγὴν ἐν ἀγνοίᾳ αὐτῶν, καὶ μετ' ὅλας τὰς παρακλήσεις τοῦ Διοικητοῦ, μόλις ἐπεβιβάσθησαν εἰς τὰ πλοῖα, ἵνα ἀναχωρήσωσιν, ὅπερ ἀπεφάσισε τὸ πεπερωμένον τῆς πόλεως, ὑπὸ πεντακοσίων μόνον ἀνδρῶν ὑπερασπιζομένης. Τέλος δὲ ὁ Μοροζίνης συνωμολόγησε συνθήκην μετὰ τοῦ Κιπροῦλη, εἰς ἃν παρέδωκε τὸ βασίλειον τῆς Κρήτης, ἐξαιρουμένων μόνον Γραμβούσης, τῆς Σπίνης καὶ Σούδας. Ὁ μέγας Βεζύρης εἰσῆλθεν εἰς Κυθωνίαν τὴν 4 Ὀκτωβρίου 1670, ὅπου διέμεινεν ἑννέα μῆνας, ἵνα ἀνακτίσῃ τὰ ὄχυράματα.

Τὰ δὲ παρὰ τῆς συνθήκης ἀφεθέντα εἰς τοὺς Βενετοὺς

τρία φρούρια, διαμείναντα ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν ἀρκετὸν χρόνον, ἐκυριεύθησαν καὶ αὐτὰ ἀλληλοδιαδόχως. Τέλος πάντων μετὰ τριακονταετῆ πόλεμον, πλεόν τῶν διακοσίων χιλιάδων ἀνδρῶν ἀπολεσθέντων, καὶ καταποτισθείσης τῆς γῆς ὑπὸ χεϊμάβρων ὀθωμανικοῦ τε καὶ χριστιανικοῦ αἵματος, ἡ Ὑψ. Πόρτα εἶναι μέχρι τοῦ νῦν κυριάρχης τῆς νήσου.

Ἰδοῦ, Κυρία, ἀμυδρά τις περιγραφή τῆς ἱστορίας τῆς Κρήτης ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν. Τώρα δέ, περιηγούμενος τὴν νήσον, θέλω σὰς ὁμιλήσει περὶ τοῦ ἐμπορίου, τῆς Κυβερνήσεως, τοῦ λαοῦ αὐτῆς καὶ περὶ παντός, ὅ, τι ἤθελα κρίνει ἐνδιαφέρον πρὸς ὑμᾶς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Δ'.

Ἐκ τῆς πρὸς ὑμᾶς, Κυρία, ὑπ' ἐμοῦ προσφερθείσης βραχυλόγου ἱστορίας τῶν Κρητῶν, πέπεισμαι, ὅτι ἐγνωρίσατε ἤδη καλῶς αὐτούς. Τώρα δέ θέλομεν περιεῖλθῃ τὴν ὑπ' αὐτῶν κατοικουμένην νήσον, καὶ ἐπισκερθῆ ἀπάσας τὰς ἀρχαιότητας. Ἡ Κρήτη, ἥτις, ὡς ἐκθρέψασα τὸν Δία ἐναβρυνομένη, καὶ διὰ τὰς ἑκατὸν αὐτῆς πόλεις μεγαλαυχούσα, ἐπὶ πολλὸν ἤρχε χρόνον τῶν λοιπῶν ἐν τῇ Μεσογείῳ νήσων, σήμερον ἐξέπεσε τοῦ ἀρχαίου ἐκείνου μεγαλείου. Κατὰ δὲ τὴν περιήγησιν ἡμῶν θέλουσι παρασταθῆ ἐνώπιόν μας τὰ εἰρήπια μόνον τῶν λαμπρῶν αὐτῆς πόλεων ὡς οὐδεμιᾶς φεισθείτης ὑπὸ τοῦ πανδαμάτορος χρόνου. Ἡ νῦν πρωτεύουσα, ἐκ τῆς ὁποίας σήμερον ἀναχωροῦμεν, ἔδωσε τὸ ὄνομα αὐτῆς εἰς τὴν νήσον, ἥτις ἰδρυμένη ἐπὶ τοῦ τόπου τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείου κατεχομένου, ἔδρας ὄντος τῶν μελῶν τῆς ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως, χρήζει ἰδιαίτερας περιγραφῆς.

• Ἡ νῆσος Δία, λέγει ὁ Στράβων, κεῖται ἀπέναντι τοῦ

• Ἡρακλείου, ἐπινείου τῆς Κνωσσοῦ, ἀπέχουσα τοῦ παρα-
 • λίου τρία καὶ ἡμισυ στάδια. • Ἡ ἀκριβὴς αὕτη περιγραφή
 ἀμείβεται πρὸς τὴν τοποθεσίαν τοῦ Ἡρακλείου καὶ τὴν μετα-
 ξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς Δίας (τάνῶν Στανδίας) ἀπόστασιν. Ἡ δὲ
 γνώμη τῶν διψχυρίζομένων, ὅτι ἡ πρωτεύουσα τῆς Κρήτης
 εἶναι ἐκτισμένη ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ Ἡρακλείου, ἐπικυροῦ-
 ται διὰ τῶν ἐξῆς λόγων τοῦ Στράβωνος. • Κεῖται δ' ἡ
 • Κνωσσὸς ἐν πεδίῳ, διέχουσα τῆς μὲν βορείου θαλάττης
 • πέντε καὶ εἴκοσι σταδίων. • Διερχόμενοι λοιπὸν ἀπὸ Ἡρα-
 κλείου πρὸς νότον τὸ διάστημα τοῦτο τῶν εἴκοσι καὶ πέντε
 σταδίων, εὐρίσκομεν τὴν πάλαι μὲν περιφανῆ, νῦν δὲ ἐρεί-
 πιον οὔσαν Κνωσσόν.

Ἀναντίρρητον λοιπὸν εἶναι, ὅτι ἡ νῦν Κανδία ἐπίκειται
 ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου Ἡρακλείου. Ἀρκούντως δὲ ἐπιπροφορήθη-
 τε, Κυρία, περὶ τῶν κυριωτέρων ἐν αὐτῷ συμβάντων κατὰ
 τὴν ἀξιωμαθήμενον πολιορκίαν, ἣν ὑπέστη καθ' ἕλων τῶν
 δυνάμεων τοῦ ὀθωμανικοῦ Κράτους. Τὰ δὲ περιβάλλοντα
 αὐτὸ τείχη, ἀνακτισθέντα ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἔχουσι πε-
 ριφέρειαν μιᾶς λεύγης, ἅτινα καὶ τοι καλῶς διατηρούμενα
 καὶ προφυλαττόμενα ὑπὸ βαθειῶν διωρύγων, δὲν ἐξασφαλί-
 ζονται ἔξωθεν ὑπ' οὐδενὸς οὐρουρίου. Ἐκ δὲ τῆς θαλάσσης
 ἀποκαθίσταται ἀπρόσβλητον, καθότι τὰ πλοῖα δὲν δύναν-
 ται νὰ προβῶσι πρὸς αὐτὸ, ἕνεκα τῆς ῥηχίας Ἡ Ἰψη-
 λὴ Πόρτα ἐξαποστέλλει καθ' ἕκαστον ἑναιατὸν εἰς Ἡρά-
 κλειον, ἔδραν τῆς κυβερνήσεως, ἓνα Πασᾶν. Ἡ ἐπὶ Βε-
 νετῶν πλουσία, ἐμπορικὴ καὶ πολυάνθρωπος τοὺς κατοίκους
 αὕτη πόλις, εἰς ἣν διαμένουσι σήμερον οἱ ἀνώτεροι ὑπάλ-
 ληλοι καὶ τὸ στρατιωτικὸν τῶν Ὄθωμανῶν, ἐξέπεσε τῆς
 ἀρχαίας αὐτῆς ἀκμῆς. Εἰς τὸν λιμένα, σχηματίζοντα ὠ-
 ραίαν λεκάνην, καὶ ἀφ' ἕλων τῶν ἀνέμων προφυλάττοντα τὰ
 πλοῖα, δὲν δύνανται νὰ εἰσέλθωσιν, ὡς καθ' ἑκάστην πλη-
 ρούμενον χωμάτων κλ., εἰμὴ μόνον τὰ μικρὰ, ἐκβαλόν-

τα πρῶτον τὸ ἥμισυ τοῦ φορτίου. Τὰ δὲ παρὰ τῶν Τούρκων εἰς Ἡράκλειον ναυλούμενα πλοῖα, ἀναγκάζονται, μὲν τὸ ἔρημα αὐτῶν, ἵνα διευθυνθῶσιν εἰς Δίαν πρὸς παραλαβὴν τοῦ διὰ λέμβων μεταφερομένου φορτίου αὐτῶν. Ἄλλ' οἱ Κυβερνῶντες δὲν ἔλαβον οὐδεμίαν πρόνοιαν πρὸς ἄρσιν τῶν προσκομμάτων τούτων, ἅτινα, ἔνεκα τῆς ἐπὶ τοσοῦτον προβάσεως σμικρύνσεως τοῦ λιμένος, δεσμεύουσι τὸ ἐμπόριον.

Τὸ Ἡράκλειον περικοσμηθὲν παρὰ τῶν Βενετῶν δι' εὐθειῶν ὁδῶν, λαμπρῶν οἰκοδομημάτων, ὠραίας πλατείας καὶ μεγαλοπρεποῦς κρήνης, δὲν περιέχει σήμερον εἰς τὸν εὐρύχωρον αὐτοῦ περίβολον, εἰμὴ μικρὸν τινα ἀριθμὸν κατοίκων, τοῦ ὁποίου πολλὰ μέρη σχεδὸν εἰσιν ἔρημα, ἔξαιρουμένης μόνης τῆς ἀγορᾶς, εἰς ἣν βλέπει τις κίνησιν καὶ συρροήν. Οἱ Ὀθωμανοὶ πολλὰς τῶν χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν μεταβαλόντες εἰς τζαμιά, ἀφῆκαν εἰς μὲν τοὺς Ἑλληνας δύο, εἰς δὲ τοὺς Ἀρμενίους μίαν, καὶ εἰς τοὺς Ἰουδαίους μίαν συναγωγὴν. Οἱ δὲ Καπουστῖνοι (1) ἔχουσι μόνον μικρὸν μοναστήριον μεθ' ἑνὸς ἐκκλησιδίου, ὅπου ὁ ὑποπρόξενος τῆς Γαλλίας ἀκροᾷται τὴν λειτουργίαν, ὃ ὁποῖος τῶρα μονάζει μακρὰν τῶν συμπατριωτῶν αὐτοῦ, καθότι οἱ Γάλλοι ἔμποροι ἀπεσύρθησαν εἰς Χανία.

Πρὸς δυσμὰς δὲ τοῦ Ἡρακλείου παρατείνεται σειρά δ-
ρέων, κατεργομένων ἐκ τῆς Ἰδης, τῶν ὁποίων ἡ ἄκρα σχη-
ματίζει τὸ ἀκρωτήριο τοῦ Δίωνος, εἰς ὃ πρὶν ἔτι φθάσω-
μεν, ἀπαντῶμεν παρὰ τὴν παραλίαν τὸ Παλαιόκαστρον,
ἐπίθετον, τὸ ὁποῖον οἱ νῦν Ἑλληνας προσαπονέμουσιν εἰς ἀπά-
σας τὰς ἀρχαίας τοποθεσίας. Ἡ δὲ τοποθεσία αὐτοῦ ἀμεί-
βεται πρὸς τὴν τοῦ Πανόρμου, κειμένου πρὸς ἄρκτον τοῦ
Ἡρακλείου.

(1) Τάγμα δυτικῶν μοναχῶν.

Ὁ Ζεὺς ἐγέννησε τὴν Ἀθηναίαν (1) πλησίον τοῦ πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἡρακλείου ποταμοῦ, Τρίτωνος τὸ πάλαι καλουμένου, οὗ τινος ὀλίγον ἀπέχει ὁ Λόαξος. Μίαν δὲ λεύγην μακρὰν τῆς πόλεως, πρὸς ἀνατολάς, εὐρίσκεται ὁ εἰς ὠραισιτάτην κοιλάδα βέων ποταμὸς Καίρατος, ὅστις, κατὰ Στράβωνα, παρέρρεε παρὰ τὴν Κνωσσόν. Ἐπέκεινα δὲ τούτου ἀπαντᾷται ἕτερός τις ποταμὸς, ὅστις, κατ' ἐμὲ, εἶναι ὁ Θήρη, πλησίον τοῦ ὁποίου μυθολογεῖται, ὅτι ἐτελέσθησαν οἱ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας (2) γάμοι. Μίαν δὲ καὶ ἡμίσειαν λεύγην προβάντες περὶ τὰ τεῖχη τοῦ Ἡρακλείου, δὲν ἀπαντῶμεν οὐδὲν δένδρον, καθότι οἱ Τοῦρκοι, πολιορκοῦντες αὐτὸ, κατέκοψαν ὅλα, καταφθειράντες τὰς ἐπαύλους καὶ τοὺς περὶ τὴν πόλιν κήπους. Ἡ δὲ ὑπὲρ τὸν περίβολον τοῦτον πεδιάς εἶναι ἀριερωμένη πρὸς σίτον καὶ κάρπιμα δένδρα· τὰ δὲ αὐτῇ παρακείμενα μέρη εἰσὶ πεφυτευμένα ὑπὸ ἀμπελώνων, παρεχόντων τὴν Μαλβοαζίαν τῆς Ἰδης, ἧς ἀξίως πρόκειται νὰ παρατίθεται εἰς τὰς τραπέζας τῶν οἰνογνωστῶν. Ὁ ἡδὺς τὴν γεῦσιν καὶ εὐώδης οὗτος οἶνος, ὀλίγον γνωστὸς εἰς Γαλιαν, ὑπολήπτεται τὰ μέγιστα εἰς τὸν τόπον.

Αὔριον ἀναχωροῦμεν τοῦ Ἡρακλείου, δώδεκα τὸν ἀριθμὸν ὄντες, ἐν οἷς ὁ ὑποπρόξενος, ὁ πρόξενος τῆς Γαλλίας, τὸν ὁποῖον θέλομεν ἐγκαταστήσει εἰς Χανία, μερικὸι ἔμποροι, καὶ τινες Γενιτσάροι καὶ ριλοπεριεργοὶ. Εἴμεθα ὅλοι ὤπλισμένοι μετὰ τουφεκίων, σπαθῶν, πιστολῶν καὶ ξιφῶν· διότι οὗτος εἶναι ὁ ἀσφαλέστερος τρόπος τοῦ περιηγεῖσθαι εἰς τόπον, ὅπου ὑπερισχέει ἡ βία. Οἱ δὲ ὄρεινοὶ καὶ οἱ Τοῦρ-

(1) Μυθολογοῦσι δὲ καὶ τὴν Ἀθηναίαν κατὰ τὴν Κρήτην ἐκ Διὸς ἐν ταῖς παραῖς τοῦ Τρίτωνος ποταμοῦ γεννηθῆναι· διὸ καὶ Τριτογένειαν ἱπονομασθῆναι. Διόδ. Σικελ. ἐν Β, 5.

(2) Λέγουσι δὲ καὶ τοὺς γάμους τοὺς τε Διὸς καὶ τῆς Ἥρας ἐν τῇ Κνωσσίῳ χώρᾳ γενέσθαι κατὰ τινὰ τόπον πλησίον τοῦ Θήρη-νος ποταμοῦ, καθ' ὃν νῦν ἱερόν ἐστιν, ἐν ᾧ θυσίας κατ' ἐνιαυτὸν

κοι σέβονται πολὺ τὰ γαλλικὰ ὄπλα· διὸ καὶ τὸ μόνον μέ-
 σον τοῦ νὰ μὴ φοβῆται τις νὰ παραβιασθῆ ὑπ' αὐτῶν, εἶναι
 νὰ παρίσταται πάντοτε παρεσκευασμένος πρὸς ἄμυναν. Δὲν
 θέλομεν δὲ διευθυνθῆ διὰ τῆς συντομωτέρας ὁδοῦ, διότι σκο-
 πὸς ἡμῶν εἶναι νὰ διέλθωμεν τὰ περιφημότερα μέρη τῆς νήσου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ε'.

Ἀναχωρήσαντες, Κυρία, ἐκ τοῦ Ἡρακλείου, διευθύνθημεν
 εἰς Γόρτυναν. Ἐφθάσαμεν δὲ πολλὰ πρῶτ' εἰς τὰ ἐρείπια τῆς
 Κνωσσοῦ, βασιλείου τοῦ Μίνως, καθ' Ὅμηρον, εἰς ἣν ἐ-
 δρεύων οὗτος ἔθηκε τοὺς ἀξιαγὰστους ἐκείνους νόμους, τῶν
 ὁποίων τὸ σοφὸν ἐπὶ τοσοῦτον ἢ ἀρχαιότης ἐξύμνησεν. Ἡ
 πόλις αὕτη μιᾶς καὶ ἡμισείας λεύγης περιφέρειαν ἔχουσα,
 διετέλεσε μέχρι πολλοῦ χαίρουσα τὰ πρωτεῖα, καὶ οὖσα μία
 τῶν περιφημοτέρων τῆς νήσου, ἦτις συμμαχήσασα μετὰ τῆς
 Γορτύνης, καθυπέταξε σχεδὸν ὅλους τοὺς Κρήτας. Μετὰ
 δὲ ταῦτα, ταπεινωθεῖσα, ἐστερήθη πολλῶν πλεονεκτημάτων,
 τὸ ἀξίωμα τῆς ὁποίας μετέθη εἰς Γόρτυναν καὶ Λύκτον.
 Ὑστερον δὲ ἀνακτῆσασα ὅλα τὰ ἀπολεσθέντα, καὶ τὴν ἀρ-
 χαίαν αὐτῆς ἰσχὺν ἀναλαβοῦσα πάλιν, ἀπεκατέστη μία τῶν
 ἀκμαιοτέρων τῆς Κρήτης πόλεων. Τέλος δὲ, τὸ δέκατον
 τρίτον ἔτος ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Νέρωνος, ἡ μὲν νῆσος
 ἅπασα σφοδροτάτους ὑπέστη σεισμούς, ἡ δὲ Κνωσσὸς κατε-
 στράφη ἐκ θεμελίων. Ἡ δὲ βροντὴ, διαρκούσης τῆς τρομε-
 ρᾶς αὐτῆς μάστιγος, δὲν ἐξῆλθεν ἐκ τῶν νεφῶν, ἀλλ' ἐκ τῆς
 γῆς. Καὶ ἡ μὲν θάλασσα ἐπαλινδρόμησε στάδια πέντε, πλεῖ-

ἀγίους ὑπὸ τῶν ἰχθυρίων συντελεῖσθαι καὶ τοὺς γάμους ἀπομιμῆ-
 σθαι καθάπερ ἐξ ἀρχῆς γενέσθαι παρεδόθη. (Ὁ αὐτὸς αὐτόθι).

στα δὲ τῶν μνημείων ἠνεώχθησαν, εἰς ἓν τῶν ὀπίωων εὐρέθη τὸ περὶ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου σύγγραμμα τοῦ Κρητὸς Δίκτυος.

Εἰς δὲ τὸν περιηγούμενον ἀσφαλῆ τεκμήρια τῆς τοποθεσίας τῆς μεγαλοπρεποῦς ταύτης πόλεως, ἥτις ἔκτοτε καταταφείσα εἰς ἐρείπια δὲν ἀνηγέρθη πλέον ἐξ αὐτῶν, εἰσι σωροὶ λίθων, ἡμικεκρημισμένα τείχη ἀρχαῖα, μέρη οἰκοδομῶν καὶ τὸ διασωζόμενον ὄνομα Κνωσσός. Ἀναντίρρητον δ' εἶναι, ὅτι τὰ ἐρείπια ταῦτα ἦσαν πολλῶν περισσότερα πρὶν τῆς θεμελιώσεως τοῦ Ἡρακλείου διότι οἱ Βενετοὶ βεβαίως, ἕνεκα τῆς ἐγγύτητος, ἔκαμον χρῆσιν αὐτῶν πρὸς ἀνάγεσθιν τῶν φρουρίων, τῶν περιτειχισμάτων καὶ τῶν οἰκιῶν τῆς πρωτεύουσας.

Ἀφῆσαντες δὲ τὴν Κνωσσὸν πρὸς ἀριστερά, ἐξηκολουθούμεν πορευόμενοι, ὅτε φθάσαντες ἐπὶ ὑψηλῶν παρὰ τὰς ὑπερείας τῆς Ἰδης λόφων, πρὸς ἀνατολάς, καὶ εὐρεθέντες εἰς λαμπροτάτας θέσεις πρὸς θεῶν διαφόρων πραγμάτων, διωπτέουμεν, κατ' ἀποστάσεις, κοιλάδας κεκαλυμμένας ἐκ χλόης, μικρὰς ἐπὶ τῶν ὄχθων τῶν βυάκων κώμας, περιβεβλημένας ὑπ' ὠραίων κήπων, καὶ δένδρων καταπρασίνων σποράδην κειμένων, ἅτινα περιστέφουσι τοὺς γεωλόφους.

Ὅντες δὲ περὶ τὰς τέσσαρας λεύγας μακρὰν τοῦ Ἡρακλείου, πρὸς νότον, καὶ διανύτοντες κρημνώδη ἀτραπὸν, ἐπληροφόρηθημεν παρὰ τῶν ὀδηγῶν ἡμῶν, ὅτι διηρχόμεθα παρὰ τὸ μνημεῖον τοῦ Διός. Ἀναβάντες λοιπὸν τὸ ὄρος, ἵνα ἐπισκεφθῶμεν τὸ ἀρχαῖον τοῦτο λείψανον, εἶδομεν σωρὸν λίθων ἡμιτετραγμμένων ὑπὸ τοῦ χρόνου, τὴν ὁποῖον οἱ κάτοικοι ἀποκαλοῦσι μνημεῖον τοῦ Διός.

Ἡ ἀρχαιότης βεβαίη, ὅτι ὁ Γ'. Ζεὺς (1), υἱὸς τοῦ Κρόνου,

(1) Ὁ Τρίτος Ζεὺς, υἱὸς τοῦ Κρόνου, ἐτάφη εἰς Κρήτην. Θεόφιλος ἐν Β. 1. ὁ Ζεὺς, υἱὸς τοῦ Κρόνου, τῆς Κρήτης βασιλεύσας, τίθηται

οὗ τινος τὸ μνημεῖον ἔτι καὶ νῦν δεῖκνυται, ἐγεννήθη εἰς Κρήτην, ὅπου, ὅτε ἀπέθανεν, ἀνήγειρον αὐτῷ οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι, κατὰ τὴν ὁποίαν ἄφητε παραγγελίαν, ναὸν καὶ μνημεῖον.

Ὁ ναὸς οὗτος ὑπῆρχεν ἔτι ἐπὶ Πλάτωνος, ὅστις κατεστράφη εἴτε ἕνεκα τῆς παλαιότητος, εἴτε ἕνεκα τῶν σεισμῶν τῆς γῆς.

Ἴδού δὲ τί λέγει ὁ φιλόσοφος οὗτος, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε

κάλιστα ὅσα μέρη περιέγραψε. • Πάντως δῆγε ἐκ Κνωσ-

• σοῦ ὁδὸς εἰς τὸ τοῦ Διὸς ἄντρον καὶ ἱερόν, ὡς ἀκούομεν,

• ἱκανή• καὶ ἀνάπαυλαι κατὰ τὴν ὁδόν, ὡς εἶδος, πνίγους

• ὄντος τάνῦν, ἐν τοῖς ὑψηλοῖς δένδροσιν εἰς σκιαράι. . . .

• Καὶ μὴν ἔστι γε, ὦ ξένε, προϊόντι κυπαρίττων τε ἐν τοῖς

• ἄλσεσιν ὕψη καὶ κάλλη θαυμάσια, καὶ λειμῶνες, ἐν οἷσιν

• ἀναπαυόμενοι διατρίβοιμεν ἄν. •

Ἐξ ὅλων λοιπὸν τῶν ἐκτεθεισῶν παρατηρήσεων καταφαίνεται, ὅτι ὁ εἰς Κρήτην ἀποθανὼν Ζεὺς, ἐτιμήθη τὰ μέγιστα παρὰ τῶν ὑπηκόων, εἰς δὲν, ἕνεκα τῶν καλῶν αὐτοῦ πράξεων, ἀπέδωκεν θείας τιμὰς, ἀνεγείραντες ναὸν, φθαρῆντα μετέπειτα ὑπὸ τοῦ χρόνου• ὅτι τὸ μνημεῖον αὐτοῦ διεσώζετο μέχρι τῶν Ῥωμαίων Αυτοκρατόρων, φέρον ἐπιγραφὴν, καὶ τέλος, ὅτι ὑπάρχει μέχρι τοῦ νῦν ἐξοχή τις τρία στάδια μακρὰν τῆς Κνωσοῦ, κοινῶς καλουμένη Ἰκάριον Ὅρος, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁποίου οἱ κάτοικοι δεῖκνύουσι σωρὸν τινα λίθων, τὸν ὁποῖον καλοῦσι μνημεῖον τοῦ Διός. Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸ ἱερόν ἄντρον, ἐν ᾧ ἀνετράφη, καὶ ὅπου ὁ Μίνως ἐπὶ ἑννέα ἔτη διεφοῖτα, ἵνα συνδιαλέγηται μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ,

ἐν αὐτῇ. Πομπόσιος Μέλας, ἐν Κερ. Γ. Δείκνυται ἐν Κρήτῃ μνημεῖον, ἐν ᾧ ἀναμφιβόλως ἐτάφη ὁ Ζεὺς. Οἱ κάτοικοι δεῖκνύουσι ἔχνη τῆς ἐπιγραφῆς, ἧτις βεβαίαι τοῦτο.

Ὁ Χρυσότομος, εἰς τὸ περί τῆς πρὸς Τίτον ἐπιστολῆς τοῦ Ἁγ. Παύλου λέγει: • Παρὰ τοῖς Κρησίν ὑπάρχει τὸ μνημεῖον τοῦ Διός, τοιαύτην φέρον ἐπιγραφὴν. • Ἐνθάδε καίτιαι Ζῆν, καλούμενος Ζεὺς ὁ.

καὶ λάβη τοὺς νόμους, δυνάμεθα νὰ εικάσωμεν, καίτοι μὴ ἰδόντες αὐτὸ, ὅτι δὲν ἀπεῖχε πολὺ τοῦ μέρους τούτου (1).

Καταβαίνοντες δὲ τοῦ ὄρους ἀπηντήσαμεν γάμον χωρικόν, ὅστις, διευθυνόμενος εἰς τὴν πλησίον κώμην, συνέκειτο ἐκ πολυαριθμῶν Ἑλλήνων, ἐφίππων, οἵτινες ἀπετέλουν τὴν συνοδίαν τῆς νύμφης, περιβαλλομένης ἐξ ὠραιοτάτων γυναικῶν, αἷτινες ἦσαν ἐνδεδυμέναι τὰ καλῆτερα αὐτῶν ἐνδύματα, καὶ ἐπὶ τῶν ὤμων τῶν ὁμοίων ἐκυμαίνοντο μετὰ χάριτος μακρὰ καὶ λευκὰ περικαλύμματα. Οἱ δὲ ἄνδρες ἔφερον ζώνας λαμπράς. Ἐν ἐνὶ δὲ λόγῳ τὸ πᾶν παρίστατο ἐνώπιόν μας χαρίεν. Κρίναντες, ὅτι ἴδιον τῆς γαλλικῆς κομψότητος ἦτο νὰ χαιρετήσωμεν τὴν νύμφην, ἐτέθημεν εἰς γραμμὴν ἐπὶ τῆς δίοδου αὐτῆς, πυροβολήσαντες ἔλοι ἄρου. Ὅσοι δὲ τῶν Ἑλλήνων εἶχον ὄπλα μᾶς ἀνταπεκρίθησαν· μετὰ δὲ ταῦτα ποιήσαντες ἀμοιβαίους πρὸς ἀλλήλους χαιρετισμούς, ἀπεχωρίσθημεν.

Φθάσαντες δὲ εἰς τὴν πεδιάδα, ὑπέστημεν, καίτοι ὄντος Νοεμβρίου μηνός, ἰσχυρὸν καύσιον, διευθυνόμενοι πρὸς τὸ Μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἵνα διανυκτερεύσωμεν, τοῦ ὁποίου ἀπέιχομεν τρεῖς λεύγας. Εἰς τὴν εἰκονικωτάτην καὶ ποικιλωτάτην δίοδον ἡμῶν εὐρίσκοντο, πρὸς ἀνατολὰς, πλεῖσται σειραὶ ὄρέων, σχηματιζόντων τὰς ὑπωρείας τῆς Ἰδης. Καὶ ὅτε μὲν ἐκ τῆς κορυφῆς λόφου τινός καθερῶμεν ἀπειρον ὄρίζοντα, περαιούμενον εἰς ὄρη ἐραπτόμενα μετὰ τῶν νεφῶν·

(1) Οἱ ἀρχαῖοι συνάπτουσι πάντοτε τὸ ἄντρον καὶ τὸ ἱερόν τοῦ Διός. Ὁ Πλάτων λέγει· τὸ ἄντρον καὶ τὸ ἱερόν τοῦ Διός, διότι εἰς τὸν καιρὸν του, τὸ μνημεῖον ἐστολίζετο ὑπ' ἐνός ναοῦ. Ὁ Μιουσίτιος Φηλιξ λέγει· ὁ Ζεὺς ἐβασίλευσε τῆς Κρήτης. Εἰς τὰς ἡμέρας ἡμῶν ἐτι δεικνύται τὸ ἄντρον καὶ τὸ ἱερόν αὐτοῦ. Ἡ ἔνωσις αὐτῆ ἀποδεικνύει, ὅτι τὰ ἰδρύματα ταῦτα δὲν ἀπέιχον πολὺ ἀλλήλων. Οἱ ἀρχαῖοι θέλουσι κείμενον τὸ ἱερόν τοῦτο ἄντρον ὑπὸ τὰς ὑπωρείας τῆς Ἰδης, ὃ δὲ Πλάτων πρὸς τὴν Κνωσσόν. Ἡ τοποθεσία τοῦ Ἰκαρίου ὄρους συμφωνεῖ πολὺ μετὰ τὰς μαρτυρίας αὐτῆς.

ὅτε δὲ αἴφνης εἰς βαθείας καταδυόμενοι κοιλάδας, ἐκ καρποφόρων καὶ κατηριθισμένων πεποικιλμένας δένδρων, ἐνομιζόμεν ἑαυτοὺς ὡς περὺλακισμένους ἐντὸς τῶν ἐκτεταμένων αὐτῶν περὶβόλων. Τέλος δὲ ἀρκετὸν καιρὸν ἀναβαίνοντες τοὺς λῦφρους, διεκρίνομεν μακρόθεν τὸ Μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἐκ τῆς θεᾶς τοῦ ὁποίου ἐμπλησθέντες χαρᾶς, ἐπεσπύσαμεν νὰ πλησιάσωμεν ταχύτερον, ὅπου ἐφθάσαμεν περὶ τὸ ἐπέρας. Οἱ Καλόγηροι ἐξεπλάγησαν ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ ἡμῶν, ὁ δὲ ἡγούμενος, κατὰ τὴν συνήθειαν, ἐκρύβθη. Ἄλλ' ἐν τούτοις εἰς ἐξ ἡμῶν, γνωρίζων κελῶς τοὺς Ἑλληνας καὶ τὸ ὑπεκφυγῆς αὐτῶν, ἀπευθύνθη εἰς τινὰς τῶν Καλογῆρων, εἰπὼν, ὅτι μεταξύ ἡμῶν ἦτο ὁ εἰς Χανία διορισθεὶς πρόξενος τῆς Γαλλίας, ὅτι ἔχειρε μεγάλην ὑπόληψιν παρὰ τῇ Ἀρχῇ τοῦ τόπου, καὶ ὅτι ἠδύνατο νὰ προσφέρῃ πολλὰς ἐκδουλεύσεις εἰς τὸν ἡγούμενον αὐτῶν καὶ εἰς ὅλα τὰ Μοναστήρια τῆς νήσου· οὗτοι δὲ εὐθὺς ἀνήγγειλον αὐτὰ εἰς τὸν ἡγούμενον, ὁ ὁποῖος πάραυτα ἐπέσπευσε νὰ μᾶς ὑποδεχθῆ μετὰ φιλοφροσύνης, παρασχὼν εἰς ἡμᾶς τὰ πάντα.

Διητρέξαμεν ἑπτὰ λεύγας, αἵτινες ἰσοδυναμοῦσι μὲ δέκα τῆς Γαλλίας· ἅμα δὲ ἐξεπεζεύσαμεν, οἱ παῖδες λαβόντες ἐκ τοῦ γαλινοῦ τοὺς ἀποκεκηκῶτας ἵππους ἡμῶν, τοὺς περιηγὸν ἐν τέταρτον, πρὶν εἶτι φέρωσιν αὐτοὺς εἰς τὸ ἵπποστάσιον. Τὸ ἐθιμον τοῦτο τηρεῖται ἀκριβῶς καθ' ὅλην τὴν Κρήτην, ὅπου ποτὲ δὲν ἐγκλείουσι τοὺς ἵππους ἰδρωμένους ὄντας, φροντίζοντες πάντοτε νὰ περιάγωσιν αὐτοὺς δι' ὀλίγην ὥραν εἰς ἐλεύθερον αἴρα, ἕνεκα τοῦ ὁποίου οἱ τῆς Κρήτης ἵπποι ὄντες εὐρωστοί, ἰσχυροὶ καὶ ἀκούραστοί, ἀναβαίνουσι μετ' εὐκολίας τὰ κρημνωδέστερα ὄρη, καὶ καταβαίνουσιν ἀπταιστώσ τὰς δυσχερεστέρας κοιλάδας. Ἡ ζωὴ τοῦ περιηγητοῦ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἰσχύος τῶν ποδῶν τοῦ ἵππου, διερχομένου ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ διὰ σενωτάτων ἀτραπῶν καὶ βαθέων βαράθρων, ὅπου δι' ἐνὸς μόνου ὀλισθηροῦ βήματος δύναται νὰ κατακρημνησθῆ.

Παρασκευαζομένου δὲ τοῦ γεύματος, εἰς φίλινος Καλόγηρος, τὸ ὁποῖον ἐνεκεχάρακτο ἐπὶ τῆς φυσιογνωμίας του, μᾶς παρεκάλεισεν ἐπιμόνως νὰ εἰσελθωμεν εἰς τὸν θαλαμίσκον αὐτοῦ, ὅστις μᾶς προσήνεγκεν ἐκ τοῦ καλητέρου οἴνου. Εἶναι ἀληθές, ὅτι δὲν εἶχεν, εἰμὴ μίαν κύμβην, εὐρεῖαν ὁμῶς καὶ βαθεῖαν, ἣτις περιήλθε κύκλῳ εὐηρεστήθη δὲ τὰ μέγιστα ἐκ τῶν ἐγκωμίων, τὰ ὁποῖα ἀπεδώκαμεν εἰς τὸν οἶνον αὐτοῦ.

Αἱ πλεῖστα γαῖαι, τὰς ὁποίας οἱ Καλόγηροι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου κατέχουσι, παρέχουσι εἰς αὐτοὺς, ἐξαιρουμένων τῶν ἐπ' αὐτῶν διατρεφομένων ποιμνίων, σῖτον, κριθήν, οἶνον, ἔλαιον, κηρὸν καὶ μέλι ἐν ἀφθονίᾳ. Οἱ Τοῦρκοι ἀσῆκαν εἰς τοὺς Καλογήρους τὰς γαῖας αὐτάς, ἐπὶ συμφωνίᾳ τοῦ νὰ φιλοξενῶσιν ὅλους τοὺς περιηγητὰς, τὸ ὁποῖον εὐχαρίστως ἐκτελοῦσιν. Εἰς δὲ τοὺς ξένους, ὡς καὶ εἰς τὰ κτήνη αὐτῶν, ἐπιδαφιλεύονται τὰ πάντα παρὰ τῶν Μοναστηρίων τούτων, ἃ τινὰ εἰσὶ μέγα καταφύγιον εἰς τόπον, ὅπου δὲν ὑπάρχουσι ξενοδοχεῖα. Ἄνευ δὲ τοῦ ἀσύλου τούτου, οἱ περιηγηταὶ ἤθελον ἀναγκάζεσθαι νὰ φέρωσι μεθ' ἑαυτῶν πλεῖστα σκεύη καὶ ἐλα τὰ πρὸς τὸν βίον χρήσιμα. Οἱ Καλόγηροι καλλιεργοῦντες τὰς γαῖας, ζῶσιν εὐπόρως διὰ τῶν κόπων αὐτῶν.

Τὸ προσφερθὲν γεῦμα ἦτο μεγαλοπρεπές. Ὅπτιον χαϊρίδιον κατεῖχε τὸ μεσαῖον τῆς τραπέζης πινάκιον, περίξ τοῦ ὁποίου ἦσαν ἐν ἐξάισιον ἀρνίον, περιστεράι καὶ κάλλιστα εἰρηθες. Πολλὰ δὲ πινάκια, πλήρη ροιῶν, ἀμυγδάλων, σταφυλῶν, ἐλαιῶν καὶ μελιτος, κατεκάλυπτον τὴν τράπεζαν. Τὸ διαφανές, ὡς ὁ κρύσταλος, μέλι ἦτο πολλὰ εὐάρεστον, τὸ ὁποῖον εὐῶδες ὄν ὡς τὰ ἄνθη, καὶ λεπτοφυές, ὡς τὰ καλῆτερα ἡδύσματα, ἔτερεπε τὴν ὄσφρησιν καὶ τὴν γεῦσιν. Ὁ ἡγούγενος διώρισε νὰ μᾶς φέρωσιν οἶνους διαφόρων χρωμάτων, οἵτινες ἐξαγόμενοι ἐκ τῶν γαιῶν τοῦ Μοναστηρίου, καλλιεργοῦμένων ὑπὸ τῶν ἰδίων, ἐπηνέθησαν.

Μετὰ δὲ τὸ δεῖπνον μᾶς ὠδήγησαν εἰς εὐρύχωρον θαλα-

μον, ὅπου καί τοι κατακλιθέντες ἐπὶ σκληρῶν κλινῶν, ἀπελάυσασμεν κάλλιστα τὰς ἡδονὰς τοῦ ὕπνου. Τὸν δὲ Πρόξινον τῆς Γαλλίης ἔβαλον εἰς χωριστὸν θάλαμον, θέσαντες παρὰ τὸ προσκεφάλαιον αὐτοῦ δύο φιάλας πλήρεις, ἕστις ὑελήσας τὴν πρωΐαν ἂ' ἀποπλύνῃ τὸ στόμα του, ἔλαβεν ὀλίγον ἐκ τοῦ ὑποτιθεμένου τούτου ὕδατος, τὸ ὁποῖον ἦτον οἶνος· λαβὼν δὲ τὴν ἑτέραν φιάλην εὔρεν οἶνόπνευμα. Κατὰ τὸ φαινόμενον λοιπὸν οἱ Καλογήηροι συνθερίζουσι νὰ προσφέρωσι σπονδὰς εἰς τοὺς Θεοὺς τοῦ ὕπνου, ἀνακουρίζοντες ὀλίγον τοὺς κόπους αὐτῶν διὰ τῆς φιάλης.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Γ΄.

Προσάπονεύμαντες τὰς προσηκούσας εὐχαριστήσεις εἰς τοὺς φιλοξενήσαντας ἡμᾶς Καλογήηρους τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, φιλοτιμηθέντας νὰ μᾶς ἐφοδιάσωσι μὲ τροφάς, ἵνα προγευματίσωμεν, ἀνεχωρήσαμεν πολλὰ πρωΐ ἐκ τοῦ Μοναστηρίου, σκοποῦντες νὰ ἐπισκεφθῶμεν τὴν Γόρτυναν καὶ τὸν Λαβύρινθον. Διευθυνόμενοι δὲ πρὸς μεσημβρίαν, κατεβαίνομεν, ὑπὲρ τὰς δύο ὥρας, δυσχερεστάτην ὁδὸν, ἵνα φθάσωμεν εἰς τὴν πεδιάδα, ὅπου διηρχόμεθα δι' ὠραιστάτων μερῶν, ἐφ' ὧν ἔκειντο σποράδην κῶμαι, περιβεβλημένα ἐξ ἐλαιῶν καὶ ἀμυγδαλεῶν, καὶ τῶν ὁποίων αἱ πλεῖσται κείμεναι ἐπὶ τῶν κατωφερειῶν τῶν ἀμφοτέρωθεν περιβαλλόντων ἡμᾶς λόφων, παρίστων λαμπρὸν θέαμα. Ἐπὶ δὲ τοῦ φαινομένου πλουσίου καὶ κατοικισμένου τούτου μέρους ἀπηντήσαμεν ὀλίγους κατοίκους, καθότι εἶχε παρελθεῖ ὁ χρόνος τῆς συγκομιδῆς τῶν καρπῶν καὶ τοῦ τρυγητοῦ· οἱ δὲ λοιποὶ κεκλεισμένοι ὄντες εἰς τὰς οἰκίας αὐτῶν ἐνησχολοῦντο εἰς οἰκιακὰς ἐργασίας.

Μετὰ πολὺν πορείαν, μικρά τις ἀτραπὸς ἐστρωμένη ἐκ

χλόης, ποτιζομένης ὑπὸ διαυγοῦς ρύακος, ὅστις ἠρανίζετο ἐνὰ τὸς μικρῶν κοιλάδων, μᾶς ἠγάγκασε νὰ σταθῶμεν, ὅπου ἐκθέσαντες τὰ ἐφόδια τῶν καλῶν Καλογήρων, ἐπρογευματίσαμεν ὑπὸ πλάτανον. Ὡς δὲ πολὺ διεγερθείσης τῆς ὀρέξεως ὑπὸ τῆς ὁδοῦ, εὔρομεν ἐξαίσια ὄλα τὰ ἐδέσματα. Τὸ διαυγές καὶ δροσερὸν ὕδωρ ἀπεκαθίστατο ἔτι καλλήτερον ἀναμινγνύμενον με ὄϊνον. Ὅτε δὲ ἀπεπαύσαμεν τοῦ εὐαρέστου μὲν, ἀλλὰ στιγμιαίου προγεύματος, ἰπεύσαντες ἐξηκολουθήσαμεν πορευόμενοι.

Διεπορευόμεθα ἐπὶ ὄμαλοτάτης γῆς, ἀμφοτέρωθεν ἔχοντες σειρὰς ὀρέων, κατηλακισμένων ὑπὸ φαραγγῶν, δι' ὧν ἔβρεον λαμπρὰ ὕδατα. Πλήθος δὲ ποιμνίων αἰγῶν καὶ προβάτων διήρχοντο τὸν θύμον, τρώγοντα τὰ φύλλα τῶν ἀγρίων δένδρων. Πανταχοῦ δὲ ἑτερπόμεθα κατὰ τὴν ὄρασιν ὑφ' ὠραιοτάτων τοποθεσιῶν, ἐδῶ μὲν βλέποντες ἐπὶ τινος λόφου κωμίδιον περιβεβλημένον ἐξ ἀμπελώνων, ἐκεῖ δὲ ἕτερον ἀποκρυπτόμενον ἐντὸς πυκνοτάτου δάσους. Ἐνεκα δὲ τῶν ἀλλεπαλλήλως ἐνασχολούντων ἡμᾶς διαφόρων θεαμάτων, ἀνεπαισθήτως πῶς διηρχόμεθα τὴν ὁδόν.

Ὁ ἥλιος εἶχεν ἤδη διέλθει τὸ ἡμῖν τῆς πορείας αὐτοῦ. Ἐπὶ δὲ ὥρας βαδίσαντες, ἐφθάσαμεν εἰς μεγάλην τινὰ κώμην, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι δὲν χαίρουσιν ἀμόλυντον ὑπόληψιν, κατηγορούμενοι ὡς ληστεύοντες τοὺς ὁδοιπόρους. Ἀλλ' ἐν τούτοις ἐξασφαλιζόμενοι διὰ τῶν ὄπλων ἡμῶν, ἐζήτησαμεν νὰ δειπνήσωμεν· ἀλλὰ κακῆς τυχόντες δεξιῶσεως εἰς πολλὰς τῶν οἰκιῶν, ἐβιάσθημεν, ἔνεκα τῆς ἀπαισίου μορφῆς τῶν κατοίκων τοῦ μέρους αὐτοῦ, νὰ προδῶμεν περαιτέρω· ἐν τέλει δὲ ἐκρούσαμεν τὴν θύραν οἴκου τινός, τοῦ ὁποίου οἱ κύριοι ἐδειξαν καλλήτεραν διάθεσιν. Δὲν εὔρομεν ὅμως τὴν πολυτελεῆ τῶν πλουσίων Καλογήρων τράπεζαν· αὐγά, ἐλαῖαι, μέλι καὶ τυρὸς ἀχρεῖος, ἦσαν τὰ μόνα προσενηχθέντα ἐδέσματα, ἅτινα ἐλευθερίως πληρώσαντες, ἀνεχωρήσαμεν ἐκ τοῦ καταραμένου

τούτου τόπου, πλείστοι τῶν κατοίκων τοῦ ὁποίου καταλοιδόρησαντες ἡμᾶς, περικωρίσθησαν εἰς τὰ καθήκοντα αὐτῶν, ἅμα ἰδόντες τὰ μὲν ὄπλα ἡμῶν πρὸς αὐτοὺς ἐστραμμένα, τὰ δὲ ἔσιψη τῶν Γενισσάρων γυμνά.

Εἰσήλθομεν δὲ εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Μεσσαρᾶς, ἥτις ἐπτὰ λευγῶν μῆκος ἔχουσα καὶ μέχρι τῆς πρὸς μεσημβρίαν θαλάσσης ἐκτεινομένη, εἶναι ἀπατῶν τῶν τῆς Κρήτης ἢ εὐφρωτέρα πρὸς σίτον ἢ γῆ δὲ αὐτῆς ἐξαίσιος οὕσα οὐδεπώποτε ψευδεὶ τὰς περὶ εὐφρορίας ἐλπίδας τοῦ γεωργοῦ. Στενὴ δὲ καὶ πρὸς στάθμην ἰθυσμένη ὁδὸς, ἀνήγγειλεν εἰς ἡμᾶς τὸ πηλοσίωνον τῆς Γορτύνης, τῆς ὁποίας ἐντὸς ὀλίγου τὰ ἐρείπια ἰδόντες, ἀρκετὸν διετρίψαμεν χρόνον πρὸς ἐξέτασιν αὐτῶν.

Καὶ ἡ μὲν ἀρχὴ τῆς Γορτύνης, ἀναγομένης, ὡς γνωστὸν, εἰς τοὺς ἀρχαιότατους χρόνους, εἶναι ἀδῆλος, αἱ δὲ τῶν συγγραφέων γνώμαι, ποικίλαι. Ὁ Ὅμηρος περιγράφει αὐτὴν ὡς ἰσχυρὰν καὶ περιτετελισμένην, ἥτις ἤκμαζε καθ' οὗς ὁ Λυκούργος ἀπῆλθεν εἰς Κρήτην χρόνους. Καὶ οἱ μὲν θεωροῦσιν ὡς θεμελιωτὴν αὐτῆς τὸν ἥρωα Γόρτυνα, υἱὸν τοῦ Τεγεάτου (1). ὁ δὲ Πλάτων λέγει, ὅτι ἐκτίσθη ὑπὸ ἀποικίας τῆς Γόρτυνος, πόλεως τῆς Πελοποννήσου· καὶ πολλοὶ πάλιν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων βεβαιοῦσιν, ὅτι ὁ τὴν Εὐρώπην ἀρπάξας, καὶ

(1) Γόρτυν, πόλις Κρήτης. Οὕτω καὶ διὰ τοῦ ν, ἀπὸ ἥρωος Γόρτυνος. Ἐκαλεῖτο καὶ Λάρισσα, εἴτα Κρήμια, καὶ ὕστερον Γόρτυν. Στέφανος.

Λέγουσι δὲ καὶ ὡς Τεγεάτου τῶν παίδων εἶδει τὸν τόπον μετακῆσας σαῶς ἑκουσίως εἰς Κρήτην, Κύδωνα, καὶ Ἀρχίδιον, καὶ Γόρτυνα. Καὶ ἀπὸ τούτων φασὶν ὀνομασθῆναι τὰς πόλεις Κυδωνίαν, καὶ Γόρτυνα, καὶ Κατρία. Κρήτες δὲ οὐχ ὁμολογοῦντες τῷ Τεγεατῶν λόγῳ, Κύδωνα μὲν Ἀκακαλλίδος θυγατρὸς Μίνω καὶ Ἐρμού, Κατρία δὲ φασὶν εἶναι Μίνω, τὸν δὲ Γόρτυνα, Ῥαδαμάνθυος. Πάυσαν. εἰς Ἀρκαδικά.

τῆς Κρήτης βασιλεύσας Ταῦρος, τὴν περίφημον ταύτην πόλιν Ἰδρυσεν (1).

Ὅπως δ' ἂν ἔχη, ἡ Γόρτυνα ἐντὸς εὐρυχώρου πεδιάδος κειμένη, καὶ ὑπὸ πολυαριθμῶν ῥυάκων καταποτιζομένη, καὶ εὐφορος οὖσα εἰς προαγωγὴν σίτου, κριθῆς, ἐλαίων καὶ παντὸς εἶδους καρπῶν, κατέστη μία τῶν ἐπιφανεστάτων τῆς νήσου. Ἀπέχει δὲ τῆς πρὸς μεσημβρίαν θαλάσσης στάδια πέντε, ἔχουσα ἐπ' αὐτῆς δύο λιμένας (2), τὸν Λεβήνον, ἔχοντα περίφημον ναὸν (3), καὶ τὸ Μέταλλον, κείμενον εἰς τὰς ἐσχάτας ὁμωνύμου ἀκρωτηρίου. Ἔνεκα δὲ τῶν πλεονεκτημάτων τούτων ἰσχυροτάτη καταστάσα, καὶ συμμαχήσασα μετὰ τῆς Κνωσσοῦ, ἵνα ὑποτάξῃ τοὺς ὁμόρους λαοὺς, ἐξέτεινεν ἄρκετὰ τὰ ἔριά της. Τὰ τεῖχη αὐτῆς εἶχον περιφέρειαν ὑπὲρ τὰς δύο λεύγας, τὰ ὅποια κατακρημνισθέντα ὑπὸ τοῦ χρόνου, ἤρχισαν ἀνακτιζόντες οἱ ἄρχοντες, οἵτινες ἐπροχώρησαν μόνον ἐπὶ ὀκτὼ σταδίοις, διακειμένης ἀνοικτῆς τῆς πόλεως κατὰ τὸ ἐπίλοιπον. Ὁ Στράβων ὁμοίως τῆς ἐναντίας ὠν γνώμης, ὡς πρὸς τοὺς ἀνακτισαντας τὸ τεῖχος, λέγει· «Καὶ γὰρ ὁ Φιλοπάτωρ Πτολεμαῖος ἀρξάμενος τειχίζειν, ὅσον ἐπὶ ὀκτὼ σταδίοις προῆλθε μόνον.

(1) Ἡ Γόρτυνα ἐκτίσθη παρὰ τοῦ τὴν Εὐρώπην ἀρπάσαντος Ταύρου, ὅστις ἐβασίλευσε τῆς Κρήτης. (Εὐστάθιος).

«Ὁ Ταῦρος Ἰδρυσεν ἐν Κρήτῃ πόλιν, ἣν ἐπέκλεισε Γόρτυναν ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς μητρὸς αὐτοῦ, ἰγροῦς τοῦ Διός.» Χρονικά τῆς Ἀλεξᾶνδ.

«Ὁ Ταῦρος ἐκτίσεν εἰς Κρήτην πόλιν, ἣν ὀνόμασε Γόρτυναν, ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς μητρὸς αὐτοῦ.» Κερδηνός.

(2) Διέχει δὲ τῆς Λυδικῆς θαλάττης καὶ Λεβήνος τοῦ ἐμπορίου αὐτῆς ἐνενηκόντα ἔχει δέ τε καὶ ἄλλο ἐπίκειον τὸ Μέταλλον. Στράβων ἐν Β'. 10.

(3) Προῆε δὲ (ὁ Ἀπολλώνιος) ἐπὶ Γόρτυναν, πόβη τῆς Ἰδης. Ἀνελθὼν οὖν, καὶ τοῖς θεολογουμένοις ἐντυχῶν, ἐπορεύθη εἰς τὸ ἱερὸν τὸ Λεβηναῖον. Ἔστι δὲ Ἀσκληπείου, καὶ ὡς περ ἡ Ἀσκίς εἰς τὸ

Ἡ Γόρτυνα εἶχε πολλοὺς ναοὺς, ἐν οἷς διακρίνοιοτο ὁ τοῦ Ἀπόλλωνος (1), τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀρτέμιδος, τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος ἐσέβετο πολὺ παρὰ τῶν Ἑλλήνων, εἰς ὃν οὗτοι, ὅτε ἤθελον ἐπισκῆψαι λοιμοὺς, ἐπεμπον πρέσβεις, ἵνα συμβουλευθῶσι τὸ μαντεῖον αὐτοῦ. Ὁ Μενέλαος διευθυνόμενος πρὸς ζήτησιν τῆς Ἑλένης, ἐκτόμβης προσήνεγκε θυσίαν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Διός. Τέλος δὲ ὁ Ἀγνίθας ὑποπτευόμενος μήπως ἐνεκα τῆς φιλαργυρίας τῶν Γορτυνίων παραδοθῆ εἰς τοὺς ἐχθροὺς, ἵνα ἀπολαύσωσιν οἱ πρῶτοι τὰ πλοῦτη αὐτοῦ, τῶν ὁποίων ἡ φήμη εἶχε προηγηθῆ τῶν βημάτων του, παρρησία τοῦ λαοῦ κατέθεσεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος ἀγγεῖα πλήρη μολύβδου, τὰ ὅποια ἦσαν κεκαλυμμένα ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, λέγων, ὅτι τοῖς ἐνεπιστεῦετο ἅπασαν αὐτοῦ τὴν περιουσίαν. Μετ' ὀλίγον δὲ χρόνον διεσώθη μὲν εἰς Ἀσίαν μετὰ τοῦ ἐν ἀγάλματι χαλκίνοις ἐγκεκλεισμένου πλοῦτου, ἀλλ' ὅμως πανταχοῦ ἐδίωκεν αὐτὸν ἡ ἀδιάλλακτος ἐκδίκησις τῆς Ῥώμης. Ὁ Ληθαῖος ἔρρεε παρὰ τὴν Γόρτυναν (2)· ἀλλ' ὁ Στράβων λέγει, ὅτι διέρρεεν ὄλην αὐτὴν (3). Ὁ ποταμὸς οὗτος, ὡς προσδευσάσης τῆς πόλεως κατὰ καιροῦς, ἄλλοτε μὲν ἔρρεε περὶ τὰ τεῖχη, ἄλλοτε δὲ, διὰ μέσου. Εἰς τὰς ἡμέρας ἡμῶν ἐστὶ ὑπάρχουσι ἐρείπια ὑπὲρ τὸν ποταμὸν τοῦτον, ὅστις σήμερον εἶναι μικρὸς ῥυαξ. Ληθαῖος δ' ἐπεκαλέσθη, διότι ἡ θυγάτηρ τῆς Ἀφροδίτης Ἀρμονία ἐπελάθετο παρὰ τὰς ὄχθας αὐτοῦ τὸν σύζυγον αὐτῆς Κάδμον. Οἱ γεωγράφοι ἀπαριθμοῦσι

Πέργαμον, οὕτως ἐς τὸ ἱερόν τοῦτο ξυνοροῖτα ἡ Κρότη, πολλοὶ δὲ καὶ Διδύων ἐς αὐτὸ περαιοῦνται· καὶ γὰρ τέτραπται πρὸς τὸ Διδυκὸν πλάγιον. Φιλόσοφ. ἐν βίῳ Ἀπόλλωνα.

(1) Ἐν μέσῳ τῆς Γορτύνης ὑπῆρχε βωμὸς καὶ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος. Στίφαν.

(2) Ὁ Ληθαῖος ποταμὸς ρεῖ παρὰ τὴν Γόρτυναν, ἐν ᾧ τέτραπται ὁ Ταῦρος ἔρρουσιν ἐπὶ τῶν νύκτων αὐτοῦ τὴν Εὐρώπην. Σολίνος.

(3) « Διέρρει δ' αὐτὴν ὄλην ὁ Ληθαῖος ποταμὸς. » Στράβων.

πολλοὺς τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος ποταμούς, ὃ δὲ Στράβων (1), τέσσαρας μόνον.

Ἰκανὴ γῆς ἑκτασις κατακαλύπτεται ὑπὸ τῶν ἐρείπιων τῆς Γορτύνης, ἅτινα μαρτυροῦσι τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς μεγαλοπρέπειαν· εἰς δὲ τὰ νῦν σώζόμενα τῶν μνημείων, τὰ ὅποια δὲν ἀνάγονται εἰς προκεχωρηκυῖαν ἀρχαιότητα, παρατηρεῖται μία τῶν πυλῶν τῆς πόλεως, ἣτις κατεσκευασμένη ἄλλοτε ἐκ λιθοτομίας, σήμερον εἶναι ἐκ γονδρῶν πλίνθων. Ἄλλ' αὕτη, καίτοι ἀφαιρεθεῖσα τῶν τοῦ κέντρου καὶ τῶν πλευρῶν λίθων, ὑπάρχει καὶ θέλει ὑπάρξει ἐπὶ πολὺν ἔτι χρόνον. Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο, ἀναγόμενον εἰς τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ὁ Φιλοπάτωρ Πτολεμαῖος ἐπεχείρησε νὰ ἀνακτίσῃ τὰ τεῖχη τῆς Γορτύνης, εἶναι ἰκανοῦ πάχους, ἔχον εὐρὴ πρόσωπον. Ἐπέκεινα δὲ τῆς ῥηθείσης πύλης διορᾶται τόπος εὐρύχωρος, σχηματίζων σχεδὸν τετράγωνον, ὅπου πρὸς τούτους ὑπάρχει διπλοὺς κύκλος στυλοβατῶν, τεθειμένων εἰς τὰς πλευράς· ἡ δὲ βᾶσις αὐτῶν εἶναι τεθαμμένη, προσεχούσης μόνῃς τῆς ἄκρας. Ἡ διαίρεσις αὕτη μαρτυρεῖ τὴν ὑπαρξίν στοῶν ναοῦ. Ἀπαντῶνται πρὸς τούτους, κατὰ διαστήματα, σωροὶ ἐρείπιων, καὶ στήλαι ἐκ μαρμάρου καὶ συηνίτου λίθου, τεθαμμένοι κατὰ τὸ ἦμισυ, τῶν ὁποίων τὰ ἐπιστύλια εἶναι κατεσθαρμένα κύκλῳ· πολλαὶ δὲ πάλιν δὲν ἔχουσι ποσῶς. Μετὰ δὲ τὰ ἐρείπια ταῦτα, ἀπαντῶμεν παρὰ ταῖς ὄχθαις τοῦ ὠραίου ῥύακος, ὅπου ἡ Ἀρμονία ἐλησμόνησε τὸν Κάδμον, ἡμιεκκρημισμένην ἐκκλησίαν, ἀπλῆς οὖσαν ἀρχιτεκτονικῆς, καὶ ἄνευ περιστυλίων· ἔχει δὲ μῆκος ἑκατὸν εἴκοσι περίπου ποδῶν, πρὸς ἐξήκοντα πλάτους. Πιθανῶς δ' εἶναι ἡ παρὰ τοῦ μαθητοῦ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἰδουθεῖσα μη-

(1) « Μαγνησία, πόλις Αἰολίς, λεγομένη δὲ ἐπὶ Ματιάνδρῳ. . . . ἕτερος δὲ ἔστι Αἰθαῖος ὃ ἐν Γορτύνη, καὶ ὁ περὶ Τρίκλιν. . . . καὶ ἔτι ἐν ταῖς Ἐσπερίταις Αἰθυσί. » Σχόλιον εἰς Β'. 14 β. (C)

τρόπολις. Τὰ δ' ὀλίγον ἀπέχοντα ἄπειρα ἐρείπια, ἴσως εἰς
λειψάνα τῶν οἰκῶν τοῦ Ἀρχιερέως.

Τὰ ἐρείπια ταῦτα δὲν τεκμηριούσι ποσῶς τὸ μέγεθος καὶ
τὸ μεγαλεῖον τῆς Γορτύνης. Πρέπει ὅμως νὰ λάβωμεν πρὸ
ὀφθαλμῶν, ὅτι τὰ μὲν ὠραιότερα μάρμαρα ἠρπάχθησαν, αἱ
δὲ στήλαι, ὡς τοῦτο φαίνεται εἰς πολλὰ τῶν περὶ ἡμῶν χωρίων,
χρησιμεύουσι πρὸς κατασκευὴν τῶν πυλῶν τῶν τουρκικῶν
κήπων, καὶ ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν κοσμημάτων τούτων εἶναι
τεθαμμένα ὑπὸ τὴν γῆν, ἥτις εἶναι ἀρκετὰ ὑψωμένη. Ἐάν
δὲ ἤθελον ἀνασκάψει, βεβαίως ἤθελον εὐρεῖ πλῆθος ἀγαλμά-
των καὶ πολυτίμων λειψάνων, ἐπὶ τῶν ὁποίων σήμερον διερ-
χεται τὸ ἄροτρον τοῦ γεωργοῦ, κατακαλύπτον τὰ ἐρεί-
πια τῶν δόμων καὶ τῶν ναῶν τῆς Γορτύνης. Τοιοῦτον,
Κυρία, εἶναι τὸ πεπωμένον τῶν ἀρχαίων πόλεων, αἵτινες
οὔσαι ἔργον τοῦ ἀνθρώπου, ἀπόλλυνται ὡς αὐτόν. Αἱ Θῆβαι,
ἡ Μέμφις, ἡ Βαβυλὼν καὶ τόσαι ἄλλαι, διεγείρουσαι ἄλλοτε
τὸν θαυμασμόν καὶ τὸν φόβον τῆς γῆς, δὲν ὑπάρχουσι πλέον.
Φρονεῖτε λοιπὸν, ὅτι τὰ Παρίσια, ἡ περίσημος αὕτη πόλις
ἡ ἐγκλείουσα ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς ἀπάσας τὰς τέχνας καὶ
λαὸν ἄπειρον, θέλει ὑπάρξει διὰ παντός; ὅτι ὁ σοφὸς δὲν
θέλει πορευθῆ ποτὲ ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων πρὸς καταζήτησιν
τῆς θέσεως τῶν ναῶν καὶ τῶν οἰκῶν αὐτοῦ; ἀλλ' ἂς παρη-
γορώμεθα, καθότι ἡ ἐποχὴ αὕτη ἀπέχει πολὺ.

Ἐγκατελίπομεν τὴν πεδιάδα τῆς Γορτύνης διὰ νὰ ὑπά-
γωμεν νὰ ἐπισκεφθῶμεν τὸν Λαβυρίνθον. Ἡ δὲ εἰς τὸ ἀξιο-
μνημόνευτον τοῦτο μέρος ἄγουσα ὁδὸς, εἶναι τραχεῖα καὶ κρη-
μιώδης, τὴν ὁποίαν ἀναβάντες σχεδὸν μίαν ὥραν, ἐφθάσα-
μεν τέλος εἰς τὴν εἴσοδον αὐτοῦ. Εἶχομεν φέρι μεθ' ἡμῶν τὸν
μίτον τῆς Ἀριάδνης, τούτέστιν ἓνα θώμιγγα (σπάγγον) ἐκ τε-
τρακοσίων ποδῶν, τὸν ὁποῖον ἐδέσκαμεν εἰς τὴν εἴσοδον, ὅπου
πρὸς τούτοις προσετάξαμεν δύο Γενιτσάρους, διὰ νὰ ἐμποδί-
ζωσιν οἰονδήποτε τοῦ νὰ εἰέλθῃ. Ἡ εἴσοδος τοῦ Λαβυρίνθου

εἶναι φυσική καὶ εὐρεία. Προχωρῶν δὲ τις εἰς τὰ ἔσω εὐρίσκει μέγα διάστημα πλήρες χονδρῶν λίθων καὶ περιστεμμένον ἐξ ὀμαλοῦ ἐπὶ τοῦ πάχους τοῦ ὄρους θόλου. Ἐκατος δ' ἡμῶν, διὰ τὰ φθάσωμεν εἰς τὸ τέρμα τοῦ σκοτεινοῦ τούτου οἰκήματος, ἐκρατοῦμεν χονδρὴν δάδα.

Δύο Ἕλληνες φέροντες τὸ κυβάριον τοῦ μίτου ἐξέλισσον αὐτὸν κατὰ τὴν χρεῖαν. Κατ' ἀρχὰς δὲ ἄνευ αὐτοῦ εἰς διαφόρους ἀποπλανηθέντες διεξόδους, ἠναγκάσθημεν ν' ἀναποδίσωμεν, εὐρόντες, τέλος, τὴν ἀληθῆ διόδον, ἣν ὁ εἰσερχόμενος ἀπαντᾷ δεξιόθεν, ἔρπων ἐν αὐτῇ ἐπὶ τῶν χειρῶν καὶ ποδῶν μέχρις ἑκατὸν πηγῶν διαστήματος, ὡς ὄντος τοῦ θόλου κατ' ὑπερβολὴν χαμηλοῦ. Διελθόντες δὲ τὴν στενὴν ταύτην διόδον, ὑψηλὴν εὐθὺς καθισταμένην, ἠδυνήθημεν νὰ βαδίσωμεν ὄρθιοι. Ἐν μέσῳ λοιπὸν τοῦ περιβάλλοντος ἡμᾶς πυκνοῦ σκότους καὶ τῶν πανταχόθεν ποικιλοτρόπως ἀποχωριζομένων καὶ διασταυρουμένων διόδων, οἱ δύο ὑπ' ἡμῶν μεμισθωμένοι Ἕλληνες ἔτρεμον ἐκ τοῦ φόβου ὁ ἰδρῶς ἔρρεεν ἐκ τοῦ μετώπου αὐτῶν, ὥστε δὲν ἤθελον νὰ προβῶσι περαιτέρω, ἐὰν δὲν ἤθελομεν τοὺς βιάσθαι.

Καὶ τὸ μὲν ὕψος τῶν ἐλιγμῶν, τοὺς ὁποίους διηρχόμεθα εἶναι ἑπτὰ μέχρις ὀκτῶ ποδῶν τὸ δὲ πλάτος ποικίλον, τούτῃστιν ἀπὸ ἑξέως μέχρι δέκα καὶ ποτε περισσώτερον. Οἱ λευκόχραιοι λίθοι ὄλων αὐτῶν, τετμημένων διὰ τοῦ γλυφεῖου, εἶναι συνηρησμένοι κατ' ὀριζόντιον στρῶμα. Εἰς μερικά δὲ μέρη, εὐμεγέθη τμήματα τῶν λίθων τούτων, κατὰ τὸ ἡμισυ ἀποχωρισμένα τοῦ θόλου, φαίνονται ἐτοιμῶρροπα, ὥστε ἠναγκασόμεθα κύπτοντες νὰ διαβῶμεν ὑπ' αὐτὰ κινδυνεύοντες νὰ κατασυντριβῶμεν, ἐὰν ἤθελον πέσει. Ἀναμυριβόλως αἱ βλάβαι αὐταὶ ἐπροξενήθησαν ὑπὸ τῶν σεισμῶν, συγῶν ὄντων ἐν Κρήτῃ.

Περιεπλανώμεθα δ' ἐντὸς τοῦ Λαδυρίθου τούτου, τοῦ ὁποίου ἐζητοῦμεν νὰ γνωρίσωμεν ὄλους τοὺς ἐλιγμοὺς ἀκα-

τεπαύτως εισερχόμενοι και εξερχόμενοι ἀπὸ τοῦ ἐνδὸς εἰς τὸν ἄλλον, και πολλακίς ἐμποδιζόμενοι ὑπὸ στενωποῦ· ἐνίοτε δὲ ἐξεπληττόμεθα εὐρισκόμενοι εἰς τὸ μέρος, ἀφ' οὗ ἀνεχωρήσαμεν, ἕνεκα τοῦ ὁποίου περιεζώσαμεν διὰ τοῦ μίτου μέγαν βράχον, ἵνα ἀναποδίτωμεν πάλιν. Ἀδύνατον εἶναι νὰ περιγράψω τὸ πολλαπλάσιον και ἐλικοειδὲς αὐτῶν, τῶν ὁποίων οἱ μὲν καμπύλοι ὄντες, ἀνεπαισθήτως ἄγουσιν εἰς εὐρύχωρον μέρος, ὑποβασταζόμενον ὑπὸ κινήων, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀποχωρίζονται, τρεῖς ἢ τέσσαρες ἐλιγμοί, ἄγοντες εἰς ἀντικειμένους τόπους· οἱ δὲ, μετὰ μακρὰς περιελίξεις, διακλαδίζονται· και ἕτεροι πάλιν ἐπεκτεινόμενοι μακρότερα, λήγουσιν εἰς βράχον, ὥστε ἀναγκάζουσι τὸν περιηγούμενον νὰ στραφῇ ἐπὶ τὰ ὀπισθεν. Ἐν δὲ τῷ εὐρυχώρῳ Λαβυρίνθῳ προσφυλάττομενοι ἐβαδίζομεν ἐν μέσῳ τοῦ ἀενάως ἐνυπάρχοντος σκότους, τὸ ὁποῖον μόλις διεπερᾶτο ὑπὸ τῆς θαλάσσης. Ἐντὸς αὐτοῦ ἡ φαντασία πλάττει φαντάσματα, νομίζουσα, ὅτι βλέπει κρημνοὺς πρὸ τῶν ποδῶν, τέρατα ὡς προσκόπους, και ἐν λόγῳ, διάφορα ἄλλα τερατα, οὐδέλωσ ὑπάρχοντα.

Περυλαγμένως λοιπὸν ὀδεύοντες ἐν αὐτῷ μετὰ τοῦ μίτου τῆς Ἀριάνης, και ἐκ τοῦ φόβου μήπως διαρρήχθῃ δέσαντες αὐτὸν κατὰ διαστήματα, ἠδυνήθημεν νὰ φθάσωμεν εἰς ὅλα τὰ μέρη, τὸ ὁποῖον ὁ Βελώνιος, ὁ Τουρνεφόρτος και Ποκῶκος δὲν ἠδυνήθησαν, ἐλλείψει τοῦ μέτου τούτου, νὰ κατορθώσωσι. Πολλαχού τῆς μέσης εἰσόδου εἶδομεν τὰ σημεῖα ταῦτα 1700, γεγραμμένα ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ περιφήμου Γάλλου Βοτανολόγου. Ὅ,τι δὲ και ἡμεῖς ἐθαυμάσαμεν, ὡς αὐτὸν, εἶναι, ὅτι ὁ βράχος ἔχει τὴν ιδιότητα τοῦ ἀναγλύφειν τὰ ἐγγραττόμενα ὄντοματα. Εἶδομεν δὲ πολλὰ ἐκ τούτων, τῶν ὁποίων ἡ γλυπτικὴ ἦτο δύο γραμμῶν πάχους· ἡ δὲ ἐπ' αὐτῶν ὕλη εἶναι λευκότερα τῆς τοῦ λίθου (1).

(1) Τινὲς ἐξ ἡμῶν ἐνεχάραξαν περὶ τὰ τέλη τοῦ 1779 τὰ ὄντοματά των βαθύς. Καθ' ἣν δὲ στιγμὴν δημοσιεύω τὰς ἐπιστολάς μου, πληροφοροῦμαι, ὅτι αἱ ἀναγλυφαὶ ἡμῶν ἐπληρώθησαν ἐκ τῆς λευκῆς αὐτῆς ὕλης, ἥτις ἐξίχει ὅσον γραμμῆς.

Ἐπὶ πολλὴν δ' ὄραν περιαχθέντες ἐντὸς τοῦ φρικώδους τοῦ Μινωτάουρου Λαβυρίνθου, ἐφθάσαμεν εἰς τὸ τέρμα τοῦ ἐλιγμοῦ, τὸν ὁποῖον καὶ ὁ Τουρνεφόρτος διήλθεν, ὅπου εὗρομεν εὐρύχωρον θάλαμον, πεποικιλμένον ἐκ διαφόρων σημείων, τῶν ὁποίων τὰ ἀρχαιότερα εἶναι μέχρι τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος· παράκειται δὲ δεξιόθεν καὶ ἕτερος, ὃν ἕκαστος εἶναι εἰκοσιτεσσάρων ἢ τριάκοντα τετραγωνικῶν ποδῶν. Διὰ τὴν φθάσωμεν λοιπὸν εἰς τὸ τέρμα, ἐξελιξάμεν ὅλον τὸν μίτον, τοῦτέστι διετρέξαμεν τετρακοσίους πήχεις, ἐξαιρουμένων τῶν παρεκβάσεων, εἰς ἃς ὑπεπέσαμεν. Διευερίναμεν δ' ἐν τῷ Λαβυρίνθῳ ἐπὶ τρεῖς ὥρας, μὴ παύσαντες τοῦ νὰ βαδίζωμεν χωρὶς πρότερον νὰ καταπεισθῶμεν, ὅτι εἶδομεν τὰ πάντα. Πέπεισμαι, ὅτι εἰς οἶονδῆποτι ἤθελεν εἶσθαι ἀδύνατον νὰ ἐξεληθῆ, ἐὰν ἐγκατελείπετο ἐν αὐτῷ ἄνευ μίτου καὶ δαβός. Ἀπ' ἐναντίας δὲ τὸ φρικῶδες τοῦ τόπου καὶ τὸ πυκνὸν τοῦ σκότους ἤθελεν κατατρομάξει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ πλανωμένου, μέχρι οὗ, τέλος, ἀθλίως ἀπολεσθῆ.

Ἐπιστρέφοντες, ἐπεσκέφθημεν μίαν καμπὴν, τὴν ὁποίαν διόλου δὲν ἐγνωρίζομεν, ἥτις μᾶς ἔφερεν εἰς θολοσιδῆς ἄντρον, κατεσκευασμένον ὑπὸ τῶν χειρῶν τῆς φύσεως, ἐντὸς τοῦ ὁποίου δὲν ὑπάρχουσι ποσῶς σταλακτίται, διότι δὲν σταλάζει ὕδωρ. Εἶναι δὲ πάντῃ κατάξηρον, καὶ ὡς μὴ ἀνακαινίζομένου τοῦ ἀέρος, ἀναδίδει ὀσμὴν ἀηδῆ. Μυριάδες νυκτερίδων ἐνδαιπῶνται ἐν αὐτῷ, τῶν ὁποίων τὰ ἀποπατήματα κεῖνται σωρηδόν. Αὗται εἶναι τὸ μόνον τέρας, τὸ ὁποῖον ἀπηντήσαμεν. Μετὰ μεγάλης δὲ εὐχαριτήσεως ἐξεληθόντες, ἀναπνεύσαμεν τὸν ἐξωτερικὸν ἀέρα. Ἐπεσπεύσαμεν λοιπὸν, ὡς προσηγγιζούσης τῆς νυκτός, καὶ τῆς ὁδοῦ οὗσης τραχείας, νὰ καταβῶμεν ἐκ τοῦ ὄρους. Ἐτύχομεν δὲ ξενίσεως παρὰ τινὶ οἰκίᾳ Ὀθωμανῶ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ζ΄.

Διάφοροι συγγραφείς, Κυρία, ἐν οἷς ὁ Βελώνιος καὶ Ποκώκιος, γινωμοδοτοῦσιν, ὅτι ὁ Λαβύρινθος, περὶ τοῦ ὁποίου προτίθεμαι νὰ διαπραγματευθῶ, ἦτο λατομεῖον, ἀφ' οὗ τοὺς ἀναγκαιοῦντας λίθους πρὸς καθίδρυσιν τῆς Γορτύνης ἐξώρυττον. Ἄλλ' ὁ Τουρνεφόρτος ἀντισταμένος εἰς τὴν δοξασίαν ταύτην διὰ νικηφόρου τρόπου, λέγει, ὅτι διὰ τὸν λίθον τοῦ ὑπογείου τούτου, καίτοι μὴ πρόσφορον ὄντα εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν, ἕνεκα τῆς μαλακότητος καὶ ἀπαλότητος αὐτοῦ, ἤθελον καταδαπανηθῆ σημαντικαὶ χρημάτων ποσότητες, ὡς μέλλοντα νὰ μεταφέρηται εἰς τὴν πόλιν διὰ κρημνωδῶν ὁρέων. Πολὺ δὲ λογικώτερον ἦτο γὰρ ἐξορύττωσιν ἐκ τῶν παρὰ τὴν Γόρτυναν ὁρέων. Ἄλλὰ, ἐὰν ὁ Λαβύρινθος ἦτο ἀπλοῦν λατομεῖον, πρὸς τί τάχα ν' ἀφήσωσιν εἰς τὴν εἴσοδον αὐλακὰ ἑκατὸν ποδῶν τὸ μήκος, ἐπὶ τοσοῦτον χαμηλὸν ὄντα, ὥστε μόλις δύναται τις ἐρπῶν νὰ προβῆ, καὶ ἀφ' οὗ ἀδύνατον εἶναι αἱ πέτραι νὰ ἐξέλθωσιν ἄλλως, ἢ τμηθεῖσαι; Ὅθεν ἐπόμενον ἦτο καὶ οἱ κόποι καὶ αἱ δαπάναι ἀνωφελῶς νὰ προσεπαυζάνωνται. Εὐστοχώτερον δ' εἶναι, προσεπιφέρει ὁ Τουρνεφόρτος, νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ἀρχιτέκτων τοῦ Λαβυρίνθου εἶναι αὐτὴ ἡ φύσις, τοῦ ὁποίου τὴν στενὴν δίοδον δὲν ἤγγιξαν ποσῶς, ἵνα ἀναγγελίωσιν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ὁποῖαι ἦσαν αἱ ὑπόγειοι ὁδοί, πρὶν εἶτι μεγαλυθῶσιν ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης χειρὸς. Ἐναργῶς ἤδη καταδηλοῦται, ὅτι αὕτη ἐπέσπευσε μόνον νὰ καταστήσῃ αὐτὰς εὐδιαβάτους, ἀφαιρέσασα τοὺς ὑπερπληθεῖς λίθους,

καὶ ἀπολιποῦσα τοὺς μὴ ἐμποδῶν ὄντας εἰς τὸ βαδίζειν, οἷτινες εἶναι ἐπιτηδείως τεταγμένοι κατὰ μήκος τῶν τειχῶν.

Ἄλλὰ πρὸς τίνα σκοπὸν ὁ Λαβύρινθος οὗτος; ἀνάγεται τάχα εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους; εἰς αὐτὸν τάχα κατεκλείσθη ὁ Μινώταυρος; Ἄς ἔλθωμεν ἤδη καὶ ἐπὶ τὴν λύσιν, τὸ κατὰ δύναμιν, τῶν τριῶν τούτων ζητημάτων, εἰς ἅτινα, νομίζω, ὅτι οὐδεὶς μέχρι τοῦδε ἀπήντησεν. Ἡ δὲ ἀποκάλυψις τῆς ἀληθείας, τεθαμμένης ὑπὸ τὸ σκότος τοῦ χρόνου, ἠδύνην μὲν καὶ τὸν ἀναγνώστην, ἀνταμείβει δὲ καὶ τοὺς κόπους τοῦ διεξιχνιάζοντος αὐτήν.

Ἐκ πρώτης λοιπὸν ἀφετηρίας καταβηλοῦται, ὅτι τὸ ἀπέραντον ἄντρον, οὗ τινος τοὺς ἐλιγμοὺς περιέγραψα, δὲν εἶναι ὁ παρὰ Δαίδαλου, κατὰ μίμησιν τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ (1) κατασκευασθεὶς Λαβύρινθος. Οἱ δὲ ἀρχαῖοι ὁμοθυμαδὸν ἀποφαίνονται, ὅτι ὁ παρὰ τοῦ περιφήμου τούτου ἀρχιτέκτονος οἰκοδομηθεὶς Λαβύρινθος, ἔκειτο εἰς Κνωσσόν. Συνερωτήθη, λέγει ὁ Παισιανίας, ἢ ἄγωσιν εἰς τὸν ἐν Κνωσσῷ Μινώταυρον παρθένους ἑπτὰ καὶ παῖδας ἴσους, ἵνα κατοικῶσι μετ' αὐτοῦ. Ὁ Ἀπολλώνιος, ἅμα φθάσας εἰς Κνωσσόν, ἐπεσκέφθη τὸν Λαβύρινθον.

Τὸ περιώνυμον τοῦτο οἰκοδόμημα καὶ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ περιγράφει ἐντελέστατα ὁ Ἰωάννης Τσέτσης, λέγων, ὅτι ὁ Ἄθηναῖος Δαίδαλος κατασκεύασε, διὰ τὸν Μίνωα, φυλακὴν τινα, τῆς ὁποίας ἀδύνατον ἦτο νὰ ἐξέλθῃ τις, ἕνεκα τῶν ἀπέριων περιελίξεων καὶ ἀνελίξεων· αὕτη δὲ ὠνομάσθη Λαβύρινθος. Ὁ Φιλόχωρος ἀκολουθῶν τὰς συμφωνίας πρὸς ἄλ-

(1) • Φασὶ δὲ τινες καὶ τὸν Δαίδαλον εἰς Αἴγυπτον παραβελόντα, καὶ θανυμάσαντα τὸν ἐν τοῖς ἔργοις τέχην, κατασκευάσαι τῷ βασιλεύοντι τῆς Κρήτης Μίνῳ Λαβύρινθον ὅμοιον τῷ κατ' Αἴγυπτον. • Διόδωρ. Σικελ. εἰς Β'. 1.

• Ὁ παρὰ Δαίδαλου οἰκοδομηθεὶς Λαβύρινθος μέλει ἦτο τὸ ἑκατοστημέριον τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ. Πλίμιο.

λήλας δοξασίας τῶν Κρητῶν, λέγει, ὅτι ὁ Λαβύρινθος ἦτο φρουρὰ, ἥτις δὲν προετίθετο οὐδὲν κακὸν, εἰμὴ μόνον νὰ καλύψῃ τοὺς φυλαττομένους τοῦ νὰ διαφύγῃσι.

Τὸ πρὸ ὀφθαλμῶν ἐκτύπωμα, ἀντιστοιχοῦν κάλλιστα πρὸς τὴν παρὰ τοῦ Τσέτσου περιγραφὴν, εἶναι ὅμοιον μὲ τὸ τοῦ Μουρτσίου, τὸ ὁποῖον μετεγράφη ἐξ ἀρχαίου ἀναγλύφου. Τοιοῦτο λοιπὸν, οἷον ἐκτίθεται, ἦτο τὸ σχῆμα τοῦ ἀρχαίου τούτου μνημείου, εἰδρωθέντος ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ, ὅπου ὁ Θησεύς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ὤφειλον νὰ τελευτήσωσιν, ἢ νὰ διάγωσι δυσπερημισμένοι. Ἀλλ' ὁ ἔρωσ καὶ ἡ ἀνδρεία ἐλύτρωσαν αὐτὸν ἐκ τοῦ ἐπικινδύνου τούτου παραπτώματος. Ὡς δὲ μὴ διασωζομένου τοῦ, περὶ οὗ ὁ λόγος, Λαβυρίνθου, ὅστις ἦτο σχεδὸν κρημισμένος κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πλινίου, ἃς διαπραγματευθῶμεν περὶ τοῦ ἔτε ὑπάρχοντος.

Ἐπιτρέφατέ μοι, Κυρία, ν' ἀποβλέψω εἰς τὴν ἀρχαιότητα διότι ἴσως διὰ τούτου δυνηθῶμεν, συνάπτοντες τὰς διαφορὰς τῶν συγγραφέων δοξασίας, νὰ διαρρήξωμεν τὸν κατακαλύπτοντα τὴν ἀλήθειαν πέπλον, καὶ διασαφηνίσωμεν πολλὰ πράγματα, ἅτινά εἰσι μύθοις ἀναμειγμένα. Γνωρίζομεν ἤδη, ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Μίνως Ἀνδρόγεωσ ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, ὅτε, βασιλεύοντος τοῦ Αἰγέως, συνετελοῦντο τὰ Παναθηναῖα, εἰς ἅτινα παρίστατο πᾶσα ἡ Ἑλλάς. Ὁ δὲ Κρῆς ἦρωσ ἐμφανισθεὶς εἰς τὸ στάδιον καὶ νικήσας ὄλους τοὺς ἀθλητάς, δημοσίᾳ ἐστεφανώθη καὶ ἐγένετο φίλος τῶν Παλλαντιδῶν, οἵτινες εἶχον διαδοχικὰ δικαιώματα. Ἀλλ' ὁ Αἰγεὺς ὑποπτεύσας τὴν φιλίαν τοῦ Ἀνδρόγεω, ἐδολοφόνησεν αὐτὸν διὰ τινῶν ἐγγχωρίων περὶ τὴν Οἰνόην τῆς Ἀττικῆς, ὅτε διευθύνετο εἰς Θήβας ἐπὶ τινὰ θεωρίαν.

Ὁ Μίνωσ πυθόμενος τὴν περὶ τὸν υἱὸν συμφορὰν, ἦλθεν εἰς Ἀθήνας μετὰ στόλου, δίκας αἰτῶν τοῦ Ἀνδρόγεωσ φόνου. Μετὰ πολυχρόνιον δὲ καὶ αἰματηρὸν πόλεμον, οὗ

τινὲς διαφορῶντος, αἱ Ἀθηναίαι κατεφθίροντο ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ, ὁ Αἰγέως, μὴ δυνάμενος ἐπὶ πλείονα νὰ ὑποστῇ χρόνον τὸ κακὸν, ἠρώτησε τὸν Μίνωα ὅποιαν ἀπήτει χάριν, ὅστις ἐξή-
τησε νὰ πέμπωσι καθ' ἑπταετίαν (1), βορὰν δια τὸν Μίνω-
ταυρον, ἑπτὰ παῖδας καὶ ἴσας παρθένους. Οἱ Ἀθηναῖοι παμ-
χώρησαν αὐτῷ τὰ δυστυχεῖ θύματα, ἅτινα ἐκόμισεν ἐπὶ τοῦ
ετόλου του. Συμπληρωθέντος δὲ τοῦ συνομολογηθέντος χρό-
νου, ὁ Μίνωας ἤλθε πάλιν εἰς Ἀθήνας, ἵνα λάβῃ τὰ συμφωνηθέν.

Τοὺς δὲ παῖδας τούτους ἐξέπεμπον διὰ κλήρου. Παρὰ δὲ
τῶν πατέρων καὶ συγγενῶν τῶν στερουμένων τῶν παίδων
αὐτῶν ανεφύοντο διχβολαὶ κατὰ τοῦ Αἰγέως, οἱ ὅποιοι ὠδύ-
ροντο καὶ ἠγανάκτου, διότι μόνος ἐκεῖνος, καίτοι πάντων
αἴτιος ὢν, δὲν μετεῖχε ποσῶς τῆς κολάσεως, ἀλλὰ προορίσας
τὴν ἀρχὴν διὰ νόθον καὶ ξένον παῖδα (2), περιῶρα αὐτοὺς
ἀποστερουμένους γνησίων παίδων καὶ ἄκαιδας καθισταμένους.
Ὅτε δ' ἤλθεν ὁ χρόνος τοῦ τρίτου δασμοῦ, ὁ Θησεύς, ὅστις
ἔνεκα τῶν λαμπρῶν αὐτοῦ κατορθωμάτων καταλογίζετο εἰς
τῶν ἡρώων, καὶ ὅστις τὰς διανοητικὰς καὶ σωματικὰς (3)

(1) Ὁ Διόδωρος λέγει, ὅτι ἐπέμπον αὐτοὺς καθ' ἑπταετίαν, ὁ
δὲ Ἀπολλόδωρος κατ' ἔτος, καὶ ὁ Πλούταρχος κατ' ἑνεαετίαν. Αἱ
μαρτυρίαι αὗται, καίτοι ποικίλαι, ἔχει μικρὰν παρέχουσι βεβαιό-
τητα περὶ τοῦ πράγματος.

(2) Ὁ Ποσειδῶν καὶ Αἰγέως, υἱὸς τοῦ Πανδίωνος, συνευρέθησαν
τὴν αὐτὴν νύκτα μετὰ τῆς Αἴθρας, θυγατρὸς τοῦ Πειθέως, εἰς τὸν
ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς, ὅθεν ἐγεννήθη ὁ Θησεύς. Ὁ Ἰσοκράτης λέγει, ὅτι
ἐπεκλήθη μὲν υἱὸς τοῦ Αἰγέως, ἐγεννήθη ὁμῶς παρὰ τοῦ Ποσειδῶνος.

(3) « Ὁ Θησεύς ἦτον ὠραῖος καὶ ἀνδρείος. » Σέρβιος.

Καλλίστον μὲν οὖν περὶ Θησεῦς τούτ' εἶπεν ἔχω, ὅτι κατὰ τὸν
αὐτὸν χρόνον Ἡρακλεῖ γινόμενος, ἐράμιλλον τὴν ἑαυτοῦ δόξαν πρὸς
τὴν ἑκείνου κατέστησεν. Οὐ γὰρ μόνον τοῖς ὅπλοις ἐκοσμήσαντο
παραπλησίως, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασιν ἐχρῆσαντο τοῖς αὐτοῖς,
πρέποντα τῇ συγγενείᾳ ποιοῦντες. Ἐξ ἀδελφῶν δὲ γεγονότες, ὁ μὲν
ἐκ Διὸς, ὁ δὲ ἐκ Ποσειδῶνος, ἀδελφὰς καὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔσχον. Ἰσοκρ.
εἰς Ἑλλέν. Ἐργῶν.

αὐτοῦ ἀρετὰς εἰς τὸ ἀκμαῖον τῆς ἡλικίας προσέθετε, φιλοτιμηθεὶς νὰ καταπαύσῃ τοὺς γογγυσμοὺς τῶν πολιτῶν, προσήνεγκεν ἑαυτὸν ἄνευ κλήρου, ἀποφασίσας ἢ νὰ συναπολεσθῆ, ἢ νὰ ἐλευθέρωσῃ τὴν πατρίδα αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἐπονειδίστου τούτου δασμοῦ. Θυσίαν δὲ ποιήσας εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνα, ὅστις προσέταξεν αὐτὸν νὰ λάβῃ καθηγεμόνα τὴν Ἀφροδίτην (1), ἀπῆλθεν.

Ἄς ἀποπειραθῶμεν ἤδη ν' ἀποσκορακίσωμεν τὸ μυθῶδες, ὑφ' οὗ κατακαλύπτονται τὰ περὶ Μινωταύρου. Ἄνὴρ τις Κνωσσιος (2), χαλεπὸς καὶ ἄγριος τὸ ἦθος, ἐπικαλούμενος Ταῦρος, ἔχαιρε μεγίστην παρὰ τῷ Μίνῳ ἰσχύν, ὅστις ἐξέλεξε αὐτὸν στρατηγὸν τῆς ἐπὶ τὴν Φοινίκην παρασκευαζομένης ἀποστολῆς. Περὶ αὐτοῦ λέγει καὶ ὁ Παλέφατος, ὅτι νικῆσας τοὺς Τυρούς εἰς τὸν κατ' αὐτῶν πόλεμον, ἀφῆρπασε πλεῖστας κόρας, ἐν αἷς καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀγήνορος Εὐρώπην, ὅθεν ἐγεννήθη ὁ μῦθος τῆς ὑπὸ Ταύρου ἀρπαγῆς τῆς Εὐρώπης. Οἱ ποιηταὶ ὁμῶς, φίλοι τῶν ὑπερβολῶν, λέγουσιν, ὅτι ἠρπάχθη ὑπὸ τοῦ Διὸς, μεταμορφωθέντος εἰς ταῦρον.

Ὁ νικητὴς διῆγε παρὰ τῷ Μίνῳ, ὅστις ἐπανελθὼν ἐκ Τύρου πλήρης λαφύρων, καὶ σιμὰ τῶν ἀρετῶν τῆς μορφῆς προσαποκτήσας τὸν ἐκ τῆς νίκης στέφανον τῆς δόξης, ἐφάνη εἶτι ὠραιότερος εἰς τὴν θυγατέρα τοῦ Ἥλιου καὶ σύζυγον τοῦ Μίνως Πασιφάνην, ἣτις ἐρασθεῖσα αὐτοῦ, καὶ εἰς τὸ πάθος, ὑπέικουσα, ἔτεκεν υἱόν. Ὁ δὲ Μίνως, καίτοι βεβαιωθεὶς, ὅτι ὁ παῖς, μὴ ὢν ἴδιος, ἦτο τὸ προῖόν τοῦ πρὸς ἀλλήλους ἔρωτος τοῦ Ταύρου καὶ τῆς Πασιφάνης, δὲν ἠθέλησεν ὅμως ν'

(1) « Λέγεται δὲ αὐτῷ τὸν μὲν ἐν Δελφοῖς ἀνελεῖν Θεόν, Ἀφροδίτην καθηγεμόνα ποιεῖσθαι καὶ συνέμπορον. » Πλούταρχ. εἰς Θησ.

(2) « Ἡ Κνωσσός ἐστι πόλις τῆς Κρήτης, ἐξ ἧς ἦσαν ὁ τοῦ κρατοῦ τοῦ ἀρπάσκοντος τὴν Εὐρώπην ἡγούμενος Ταῦρος. » Τσίτσας.

ἀποκτείνῃ, ἀλλ' ἐξώρισεν αὐτὸν εἰς τὰ ὄρη, ἵνα ὑπηρετῇ τοὺς ποιμένας, ὅστις ἐνδαιτώμενος εἰς τοὺς ἐρήμους τούτους τόπους, ἀπέκτησε θηριώδη ἤθη, ζῶν διὰ τῆς ληστείας καὶ διαρπαγῆς τῶν ποιμνίων. Μαθὼν δέ, ὅτι ὁ Μίνως εἶχεν ἐκπέμφει δορυφόρους, ἵνα συλλάβωσιν αὐτὸν, βαθρὴν ἀνώρουξεν ἄντρον, εἰς ὃ κατέφυγε. Τοῦ δὲ λοιποῦ ὁ Μίνως ἔστειλεν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Ταύρου ἐκείνους, κατὰ τῶν ὁποίων κατεγίνωσκε θάνατον. Ἀναμφιβόλως λοιπὸν ἐξάγεται, ὅτι ἐπωνομάσθη Μινώταυρος ἕνεκα τῆς ἀγριότητος αὐτοῦ, καὶ τῶν πράξεων, ὧν ἐγένετο ὄργανον· διὸ οἷ τε Ποιηταὶ καὶ Ζωγράφοι ἀπεικονίζουσι τὸ τέρας τοῦτο, κατὰ μὲν τὰ ἄνω, μορφὴν ἀνθρώπου ἔχον, πρὸς δὲ τὰ κάτω, ταύρου. Ἡ εὐφυῆς αὕτη εἰκὼν ἀνεπόλει εἰς τὴν μνήμην τὴν γέννησιν, τὰ ἤθη καὶ τὰς μυσταρὰς πράξεις αὐτοῦ.

Ὁ Θεσεὺς καταπλεύσας εἰς Κρήτην, ἐπάσχιζε νὰ καταπραύνη τὴν ὄργην τοῦ Μίνως, ἐρασθέντος τῆς Περιβοίας, μιᾶς τῶν ἐξ Ἀθηνῶν ἑπτὰ παρθένων, καὶ ἀποδεικνύων αὐτῷ, ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος, κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν ἵνα πραύνη τὸ τραχὺ τῆς ἰσχύος αὐτοῦ. Ὁ Μίνως, καταθέσας σχεδὸν τὰ ὅπλα, μετεχειρίσθη κατ' ἀρχὰς εὐνοικῶς τὸν Θεσεά, συγχωρήσας αὐτῷ νὰ συναγωνισθῇ μετὰ τῶν ἀθλητῶν. Ὁ Ἀθηναῖος ἤρωε διὰ τῆς ἐπίδειξιότητος καὶ ἀνδρείας αὐτοῦ, τὸν θαυμασμὸν ἔλων διεγείρας, κατεγόητευσε τὰς καρδίας τῶν θεωμένων διὰ τῶν θελγῆτρων τῆς ὄραιότητος αὐτοῦ (1).

Ἡ Ἀριάδνη, ὡς συνεπιζομένου εἰς Κρήτην νὰ παρίστανται καὶ αἱ γυναῖκες εἰς τοὺς ἀγῶνας τούτους (2), βλέπουσα

(1) • Ὁμοφώνως λέγουσιν, ὅτι ὁ Θεσεὺς ἦν ἄνεμος πρὸς τὰ θέλητρα τῆς μορφῆς, τὸ μεγαλοπρεπὲς σχῆμα, τὴν ῥώμην καὶ τὴν ἀνδρείαν. • Σέρβιος.

(2) • Ἐθεὺς δὲ ὄντος ἐν Κρήτῃ θεῶσθαι καὶ τὰς γυναῖκας, Ἀριάδνη παροῦσα πρὸς τε τὴν ὄψιν ἐξεπλάγη τοῦ Θεσεῖος, καὶ τὴν ἀθλήσιν ἰθαυμάσει πάντων κρατήσαντος. • Πλούταρχ. εἰς Θεσεῖα

τὸν Θησέα μαχόμενον καὶ καταβάλλοντα ὅλους τοὺς περιφημοτέρους τῆς νήσου ἀθλητάς, ἐθαύμαζε διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὰς χάριτας τοῦ ἥρωος, εἰς τὴν καρδίαν τῆς ὁποίας, ἤρχισε νὰ ἔρπη ὁ ἔρωσ, ἐντυπόνων βαθυτάτας πληγὰς. Πιθανὸν ἴσως εἶναι, ὅτι ἡ Ἀριάδνη ἐδήλωσε πρώτη εἰς τὸν Θησέα τὴν φλόγα ὑφ' ἧς κατετρώγετο, καὶ ὅτι οὗτος, ἐκπληρῶν τὸν χρησμὸν (1), ὠφελήθη ἐκ τῆς περιστάσεως. Ἐπίσης δὲ δυνάμεθα νὰ πιστεῦσωμεν, ὅτι ὁ Μίνως κατανοήσας τὸ βραδύρρηγμα, καὶ θεωρήσας αὐτὸ ὡς νέαν ὑβριν, ἀπεφάσισε νὰ κατακλείσῃ τὴν Ἀριάδνην εἰς τὸν ἐν Κνωσσῷ Λαβύρινθον, ὅπου ἤθελε διάγει ἐφ' ὅλον τὸν βίον καταβεβυθισμένη εἰς τὸ σκότος τῆς φρικώδους αὐτῆς φυλακῆς. Οἱ ἐφεξῆς λόγοι τοῦ Πλουτάρχου ἀποκαθιστῶσι τὴν γνώμην ταύτην ἐτι ἀληθεστέραν. « Εἰς τὴν Κνωσσὸν, λέγει, παρελθὼν (ὁ Θησεύς), καὶ μάχην ἐν πύλαις τοῦ Λαβυρίνθου συνάψας, ἀπέκτεινε τὸν Δευκαλίωνα καὶ τοὺς δορυφόρους ». Ὁ Μίνως, ἔνεκα τῆς πράξεως αὐτῆς, δὲν ἐχαρίζετο πλέον εἰς τὸν ἐχθρόν του, τὸν ὁποῖον ἐξέπεμψεν εἰς τὸν Ταῦρον, ἵνα φονευθῇ.

Γνωρίζετε ἤδη, Κυρία, ὅτι ὁ Ταῦρος ἐξεπλήρουσεν παρὰ τῷ Μίνῳ χρέη δημίου, κατοικῶν εἰς βαθὺ σπήλαιον, ὅπου ἀπέκτεινε τοὺς πρὸς αὐτὸν πεμπομένους ἐνόχους. Οἱ ἀρχαῖοι ὅμως λέγουσιν, ὅτι τ' ὄνομα Λαβύρινθος ἐδίδετο εἰς τὸ σκοτεινὸν τοῦτο σπήλαιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ ἀνθρωπίνη χεὶρ, βοηθοῦσα τὴν φύσιν, ἀπειργάσθη, ἐν εἴδει περιελίξεων, νέας διόδους, τῶν ὁποίων ἦτον ἀδύνατον νὰ ἐξέλθῃ τις.

Ὁ Λαβύρινθος τῆς Κρήτης ἦτον ἄντρον ἐσκαμμένον ἐπὶ ὄρους, ὡς τοῦτο γίνεται ὄφλον ἐκ τοῦ Κεδρηνοῦ, λέγοντος. « Ὁ Μινώταυρος καταφυγὼν εἰς τόπον καλούμενον λαβύρινθον, ἐκρύφθη εἰς τὸ βάθος ἄντρου τινός. » Ὁ Λαβύρινθος τῆς

(1) Ὁ Ἀπόλλων, ὡς εἶδομεν, θώρισεν αὐτὸν νὰ προσφέρῃ θυσίαν εἰς τὸν ἔρωτα.

Κρήτης, τὸ βαθὺ τοῦτο ἄντρον, συγχείμενον ἐκ χιλίων περιελίξεων, εἶχεν ἓνα μόνον κάτοικον.

Αἱ προεκτεθεῖσαι, Κυρία, μαρτυρίαί, ἀπεικονίζουσαι ἀκριβέστατα τὸν λαβύρινθον, ὃν ἐπεσκέφθη, τὴν εἰς ὄρος ὑπαρξίν αὐτοῦ, καὶ τὰς περιελίξεις, ἀφαιροῦσιν ἀπάσας τὰς ἀμφιβολίας, καὶ βεβαιοῦσιν, ὅτι ὑπῆρχεν ἐν αὐτῷ εἰς κάτοικος, καλούμενος Ταῦρος, ὅστις ἀποφεύγων τοὺς δορυφόρους τοῦ Μίνως, ἀνώρυξεν, ἀπελπισίας ἕνεκα, τὸ ἄντρον τοῦτο εἰς ὄρος· ὅθεν κατοικῶν εἰς τὸ φρικῶδες τοῦτο μέρος, νομιζόμενον ὡς ἔργον αὐτοῦ, ἀπέκτεινεν ὄλους τοὺς ὑπὸ τοῦ Μίνως καταδικαζομένους. Ἀλλὰ, διὰ νὰ ὑποδείξωμεν, ὅσον ἔνεστιν ἐναργῶς, τὰς ἀκολούθους πράξεις, ἀναγκαῖον εἶναι νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ περὶ Θησεύς.

Ὁ Ἀθηναῖος ἦρως (1), καταδικασθεὶς ν' ἀπολέσῃ τὸν βίον ὑπὸ τὸν σίδηρον τοῦ δημίου τοῦ Μίνως, ἀπῆλθεν εἰς Γόρτυναν ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἐνεστημένης παγίδος, εἰς ἣν ἀφεύκτως ἤθελεν ἐμπέσει, ἀν' ὃ ἔρωσ τῆς Ἀριάδνης δὲν ἐγρηγόρει, ἥτις δακρυρρέουσα ἐπληροφόρησε τὸν Θησεῖα εἰς ὁποῖον κατεφέρετο ὄλεθρον (2)· ἐφ' ᾧ ἔδοσεν αὐτῷ τὸν μίτον, διδάξασα συγχρόνως τὸν τρόπον, δι' οὗ ἠδύνατο νὰ διεξέλθῃ τοὺς ἐλιγμούς τοῦ λαβυρίνθου· πρὸς δὲ τούτοις τῷ ἔδοσε καὶ ξίφος, δι' οὗ ἔμελλε νὰ φονεύσῃ τὸν Μινώταυρον.

Ἐνομιζέτο δὲ ὅτι ὁ Θησεύς, εἴτε ἕνεκα τῆς ἐπιδειξιότητος καὶ ἀνδρείας αὐτοῦ, εἴτε ἕνεκα τῶν εὐεργετημάτων τῆς

(1) « Ὁ Μίνως ἐπιλαβόμενος τοῦ ἐχθροῦ αὐτοῦ Θησεύς, ἐξέπεμψεν αὐτὸν ἐπὶ τὸν Ταῦρον, ἵνα φονευθῇ· ἀλλ' ἡ Ἀριάδνη μαθοῦσα τὴν ἐπιβουλὴν, ἐπεμψεν αὐτῷ ξίφος, δι' οὗ ἐφόνευσεν τὸν Μινώταυρον. » Παλίφατος.

(2) « Ἐπεὶ δὲ (ὁ Θησεύς) κατέπλευσεν εἰς Κρήτην, ὡς μὲν οἱ πολλοὶ γράφουσι καὶ ἀλοῦσι, παρὰ τῆς Ἀριάδνης ἐραστῆσιν τὸ λίον λαβῶν, καὶ διδάχθεις, ὡς ἐστὶ τοῦ λαβυρίνθου τοὺς ἐλιγμούς διεξιελθῆν, ἀπέκτεινε τὸν Μινώταυρον. Πλούταρχ. εἰς Θητ.

Ἀριάδνης, προσεκτήσατο συνεταίρους, ἐν οἷς καὶ τοὺς περὶ τὸν Μινώταυρον δορυφόρους, οἵτινες συνετέλεσαν πολὺ εἰς τὸν σκοπὸν του. Τέλος δὲ, ἅμα ὁ Θησεὺς ἔφθασεν εἰς Γόρτυναν, οἱ δορυφόροι ἐγκαταλιπόντες τὸν Μινώταυρον, προσεποιήθησαν, ὅτι τρέπονται εἰς φυγὴν (1). Τότερας ὁμοῦ ὑποπτευθὲν προδοσίαν, κατέφυγεν εἰς τὸν λαβύρινθον. Τὰ ἀνωτέρω ἐναργέστατα καταδηλοῦσιν, ὅτι διεσώθη εἰς τὸ σκοτεινὸν ἄντρον, οὗ τινος ὄντος ὡς καταφυγίου αὐτοῦ, μνεῖαν ἐποίησα. Ὁ Κλαύδιος θέλων νὰ διακρίνη τὸ ἄντρον αὐτὸ, ἐν ᾧ ἀπεκτείνοντο οἱ ἔνοχοι, ἀπὸ τοῦ ἐν Κνωσσῷ (2) οἰκοδομηθέντος παρὰ Δαιδάλου περιφήμου οἰκοδομήματος, λέγει, ὅτι ὁ Λαβύρινθος τῆς Γορτύνης κατοικεῖται ὑπὸ τοῦ Μινωταύρου.

Ὁ Μινώταυρος προσποιούμενος, ὅτι καταφεύγει εἰς τὸν Λαβύρινθον, ἐπεθύμει βεβαίως νὰ ἐφελκύσῃ ἐν αὐτῷ τὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ, τὸν ὁποῖον ἤθελεν εὐκόλως φονεύσει, ὡς ἐντελῶς γνωρίζων ἀπάσας τὰς περιελίξεις αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ Θησεὺς ἔχων τὸν μίτον τῆς Ἀριάδνης, τὸ ξίφος καὶ τὴν ἀκατάβλητον αὐτοῦ ἀνδρείαν, καὶ ἐντὸς τῶν περιελίξεων τὸν Μινώταυρον ἐχνηλατήσας, ἐφόνευσεν αὐτόν.

Ὁ Θησεὺς, ἅμα ἀποκτείνας τὸν Μινώταυρον (3), ἀπέπλευσε τὴν Ἀριάδνην ἀναλαβὼν καὶ τοὺς παῖδας, τοὺς ὁ-

(1) « Ὅλοι οἱ δορυφόροι καταλιπόντες τὸν Μινώταυρον τῆς Γορτύνης, ὑπεκρίθησαν φεύγοντες. Ὁ Μινώταυρος ὑποπτευθεὶς προδοσίαν κατέφυγεν εἰς τόπον καλούμενον Λαβύρινθον. » Κεδρηνός.

(2) « Σχηματίζει διαφόρους διόδους, ἐνεκα τῶν ὁποίων δὲν ὑπέκει οὔτε εἰς τὴν τέχνην, μεθ' ἧς ὁ Λαβύρινθος τῆς Γορτύνης, σύνθησι· ἐνδιαίτημα τοῦ Μινωταύρου, κατεσκευάσται, οὔτε εἰς τοὺς ἐλιγμούς τοῦ ποταμοῦ Μαιάνδρου. » Κλαύδιος.

(3) « Ἀπέκτεινε τὸν Μινώταυρον, καὶ ἀπέπλευσε τὴν Ἀριάδνην ἀναλαβὼν καὶ ἡθίους. » Πλούταρχος εἰς Θησ.

ποιους διέσωσε. Τὰ δὲ περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Θησεῦς καὶ Ἀριάδνης, ὡς γνωστὰ, δὲν εἶναι τοῦ σκοποῦ ἡμῶν.

Ταῦτά εἰσιν ἐν συνόψει ὅλα, ὅσα, ὡς ἀληθείας ἐχόμενα, διεξιγνίασα περὶ ἀμφοτέρων τῶν τῆς Κρήτης Λαβυρίνθων, τῶν ὁποίων τὸν ἓνα, ἐν Κνωσσῷ καίμενον, ὑποδόμησεν ὁ Δαίδαλος· οὗτος δὲ ἔνεκα τῶν πολυπλόκων καμπῶν, ἀπέκλειε τὴν ἐξ αὐτοῦ ἔξοδον τῶν εἰσερχομένων. Οἱ δ' εἰς αὐτὸν τὸν Λαβύρινθον παρὰ Μίνως πεμπόμενοι ἐστεροῦντο μόνον τῆς ἐλευθερίας, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τοῦ βίου.

Τὸ δὲ παρὰ τὴν Γόρτυναν ἄντρον, καλούμενον Λαβύρινθος τῆς Γορτύνης, ὑπάρχει ἔτι, ὡς τοῦτο ἐκ τῆς προηγηθείσης ἐπιστολῆς ἐπληροφόρηθε. Τὸν ἐκ φύσεως ἐσχεδιασμένον τοῦτον λαβύρινθον, εἰς ὃν ὁ Μίνως ἔπεμπεν ὅλους τοὺς ἐνόχους, κατεσκεύασε κατὰ μέρος ὁ υἱὸς τοῦ Ταύρου, εὐρύνας τὰς διόδους, καὶ ἑτέρας ἐκ νέου κατασκευάσας. Διήλθον, τέλος, τὸ σκοτεινὸν ἐνδιάστημα τοῦ θηριώδους τὰ ἦθη ἀνθρώπου τούτου, ἐν τινι δικαίως ἀπέεικασαν μὲ τέρας.

Τέλος δὲ, καὶ εἰς πολλοὺς ἄλλους τόπους εὕρισκον παρόμοιοι λαβύρινοι, ἦσαν ὅμως συμπεπλεγμένοι. Ἐφεξῆς δὲ τῆ Ναυπλίας τὰ σπήλαια καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς οἰκοδομητοὶ λαβύρινοι, Κυκλώπεια δ' ὀνομάζουσι (1).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Η'.

* Ἀς ἐξακολουθήσωμεν, Κυρία, περιγράφοντες τὰ κατὰ τὴν περιήγησιν ἡμῶν. Ἐξελθόντες λοιπὸν τοῦ Λαβυρίνθου, ἐτύχωμεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἀγρονόμου Ὀθωμανοῦ, ὅσον ἔνεστι καλλίστης περιποιήσεως. Κατεκλίθημεν δὲ πάντες ἐνδεδυμένοι

(6) Στράβων Β. 10.

ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τάπητος, ἐφ' οὗ καὶ ἐδειπνήσαμεν. Τὴν δὲ πρωΐαν ἐνδουθέντες καὶ προσενεγκόντες εἰς τὸν φιλοξενήσαντα ἡμᾶς ἀντίτιμον τῶν περιποιήσεων αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον ἐδέχθη εὐχαρίστως, ἀνεχωρήσαμεν ἅμα ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου.

Ἐπὶ τινὰς δὲ ὥρας ἐβαδίζομεν ἐπὶ εὐδιαβάτου καὶ εὐαρέστου ὁδοῦ, ἣτις, ὅσω διηγύττομεν τὰ ὑψώματα, τόσῳ μᾶλλον ἀπεκαθίστατο τραχεῖα. Παρεπορευόμεθα δὲ πλησίον λόφων περαιούκτων τὴν Ἰθὴν πρὸς μεσημβρίαν, τῆς ὁποίας ἡ ἀκρώρεια μεγαλοπρεπῶς ἠγείρετο ὑπεράνω δύο σειρῶν δευτέρου μεγέθους ὀρέων, ἃ τινὰ ἀπετέλουν ἀμφιθέατρον. Πρὸς δὲ τούτοις, πυκνότατα νέφη, λευκότητος λαμπροτάτης, περιβάλλοντα τὴν ἀκρώρεια αὐτῆς, καὶ διὰ τῆς ἀντανακλάσεως τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου ἐκτοξεύοντα λάμπην ἀξιόλογον, περιέστερον αὐτὴν ὡς δι' ἀργυρᾶς στεφάνης. Τὰ νέφη ταῦτα, ὑπέκοντα εἰς τὸν νόμον τῆς ἔλξεως, ἀφοῦ ἐπὶ τινὰς ὥρας περιέζωσαν τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους, ἀνεπαισθήτως πως διενέμοντο εἰς τὰ πέριξ ὄντα, μέχρις οὗ ἠφρανίσθησαν ἐξ ὀλοκλήρου· ἄλλα δὲ πάλιν ῥέποντα νὰ ἀποκαταστήσωσι τὰ πρῶτα, διεσκεδάζοντο ἐπίσης.

Ἡ εἰς τὸ πᾶν ἐνυπάρχουσα αὕτη δύναμις, ἣτις καταφέρει τὰ νέφη πρὸς τὰς κορυφὰς τῶν ὑψηλῶν ὀρέων, εἶναι τὸ ἀρχικὸν αἴτιον τῶν πηγῶν, τῶν ρυάκων καὶ ὄλων τῶν ποταμῶν. Ὅταν δὲ ταῦτα ᾗναι πολὺ μετεωρισμένα, τότε τὸ ὕδωρ τῶν νεφῶν, ὡς συμπυκνουμένων τῶν ὑγρῶν ὑπὸ τοῦ φύχους, μεταβάλλεται εἰς χιόνα ἢ γάλαζαν· εἰν δὲ τοῦναντίον, τότε τὰ νέφη ἀλλοιοῦνται εἰς ὀμίχλην, βροχὴν καὶ δρόσον ἀφθονον. Εἰς δὲ τὰ κατακεκαλυμμένα ὄρη ἐκ δασῶν, πηγῶν καὶ ρυάκων, τὰ νέφη εἰσὶν ἔτι περισσότερα, διότι τὰ φύλλα τῶν δένδρων ἔχουσι τὴν ἰδιότητα τοῦ ἀπορροφᾶν τὴν ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ ὑγρασίαν. Διὰ μόνης δὲ τῆς εἰς τὰ ὑψηλὰ μέρη ἐμφυτεύσεως δρυμῶν, δυνάμεθα νὰ παράσχωμεν ὕδατα εἰς τόπον ἄνομβρον. Πολλοὶ παρεκινήθησαν νὰ ὑποπτευθῶσι τὸ

ἀληθές τῆς ὑπάρξεως δύο ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ βεόντων μεγάλων ποταμῶν, τοῦ Γλαύκου καὶ τοῦ Ξάνθου, οἵτινες σήμερον εἶναι βύακες. Ἄλλ' ἐὰν ἤθελον σκεφθῆ, ὅτι τὰ ὄρη, ἀφ' ὧν οὗτοι ἐλάμβανον τὰς πηγὰς, δὲν ἀντιτάττουσιν οὐδὲν πρόσκομμα εἰς τὴν πορείαν τῶν νεφῶν, ὡς καὶ δένδρων καὶ γῆς ἐστερημένα, καὶ, ὅτι τὸ πάλαι πλήρη δασῶν ἐφείλκουν πρὸς ἑαυτὰ τὰ νέφη, καὶ ὡς ἐκ τούτου κατέπιπτον τὰ ὕδατα, ἤθελον εὐκόλως πεισθῆ, ὅτι ὁ Γλαῦκος καὶ ὁ Ξάνθος, ὡς καὶ τόσοι ἄλλοι, δεχόμενοι εἰς αὐτοὺς τὸ πάλαι πολλοὺς βύακας, δικαίως ἠξιώθησαν τῆς προσηγορίας ποταμοί.

Περιοδευόμενοι δὲ περὶ τὴν Ἴδην, ἴδομεν τὴν μὲν ψιλὴν αὐτῆς ῥάχιν καταλευκαιομένην ὑπὸ χιόνος, τὰ δὲ πρόσθια αὐτῆς μέρη βαθμηδὸν ἐπισκοτιζόμενα, καὶ αἰφνης ὑπὸ πυκνοτάτην δμίχλην ἀφανῆ γενόμενα. Ἀναβάντες δὲ εἰς ὕψος χιλίων διακοσίων ὄργυιῶν, ἠύφραινόμεθα ἐκ τῆς εὐκρασίας τοῦ αἴρος. Καὶ ὁ μὲν ἥλιος διέτρεχε σὺν ἀπάσῃ τῇ μεγαλοπρεπείᾳ αὐτοῦ, τὸν κυανοῦν θόλον τοῦ καθαροῦ καὶ αἰθρίου οὐρανοῦ, αἱ δὲ ἐντὸς βαθειῶν κοιλάδων, πρὸς ἀριστερὰ, μυσταίαι καὶ κατηντισμένα δάφναι, παρέκειντο παρὰ τὴν κοιτίδα τῶν χειμάρρων, καὶ τὰ καταπράσινα δένδρα περιεκόσμουσαν τὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους. Πανταχοῦ ἀπηντῶμεν, καί τοι Νοεμβρίου ὄντος μηνός, δρυμῶνας, τῶν ὀποίων ἢ γλῶτῃ ἦτον οὕτω δρασερὰ, ὡς τὴν τῆς ἀνοίξεως.

Τὸ ὄρος τῆς Ἰδῆς, τὸ ὅποσον εἶναι τὸ ὑψηλότερον τῶν τῆς νήσου, ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ Ἡρακλείου, καὶ ἐκτεινόμενον ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς, μέχρι τῶν λευκῶν ὄρεων, προβαίνει ἀπὸ τῆς ἀρκτικῆς μέχρι τῆς νοτίου θαλάσσης. Ἐκ δὲ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ, ἣτις ἐφ' ὄλον τὸ ἔτος εἶναι χιονόσκεπος, καθορᾶται τὸ Κρητικὸν καὶ Λυδικὸν πέλαγος. Τὰ δὲ βλέμματα τοῦ περιηγουμένου διαπερῶντα ἄπειρον ἑκτασιν, ἀνακαλύπτουσι πολλὰς τῶν ἐν Ἀρχιπελάγει νήσων, ὡς τὰ Κύθηρα, τὴν Μῆλον καὶ τὴν Κίμωλον. Εἰς δὲ τὸν

περιοριζόμενον μόνον εἰς τὰ πρὸ ὀφθαλῶν, ἀπεικονίζονται ταῦτα ἐν εἰδει σκηνογραφῶν, παριστανουσῶν ἐδῶ μὲν εἰκόνας ποικίλας, ἐκεῖ δὲ, κατόψεις ἐντελείας καὶ ὠραιότητος ἐκκληκτικῆς.

Τὰ δὲ ἐπὶ τοῦ κατωφεροῦς τοῦ ὄρους ἐκτεταμένα ἐπίπεδα, παρέχουσιν εἰς τὰ ποίμνια, ἀναλυθείσης τῆς χιόνος, νομὴν ἀξιόλογον. Εἰς δὲ τὸ πρὸς Ἡράκλειον ἐσφραμμένον μέρος ὑπάρχουσι δάση, εἰς ἅτινα ἐξέχουσιν ἡ δρυς καὶ ἡ σφέδαμος. Αἱ πρὸς μεσημβρίαν ἐπεκτεινόμεναι πλευραὶ εἰσὶ κατὰ φύτον ἐκ κομάρων, ἀνδραχνῶν, κίστων καὶ θάμνων. Τὸ δὲ ὄρος, κατὰ τὰ πρόσθια, πρὸς ἀνατολὰς μὲν στολίζεται ἐκ κέδρων, πεύκων καὶ κυπαρίσσω, πρὸς δυσμὰς δὲ, ἀπόκρημμον ὄν, γέμει ἀλλεπαλλήλως κειμένων βράχων, τοὺς ὅποιους ἀδύνατον εἶναι ν' ἀναβῆ τις. Ἡ δὲ ἐπ' αὐτοῦ πληθὺς τῶν βοτάνων ἤθελεν ἐμπλήσει χαρᾶς τὸν βοτανολόγον, παρὰ πόδας ἀπαντῶντα τὸ καθ' αὐτὸ μελίλωτον, τὸν ἐρυθροῦν τὰ ἀνθη ἀμάραντον κ. τ. λ. Πανταχόθεν τοῦ ὄρους ἀναβλύζουσι πηγαὶ ὑδάτων, τῶν μὲν καταρρέοντων ἐν εἰδει χειμάρρων ἐν ταῖς κοιλάσι, τῶν δὲ ποτιζόντων πεδιάδας, ἐξ ὧν συγκομίζεται σίτος ἰκανός, καὶ τέλος, ὑποθαλπόντων τὸ γόνιμον τῶν περὶ τὰ χωρία πλείστων καρποφόρων δένδρων. Οἱ δὲ εἰς τὰς ἀκτίνας τοῦ ἡλίου ἐκτεθειμένοι λόφοι, εἶναι κατακεκαλυμμένοι ἐξ ἀμπελώνων, προαγόντων οἴνους ἐξαισίους· αἱ δὲ ἐλατὶ καταπλουτίζουσι τὰς πεδιάδας.

Ἐνεκα δὲ τοῦ ποικίλου, τῆς γῶρας ὑπ' ἧς ἀκαταπαύστως ἐνησχολοῦντο τὰ βλέμματα ἡμῶν, λησμονοῦντες τοὺς ὅποιους διετρέγομεν κινδύνους, ἐπροχωρήσαμεν, κατὰ μίαν λεύγην, ἐπὶ τοῦ κατωφεροῦς ὑψηλοτάτου τινὸς ὄρους. Καὶ ἀφ' ἐνός μὲν ἡ γῆ κρημνωδῶς κατατετμημένη, ἐφαίνετο ὡς τεῖχος, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἦτο κοιλὰς διακροσίων ποδῶν τὸ βάθος, εἰς ἣν κατέπιπτε παταγῶν χειμάρρος. Ἡ δὲ ἀτραπὸς ἔληξεν εἰς τσοῦτον στένωμα, ὥστε ἦτον ἀδύνατον νὰ ἐκπελεύσωμεν, καὶ

τοι ἀναγκασθέντες, χωρὶς νὰ κατακρημισθῇ ἡ τὸ ζῶον, ἡ ὁ ἀναβάτης. Σὰς βεβαιῶ, Κυρία, ὅτι εἰς πολλὰ μέρη τὸ πλάτος τῆς ἐπικινδύνου ταύτης ἀτραποῦ ἦτον ἐνὸς καὶ ἡμίσεως μόνον ποδός, καὶ ἀμέσως παρέκειτο χάσμα, οὐτινος θεώμενός τις τὸ βάθος ἔφριττε. Τότε λοιπὸν ἀνεγνωρίσαμεν τὴν ἀρετὴν τῶν ἱππων ἡμῶν, οὐδεὶς τῶν ὁποίων προσέπταισεν. Ἐφαίνοντο δὲ αἰσθανόμενοι τὸν κίνδυνον, ἐφ' ᾧ καὶ ἐβάδιζον πεφυλαγμένως, ἐξετάζοντες ποῦ πρέπει νὰ θέσωσι τὸν πόδα. Ἄλλ' ἐν τούτοις ὁ ἐμὸς ἐξολισθήσας, μόλις διετηρήθη εἰς ἰσοσταθμίαν ἐπὶ τοῦ χείλους τοῦ κρημνοῦ, καὶ εἶτα, οὐδόλως ἐμοῦ κινήθεις, ἤρξατο πάλιν βαδίζειν. Ἐκ δὲ τῶν ὑψηλῶν τούτων μερῶν κατεβαίνομεν διὰ κοιλάδος ἐπὶ τοσοῦτον κατωφεροῦς, ὥστε ἡ βράχης τοῦ ἀναβάτου ἤπτετο τῶν γλουτῶν τοῦ ππου. Τέλος πάντων μετὰ δεκάωρον πορείαν ἐφθάσαμεν σῶοι καὶ ἀβλαβεῖς, εἰς τὸ Μοναστήριον τοῦ Ἀσωμάτου.

Ὁ ἡγούμενος, ἅμα ἰδὼν τοὺς Γενιτσάρους, πρώτους εἰσελθόντας, ἐνόμισεν, ὡς νυκτὸς οὔτης, ὅτι ἐμελλεν νὰ προσβληθῇ ὑπὸ Τουρκικοῦ στρατεύματος, ἐφ' ᾧ καὶ ἐκρύφθη. Ἀλλὰ, ὡς προσέειπον, εἶχομεν ἓνα διερμηνέα, ἐντελῶς δεδιδαγμένον τὸ πανοῦργον τῶν Καλογήρων, ὅστις ἀναζητήσας πανταχοῦ, εὔρεν τὸν ἡγούμενον, ὄντινα συγχαρὲς ἐκ μέρους τοῦ Προξένου τῆς Γαλλίας, εἶπεν, ὅτι δύναται νὰ λάβῃ παντὸς εἶδους εὐεργεσίας εἰς Χανία, καὶ ὅτε μὲν θωπεύων τὸ περιβλαυτον, ὅτε δὲ ὑποκεντῶν τὸ συμφέρον, προσεκτήσατο ὅλως τὴν πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ εὐνοίαν. Κατ' ἀρχὰς μὲν παρεχώρησαν εἰς ἡμᾶς τὴν διὰ τοὺς ξένους προσδιωρισμένην αἰθουσαν, ὅπου ἠθέλωμεν κατακλιθῆ ἐπὶ σανίδων, καὶ φάγει νησότησιμα· ἀλλὰ τὸ πᾶν ἠλλαξε φάσιν κατὰ διαταγὴν τοῦ ἡγουμένου, ὅστις ἤλθε νὰ συγχαρῇ τὸν Πρόξενον διὰ τὴν καλὴν αὐτοῦ ἀφίξιν, προσκαλέσας συγχρόνως ὅλους ἡμᾶς εἰς εὐρύχωρον αἰθουσαν, ἐν μέσῳ τῆς ὁποίας ἠτοιμάζετο τράπεζα. Συνδιελεγόμεθα δὲ ἐπὶ τινὰ ὄραν καὶ ὁ ἔντεχνος διερμηνεὺς κατανοήσας τὰς ἀδου-

ναμίας αὐτοῦ, ἐκολάκευε τὴν ματαιοφροσύνην, ὑποσχόμενος
πολλὰ ὠφέλην ἐκ τῆς προξενικῆς ἰσχύος. Ἐν τοσοῦτοις τὰ ἐγ-
κώμια ταῦτα δὲν ἀπέβησαν μάτην, καθότι παρευθὺς παρετέ-
θησαν ἐπὶ τῆς τραπέζης τεσσαράκοντα σχεδὸν πινάκια πλήρη
κρεάτων, ὀσπρίων καὶ καρπῶν, ὅπερ ἦτον εὐάρεστον θέαμα διὰ
τοὺς καταπεπεινασμένους ἡμᾶς, οἵτινες ἐφ' ὄλην βαδίσαντες
τὴν ἡμέραν νήστεις, κατεσπεύσαμεν νὰ ὠφεληθῶμεν ἐκ τούτου.
Ὁ δὲ ἡγούμενος τιμῶν ἡμᾶς διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ, προέ-
τρεπε μεθ' ὅλης τῆς φιλοφροσύνης νὰ εὐχαριστήσωμεν τὴν
ὄρεξιν ἡμῶν, δώσας πρὸς τούτοις ἰδιαιτέρῳ τι κλειδίον εἰς
τὸν ὄπισθεν τῆς ἔδρας αὐτοῦ ὄρθιον ἰστάμενον διάκονον,
ὅστις παρευθὺς ἐπανῆλθε μετὰ πολλῶν ριαλῶν παλαιοῦ οἴ-
νου, οὗτινος ἡ ὄσμη ἦτον ἀρωματικωτάτη. Θέλων δὲ νὰ μᾶς
τέρψη ἔτι μᾶλλον, ἔπιεν εἰς ὑγείαν ἡμῶν, ἀπαιτήσας τὸ αὐτὸ
καὶ παρ' ἡμῶν. Ἦτο δὲ ἐπὶ τοσοῦτον εὐδιάθετος, ὥστε νο-
μίζων, ὅτι θέλει μᾶς ἐπιτέρψει διὰ τῆς μουσικῆς, μᾶς ἐπρό-
τεινεν, ἂν ἐπιθυμῶμεν, νὰ ψάλλωσιν οἱ ἱερεῖς τὸ **Κ Ὑ ρ ι ε**
ἐ λ ἔ η σ ο ν, ὅπερ καὶ παρεδέχθημεν. Παρευθὺς λοιπὸν εἰσ-
ῆλθον μερικοὶ παῖδες, Διάκονοι καὶ Ὑποδιάκονοι, οἵτινες ἅμα
δοθέντος τοῦ σημείου, ἤρχισαν μετὰ ῥυθμοῦ ἄδοντες τὸ **Κ Ὑ**
ρ ι ε ἐ λ ἔ η σ ο ν, ἡ φωνὴ τῶν ὀσπίων ῥινική οὖσα, τρομερὸν
ἐποίει θόρυβον. Παντοίαις δὲ δυνάμεσιν ἐπροσπαθοῦμεν νὰ μὴ
μᾶς ἐπάρη γέλωσ. Διὰ χειροκροτημάτων τέλος αὐτοὺς ἀπο-
παύσαντας τοῦ ἄδειν ἐπευφημίσαντες ἐνομίζομεν, ὅτι ἀπῆλ-
λάθημεν· ἀλλ' ὁ ἡγούμενος παρεκάλεσεν ἡμᾶς νὰ ἄσωμεν
γαλλιστὶ τὸν αὐτὸν ὕμνον. Παρευθὺς λοιπὸν εἰς ἐξ ἡμῶν
χαρίεντος ἐξῆρξε μέλους, τὸ ὁποῖον ἐπανελάβομεν ἐν συμφω-
νίᾳ· ὁ δὲ ἡγούμενος καὶ οἱ ἱερεῖς, καίτοι καταθελχθέντες
ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου **Κ Ὑ ρ ι ε ἐ λ ἔ η σ ο ν**, ἀνεύρισκον εἰς τὸ ἑαυ-
τὸν ὑψηλότερόν τι.

Συγγνώμη ἔστω μοι, Κυρία, ἂν ὀμιλῶ περὶ πραγμάτων
οὐδενὸς ἀξίων· ἀλλὰ ταῦτα ἀπινδαλακτίζουσιν, οὕτως εἰπεῖν,

τὸν χαρακτήρα τῶν ἐξεταζομένων λαῶν. Οἱ Ἕλληνες, καί
 τοι ἐν ἐσχάτῃ περιπεπωκότες ταπεινώσει, διασώζουσιν ὑπερη-
 φανειάν τινα καὶ ματαιοδοξίαν, τὰ ὅποια ἐκπηγάζουσιν ἐκ τῆς
 ἀμαθείας. Ἐὰν δὲ θωπεύῃ τις τὰ πάθη αὐτῶν, ἐπιτυγχάνει
 πάντων· εἰ δὲ τοῦναντίον, προσαποκτᾷ ἀδιαλλάκτους ἐχθρούς,
 κινδυνεύων πρὸς τούτοις νὰ ὑποστῇ τὰ ἀποτελέσματα τῆς
 ἀπιστίας αὐτῶν. Ὁ ἡγούμενος τοῦ Ἀσωμάτου, καίτοι βε-
 βηθισμένος εἰς τοσαύτην ἀμάθειαν, ὅσην δὲν δύναται τις νὰ φαν-
 τασθῆ, ἠθέλησε νὰ ἐπιδειχθῆ ἐπὶ δεινότητι, ἀναμειγνύων τὴν
 φωνὴν του μετὰ τῶν ἱερέων, καὶ ψάλλων μετὰ ῥυθμοῦ τὸ
 Κύριε ἐλέησον. Χάριν λοιπὸν τῶν θωπευμάτων, δι' ὧν
 κατεμεθύσαμεν τὸ περιφιλαυτὸν αὐτοῦ, ἠυφράνθημεν ἐκ τῆς
 λεπτοφυοῦς τροφῆς, τῶν ἐκλεκτῶν οἴνων καὶ τῶν ἀναπαυτι-
 κῶν κλινῶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Θ'.

Τὸ Μοναστήριον, Κυρία, τοῦ Ἀσωμάτου ὑπὸ τὰς ὑπω-
 ρείας καὶ πλησίον τῆς Ἰδης, πρὸς μεσημβρίαν, κείμενον, φαί-
 νεται ἐπαπειλούμενον νὰ καταταφῆ ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῶν κατὰ
 διάφορα μέρη ἐκικρεμαμένων βράχων, οἵτινες τὴν πρὸς αὐτὸ
 ῥοπήν ἔχουσι· κατὰ δὲ τὸ ἕτερον εἶναι τερπνότερον, ὁπόθεν
 βλέπει τις κήπους γέμοντας ἐκ λωτῶν, τῶν ὁποίων ὁ καρπὸς
 ἦτον ὄριμος, πορτοκαλεῶν, κιστριῶν καὶ ἀμυγδαλεῶν. Οἱ Κα-
 λόγηροι κατέχουσι πλουσίους ἐλαιῶνας, γαίαις καλλιεργησί-
 μους, καὶ ἀξιολόγους ἐπὶ τῶν γεωλόφων ἀμπελῶνας. Τὴν
 δὲ πεδιάδα καθιστῶσι γόνιμον μυριοὶ ῥύακες. Ἐὰν δὲ ὁ Ἀσω-
 ματος ὀλίγον ἀπεῖχε τῶν ὄρεων, ἠθέλεν εἶσθαι τερπνὸν οἰκη-
 τήριον.

Κατὰ δὲ τὴν ἐβδόμην ὥραν τῆς πρωίας ἰπεύσαμεν, εὐ-

χαριστήσαντες τὸν ἡγούμενον, ἐπευχθηέντα εἰς ἡμᾶς καλὴν ὁδοιπορίαν. Εἰς δὲ τὸ Ἀρκάδι, τὸ ὠραιότερον τῆς νήσου Μοναστήριον, εἰς ὅπερ ἐσκοπεύομεν νὰ δειπνήσωμεν, καὶ ἐκ τοῦ ὁποίου τρεῖς μόνον λεύγας ἀπείχομεν, ὑπελογίζομεν νὰ φθάσωμεν ἑνωρίς· ἀλλ' ὡς οὐσῶν τῶν ὁδῶν φρικωδῶν, διηγύομεν ἐπὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν, ἵνα φθάσωμεν ἐπὶ τὴν κορυφὴν τῆς πρώτης σειρᾶς τῶν λόφων, οἵτινες περιτρέχουσι παρὰ ἑκείνῃ τῆς Ἰδης, ἐφ' ἧς ἴδρυται τὸ Ἀρκάδι. Ἐπὶ δὲ τῶν βράχων εἶναι βαθμιδοειδεῖς καὶ ἐπὶ τοσοῦτον κρημνῶδεις ἀτραποί, ὥστε οἱ ἵπποι ἡμῶν ἔπρεπε νὰ βαδίζωσι ἐπὶ τοῦ συνημένου λίθου καὶ τοῦ μαρμάρου ἄνευ ἐξολισθήματος καὶ προσπτώσιματος· ἄλλως τε ἤθελον μᾶς συντρίψει ἐπὶ τῶν λίθων, ἢ κατακρημνίσει εἰς χειμάρρους. Τίποτε, Κυρία, δὲν ἐπιπροστίθημι εἰς τὸ τρομερὸν τῶν ἀτραπῶν, τὰς ὁποίας ἐμέλλομεν νὰ διαβῶμεν. Ὅπόταν δὲ κατὰ πρῶτον ὁδοιπορήτις ἐν Κρήτῃ, νομίζει ἑαυτὸν καθ' ἕκαστον βῆμα ἐκτιθέμενον εἰς κίνδυνον· ἀλλ' ἐν ὀλίγῳ βεβαιούται ὑπὸ τῆς πείρας, ὅτι οἱ ἐγγχώριοι ἡμίονοι καὶ ἵπποι διέρχονται ἀνεξαιρέτως τοὺς τρομερωτέρους τόπους.

Ἐπὶ δὲ τῶν εἰς τὰ βλέμματα ἡμῶν ἐκτιθεμένων ὠραίων τοποθεσιῶν ἀνημείφθησαν οἱ κόποι ἡμῶν, διερχομένων δάση κομάρων, ἀνδραχνίων καὶ ἀειθαλλῶν βράμων. Ἐν μέσῳ δὲ τῆς χιόνος, ὅπου εὐρίσκει τις ποίμνια πλατυκεριῶν αἰγῶν καὶ ἀγρίων αἰγῶν, ἡγείροντο θάμνοι τεραστίου ὕψους. Ὁ ἐν ταῖς κοιλάσι βροῦς τῶν ὑδάτων ἐλαμπρύνετο διὰ τῶν μυρσινῶν, τῶν ὁποίων τινὲς κατηνθισμένοι κλάδοι ἀνεμίνυον τὸ στελπνὸν πρᾶσινον τῶν φύλλων μετὰ τοῦ τῶν βροδοδαφνῶν. Καὶ τὰ μὲν πρόβατα ἐπέρων τὸ κάταντες τῶν βράχων, τὰ δὲ κωμῖδια περιβεβλημένα ἐκ δένδρων, ἀπεικόνιζον τόπους, τοὺς ὁποίους ὁ ὀφθαλμὸς θαυμάζων δὲν ἠδύνατο νὰ ἀπαυδίση. Ποτὲ μὲν τὰ θεάματα ταῦτα ἦσαν τόσον πλησίον, ὥστε διώπτευσεν τις τὰ πάντα ἐν λεπτομερείᾳ· ποτὲ δὲ δίστανον εἰς σκοτει-

νὸν μάκρος, παριστῶντα ἑλαφρά σκιάσματα, ἃ τινὰ χαριέντως διεγράφοντο ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος.

Μετὰ τρίωρον καὶ ἐπίμοχθον πορείαν ἐφθάσαμεν εἰς Ἀρκαδί, ὃ ἡγούμενος τοῦ ὁποίου ὑποδεχθεὶς ἡμᾶς εὐγενῶς, διέταξε νὰ μᾶς ἐτοιμάσῃσι πρόγευμα. Τὸ Μοναστήριον τοῦτο, κείμενον ἐπὶ τῆς Ἰδης, κατέχει ἀπεράντους γαίας, τὰς ὁποίας οἱ ἐν αὐτῷ Καλόγηροι καλλιεργοῦσι πεφροντισμένως, συνάγοντες ἔλαιον, οἶνον, σῖτον καὶ κηρὸν, τὰ ὅποια παρέχουσι σημαντικὰς χρημάτων ποσότητας. Χαίρουσι δὲ ἄκραν ὑγείαν, καὶ ὑποδέχονται τοὺς περιηγητὰς πολλὰ εὐγενῶς.

Αἱ συγκροτούσαι τὸ μοναστήριον οἰκίαι εἶναι περίεξε κυκλοειδοῦς αὐλῆς, ὅπου ὑπάρχει ὡραία ἐκκλησία, ἐν ᾗ οἱ περιουχοῦντες τῶν Ἑλλήνων συναθροίζομενοι ἀκροῶνται τὴν θείαν λειτουργίαν. Οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν πολυπληθῶν Καλογῆρων, ἐν οἷς ὀλίγοι μόνον ἱερεῖς ὑπάρχουσιν, αὐδόπως μετέχουσι τῶν ἱεροουργιῶν, ἀλλὰ θεωρούμενοι ὡς ἀδελφοί, ἐνασχολοῦνται εἰς τοὺς χαλεπωτέρους μόχθους τῆς γεωργίας. Δεδιδαγμένοι ὑπὸ τοῦ Τουρνεφόρτου, ἐπεσκέφθημεν τὸ ὑπόγειον, ὅπου οὗτος ἠρίθμησεν ἑκατὸν κυβία οἴνου· ἀλλ' ἡμεῖς εὗρομεν μόνον τεσσαράκοντα πλήρη, ἱκανοῦ δὲ μεγέθους. Ὁ ἡγούμενος καταβαίνει ἐνταῦθα, μετὰ τὸν τρυγητὸν, ἵνα ἀγιάσῃ τὰ νέα εἰσόδια, ἀπαγγέλλων τὴν ἐξῆς δέησιν (1): « Θεὲ φιλῶν τοὺς ἀνθρώπους, ἐπίβλεψον ἐπὶ τοῦ οἴνου τούτου καὶ τῶν πινόντων ἐξ αὐτοῦ. Εὐλόγησον τὰ βυκία ἡμῶν, ὡς εὐλόγησας τὸ φρέαρ τοῦ Ἰακώβ, τὴν κολυμβήθραν τοῦ Σιλοάμ καὶ τὸν πότον τῶν Ἁγίων σου Ἀποστόλων. Κύριε, ὅστις παρευρεθείς εἰς τοὺς γάμους τῆς Κανᾶ, καὶ ὅπου μεταβαλὼν τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον, ἔδειξας εἰς τοὺς μαθητὰς τὴν δόξαν σου, πέμψον νῦν τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐπὶ τούτου τοῦ οἴνου, καὶ εὐλόγησον αὐτὸν ὀνόματί σου. Γένοιτο. »

(1) Τουρνεφόρτος, ἐν περιηγήσει τῆς Ἀνατολῆς.

Μετὰ δὲ τὸ θαυιλὲς πρόγευμα, ἐζητήσαμεν νὰ ἴδωμεν τὴν βιβλιοθήκην τοῦ μοναστηρίου, περὶ τῆς ἑποίας ἐποίησαν λόγον μετ' ἐμφάσεως, λέγοντες, ὅτι ἦτον ἡ πλουσιωτέρα καὶ ἐντελεστέρα τῆς νήσου. Ἐνομίζομεν λοιπὸν, ὅτι θέλομεν εὐρεῖ φιλολογικοὺς θησαυροὺς, ἢ τοῦλάχιστον τοὺς δοκιμωτέρους τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων. Ὁδηγηθέντες δὲ εἰς θάλαμόν τινα, εἶδομεν διακόσια περίπου παλαιὰ βιβλία, κεκαλυμμένα ἐκ κονιορτοῦ, καὶ μαρτυροῦντα, ὅτι ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἔκειντο παρμηλεημένα, ἅτινα, σχεδὸν ὅλα, ἦσαν θεολογικὰ καὶ διαλεκτικά. Ἰκανὸν δὲ ἀριθμὸν αὐτῶν ἀνελίξαντες καὶ μὴ εὐρόντες οὐδὲν ἄξιον νὰ ἐπισπάσῃ τὴν προσοχὴν ἡμῶν, ἐξαιρουμένου ἐνὸς χειρογράφου Ὁμήρου, τὸν ὁποῖον δὲν ἠθέλησαν νὰ μᾶς πωλήσωσι, προσηγάγομεν τὰς εὐχαριστήσεις μας εἰς τὸν ἡγούμενον, ἀρχίσαντες νὰ βαδίζωμεν τὴν εἰς Πέθυμον ἄγουσαν.

Ἀναχωρήσαντες ἐκ τοῦ μοναστηρίου, κατεβαίνομεν ἐπὶ μίαν ὥραν, ἵνα φθάσωμεν εἰς τὸ πεδίον, ὅπου διαπορευόμενοι δι' ὄμαλοτάτης καὶ εὐκρέστου ὁδοῦ, διηρχόμεθα πεδιάδας κατὰ μὲν τὸ ψυχρὸν καὶ γόνιμον παραβλητοὺς πρὸς τὸ Κομητάτον τοῦ Ἀβίγνου, κατὰ δὲ τὰ προϊόντα καὶ δένδρα διαφόρους. Εἰς δὲ τοὺς ὠραίους τούτους τόπους ὁδοιπορῶν τις δὲν βαρύνεται ποσῶς, ἀλλ' ἠδυνόμενος ἐκ τῆς ἱππασίας καὶ καθορῶν ὀρίζοντα μᾶλλον ἐκτεταμένον, δὲν παραδράμει τίποτε ἐκ τῶν τοποθεσιῶν τῶν χωρίων καὶ τῶν καλλωνῶν τῆς φύσεως. Ὅταν δὲ ἡ ἰδιοσυγκρασία τοῦ κλίματος ἦναι ἡδεία, ἐτι μᾶλλον τέρπεται ἐκ τοῦ αἰθρίου οὐρανοῦ, τῆς καθαρότητος τοῦ ἀέρος, τοῦ δροσεροῦ τῶν ἀνέμων, καὶ τῶν πανταχόθεν ὑπὸ βαλσαμωδῶν φυτῶν ἀναδιδομένων ἐξαιρέτων εὐωδιῶν. Ὁ δὲ ἐντὸς ἀμάξης ἐγκεκλεισμένος περιηγητὴς στερεῖται ὄλων τῶν πλεονεκτημάτων τούτων· τούτου ἕνεκα καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολὴν ἐξέρχονται ἔφιπποι ἐπὶ ὄνων ἢ καμήλων, αἱ δὲ γυναῖκες, ἐντὸς φορεῶν, τὰς ὁποίας ἡ ζηλοτυ-

πία τῶν ἀνδρῶν καταδικάζει· νὰ ζῶσι πεφυλακισμένοι, καὶ ὀδοιποροῦσαι ἐτι.

Πλούσιός τις Ἰησουίτης ἔμπροσ, ἐγκατεστημένος εἰς Ῥέθυμον, μετήρχετο ἡσύχως τὸ ἐμπόριόν του, δυνάμει φαρμακίου τῆς Πόρτας, οὕτινος ἐπέτυχε διὰ τοῦ προξένου τῆς Γαλλίας. Συμφέρον λοιπὸν ἔχων νὰ περιποιηθῇ αὐτὸν, μεγάλας προητοίμασεν ὑποδοχῆς παρασκευάς, καὶ ἅμα πληροφορηθεὶς, ὅτι προσηγγίζομεν, ἐξέπεμψεν ἵππον πολυτελῶς ἐσκευατμένον· εἰσελθόντες λοιπὸν εἰς τὴν πόλιν μετὰ πομπῆς, ἐξεπεζεύσαμεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἐμπόρου, ὅπου εὗρομεν ὄλας, ὅσας ἐπεθυμοῦμεν ἀναπαύσεις. Ἴνα ἀπολαύσωμεν δὲ τὴν ἐσπερινὴν δρόσον, συνεδειπνήταμεν ὑπὸ πρόθυρον ἀνεωγμένον ἀφ' ἑνὸς πρὸς τὴν αὐλὴν, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς κήπον κατάφυτον ἐκ πορτοκαλεῶν. Εἰς τὸ ἐξαίρετον τοῦτο συμπόσιον ὀριλοξενίζων ἐπεδείξατο δαψίλειαν καὶ πολυτέλειαν τοιαύτην, ὅποιος δὲν εἶδον ὁμοίαν. Καὶ κατὰ πρότερον ἐξέθεσαν ἐπὶ τῆς τραπέζης τρία ἀρνία ὀπτά, τῶν ὀποίων δύο ἦσαν παραγεμισμένα, κατόπι δὲ τούτων προσήχθησαν τρεῖς Ἰνδιανοὶ, ἕξ πέρδικες, ἕξ ὄρνιθες, ἕξ περιστεραι, καὶ τέλος μία δωδεκάς ὄρτυγων. Μετέπειτα δὲ ἡ τράπεζα κατεκαλύφθη ἐξ ὀπώρων, ἡδυσμάτων, πλακουντίων μετ' ἀμυγδάλων καὶ πιστακίων, καὶ ἐξ ἀπείρων λεπτοφυῶν ἐδεσμάτων. Ἡ δὲ ὄρεξις ἡμῶν, διεγερθεῖσα ὑπὸ μακροῦ περὶ τὰ κρημνῶδη ὄρη περιπάτου, ἐγεύθη ὄλων αὐτῶν, διατηρουμένη ὑπὸ καλοῦ οἴνου. Ἐνταῦθα πρῶτην ἤδη φοράν ἔπιον τὸν οἶνον τοῦ νόμου (1), σχεδὸν ἄγνωστον εἰς Γαλλίαν, ἀλλὰ πολλὰ ἀξιόλογον.

Διὰ νὰ συνευθυμίσωμεν ὃ ἐπὶ μᾶλλον, προσεκάλεσαν ἐντό-

(1) Τὸ ὄνομα τοῦτο οἱ Γάλλοι διδοῦσιν εἰς τινα λευκὸν οἶνον σκευαζόμενον παρὰ τῶν Ἰησουϊτῶν τῆς Ῥεθύμου· ἐξάγεται δὲ ἐξ ὄλων τῶν εἰς τὸν καύσωνα τοῦ ἡλίου ἐκτεθειμένων λόφων. Διεγείρει εἰς τὸν στόμαχον ἡδίαν καύσιν ἢ δὲ γευσίς του εἶναι ἐλαφρὰ, λεπτή, εὐώδης· δὲν ὁμοιάζει δὲ μὲ οὐδένα τῶν Γαλλικῶν εἰνων.

πικὴν Ὀθωμανὸν κιθαριστήν, ὅστις, διχοκοῦντος τῷ δαίπνου, ἐκιθάριζεν. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, καίτοι μὴ γνωρίζοντες οὐδ' ἐν μουσικὸν διάγραμμα, κιθαρίζουσι ἐκ μνήμης, καί ποτε κατὰ φαντασίαν, περαίνοντες ὄλους τοὺς ρυθμούς καὶ ἀπάσας τὰς ἐπερχομένας ἰδέας. Καὶ ὅτε μὲν παρέτεινε χαρίεσσαν, ζωηράν καὶ ἑλαφράν συνέχειαν ὡδῆς ἐπιτερούσης τὸ οὖς· ὅτε δὲ τὸ τεθλιμμένον καὶ μελαγχολικὸν τοῦ ρυθμοῦ αὐτοῦ, μιμουμένου τοὺς γοεροὺς τόνους τῶν ὡδῶν διήγειρεν ἐν τῇ ψυχῇ βαθέα αἰσθήματα. Ὁ αὐτοσχεδιάζων οὗτος μουσικὸς, καὶ ποικίλος τὴν παιδίαν, ὑπέφαινε χαρίεντι τεμάχια δέ τινα εἰς ἄκρον ἐρωτικὰ παρώτρυνον, οὕτως εἶπεῖν, τὴν καρδίαν καὶ τὸ οὖς νὰ ἀροσιῶνται εἰς τῶν ἁσμάτων αὐτοῦ τὴν μελωδίαν, ὅστις ἐφημίζετο εἰς Ῥέθυμον. Νομίζω δὲ, ὅτι καὶ εἰς Παρισίους δὲν ἤθελεν ἀκροασθῆ ἄνευ τέρψεως.

Ἐὰν δὲ ἐπειθόμεθα εἰς τὸν φιλοξενουῦντα ἡμᾶς, ἠθέλομεν διελθεῖ τὴν νύκτα συνεστιώμενοι· ἀλλὰ μέλλοντες τὴν αὐριαν ν' ἀναχωρήσωμεν, ἀπεσύρθημεν, περὶ τὸ μεσονύκτιον, εἰς τοὺς δι' ἡμᾶς παρεσκευασμένους θαλάμους, ἔπου εὕραμεν μαλακὰς καὶ λείας κλίνας, αἷτινες ἐφαίνοντο προκαλοῦσαι τὸν ὕπνον, ὅστις τέλος ἐπεδαψίλευσεν ἡμῖν τὰς χάριτας αὐτοῦ, καὶ σωτήριον ἐπιχύσας βάλαμον ἐπὶ τῶν καταπεπνημένων μελῶν, ἀνεζωογόησθε τὰ σώματα ἡμῶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Γ'.

Ἡ Ῥέθυμος κατὰ μὲν τὸν γεωγράφον Στέφανον καλουμένη τὸ πάλαι Ῥιθυμνία, κατὰ δὲ τὸν Πτολεμαῖον, Ῥίθυμνα, εἶναι ὡραία πόλις, κειμένη εἰς τὴν εἰσοδὸν πλουσίας πεδιάδος, καὶ εἰς τὸν μικρὸν αὐτῆς περίβολον ἕξ χιλιάδας κατοίκων περιέχουσα, ἣτις, εἰάν δὲν ἠθέλεν ἔχει ὑπερκεί-

μενον ὑψηλὸν ὄρος, ἀφ' οὗ δυνατόν νά προσβληθῆ μετ' ἐκβάσεως, ἠδύνατο νά προφυλάττεται μόνον διὰ τῆς ἀκροπόλεως, ἐκτισμένης ἐπὶ κρημονῷ προβαίνοντος πρὸς τὴν θάλασσαν. Εἰς δὲ τὸν λιμένα, σχεδὸν ἐγκεχωνυμένον, μόλις εἰσέρχονται λέμβοι. Οἱ Τοῦρκοι ἐγκαταλείποντες τὸ πᾶν εἰς τὸν χρόνον, καὶ μηδὲν φροντίζοντες περὶ τῶν κακώσεων, τὰς ὁποίας οὗτος ἐπιφέρει, τὰ κοινωφελέστερα τῶν ἔργων μὲ ἀμέριμον ὄμμα περιορῶσι φθειρόμενα, ἔνεκα τοῦ ὁποίου τὸ ἐμπόριον, ὡς κατεμρραστομένων πανταχόθεν τῶν λιμένων, κατέφυγεν εἰς ἐπιτηδειοτέρους τόπους. Ἡ Γαλλία ἔχουσα ἄλλοτε εἰς Ῥέθυμον ὑσπορῶξενον, ὅπου τὰ Μασσαλιωτικὰ πλοῖα ἤρχοντο πρὸς φόρτωσιν ἐλαίου, ἠναγκάσθη ν' ἀνακαλέσῃ αὐτὸν, καθότι ταῦτα δὲν δύνανται ἀπὸ χρόνου πολλοῦ νά προσορμισθῶσιν.

Ἀπολύτως λοιπὸν ἀναγκαῖον εἶναι ν' ἀνακαθαρισθῆ ὁ λιμὴν τῆς Ῥεθύμου, τῆς ὁποίας αἱ πεδιάδες πολλῶν εὐποροῦσαι προϊόντων προάγουσιν ἄφθονον ἔλαιον, ἐριόξυλον, κρόκον καὶ κηρόν. Οἱ διάφοροι δὲ οὗτοι κλάδοι τοῦ ἐμπορίου ἤθελον ἀναπτυχθῆ ἐπὶ μᾶλλον, ἐὰν οἱ κάτοικοι ἠδύναντο νά μεταφέρωσι τὰ ἐμπορεύματα αὐτῶν εἰς τὰ πέριξ· οἱ δὲ κῆποι αὐτῶν παράγουσι τοὺς καλητέρους καρπούς τῆς νήσου, τοῦτέστι ῥόδα, ἀμύγδαλα, πιστάκια, καὶ πορτοκάλια, ἃ τίνα εἶναι ἐξαισία. Μεταξὺ τούτων ἀπαντᾶται καὶ ἡ ἀρμενικὴ μηλέα, ἣτις προάγει τὸ μίσιμον τοῦ ὁποίου ὁ μὲν χυμὸς εἶναι εὐάρεστος, ἡ δὲ ὀσμὴ βαλσαμώδης· εἶναι δὲ εἶδος ῥοδακίνων, μικροτέρων καὶ πολυχυμοτέρων τῶν τῆς Γαλλίας.

Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς δυτικῆς ἄκρας τῆς Ἰῶης καὶ τῆς πρώτης σειρᾶς τῶν λευκῶν ὄρέων, ἀπέραντος παρατείνεται πεδιάς, ἐν ᾗ ὑπάρχει τὸ πολυανθρωπότερον χωρίον τῆς νήσου, τὸ τῶν Μαργαριτῶν, περιέχον σχεδὸν ἑξ̄ χιλιάδας Ἑλλήνων, καλλιεργούντων τὰς πέριξ πλουσίας πεδιάδας, οἷτινες ἤθελον μεταφέρει εἰς Ῥέθυμον τὸ ἔλαιον, τὸν σίτον καὶ τὰ

ἀλλὰ αὐτῶν τροφίμα, ἐὰν εἶχον λιμένα. Τὸ χωρίον τοῦτο ἀπέχον τῆς μὲν πρὸς ἄρκτον θαλάσσης λεύγας δύο, τῆς δὲ ἐπὶ τὸ Ἡράκλειον ἀγούσης, βραχὺ, περιφῆρει μικρὸς ῥύαξ, ἀπὸ τῶν ὀρέων καταλειβόμενος. Καὶ τὸ μὲν, τὸ εὐκραές τοῦ ἀέρος, τὸ δὲ, τὸ ποικίλον τῶν προϊόντων τοῦ ὠραίου τούτου μέρους, παρεκίνησαν τοὺς Βενετούς νὰ κατοικήσωσιν, ὅπου κατεσκευάσαν οἰκίας καὶ κήπους, εἰς οὓς διῆγον μέρος τοῦ ἔτους. Πολλὰ δὲ τούτων μέχρι τοῦ νῦν σωζόμενα λυπεῖται τις βλέπων κατεχόμενα ὑπὸ ἀμαθῶν Ἑλλήνων ἢ βαρβάρων Ὀθωμανῶν. Μόνον δὲ τὰ ἐρείπια τῶν κήπων τούτων διασώζονται, τοὺς ὁποίους ἡ μὲν τέχνη ἐσκιαγράφησεν, ἡ δὲ φύσις εὐηρεστεῖτο νὰ κοσμήῃ μὲ ἄνθη καὶ καρποὺς ἀενάως ἀναγεννωμένους. Οἱ Ἕλληνες τῶν Μαργαριτῶν, ἐκδιδαχθέντες, ἀναμφιβόλως, παρὰ τῶν ἀρχαίων αὐτῶν δεσποτῶν, διατήρησαν τὴν τέχνην τοῦ ἐξάγειν ἐκ τῶν ἐλαιῶν ἀξιόλογον ἔλαιον, ἐνῶ τὸ τῆς λοιπῆς νήσου πυκνὸν καὶ χονδροειδὲς ὄν, δὲν δύναται νὰ τέρψῃ τὸν οἶκον Γάλλου, συνειθισμένου εἰς τὸ τῆς Προβηγκίας. Τὸ δὲ τῶν Μαργαριτῶν ἐκθλιβόμενον ἐντεχνότερον εἶναι κάλλιστον, διατηροῦν συγχρόνως γεῦσιν καρποῦ καὶ ὀσμῆν τέρπουσαν. Τὸ πλούσιον τοῦτο χωρίον καρποῦται ἢ Σουλτάνα Οὐαλιδὲ, πέμπουσα ὑπάλληλον πρὸς εἰσπραξίν τῶν φόρων. Ὁ δὲ Πασᾶς τῆς Ῥεθύμνου καὶ ὁ τοῦ Ἡρακλείου, οὐδεμίαν ἐπ' αὐτῶν ἔχουσιν ἰσχύν.

Ἀνεχωρήσαμεν ἐκ τῆς Ῥεθύμνου ὄντες πλήρεις ἐφοδίων, τὰ ὁποῖα ὁ Ἰησουῖτης ἔμπορος μᾶς ἔδωσεν. Ἐξελθόντες δὲ τῆς πόλεως ἐβαδίσαμεν δύο λευγῶν ἀχρεῖαν καὶ περίκρημον ὁδόν. Καταβάντες ἐκ τῶν ὑψωμάτων τούτων καὶ παραπορευόμενοι παρὰ τὸ παράλιον ἐπὶ τρεῖς λεύγας, ἐταχύναμεν, καίτοι τῶν ἵππων ἡμῶν καταδυομένων ἐν τῇ ἄμμῳ. Ὅτε δὲ ἐφθάσαμεν ἐπὶ τὰ ὀπισθεν τῶν Λευκῶν Ὀρέων, τῶν ὁποίων ἡ ἀκρῶρεια σχηματίζει, πρὸς ἄρκτον, τὸ ἀκρωτήριο τοῦ Δρεπάσσου, ἠναγκάσθημεν ἀκαταπαύστως ἐπὶ ὑψη-

λῶν ἀνέρποντες βράχων, ὅπερ ἦτο τὰ πλείστα ἐπίμοχθον, νὰ καταδύωμεθα εἰς βαθείας κοιλάδας. Ὑπὸ δὲ τὴν σκιάν ἐλαιῶν τινῶν καὶ ἐπὶ τάπητος χλόης, τῆς ὁποίας τὸ εὐχρουν ὑπὸ πηγῆς διατηρεῖτο, ἀναπαυθέντες, ἐξεθέσαμεν τὰ ἐφόδια τοῦ Ἰησοῦτου, τῶν ὁποίων οὐδόλως ἐφείσθημεν, ὡς προαγγελθέντος εἰς ἡμᾶς, ὅτι εἰς ἣν ἐμελλομεν ὑπὸ τῶν ὀδηγῶν ἡμῶν νὰ ὀδηγηθῶμεν οἰκίαν, ὃ πρόξενος τῆς Γαλλίας εἶχε παρασκευάσει δεῖπνον διὰ τὸν διάδοχόν του· ἀλλὰ, τέλος, ἕνεκα τῆς κολακευτικῆς αὐτῆς ἐλπίδος ἀφειδεῖς γενομένοι, ὑπέστημεν τὴν τιμωρίαν.

Εὐθύμως λοιπὸν ἰππεύσαντες, καὶ εἰς λεύγας φρικώδους ὁδοῦ διελθόντες, καὶ τῆς συνήθους παρεκτραπέντες, τυχαίως ἀνὰ μέσον τῶν ὀρέων περιεπλανώμεθα, ὅθεν παρ' ὀλίγον νὰ κατακρημνισθῶμεν. Διήλθομεν δὲ ῥύακα, ἐντὸς τοῦ ὑποῖου οἱ ἵπποι ἡμῶν σχεδὸν ἐνήχοντο. Πρὸς δὲ τῷ κακῷ τούτῳ ἡ νύξ προσήγγιζεν, ὥστε μόλις ἤδυνάμεθα νὰ βραδίσωμεν· ἀλλ' ὅτε τὸ σκότος κατέστη πυκνότερον, κατελίπομεν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν φροντίδα εἰς τὸ συνετὸν τῶν ἵππων. Φθάσαντες τέλος εἰς τὸ προλεχθὲν χωρίον, περιχαρεῖς εἰσῆλθομεν εἰς ἣν ἀνέμενον ἡμᾶς οἰκίαν. Ἀλλ' ὁ γέρον καὶ φιλόργυρος πρόξενος, παραβὰς τὰς ὑποσχέσεις αὐτοῦ ἐναντίον τῆς παραδεγμένης τάξεως παρὰ τῶν συναδελφῶν του, μᾶς ἐλησμόνησε παντάπασιν· ὅθεν δὲν εὐρομεν οὐδὲν εἶδος τροφῆς, διότι οἱ κάτοικοι ἐκοιμῶντο. Ἐν τούτῳ μετὰ πολλὰς ἐρεύνας ἐπρομηθεύθημεν ἐλαίας, αὐγὰ καὶ ῥυπαρὸν ἄρτον, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ ἀνάγκη μᾶς ἐβίασε νὰ εὐχαριστηθῶμεν. Ἐνθὺ δὲ ἐτρώγομεν τὰ ἄθλια αὐτὰ φαγητὰ, ἡ ἄπιστος φαντασία μᾶς ἀνεπύλει ἀκαταπαύστως τὸ γεῦμα τῆς προτεραίας. Εἰς δὲ τὴν δεινὴν ταύτην περίστασιν ἕκαστος κατηράσθη τὸν πρόξενον. Ἐπὶ δὲ ψιάθων, σανίδων καὶ ἀχρείων στρωμάτων κημιδοφόροι καὶ ὄλων ἐνδεδυμένοι κατακλιθέντες, ἐπροσπαθήσαμεν ν' ἀνακουφίσωμεν τὰ δεινὰ μας διὰ τῶν ἕδων τοῦ ὕπνου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΑ΄.

Ἡ οἰκία, ἐν ἣ κατοικῶ, δύο λεύγας ἀπέχει τοῦ Παλαιοκάστρου, κειμένου ἐπὶ τῆς ἄκρας τοῦ ἀκρωτηρίου Δρεπάσσου. Ὁ Μούρσιος, εἰς ὃν ἐξέδωκεν ἀρχαῖον χάρτην, τὸ μὲν Μούσειον, ὅπου ἐτελεῦτησεν ἡ τῶν Σειρήνων καὶ τῶν Μουτῶν μάχη, τάσσει ἐνταῦθα, τὴν δὲ ὀλίγον ἀπέχουσαν Ἀπτέραν, πρὸς τὰ ὄρη ἕτεροι δὲ δοξάζουσιν, ὅτι ἡ τοποθεσία τῆς πόλεως αὐτῆς ὑποσημαίνεται ἐκ τινων εἰς Παλαιόκαστρον σωζομένων εἰρειπίων. Ἄλλ' αἱ δοξασίαι αὗται εἰσὶν ὅλως ἀνίσχυροι. Ὁ Στράβων ἀκριβέστατα περιγράφων τὴν θέσιν τῆς Ἀπτέρας, θέτει αὐτὴν τέσσαρας λεύγας ἀπέχουσαν τῆς Κισάμου, ἐπίνειου αὐτῆς. Ἀδύνατον λοιπὸν εἶναι ἡ Ἀπτέρα οὔσα εἰς βάθος κόλπου σχηματιζομένου ὑπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Σπάθα καὶ τοῦ των Σούσων, νὰ ἔκειτο παρ' αὐτό. Περὶ δὲ τούτου πᾶς τις θέλει καταπεισθῆ, ἂν ἴδῃ τὸν προτασσόμενον χάρτην.

Μὴ δυνηθέντες, Κυρία, ἕνεκα τῆς σκληρότητος τῶν κλιῶν, νὰ κοιμηθῶμεν ἐπὶ πολὺ, καὶ ἐγερθέντες πρὶν τῆς ἡμέρας, ἀνεχωρήσαμεν πολλὰ πρῶτ' ἐκ τοῦ καταλύματός μας ἐπισπεύδοντες νὰ φθάσωμεν εἰς Χανία, τῶν ὁποίων ἀπέχομεν πέντε λεύγας. Περιβαλλόμεθα δὲ εἰσέτι ὑπὸ τοῦ σκότους τῆς νυκτός, ὅτε ἀκολουθοῦντες τοὺς ἡγουμένους ὁδηγοὺς ἡμῶν, διεβαίνομεν ρύακα βαθύν. Ἴνα δὲ ἐπανεέλθωμεν εἰς τὴν μεγάλην ὁδὸν, τῆς ὁποίας ἐξέστημεν τὴν προτεραίαν, διήλθομεν τόπον ὄρεινόν, ὅπου ὡς μόλις ὑπαρχούσης τετριμμένης ἀτραποῦ ἐβαδίζομεν μετὰ τὸν μίτον καὶ μετὰ βραχεὰ βήματα. Εἰς ἡμᾶς δ' ἐν μέσῳ τοῦ σκότους βεβυθισμένους, τὰ μὲν ὄρη

παρίσταντο ὡς ὕψους τρομακτικοῦ, ἡ δὲ κοιλὰς ὡς ἄβυσσος. Ἄλλ' αἱ ἀπάται αὐταὶ εὐθύς, ἅμα διαλαμφάσης τῆς ἡμέρας, διεσκεδάσθησαν, καὶ ἠρχίσασμεν διακρίνοντες τὰ ἀντικείμενα. Ὁ δὲ ἥλιος αἴφνης ὡς πυρίνη σφαῖρα ἀνεφάνη ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῶν ὀρέων, τοῦ ὁποῦ ἡ θεὰ ἀναζωπυρήσασα τὰς κεκοιμισμένας αἰσθήσεις ἡμῶν, διεσκέδασεν ὅλα τὰ φαντάσματα τῆς νυκτός. Καὶ ἡ μὲν ἐκτοξευομένη φωτεινὴ λάμψις αὐτοῦ ἐφώτιζε τὰ ἄκρα τῶν βράχων καὶ περιεχρούσου τὰ φύλλα τῶν ἐπὶ τῶν λόφων δένδρων, ἡ τὰς περίξ κορυφὰς αἱ δὲ ἀκτῖνες αὐτοῦ κατ' ὀλίγον φωτίζουσαι τὴν πεδιάδα, ἤδυνον τὴν ὄρασιν διὰ τῶν πανταχόθεν ἀπεικονιζομένων μεγαλοπρεπῶν θεαμάτων. Τότε δ' εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀναπτερούμενον καὶ θεωροῦντα μετ' εὐαρέστου ἀναπαύσεως τὰς καλλονὰς τῆς δημιουργίας, ἐπέρχεται χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως αἰσθημα. Ἡ ἡδονή, τὴν ὁποίαν παρέχει ἡ θεὰ τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου εἶναι παγκόσμιος, καὶ ὅλα τὰ ὄντα αἰσθάνονται αὐτὴν. Καὶ τὰ μὲν πτηνὰ πληροῦσι τὸν ἀέρα ἐκ τῶν ἀσμάτων αὐτῶν, τὰ δὲ ζῶα μυκῶνται εἰς τὴν πεδιάδα, τὰ δὲ ἀρνία πηδῶσι βληγόμενα περὶ τὴν μητέρα αὐτῶν, καὶ τὰ ἐν τῷ ὕδατι διαιτώμενα ὀρμῶσι κατ' ἐπιπολὴν. Ἐκαστον δὲ ὄλων τούτων ἐκφράζουσι κατ' ἑαυτὰ τὴν χαρὰν, τὴν ὁποίαν συναισθάνονται.

Φθάσαντες εἰς τὴν μεγάλην ὁδὸν ἀνεκαλύψαμεν τὸν κόλπον τῆς Σούδας καὶ τὸ φρούριον, τὸ ὅποσον σχηματίζει τὴν εἴσοδον αὐτοῦ. Ἐπέκεινα δὲ ἐφαίνετο ἡ μεστὴ βράχων κορυφὴ τοῦ Μαλέα. Ὅτε δὲ κατέβημεν εἰς τὴν πεδιάδα τὴν ἄγουσαν εἰς Χανία, ὁ πρόξενος τῆς Γαλλίας ἦλθε νὰ μᾶς ὑποδεχθῆ ἡμίσειαν λεύγην ἀπὸ τῆς πόλεως, φέρων διὰ τὸν διάδοχόν του ὠραῖον καὶ πολυτελῶς κεκοσμημένον ἵππον. Οἱ δὲ Τούρκοι, ὅτε τεταγμένοι κατὰ γραμμὰς δύο εἰσηρόμεθα εἰς τὰ τείχη τῆς ἀρχαίας Κυδωνίας, ἔχεον ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν ἵππων ἡμῶν, πρὸς τεκμήριον τέρψεως, κασφέ.

Ἐνταῦθα, Κυρία, τελευτᾷ ἡ περιήγησις αὕτη, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπεσκέφθημεν τὰ περιεργότερα τῆς νήσου μέρη. Τοὺς δὲ λοιποὺς τόπους, τοὺς ὁποίους διέτρεξα, θέλω σὰς περιγράψει, ὡς ἰδιαιτέρας χρῆζοντας περιγραφῆς, εἰς τὴν συνέλειαν τῶν ἐπιστολῶν μου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΒ΄.

Ἡ τῶν Χανίων πόλις, Κυρία, εἶναι ἡ ἀρχαία Κυδωνία, τῆς ὁποίας τὴν θέσιν κάλλιστα σημειοῖ ὁ Στράβων, λέγων « Κυδωνία δ' ἐπὶ θαλάττῃ μὲν ἰδρύται, βλέπουσα πρὸς τὴν Λακωνικὴν ». Ὁ δὲ Διόδωρος συνάδει μετ' αὐτοῦ, ὡς πρὸς τὴν τοποθεσίαν τῶν παρὰ Μίνως ἰδρυθεισῶν ἀρχαίων πόλεων, λέγων, ὅτι ἡ μὲν Κνωσσὸς νέυει πρὸς Ἀσίαν, ἡ δὲ ἐπὶ τῆς θαλάσσης Φαιστός εἶναι ἐστραμμένη πρὸς μεσημβρίαν, ἡ δὲ Κυδωνία πρὸς τὸ καταντικρὺ τῆς Πελοποννήσου. Ἡ θέσις αὕτη λοιπὸν θαυμασίως συνάδει πρὸς τὴν τῶν Χανίων, διότι ἡ γεωγραφία δὲν τάσσει πρὸς τοῦτο τὸ μέρος οὐδεμίαν ἀξίαν λόγου πόλιν. Ἡ Κυδωνία εἶχε λιμένα ἀξιόλογον, κλειόμενον δι' ἀλύσου. Ἦθελεν εἶσθαι δὲ πολλὰ καλὸν νὰ διαφράττηται οὕτω καὶ ἡ στενὴ εἴσοδος τοῦ τῶν Χανίων.

Καὶ ἡ μὲν ἀρχὴ τῆς Κυδωνίας εἶναι ἄγνωστος, ὁ δὲ Στέφανος λέγει, ὅτι ἐκαλεῖτο τὸ πρῶτον Ἀπολλωνία, ἀπὸ Κύδωνος, υἱοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος· ὁ δὲ Παυσανίας ἀποδίδει τὴν ἰδρυσιν αὐτῆς εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Τεγεάτου Κύδωνα, ὅστις μετώκησεν εἰς Κρήτην· ὁ δὲ Ἡρόδοτος λέγει, ὅτι οἱ Σάμιοι πλεύσαντες εἰς Κρήτην, ἔκτισαν τὴν Κυδωνίαν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ὑπάρχοντα ἱερά· καὶ, τέλος, ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὸ πρῶτον περὶ Κρητῶν βιβλίον, ὑπολαμβάνει, ὅτι αὕτη ἔλαβε τὴν ἑπωνυ-

μίαν παρά τοῦ Κυδωνίας, υἱοῦ τοῦ Ἑρμοῦ. Αἱ διαφοροὶ αὐταὶ
δοξασαί, Κυρία, μᾶς ἐμποδίζουσι τοῦ νὰ ἀνεύρωμεν τὴν
ἀλήθειαν. Ἄλλὰ δὲν εἶναι ἄρα γε λόγου ἄξιον νὰ ἀκριβώσωμεν
τὸν θεμελιωτὴν αὐτῆς ;

Γνωρίζομεν, ὅτι ἡ Κυδωνία, μεγάλως ἰσχύουσα, ἀντετάσ-
σето κατὰ τῶν ἠνωμένων δυνάμεων τῶν Κνωσσιῶν καὶ Γορ-
τυνίων, νικηρόρως ὑποστᾶσα τὸν κατ' αὐτῶν πόλεμον· ὡς
οὔσα δὲ ἡ μεγαλητέρα τῶν τῆς νήσου πόλεων ἦτο μεγίστη
προσθήκη εἰς οἰουσδήποτε ἤθελε προστεθῆ. Ὑπέστη δὲ περι-
φήμους πολιορκίας. Ὅτε δὲ ὁ Ἄρχων τῶν Φωκίων Φαλέκος
ἐπλευσεν εἰς Κρήτην μετὰ στόλου καὶ πολυαριθμοῦ στρατοῦ,
πολιορκήσας αὐτὴν διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, ἀπώλεσε πρὸ
τῶν τειχῶν τὸν στρατὸν καὶ τὸν βίον αὐτοῦ. Τέλος δὲ ὁ Μέ-
τελλος ὑποτάξας τὴν νῆσον καὶ στρέψας τὰ ὄπλα κατὰ τῆς
Κυδωνίας, μόλις μετὰ πολλὴν ἀντίστασιν ἤνεγκεν αὐτὴν ὑπὸ
τὴν ἐξουσίαν τῶν Ῥωμαίων.

Ἡ Κυδωνία κατέχουσα τὴν θέσιν τῶν Χανίων, παρετείνε-
το ἐπὶ ἡμίσειαν λεύγην πέραν τοῦ Ὀδέρου, ὅπου σώζονται,
ἐπὶ τοῦ παραλίου, λείψανα τῶν ἀρχαίων τειχῶν, κατεσκευα-
σμένα μετὰ πολλῆς στερεότητος. Τὰ Χανία ἐκτισμένα παρά
τῶν Βενετῶν, καὶ ὄχι περισσώτερον τῶν δύο μιλίων περιπέ-
ρειαν ἔχοντα, περιβάλλονται, ἐκ μέρους τῆς ξηρᾶς, ὑπὸ
ἀπλῆς στεφάνης τειχῶν, ἰκανοῦ πάχους, τὰ ὅποια προφυ-
λάττονται ὑπὸ βαθείας καὶ πλατείας τάφρου, ἀνωρυγμένης
ἐπὶ λίθου. Ἐὰν δὲ ἤθελον σκάψει αὐτὴν ἐπὶ μᾶλλον, ἡ θά-
λασσα ἤθελε περιτρέχει περὶ τὰ τεῖχη, ἐπὶ τῶν ὀρειῶν ἔταξαν
ἰππεῖς, ἵνα προσβάλλωσι τὴν πεδιάδα μακρόθεν. Ἡ δὲ πύλη τῆς
Ῥεθύμνου, περιβαλλομένη ὑπὸ ἡμιτελήνου, εἶναι τὸ μόνον ἐξω-
τερικὸν αὐτῶν (τῶν Χανίων) ὀχύρωμα. Ἐκ δὲ τῆς θαλάσσης
ἡ πόλις εἶναι ἤττον ὠχυρωμένη. Πρὸς ἀριστερὰ τοῦ λιμένος
ὑπάρχουσι τέσσαρες κανονοστοιχίαι ἀλλεπαλλήλως κείμεναι,
καὶ παρεσκευασμένοι ἐκ χονδρῶν καὶ χυτῶν Βενετικῶν τηλε-

θόλων. Καί ἡ μὲν πρώτη αὐτῶν εἶναι ἐστραμμένη πρὸς τὴν θάλασσαν, ἡ δὲ δεξιὰ προφυλάττεται ὑπὸ παχείας τείχους, ἐκτισμένου ἐπὶ τῆς κορυφῆς βράχου, πρὸς ὃν εἶναι ἐπικίνδυνον νὰ προβῆ τις. Εἰς δὲ τὰ ἄκρα ὑπάρχει παλαιὸν φρούριον ὁσπμέραι κατακρημιζόμενον, ὑποκάτωθεν τοῦ ὁποίου οἱ Βενετοὶ εἶχον οἰκοδομήσει λαμπρὰ θολοειδῆ ὄπλοφυλάκια. Ἐκαττος δὲ θόλος εἶναι μήκους, ὕψους καὶ πλάτους τοσούτου, ἔσον ἐπήρκει, ὑπὸ τὸ σκέπασμα, πρὸς κατασκευὴν πλοίου τῆς γραμμῆς. Τὸ ἔδαφος τῶν ὠραίων αὐτῶν ὄπλοφυλακίων εἶναι κατωφερές, εἰς δὲ τὸ ἄκρον ἐνοῦται μετὰ τῆς θαλάσσης διὰ στάθμης, ὥστε εὐκόλως ἐξρίπτον τὰ πλοῖα εἰς τὴν θάλασσαν. Ἀλλὰ οἱ Τούρκοι περιορῶσι τὸ μέγα τοῦτο ἔργον φθειρόμενον.

Ἡ πόλις τῶν Χανίων εἶναι καλῶς διατετυμημένη. Καί αἱ μὲν μεγάλαι ὁδοὶ εἶναι ἰθυσμέναι πρὸς στάθμην, αἱ δὲ πλατεῖται ἐστολισμέναι ἐκ πηγῶν. Δέν ἔχει δὲ κανὲν ἀξιόλογον οἰκοδόμημα. Αἱ πλεῖσται τῶν οἰκιῶν μονόστεγοι οὔσαι ἔχουσιν ὑπερῶα· αἱ δὲ περὶ τὸν λιμένα κοσμοῦνται ἐκ στοῶν, ἔχουσαι θελκτικὴν θέαν. Περιβλέπων δὲ τις ἀνακαλύπτει παρὰ θύρα, τὸν ἐκ τοῦ Μαλέα καὶ τοῦ Σπάθα σχηματιζόμενον κόλπον, καὶ διὰ τὰ ἀναγόμενα καὶ καταγόμενα πλοῖα. Ἐὰν δὲ ἤθελον ἐκχῶσει τὸν λιμένα, εἰς τὸν ὁποῖον κατάγονται τὰ μέχρι διακοσίων τόνων πλοῖα, ἠδύνατο νὰ εἰσέρχωνται καὶ τὰ μεγαλύτερα οἰκροτα. Τὸ δὲ στόμιον αὐτοῦ προσβάλλεται ὑφ' ὄλων τῶν σφοδρῶν ἀνέμων τῆς ἀρχτοῦ, οἵτινες αἴρουν τὰ κύματα ὑπεράνω τῶν τειχῶν· ἀλλὰ, ὡς ὃν στενὸν καὶ ἱκανοῦ βάθους, τὰ καλῶς ἀναθεδεμένα πλοῖα, οὐδένα διατρέχουσι κίνδυνον.

Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς ἐν Κρήτῃ περιουσίας τοῦ Τουρνεφόρτου, τὰ Χανία περιεῖχον πέντε ἢ ἕξ χιλιάδας κατοίκων· νῦν δὲ, ὡς κατεμπραχθέντων τῶν λιμένων τῆς Ἱεραπέτρου, τοῦ

Ἡρακλείου καὶ τῆς Ρεθύμνου, δι' ὃ οἱ ἔμποροι ἐγκατεστάθησαν εἰς Χανία, ἀριθμοῦνται μέχρι τῶν δεκαεπτὰ χιλιάδων (1).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Η΄.

Οἱ ἐν Ἡρακλείῳ, Κυρία, ἐνοικοῦντες Τούρκοι δὲν εὐπειθοῦσιν εἰς τὰ προστάγματα τοῦ Σουλτάνου οὕτως, ὡς οἱ τῶν λοιπῶν τοῦ Κράτους ἐπαρχιῶν· διὸ δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι, ἕνεκα τοῦ ὑπ' αὐτῶν εἰσπνεομένου ἀέρος καθίστανται δημώδεις τὸ ἦθος, ἀμοιβαίως συμπράττοντες κατὰ τῆς δυναστείας τῶν Πασάδων, καὶ ἀπονεύοντες τὴν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ δεσποτισμοῦ κύψιν τῆς κεφαλῆς. Οἱ ἀκμαῖοι τῶν Γενιτάρων συνιστῶσι μάλιστα τὸν στρατὸν τοῦ τόπου, τοὺς ὁποίους εἶναι τὰ μέγιστα ἐπικίνδυνον νὰ βιάσητις εἰς ἀναστάτωσιν. Ὅσάκις δὲ οἱ ἀντιβασιλεῖς ἠθέλησαν νὰ ἐπιβαρύνωσιν ἐπ' αὐτῶν τὴν βάρβον τῆς ἀπολύτου ἰσχύος, πάντοτε ἐράνησαν ὀρμῶντες εἰς τὰ ὅπλα, ἵνα ἐκδικηθῶσι τοιοῦτου δὲ παραδείγματος ὑπῆρξάμεν αὐτόπται. Ὁ Πασᾶς τῶν Χανίων εἶχεν ἕναν ἐπίτροπον, τὸν ὁποῖον μεταχειρίζομενον, ὡς τοὺς ὁμοίους αὐτοῦ, ὅλα τὰ μέσα ἵνα πλουτισθῆ, ὁ λαὸς κατηρᾶτο. Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες μὴ τολμῶντες νὰ ἐγείρωσι κεφαλὴν, ἀλλὰ θύματα τῶν ἀδικιῶν αὐτοῦ γινόμενοι, κατέπεπτον τὴν ὀργὴν αὐτῶν ἐν σιωπῇ· οἱ δὲ Ὀθωμανοὶ ὀλιγώτερον ὑπομείναντες τοῦτο παρσπονέθησαν εἰς τὸν Πασᾶν, καταγγείλαντες τὰς διαρπαγὰς τοῦ ὑπαλλήλου του· ἀλλ' εἴτε συμμεριζόμενος αὐτῶν, εἴτε ἀρρωσιωμένος εἰς τὸν εὐνοοῦμενον αὐτοῦ, οὐδεμίαν ἔδωσε προσοχὴν. Αἴφνης λοιπὸν, κατὰ

(1) Ὁ τῶν πληθυσμὸς τῶν Χανίων, ὡς ἐξ ἀληθῶν πηγῶν πληροφοροῦμεθα δὲν ὑπερβαίνει τὰς 12,000 Σ. Μετ.

τὴν ἐορτὴν τῶν βασιλέων, ἤκούσαμεν εἰς τὴν πόλιν μεγάλου θόρυβου. Οἱ Γενισάροι περιτρέχοντες τὰς ὁδοὺς μετὰ τὴν σπάθην εἰς τὰς χεῖρας, προέτρεπον εἰς τὰ ὄπλα. Εἰς τοιαύτας περιστάσεις οἱ ξένοι πρέπει πάντοτε νὰ φοβῶνται ἐξ ἀκολάστου λαοῦ διὸ ἐμείναμεν κεκλεισμένοι ἐν τῇ προξενικῇ οἰκίᾳ, περιμένοντες τὸ ἀποτέλεσμα.

Τὸ οἶκημα τοῦ ἐπιτρόπου, τὸ ὁποῖον ἦτο εὐρύχωρον οἰκοδόμημα, καὶ νεωστὶ ᾠκοδομημένον, ἦτο κατέναντι τοῦ ἰδιοῦ μας, πρὸς τὸ ἕτερον μέρος τοῦ λιμένος. Ἐν ἀκαρῆλοιπὸν ὑπὲρ τοὺς πεντακοσίους εἰσβαλόντες εἰς τὴν οἰκίαν ἤρπαζον καὶ κατέφθειρον πᾶν τὸ πρόστυγχάνον. Καὶ οἱ μὲν τέμνοντες τὰς θυρίδας ἐῤῥίπτο, αὐτὰς παρὰ τὸν ποταμὸν οἱ δὲ ἀναβάντες ἐπὶ τοῦ ὑπερώου, κατέστρεφον τὰ θωρακεῖα, οἱ δὲ ἐπέστρεφον φορτωμένοι ἐξ ἐπίπλων, καὶ πλείστοι ἀνεζήτουν πανταχόθεν τὸ ἀντικείμενον τῆς δημοσίου ὀργῆς. Ἐν τῷ διαστήματι λοιπὸν δύο ὥρων ἅπαντα ἡ οἰκία διηρπάγη καὶ κατὰ τὸ ἦμισυ ἐκρημνίσθη.

Πᾶς ὄχλος ἐπαναστατῶν ἄγεται εἰς παραφοράς, τὰς ὁποίας δυσκόλως προβλέπει τις. Οἱ στρατιῶται κατέλαβον ὑψηλὸν ὄχυρωμα προεξέχον τῆς πόλεως, ἀφ' οὗ ἠδύνατο νὰ κεραινώσῃσι τὸ φρούριον τοῦ Πασᾶ ἐπ' αὐτοῦ λοιπὸν ἐπιστήσαντες μεγάλα τηλεβόλα, καὶ καταλιπόντες φρουρὰν, καὶ ὑφ' ἀπάσης τῆς πόλεως μετὰ τρομερῶν φωνῶν παρακολουθούμενοι, ἐπορεύθησαν ἄθροοι, ἵνα ζητήσῃσι διακαίως, καὶ διεγνώκότες νὰ καταθάψωσιν αὐτὸν ὑπὸ τὰ εῤῆρπια τῶν ἀνακτόρων του, ἂν ἤθελεν ἀποδόξῃσι τὴν αἰτησίαν των. Ὁ Πασᾶς, ὅστις ἦτο γέρον πολεμιστῆς, σεβασμιος καθιστάμενος ὑπὸ πολλῶν πράξεων, ἀκούσας ταῦτα μετεφέρθη ἐπὶ θρόνου εἰς τὸ μέσον τῆς αὐλῆς, καὶ ἰδὼν τὸν μὲν λαίλαπα ἐπικείμενον, τοὺς δὲ ἐμμανεῖς ἀπειλοῦντας νὰ διαρρήξωσι τὴν θύραν, διέταξε νὰ ἀνοίξωσιν αὐτήν. Ἄπας δὲ ὁ λαὸς εἰς τὴν θέαν τοῦ σεβασμίου τούτου γέροντος, ὅστις

ΜΙΛΛΙΟΝΗΚΗ

ἔφερον μακρὸν καὶ βαθὺν πώγωνα, κατεσιώπησαν. Καὶ ἡ μὲν ἐκπληξίς κατεδέσμευσε τὰς γλώσσας, οἱ δὲ θρασύτατοι ἐκπλαγέντες ἴσταντο ἀκίνητοι. Οὐδενὸς δὲ τολμῶντος νὰ λάβῃ τὸν λόγον, εἶπεν· « Τί ζητεῖτε τέκνα μου ; » τότε δημοθυμῶδόν ἐρώναξαν· « ἀπαιτοῦμεν τὴν κεφαλὴν τοῦ ἐπιτρόπου σου. » Ἐδραπέτευσεν, ἐπανελάβεν ὁ Παῦς, ἀλλ' ἐὰν εὕρητε αὐτόν, ἔστω ἰδικὸς σας. Περιορίσθητε λοιπὸν εἰς τὸ καθήκον, καταθέσατε τὰ ὄπλα, καὶ ἀπροσύρθητε ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια. Ἡ ἀκαταπληξία περιώρισέ τοὺς πλέον στασιώδεις, καὶ διὰ τῆς ἀνδρείας καὶ συνέσεως ἐνὸς ἀνδρὸς, προελήφθη ἐπαναστασις, ἣτις ἠδύνατο νὰ ἔχῃ τὰς ὀλεθριωτέρας συνεπειάς. Ἄλλ' ἐν τούτοις ὁ Παῦς κεκρυμμένον ἔχων τὸν ἐπιτρόπον του, ἐπεβίβασεν αὐτόν νυκτὸς διὰ Κωνσταντινούπολιν. Μετὰ δὲ τὴν ἀναχώρησιν αὐτοῦ κατέστη πάλιν ἡ τάξις καὶ ἡτυχία. Ὁ θόρυβος οὗτος μᾶς ἐπροξένησεν ἰκανὸν φόβον, διότι, ἐὰν οἱ κάτοικοι ἤθελον ἐπιτεθῆ κατὰ τοῦ ἀντιβασιλέως, δὲν ἤθελον βεβαίως φεισθῆ τῶν Γάλλων ἐμπόρων, τῶν ὁποίων ὁ ὀλεθρος τῆς περιουσίας, ἤθελεν εἶσθαι ἐλάχιστον κακόν.

Μετ' ὀλίγον δὲ χρόνον συνέβη ἐν δρᾶμα ἤττον φρικωδέστερον, τὸ ὁποῖον θέλει σᾶς ἀπεικονίσει πῶς πρὸς τοὺς Ἑλληνας πολιτεύονται οἱ ἄγριοι αὐτοὶ τύραννοι. Ἡ τιμὴ τοῦ νὰ εἰσέρχηται τις ἐπιππος εἰς τὴν πόλιν, ἐπεφυλάχθη μόνον διὰ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον τῶν Ἑλλήνων καὶ τοὺς Εὐρωπαϊοὺς· ὁ δὲ ἐπίσκοπος τῶν Χανίων θελήσας νὰ καταφρονήσῃ τοῦ τυραννικοῦ τούτου νόμου, ἐπανερχόμενος μίαν ἑσπέραν μετὰ πολλῶν ἱερέων ἐκ τῆς ἐξοχῆς, δὲν ἐξεπέζευσεν, ἀλλ' εἰσελθὼν ἐπιππος, ἐπροχώρησε μέχρι τῆς οἰκίας του. Οἱ δὲ φρουροῦντες τὴν πόλιν Γενιτσάραι, θεωρήσαντες τοῦτο ὡς ὕβριν, συνεκρότησαν τὴν αὐρίον τὸν στρατιωτικὸν ὄχλον, καὶ παραστήσαντες τὴν προσβολὴν, τὴν ὁποίαν ἔλαβε τὸ ὄνομα Μουτουλμάνος, ἀπεφάτισαν νὰ καύσωσι τὸν ἐπίσκοπον μετὰ τῶν ἱερέων του. Σύνήγαγον λοιπὸν ὕλας καυσίμους, ἵνα ἀνάψωσι τὸ πῦρ περὶ

τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, ἐξεμουῖντες μυρίας κατάρας. Οἱ δυστυχεῖς οὗτοι ἐκινδύνευσον νὰ ὑποστῶσιν οἰκτρὸν τέλος, ἀνά Πασᾶς, εἰδοποιηθεὶς ἐγκαίρως, δὲν ἐπέτρεχε τὸ πλῆθος, διατάξας νὰ διακηρύξωσιν εἰς ὅλας τὰς ὁδοὺς φερμάνιον ἀπαγορευθῆναι εἰς τοὺς Ἑλληνας οἰασθῆποτε τάξεως τὸ νὰ κοιμῶνται ἐντὸς τῶν τειχῶν τῶν Χανίων. Ἡ ἐκδίκησις αὕτη ἐτηρήθη αὐστηρῶς. Ἐβλεπέ τις λοιπὸν καθ' ἐκάστην ἐσπέραν τοὺς δυστυχεῖς τούτους αἰσχρῶς ἐξερχομένους τῆς πόλης τῆς Ρεθύμνου, καὶ πορευομένους εἰς τὴν πλησιόχωρον πεδιάδα πρὸς καταζήτησιν ἀσύλου. Οἱ ἐργάται καὶ πένητες μὴ ἔχοντες τὰ μέσα νὰ ἐνοικιάσωσι θάλαμον, κατεκλίνοντο ἐντὸς τῶν κοιλωμάτων τῶν βράχων. Ἄλλοι δὲ εἶχον στέγην μὲν τὰ δένδρα, κλίνην δὲ τὴν γῆν. Μόνοι δὲ αἱ γυναῖκες ἐξηρημέναι τοῦ ἀναθέματος τούτου, ἠδύνατο νὰ μένωσιν εἰς τὰς οἰκίας των. Ἡ ἐξαιρέσις αὕτη, ἣτις τιμᾷ τὴν Τουρκικὴν κομψότητα, παρέσχεν αἰτίαν πολλῶν σκωμμάτων. Οἱ σύζυγοι λοιπὸν μετὰ δήμενον νυκτερινὴν ἐξορίαν ἐξητήσαντο νὰ συμβιβασθῶσι, καὶ ἐπειδὴ τὸ ἀργύριον ἐνταῦθα εἶναι τὸ μόνον φάρμακον καθ' ὅλων τῶν δεινῶν, ἐνώσαντες τὰ βαλάντιά των κατώρθωσαν διὰ σημαντικῆς ποσότητος τὴν ἀνάκλησιν τοῦ διατάγματος, πληρώσαντες ἀκριβᾶ τὴν ὑπερηράνειαν τοῦ ἐπισκόπου αὐτῶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΔ΄.

Εἰς τὸν διατρέχοντα, Κυρία, διαφόρους τόπους ἢ ἐπαρχίας τοῦ αὐτοῦ κράτους, αἱ μεταβολαὶ τοῦ ἀέρος τὰ μέγιστα ἐπαισθηταὶ καθίστανται. Αἱ δὲ ἐντυπώσεις αὗται στηρίζονται, τῇ ἀληθείᾳ, ἐπὶ τῆς κατὰ τὸ μᾶλλον ἡ ἥττον ὀξείας αἰσθητικότητος τῶν ἀτόμων, ἅτινα ὄχι μόνον τὰ ἀποτελέσματα τοῦ

ψυχους και τῆς θερμότητος δοκιμάζουσι, ἀλλὰ και ἀναπνεύοντα τὸ ζωτικὸν τοῦ βίου στοιχεῖον, αἰσθάνονται ὀσμὴν, γεῦσιν και χυμὸν, τὰ ὁποῖα διαποικίλλονται κατὰ τοὺς τόπους και τὰ κλίματα, ἅτινα περιοδεύουσι, και κατὰ τὰς ὑφ' ἑστώσας ὥρας τοῦ ἔτους. Τὰ ῥιθιέντα πάθη παράγουσι ἡδονὴν ἢ κακοπάθειαν, καθ' ὅσον εἶναι οἰκεῖα ἢ ἀνεπιτήδεια εἰς τὴν ἐνεστῶσαν κατάστασιν τῶν πράσεων ἡμῶν. Τὸ δὲ φαινόμενον τοῦτο οὐδὲν ἔχει θαυμαστὸν, διότι ἀναπνέομεν τὰς μετὰ τοῦ ἀέρος συγκεκραμένας ἀναθυμιάσεις τῆς γῆς, τῶν ὑδάτων, τῶν φυτῶν και τῶν ἀνθέων. Ὁ σοφὸς λοιπὸν, ὁ κηδόμενος τῆς ὑγείας, δὲν πρέπει νὰ ἀδιαφορῇ πρὸς τὴν ἐκλογὴν τῆς κατοικίας, καθότι ἐξ αὐτῆς ἐξαρτᾶται ἡ διατήρησις τοῦ πολυτίμου τούτου ἀγαθοῦ.

Τὴν πρώτην στιγμὴν, καθ' ἣν προσωρμιζόμεν ἐπὶ τὸ παράλιον τῆς Ἀλεξανδρείας, ἀνέπνεον πνεῦμα θερμὸν, τὸ ὁποῖον παρ' ὀλίγον νὰ με ἀποπνίξῃ. Ἡσθάνθη δὲ ἀέρα θερμὸν, ἀναλον και ὑγρὸν, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐξασθενήσας, και ἀπολέσας τὴν βίωμην και ἀνδρείαν, ἐνόμισα, ὅτι ἦτον ἀδύνατον νὰ κατοικήσω εἰς τοιοῦτον κλίμα. Ἀλλ' εὐθὺς ἀνεκουφίσθη, ἅμα ἡ μὲν διάπνοια κατέστη ἀφθονος, ὁ δὲ καύσων, ὑπ' οὗ τὸ αἷμά μου ἔβραζε, διεσκεδάσθη.

Κατὰ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔαρος, ὅτε τὰ περὶ τὴν Δαμασκὸν δάση τῶν κατηνθισμένων πορτοκαλεῶν, πληροῦσι τὴν ἀτμοσφαῖραν ἐκ τῆς εὐωδίας αὐτῶν, ὅτε ὁ μέτριος καύσων δὲν ἐπηρεάζει τὴν ἰσχύν και ἐνέργειαν τοῦ σώματος, ἀπολαύει τις εὐχαρίστως τὰς χάριτας τερπνῆς ἰδiosisυγκρασίας, ἀναπνέων μεθ' ἡδονῆς ἀέρα ὀρροτέρου και εὐωδῆ, ἐφ' ᾧ πᾶς παλμὸς τῆς καρδίας παρέχει ἀπόλαυσίν τινα. Ἡ δὲ ἡδονὴ αὐτῆ καθ' ἑκάστην στιγμὴν ἀναγεννωμένη, δὲν ἀπαυδᾷ ποτέ.

Ὅταν δὲ ὁ γεωργὸς ἀνακινή, κατὰ τὸν Ἰούνιον, τὰς ἰλῦς τῶν ἐλῶν, ἵνα φυτεύσῃ τὸ ὄρυζον, ἡ ἀτμοσφαῖρα καταβαρύνεται ὑπὸ ἀναθυμιάσεων, αἵτινες ἐπιθλίβουσαι τὸ

στήθος, ἐπέχουσι τὴν ἀναπνοήν. Τότε δὲ αἱ ὄψεις τῶν κατοίκων ὠχρῶσι, καὶ ἐμφαίνουσι γενικὴν καχεξίαν, ὥστε ἐὰν τὰ ἀρκτῶα πνεύματα, τὰ κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν ἐπικρατοῦντα, δὲν ἤθελον ἐξελαύνει τοὺς νοσοποιούς ἀτμούς, καὶ ἐὰν ἡ γῆ δὲν κατεσπείρετο εὐθύς, ἤθελον περιπίπτει εἰς δεινὰ νοσήματα.

Ἐνὶ δὲ λόγῳ, ἡ Αἴγυπτος διαπερωμένη ὑπὸ μεγάλου ποταμοῦ, καταπλημμυροῦντος αὐτὴν ἐν μέρει, περιβάλλεται ὑπὸ ἀτμοσφαιρας ὑγρᾶς, ἣτις συγκεραυνωμένη μετὰ τοῦ καύσωνος τοῦ ἡλίου, καθιστᾷ αὐτὴν κατοικήσιμον. Τὰ δὲ στηθικά νοσήματα, ἐπειδὴ ὁ ἀήρ, τὸν ὅποιον ἀναπνέει τις ἐκεῖ, εἶναι πρόσφορος εἰς τοὺς πνεύμονας, εἰσὶν ἄγνωστα (1)· διὸ ὁ Γαλιλνός, ὅστις σπουδᾶσας ἐν Ἀλεξάνδρῃα ἐγνώριζε καλῶς τὴν φύσιν τοῦ κλίματος, ἔπεμπεν ἐκεῖ τοὺς φηισιῶνας καὶ ἐθεραπεύοντο.

Ἀφ' ὅσων δὲ ἐκατοίκητα τόπων, οὐδεὶς ὑπάρχει, τοῦ ὁποίου τὸ κλίμα εἶναι οὕτως ὑγιές καὶ εὐάρεστον, ὡς ἡ Κρήτη. Καὶ οἱ μὲν καύσωνες δὲν εἶναι ποτὲ ὑπερβολικοί, τὸ δὲ δριμύ ψύχος δὲν καθίσταται ποτὲ ἐπαισθητὸν εἰς τὰς πεδιάδας. Δι' ὀλοκλήρου ἐνιαυτοῦ παρατηρήσεων, γενομένων εἰς Χανία, ἐξηκριβώσα, ὅτι ἀπὸ τοῦ Μαρτίου μέχρι τῶν ἀρχῶν Νοεμβρίου, τὸ θερμόμετρον ὑψοῦτο ἀπὸ τοῦ 20 μέχρι τοῦ 27 βαθμοῦ ὑπεράνω τοῦ μηδενικοῦ· ἡ ποικιλία αὕτη δὲν εἶναι διόλου σημηντική. Κατὰ δὲ τὰς θερμότερας ἡμέρας τοῦ θέρους ἡ ἀτμοσφαῖρα ἐδρροσίζετο ὑπὸ τῶν θαλασσιῶν ἀνέμων. Ὁ κυρίως χειμὼν ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου λήγει περὶ τὸν Ἰανουάριον, κατὰ τὸ βραχὺ διάστημα τοῦ ὁποίου

(1) Εἶπον, ὅτι τὰ στηθικά νοσήματα εἰσὶν ἄγνωστα ἐν Αἴγυπτο. Τοῦτο καθ' ὅσον ἀφορᾷ τοὺς κατοίκους καὶ τοὺς ἀπερχομένους ἐκεῖ ἐκ τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀσίας, καὶ τῶν ἀρκτικῶν μερῶν τῆς Ἀφρικής, εἶναι ἀληθές. Οἱ Ἀβυσσηνοὶ ὅμως καὶ οἱ Λίβυες, κατοικοῦντες κλίμα θερμότερον, φηισιῶσιν ἐνίοτε εἰς τὸ Καίρον. Τοῦτο δὲ μοὶ ἐθεβατώθη ὑπὸ ἐστῶν κατοικούντων τὴν χώραν πρὸ τεσσαρῶντα ἐτῶν.

ἡ χιῶν δὲν καταπίπτει ποτὲ εἰς τὰς πεδιάδας, καὶ σπανίως ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ὕδατος πήγνυται. Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δὲ ἐπικρατεῖ κατὰ τὸ ἐπίλοιπον τοῦ χειμῶνος καιρὸς τοιοῦτος, ὁποῖος ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸν Ἰούνιον. Τὸ δὲ ὄνομα χειμῶν προσάπνευσι εἰς τοὺς δύο τούτους μῆνας, διότι κατ' αὐτοὺς πίπτουσι βροχαὶ ἄφθνοι, ὁ οὐρανὸς κατακαλύπτεται ἐκ νεφῶν, καὶ εἰσβάλλουσι σφοδροὶ ἀρκτικοὶ ἄνεμοι. Ἄλλ' οἱ μὲν ὄμβροι εἰσὶ λυτελεῖς τῇ γεωργίᾳ, οἱ δὲ ἄνεμοι ἐπάγουσι τὰ νέφη ἐπὶ τὰ ὑψηλά ὄρη, ὅπου ἐναποτίθενται τὰ γονιμοῦντα τὰς πεδιάδας ὕδατα· ὁ δὲ κάτοικος τῶν δασῶν δὲν πάσχει ὑπὸ τῶν ἀποδημητικῶν τούτων ἀκρασιῶν.

Καὶ ἡ μὲν γῆ ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου καθωραϊζεται ἐξ ἀνθίων καὶ πρασινάδος, τὸ δὲ ἐπίλοιπον τοῦ ἔτους ὁμοιάζει μὲ ὠραίαν ἡμέραν, καὶ ποτὲ δὲν ὑπόκεινται, ὡς ἐν Γαλλίᾳ, εἰς ὀξεῖαν ἐπάνοδον ὀριμὸς ψύχους, τὸ ὅποῖον αἰφνης μετὰ τὸν καύσωνα ἐπαισθητὸν γινόμενον, τὰ μὲν μόλις ἐκκολλαπτόμενα ἄνθη πηγνύει, τὸν δὲ ἀνεωγμένον ὀφθαλμὸν ξηραίνει, μέρος δὲ τῶν καρπῶν τοῦ ἔτους καταθρίβει, καὶ καθαιρεῖ τὰς ἀδυνατάτους κράτεις. Ὁ οὐρανὸς εἶναι πάντοτε καθαρὸς καὶ αἰθρῖος· οἱ δὲ ἄνεμοι γλυκεῖς καὶ συγκερασμένοι, καὶ ὁ ἥλιος διατρέχων μεγαλοπρεπῶς τὸν κυανοῦν θόλον, πεπαίνει τοὺς ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν ὄρεων, λόφων καὶ πεδιάδων καρπούς. Κατὰ δὲ τὰς νύκτας, οὐχ' ἥττον ὠραίας, εὐχάριστον ἀπολαύουσι δρόσον· ὁ ἀήρ, ὀλίγον βεβαρυμένος ἐξ ἀτμῶν, ἐπιτρέπει εἰς τὸν παρατηρητὴν νὰ ἀνακαλύψῃ περισσοτέρους ἀστέρας, οἵτινες ἐξακοντίζοντες φῶς ζωηρότατον, σπείρουσιν ἐξ ἀδαμάντων καὶ ἀνθρακίων τὸν κυανοῦν τοῦ οὐρανοῦ θόλου, ἐφ' οὗ φαίνονται προσκεκολλημένοι. Οὐδὲν μεγαλοπρεπέστερον τοῦ θεάματος τούτου, τοῦ ὁποῖου οἱ Κρήτες ἀπολαύουσιν ἐπὶ δέκα μῆνας.

Πρὸς δὲ τὸ ὠραῖον τῆς ἀτμοσφαιρας προστίθενται καὶ ἕτερα πλεονεκτήματα, αὐξάνοντα τὴν ἀξίαν αὐτῆς. Εἰς Κρήτην, ὡς μὴ ἔχουσαν ἔλη, τὰ ὕδατα δὲν λιμνάζουσι ποσῶς,

ἀλλὰ κατὰ κράτος ἀπὸ τὰς κορυφὰς τῶν ὄρεων, ἐν εἶδει
 ῥυάκιων, σχηματίζουσι, τῇ δὲ κάκεισε, ὠραίας πηγὰς, ἣ
 μικροὺς ῥυάκας, οἵτινες ἐκρέουσιν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐνεκα
 δὲ τοῦ ὑψηλοῦ τῶν γαιῶν, ὁπόθεν λαμβάνουσι τὰς πηγὰς,
 φερόμενοι ὀρμητικῶς, δὲν ἀφανίζονται διόλου ἐντὸς φαράγγων
 ἢ λιμνῶν· διὸ τὰ ἔντομα δὲν δύναται νὰ ἐναποθέτωσιν,
 ἐκεῖ τὰ ὠσίων, διότι ἤθελον παρασυρθῆ εἰς τὴν θάλασσαν·
 δὲν ἐπιπίπτουσι δὲ σὺδὸλως, ὡς εἰς Αἴγυπτον, νέφη κωνώ-
 πων, οἵτινες πληροῦντες τὰς οἰκίας, δάκνουσι δεινῶς. Ὁ ἀήρ,
 τέλος, δὲν πυκνοῦται ἐξ ἐπικινδύνων ἀτμῶν, οἵτινες εἰς τὰ
 ὑγρὰ κλίματα ἀναδίδονται ἐκ τῶν ἐλῶν.

Τὰ ὄρη καὶ οἱ λόφοι εἰσι πλήρη ἐκ διαφορῶν εἰδῶν θύμου (1),
 κονίλης (θρούμβης), ἐρπύλλου, εὐωδῶν κίστων καὶ πλήθους
 βαλσαμωδῶν φυτῶν· αἱ δὲ μυρσῖναι καὶ δάφναι κεῖνται πλη-
 σίον τῶν ἐν ταῖς κοιλάσι βεόντων ῥυάκων. Πανταχόθεν δὲ τῶν
 πεδιάδων ὑπάρχουσι δάση πορτοκαλεῶν, κισθῶν καὶ ἀμυγ-
 δαλεῶν. Οἱ κήποι γέμουσιν ἀραβικοῦ ἰασημίου, καὶ κατὰ τὸ
 ἕαρ στολίζονται ἐκ ταπήτων ἰῶν. Καὶ ὁ μὲν χρόκος καλύπτει
 ἐκτεταμένας πεδιάδας, τὸ δὲ εὐῶδες τὴν ὄσμην δίκταμον πε-
 ριστρῶννυσι τὸ κοίλωμα τῶν βράχων. Ἐνὶ δὲ λόγῳ, τὰ ὄρη
 αἱ κοιλάδες καὶ οἱ αὐλῶνες, πανταχόθεν ἀναδίδουσιν ἀρωμα-
 τικὰς εὐωδίας, καθιστῶσας τὸν ἀέρα εὐάρεστον τῇ ἀναπνοῇ.
 Τὸ ψῦχος, αἱ πάχλαι, τὰ συσσωρευμένα νέφη, οἱ παγετοί,
 καὶ αἱ χιόνες, ἐπὶ μὲν τῆς φύσεως ἐκτείνοντα μέλαιναν ταινίαν,
 τὸν δ' ἄνθρωπον καταλυπῶντα, παριστῶσι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν
 αὐτοῦ εἰκόνας ἀμυγρὰς, ἐμποιοῦσι μελαγχολικὰ διανοήματα,
 καὶ ὀδυνηρὰ τῇ καρδίᾳ αἰσθήματα· καὶ ποτε δὲ προσβάλλοντα
 τὴν ὑγίαν, καθιστῶσιν αὐτὸν καχεκτικόν. Καὶ ὁ μὲν αἴθριος
 οὐρανὸς γεννᾷ ἐπὶ τῶν αἰσθητέων του διαφορὸν ἀποτελεσμα,
 ἡ δὲ ἐμπάνσις τοῦ ἀκτινοβολοῦντος ἡλίου τέρπουσα αὐτὸν,

(1) Εἰς Κρήτην ὑπάρχει τριῶν εἰδῶν θύμος, τοῦτέστι με λευκὴ,
 εὐωδῆ καὶ κυκὰ ἄβη. Καὶ τὰ τρία εἶδη εἰσὶν εὐώδη.

ἀναζωπυροῖ, διὰ τῆς εὐεργετικῆς θερμότητος, καὶ παρέχει αὐτῷ τὴν ἀληθῆ εὐθυμίαν, τούτεστι τὴν γεννωμένην ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ αἰσθήματος τοῦ εὖ ἔχειν. Ἐν τῇ εὐτυχεί ταύτῃ καταστάσει τὸ πᾶν εἶναι χαρίεν δι' αὐτόν, τὸν μὲν πλοῦτον τῆς φύσεως μετ' ἀγαλλιάσεως ἐπισκοποῦντα, τὸ δὲ ποικίλον τῶν ἀνθέων ἐπὶ μᾶλλον θαυμάζοντα, καὶ ἡδυπαθῶς ἐκ τῆς εὐωδίας αὐτῶν μεθυόμενον. Εὐτυχῆς δὲ ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ ὑπάρξει, ἐπιδεικνύει εἰς πάντα τὰ περὶ αὐτὸν τὴν εὐδαιμονίαν, ἧς ἀπολαύει. Τότε ὁ μὲν ἀνὴρ καθ' ἑκάστην στιγμὴν αἰσθανόμενος φλόγα νέας ζωῆς, φέρεται εἰς ἕτερόν τι ἑαυτοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ καρδία φρίσσει ὑπὸ μερίμνης καὶ ἡδονῆς, καὶ ἕνεκα τῆς ἡδυπαθείας, ἣτις κατακαίει τὰς αἰσθήσεις αὐτοῦ, τυφλῶς ἀφοσιούται εἰς τὸν ἔρωτα. Ὁ δὲ γέρον, φθάσας τὸ τέρμα, ἀναμνηνίσκεται τοὺς σάλους τῆς νεότητος, καὶ αἰσθανόμενος ζωογόνον θερμότητα, ἤθελε προθυμεῖσθαι νὰ ὑποστῇ καὶ αἰθῆς αὐτοῦς, ἀν' ἡ φύσις δὲν ἀπέσβυεν εὐθὺς τὴν πρόσκαιρον ἀκολασίαν.

Ἐνταῦθα, Κυρία, αἰσθάνεται τις περισσότερον τὸ ἀληθές τῶν ἐγγυοῶν τούτων. Εἶναι δὲ βέβαιον, ὅτι ὁ ἀνθρώπος εἰς ὀλιγωτέρας ἀσθενείας, ὑπὸ τὸ ὠραῖον τοῦτο κλίμα ὑποκείμενος ἀπολαύει περισσοτέρας ἡδονᾶς, καὶ ἔχει περισσότερα μέσα τοῦ νὰ ἦναι εὐτυχῆς, παρὰ εἰς τὰ βόρεια κλίματα, ὅπου ἐπικρατοῦσι δριμύνα ψύχη, καὶ εἰς τὴν πατρίδα ἡμῶν, ὅπου ὁ χειμὼν, καίτοι ἤττον διαρκῆς, εἶναι ἐνίστα δέξυτατος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΕ'.

Ἡ ὠραιότης, Κυρία, τοῦ ἀνθρώπου, ἡ βίωμα καὶ ὑγεία, ἐξαρτῶνται ἐκ τοῦ κλίματος, τὸ ὁποῖον κατοικεῖ, τῆς τροφῆς καὶ τοῦ εἶδους τῶν ἐργασιῶν του. Ὁ Ὄθωμανὸς μὴ παρενοχλούμενος ποτὲ ὑπὸ δίψης πλοῦτου καὶ δόξης, μὴ κατεχόμε-

νος κατὰ πνεῦμα ὑπὸ τῶν χιμαῖρων τῆς πανουργίας, πάντη ἀνίδεος τοῦ φθόνου, ὅστις μαραίνει τὴν ψυχὴν, καὶ τῶν ἐπιστημῶν, αἵτινες πολλάκις φθείρουσι τὴν ὑγείαν· ὁ Ὀθωμανός, λέγω, τρεφόμενος διὰ τροφῶν ὑγιεινῶν καὶ ἀπλῶν, καὶ ἐνδιατώμενος ἐν μέσῳ τῶν κατηνθισμένων δασῶν, τῶν κήπων, τῆς γεωργίας, τῶν ὁποίων ἄρχει, καὶ τῆς οἰκογενείας του, τῆς ὁποίας ἀπολαύει τὸν σεβασμὸν, αὐξάνει καὶ ὑψοῦται ὡς κολοσσός. Καὶ τὸ μὲν, ἡ καθαρότης καὶ ἡδεῖα κρᾶσις τοῦ ἀέρος, τὸν ὁποῖον ἀναπνέει, τὸ δὲ, τὰ ἀενάως πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ θελκτικὰ θεάματα, καὶ ὁ ἥτυχος βίος, ὃν ἄγει, πάντα ταῦτα συντελοῦσιν εἰς τὸ νὰ ἐπιβρῶννύεται κατὰ τὸ σῶμα, καὶ νὰ παρατείνεται ἡ ἰσχὺς, μέχρις ἐσχάτου γήρατος. Ἐνταῦθα ὁ φιλοτέχνης καὶ ἀντίζηλος τῶν ἀρχαίων γλύπτης ἔλθων, ὠφελε νὰ ἐκλέξῃ ἀρχέτυπα, ὅπου ἤθελεν ἰδεῖ εἰκασταεῖς νέους πέντε ποδῶν καὶ ἕξ ἡ ὀκτὼ δακτύλων τὸ ἀνάστημα, οἵτινες ἔχουσι ὅλα τὰ θελγῆτορα τῆς ἡλικίας. Καὶ οἱ μὲν μυῶνες αὐτῶν ὑπὸ ὀλίγης εἰσέτι εὐσαρκίας καλυπτόμενοι, βαθμηδὸν ἀναπτύσσονται· αἱ δὲ παρειαὶ ἔχουσαι χαρίεσσαν στρογγυλότητα, ζωηρὰν ἐμαραίνουσι εὐχροίαν· οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ εἰσι πυρώδεις· τὸ δὲ γένειον καλύπτεται ὑπὸ λεπτοῦ ἰούλου, τὸν ὁποῖον ὁ ξυρὸς δὲν ἤγγιξε ποσῶς· τὸ δὲ βᾶδισμα αὐτῶν εἶναι χαρίεν κατεύθενές, καὶ τὸ πᾶν εἰς τὸ σχῆμα καὶ τὰς κινήσεις αὐτῶν, ἀγγέλλει ἰσχὺν καὶ ὑγείαν.

Οἱ τῶν τελείων ἀνδρῶν χαρακτῆρές εἰσιν ἐπὶ μᾶλλον ἀνεπτυγμένοι· οὗτοι δὲ βαδίζουσι γυμνάς τὰς κνήμας ἔχοντες, καὶ ὅποταν τὰ ἐπανωρόρια αὐτῶν ἀνεγείρωνται, οἱ μυῶνες φαίνονται ζωηρῶς ἐξέχοντες. Καὶ τοὺς μὲν βραχίονας ἔχουσι μυώδεις, ὡς τοὺς τῶν ἀθλητῶν, τοὺς δὲ ὤμους πλατεῖς, καὶ τὸν θώρακα μετεωρισμένον· ὁ λαιμὸς αὐτῶν, ἀπὸ πηλαγμένης τῶν λαιμοδετίων, τὰ ὁποῖα παιδιόθεν δεσμεύουσι τὸν τῶν Εὐρωπαίων, λαμβάνει τὴν ὑπὸ τῆς φύσεως ὠρισμένην ὠραίαν ἀναλογίαν. Οὐδεπώποτε δὲ δὲν ὑπενδύονται διὰ τῆ-

νης ἀναξυρίδος, ἢ περισκελίδος ὑποκάτωθεν τῶν γονάτων διό-
 ὡς μὴ ἀποπνιγομένου οὐδέποτε τοῦ μέρους τούτου τῆς κνή-
 μης, τὸ γόνυ αὐτῶν εἶναι πάντοτε ὀμαλόν. Καθόλου δ' εἰ-
 πεῖν, τὰ μέλη ἀπηλλαγμένα τῶν ἐμποδισμάτων ἐκεί-
 νων, τὰ ὁποῖα, καί τοι κωλύοντα τὰς κινήσεις ἡμῶν ἀνεχό-
 μεθα μόνον ἐκ συνηθείας, ἔχουσιν ἕκαστον τὸ φυσικὸν αὐτοῦ
 σχῆμα, καὶ διατηροῦσι πρὸς ἄλληλα τὴν ἀξιοθαύμαστον ἐκεί-
 νην ἀναλογίαν, τῆς ὁποίας τὸ τέλειον συνιστᾷ τὴν ὠραιότη-
 τα τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ ὄλον τοῦ σώματος, ὀρθίον μὲν ἰστα-
 μένων, φαίνεται χυτὸν, πορευομένων δὲ ἐμφυχῶνται αἱ κι-
 νήσεις αὐτῶν ὑπ' ἀξίας τινός, ἰσχὺν καὶ βάρος ἐνδει-
 κνούσης. Ὑπὸς δὲ τι μεγαλοπρεπείας, ἐπιλαμπρούσης ἐπὶ
 τοῦ μετώπου, ἀναγγέλλει, ὅτι εἰσὶ συνειθισμένοι εἰς τὸ ἔρ-
 χεῖν καὶ ποτε δὲ ὑποφαίνεται ὑπερήφροντι καὶ ὠμῶν, ἀλλ'
 οὐδέποτε μικροπρεπές.

Οἱ ἐν Κρήτῃ, Κυρία, οἰκοῦντες τῶν Ὀθωμανῶν εἰσὶ τοιοῦ-
 τοι, οἷους ἀπεικονίζω. Ὅντες συνήθως ἀπὸ τοῦ πέμπτου καὶ
 ἡμίσεως μέχρι τοῦ ἕκτου ποδὸς τὸ ὕψος, ὁμοιάζουσι μὲ τὰ
 ἀρχαῖα ἀγάλματα. Δὲν εἶναι δὲ διόλου παράδοξον, ἂν οἱ
 ἀρχαῖοι ὑπερέθισαν ἡμᾶς κατὰ τὴν τέχνην, διότι ἐργαζόμε-
 νοι ἐπὶ τοιούτων ἀρχετύπων εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν φύσιν ὠ-
 ραιότεραν. Γάλλος τις ἀξιωματικὸς, ᾧ τινι συνεπεριπάτουσιν περὶ
 τὰ Χανία, ἀνέκραζεν, εἰς συντυχίαν ἐκάστου Ὀθωμανοῦ. ὦ!
 ἂν μοὶ ἦτο συγχωρημένον νὰ ἐκλέξω ἐπτακοσίους ἀνδρας,
 ἤθελον ἔχει τὸ ὠραιότερον τάγμα τῆς Γαλλίας.

Εὐκόλως ἤδη, Κυρία, κρίνετε, ὅτι εἰς τόπον, ὅπου ἡ βία
 καὶ τὸ ὑπερέχον εἰσὶ κτήμα τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὠραιότης καὶ
 ἡ χάρις ὀφείλει νὰ ᾔται ὡς τὴν τῶν γυναικῶν. Τὸ ἐνδυμα
 αὐτῶν δὲν ἐμποδίζει οὐδενὸς μέρους τοῦ σώματος τὴν αὐξή-
 σιν, τὸ ὁποῖον βυθμίζεται πρὸς τὴν θαυμαστὴν συμμε-
 τρίαν, τὴν ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ ἐπὶ τοῦ ἀριστουργήμα-
 τος τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἐντυπωθεῖσαι δὲν εἶναι δὲ ὄλοι εὐ :

ειδαῖς καὶ θαλακτικοί, ἀλλ' εὐρίσκει τις, μεταξὺ τῶν Ὀθημα-
κῶν μάλιστα, εἰς ἄκρον ὠραίους. Καθόλου δέ, οἱ Κρήτες
ἔχουσι τὸν μὲν λαιμὸν κάλλιστον, τὸν δὲ τράχηλον στρογ-
γύλον, μετὰ χάριτος, τοὺς δ' ὀφθαλμούς, πυριφλεγέθοντας,
τὸ δὲ στόμα κομψόν, τὴν δὲ ῥίνα, εἰς ἄκρον ἐντελῆ, καὶ τὰς
παρειὰς μίλτους καὶ εὐχρους. Τὰ δὲ ὠρειδῆς τῆς μορφῆς
εἶναι διάφορον τοῦ τῶν Εὐρωπαϊῶν, καὶ ὁ χαρακτήρ τῆς
ὠραιότητος ἰδιάζει παρ' αὐτοῖς μόνοις. Δὲν προτίθεμαι ποσῶς
νὰ παραλληλίσω τοὺς μὲν καὶ τοὺς δὲ, διότι πᾶν τὸ ὠραῖον
χρῆζει λατρείας· ἀλλ' ὑπὸ τούτων αἰσθημάτων πρέπει νὰ
ἐφευχέται ὁ χρηστὸς ἀνὴρ.

Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη, καθ' ἃ περιηγούμην εἰς τὰ ἀνατο-
λικὰ μέρη, συνηθισμένος νὰ βλέπω τὸν βοστρυχισμόν τῶν
Γάλλων, καὶ τὴν κομψότητα τῆς κόμης, τὴν ὁποίαν ἐπιπάσ-
σουσι διὰ λευκῆς ἢ ξανθῆς κόνεως, δὲν ἠδυνάμην νὰ ὑποφέ-
ρω θεωρῶν μέλαιναν τὴν κόμην τῶν γυναικῶν τῆς Ἀνατολῆς,
διότι ἐνόμιζον τὸν καλλωπισμὸν τοῦτον, ὡς δίδοντα ὕψος ὠ-
μὸν καὶ μυσαρόν. Διετέλεσα δὲ ἀπατώμενος ἐπὶ ἱκανὸν χρό-
νον, διότι δυσκόλως ὁ ὀρθὸς λόγος διαβρῆγγυεῖ τὰ δεσμὰ τῆς
συνηθείας. Ἄλλ' ὅτε ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως ἐρωπίσθην, αἱ
μακρὰ καὶ μέλαινα αὐτὰι κόμαι, ἐντέχνως πεπλεγμέναι,
καὶ ἐστερημέναι κόνεως καὶ πομάδας, καὶ οὐδόλως φθείρου-
σαι τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ ἐπιπλα, μοὶ ἐφαίνοντο κατάλληλοι
εἰς τὸ νὰ ἐπελαμπρύνωσι τοὺς χαρακτῆρας τῶν γυναικῶν. Τὸ
μέλαν μοὶ ἐφάνη, ὅτι καθιστᾷ λαμπροτέραν τὴν λευκότητα
καὶ τὸ χρῶμα τῶν παρειῶν αὐτῶν. Τὸ ροδόσταμον, δὲ οὐ
πλύνονται, ἀναδίδει ἠδῆϊαν ὀσμὴν, καὶ ἡ καθαριότης αὐτῶν εἶναι
ἀξιοθαύμαστος. Ἐκστὰς τέλος πάντων τῆς διανοίας αὐτῆς,
ἐθεώρησα ὀρθὸν τὸ νὰ μὴν ἀσχημίζωσιν οἱ Εὐρωπαῖοι διὰ
ποιητῶν χρωμάτων, οὐγὶ καλητέρων τῶν τῆς φύσεως, ἕνα
τῶν ὠραιότερων στολισμῶν. Πόσον τὸ ξανθὸν, κεκοσμημένον
ἐκ τοῦ ἀμυδροῦ χρυσοειδοῦς τῶν ὠραίων τοιγῶν, ἤθελεν εἶ-

σθαι αξιόλογον! Ὅποσον ἐρύθημα τῶν παρειῶν ἤθελεν ἐκφαινεσθαι ὑπὸ τῆς καλῶς φερομένης μελαίνης κόμης. Τοιαῦται, Κυρία, εἰσὶν αἱ παρατηρήσεις περιηγητοῦ, ἕστις συγκρίων τὰ διάφορα τῶν ἐθνῶν ἔθιμα, ἀπαλλάττεται τῶν προλήψεων, καταπειθόμενος, ὅτι μόνη ἡ φύσις εἶναι πῶντι ὠραία· ἀλλὰ δίδων ὀλίγην ἀξίαν εἰς τὰς κρίσεις αὐτοῦ, παρακαλεῖ ὑμᾶς νὰ φανῆτε οὐχὶ αὐστηρά.

Ἄναμφιβόλως, Κυρία, θέλετε ἀπορεῖ, ὅτι δὲν ἐποίησα μνείαν τῶν κατοικοῦντων ἐν Κρήτῃ Ἑλλήνων, οἵτινες συμμετέχουσι τῶν πλεονεκτημάτων ὠραίου οὐρανοῦ, καθαροῦ ἀέρος καὶ καλῆς κρᾶσεως, ἀπολαύοντες, τῇ ἀληθείᾳ, ἐξίτου τῶν κοινῶν τούτων ἀγαθῶν· ἀλλὰ ζῶσιν ἐν μέσῳ τῶν δεσποτῶν αὐτῶν κατατυραννούμενοι, καὶ διάγοντες τὸν βίον μὲ ἀνησυχίαν καὶ φόβον, ἐφ' οἷς πολλάκις ἀπόλλυνται. Οἱ δυστυχεῖς οὗτοι, ἐξαιρουμένων μόνων τῶν Σρακιανῶν, οἵτινες εἰσὶν ἤττον ἐκτειθειμένοι εἰς τὴν τυραννίαν, δὲν ἔχουσιν οὔτε τὸ ὑψηλὸν ἀνάστημα, οὔτε τὴν βώμην, οὔτε τὴν ὠραιότητα τῶν Ὀθωμανῶν, ἀλλὰ φέρουσιν ἐπὶ τοῦ προσώπου ἐντυπωμένον τὸ δουλικὸν ὕφος· τὸ δὲ βλέμμα αὐτῶν ἐσπεῖ. Ἴδου ἡ εἰκὼν τῶν Κρητῶν, οἵτινες ἄλλοτε μὲν ἐζήλουν τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν, ὡς δὲ γενναῖοι καὶ ἐπιτήδειοι πολεμισταὶ πανταχόθεν ἐζητοῦντο, καὶ φίλοι τῶν τεχνῶν, ἐκαλλιεργοῦν αὐτὰς ὑπὸ τὴν σκιά τῶν δασῶν. Ἀλλὰ, κακῆ τύχῃ, οἱ ἄλλοτε οὕτω περιφανεῖς ἀπόγονοι τοῦ Μίνως καὶ τοῦ Ῥαδάμανθυος καὶ τοσοῦτων ἄλλων ἐνδόξων καὶ ἐναρέτων ἀνδρῶν, ζῶσι σήμερον ὑπὸ τὸν σιδηροῦν ζυγὸν ἀγρίων καὶ θηριῶδων τυράννων. Αἶσχος, μέγα τῇ ἀληθείᾳ, εἶναι οἱ ἀπόγονοι τῶν πατέρων τῆς σοφίας καὶ τῶν ἐπιστημῶν, καὶ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ πολιτισμοῦ ἀπάσης τῆς οἰκουμένης, νὰ περιορῶνται ὑπὸ τῶν πεπολισμένων ἐθνῶν μυρία πάσχοντες καὶ ἐξανδραποδίζόμενοι! αἶσχος οὐδὲ ἡ παραμικρὰ νὰ ἐγείρεται ὑπὲρ αὐτῶν φωνή, οὐδὲ βλέμμα συμπαιθείας νὰ ῥίπτεται ἐπ' αὐτῶν, συμ-

παθείας, ἥτις ἔπρεπε νὰ προσενεχθῆ ὡς δεῖγμα θυσίας πρὸς τοὺς αἰοιδίμους ἐκείνους εὐεργέτας τῆς ἀνθρωπότητος· ἀλλ' ἢ ἀδέκαστος ἱστορία εἶναι ὁ ἀμερόληπτος κριτής, καὶ θέλει ζητήσῃ ἀκριβῆ λόγον ὄλων τούτων.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΓ'.

Ἡ Κρήτη, Κυρία, οὐδόλως τρέφει, ὡς ἡ Αἴγυπτος πληθὺν ἰσοβόλων ἐρπετῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ὀλίγα μόνον καὶ μικρότατα ὑπάρχουσιν. Ὁ φυσιογράφος Βελώνιος ἀπαριθμεῖ τρία εἶδη, τὸν Ὀφιν, τὴν Ὀχεδραν καὶ τὴν Ἐφλατίαν, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πρῶτον δὲν εἶναι ἰσοβόλον, ἀλλὰ περὶ τῶν ἄλλων ἀγνοῶ, διότι ποτέ δὲν ἤκουσα τινὰς δηγουμένους ἀπευκταῖόν τι προκῦψαν ἐκ τοῦ δήγματος αὐτῶν.

Οἱ ἀρχαῖοι δίσχυρίζαντο, ὅτι ὁ ὠραῖος οὗτος τόπος δὲν περιέχει οὐδὲν ἐπιβλαβὲς ζῶον (1). Ὁ Πλίνιος ἐξαιρεῖ τὸ Ταραντινόν, τὸ ὁποῖον ὁ Βελώνιος ἀποκαλεῖ Φαλάγγιον, φρονῶν, ὅτι τὸ ἴον αὐτοῦ εἶναι θανάσιμον. Εἶναι δὲ εἶδος ἀράχνης ὀκτῶ γραμμῶν τὸ μῆκος, ἐχούσης λεπίδωτόν δέρμα. Ἐπὶ δὲ τῶν κατωφερειῶν μικρῶν ὑψωμάτων ἐργάζεται βαθείας φωλεάς, τὰς ὁποίας περιενδύει ἐκ πυκνοῦ καὶ συγκεκολλημένου υἰάσματος μίτου. Οἱ μικροὶ οὗτοι ὑπόνομοι, ἐν οἷς ἐνδαιτᾶται, ἐμφράσσονται ἔξωθεν διὰ γλωσσίδος, κωλυούσης τὴν διαπέρασιν τῆς βρογχῆς, τὴν ὁποίαν θέλον νὰ ἐξέλθῃ ἐπὶ θήραν ἐντόμων ἀνοίγει, καὶ εἰσερχόμενον, κλείει. Ἐὰν δὲ δύο φαλάγγια συγκλεισθῶσιν ἐντὸς βαυκαλίου δάκνουσιν ἄλληλα, καὶ μετ' ὀλίγον θνήσκουσιν. Ὅποῖον δὲ ἀπο-

(1) Λέγουσιν οὐδὲ ζῶον θανάσιμον οὐδὲν τὸν χώραν φέρειν. (Ἀντίγονος ἐν Κ'. 40.).

τέλεσμα φέρει τὸ δῆγμα αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ἀγνοῶν, ἐν πεποιθήσει ὁμοίως ἐπικυρῶ τὰ ἐξῆς:

Τὰ τετράποδα τῆς νήσου δὲν εἶναι οὐδόλως ἐπιβλαβῆ, ἐν ἧ δὲν ὑπάρχουσιν οὔτε λέοντες, οὔτε τίγρεις, οὔτε ἄρκτοι, οὔτε λύκοι, οὔτε ἀλώπεκες, καὶ τέλος, οὐδὲν κακοποιὸν ζῶον. Οἱ τράγοι καὶ αἱ αἰγαγοὶ εἰσὶ τὰ μόνα ζῶα τῶν ἐπὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὑψηλῶν ὄρέων δατῶν, δυνάμενα νὰ φοβῶνται τὸν μόλυβδον μόνον τῶν κυνηγῶν. Οἱ λαγωὶ διαιτῶνται ἐπὶ τῶν λόφων καὶ τῶν πεδιάδων, καὶ τὰ πρόβατα διαπερῶσιν ἀσφαλῶς τὸν θύμον καὶ ἔρπυλλον, τὰ ὅποια οἱ ποιμένες αὐλλίζοντες καθ' ἑσπέραν κοιμῶνται ἡσύχως, μὴ φοβούμενοι μήπως ἐπελθόντα ἄγρια θηρία ἐξολοθρεύσωσι καὶ καταφθίσωσι τὰ ποιμνία.

Καὶ τοῦτο εὐτύχημα διὰ τοὺς Κρήτας, τὸ γὰρ μὴ παρενοχλῶνται ὑπὸ τῶν κινώπων καὶ νὰ ἦναι ἀπηλλαγμένοι τῶν ἰβόλων ζῶων καὶ τῆς ἀγριότητος τῶν θηρίων διὸ ἡ ἀλογος κόρη ἐλευθέρως ἐπὶ τῆς χλόης ὀρχουμένη, δὲν εὐρίσκει, ὡς ἡ Εὐρυδικὴ ἐχιδνα ἔρπουσιν ὑπὸ τὰ ἄνθη. Οἱ ἀρχαῖοι ἀπέδιδον τὰ λαμπρὰ ταῦτα πλεονεκτήματα εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Διός. • Οἱ Κρήτες, λέγει ὁ Αἰλιανός, ἀδόντες ἐξυμνοῦσι τὰς εὐεργεσίας τοῦ Διός, καὶ τὰ πλεονεκτήματα, ἅτινα παρέσχεν καὶ τὴν νῆσον, γεννήσασαν καὶ ἐκθρέψασαν αὐτόν, τοῦ νὰ ἦναι ἐσπερημένη παντὸς ἐπιβλαβοῦς ζώου, καὶ νὰ μὴν τρέφῃ τὰ ἐπερχόμενα ἐξωθεν.

Μεταξὺ τῶν ἰχματικῶν φυτῶν τῆς Κρήτης, τὸ δίκταμον κατέχει τὴν πρώτην τάξιν, τοῦ ὁποίου περίεργον εἶναι ὅπου οἱ ἀρχαῖοι ἐξύμνησαν τὰς ἀρετάς. Ὁ Θεόφραστος (1) ἀναφέροντας τὰς γνώμας τῶν συγχρόνων του, λέγει • Ἀπάντων τῶν γνωστῶν φυτῶν καὶ τῶν ὑπὸ τῆς γῆς φουομένων τὸ δίκταμόν ἐστι τὸ πολυτιμώτατον. • Ὁ δὲ πατὴρ τῆς ἱατρικῆς,

(1) Τὸ δίκταμον ὤρελεῖ εἰς πολλὰς περιστάσεις, καὶ μάλιστα εἰς τὰς τικτούσας γυναῖκας. Θεόφραστος.

ὁ περίφημος Ἱπποκράτης, εἰς πλείστα τῶν γυναικείων νοσημάτων, καὶ μάλιστα εἰς τὰς ὠδίνους δεινοῦ τοκετοῦ, συντάττειν ἀπέψημα αὐτοῦ· ἐφ' ᾧ καὶ τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀρτέμιδος, κατὰ τινὰς τῶν συγγραφέων, ἦτον ἐστεμμένον ἐκ δίκταμου.

Δὲν θέλω δὲ ἀναφέρει, ὡς πολλοὶ τῶν συγγραφέων, ὅτι αἱ αἴγες βαλλόμεναι ὑπὸ τῶν βελῶν ἔτρωγον δίκταμον καὶ παρעוθὺς ἐξέπιπτον ὅλα τὰ βέλα· ὅτι εἶχε τὴν δύναμιν τοῦ θεραπεύειν αὐτὰς καὶ δηλητηριασμένας ἔτι, ὅτι εἶχε εὐωδίαν ἐπὶ τοσοῦτον ὀξεῖαν, ὥστε ἀπῆλκυε τὰ ἰόβόλα ἐρπετὰ, καὶ ὅτι ταῦτα ἐτελεύτων ἀπτόμενα μόνον τῶν φύλλων αὐτοῦ· διότι ὅλα ταῦτα ἐναργέστατα εἰσὶν ὑπερβολαί. Ἐπίσης δὲ ἀδιάφορον πρὸς ἡμᾶς εἶναι ἢ ἐκ τοῦ φυτοῦ τούτου εἰς τὴν ἰατρικὴν προκύπτουσα ὠφέλεια. Τὰ δὲ φύλλα αὐτοῦ εἰσὶ βαλσαμώδη καὶ τὰ ἄνθη ἀναδίδουσιν ἡδαῖαν ὀσμῆν. Τοῦτο δὲ οἱ Κρήτες καὶ νῦν ἔτι χρῶνται εἰς πολλὰς περιστάσεις μετ' ὠφελείας, τοῦ ὁποῦ τοῦ φύλλα ξηραίνόμενα καὶ λαμβανόμενα ὡς ἀπέψημα μετ' ὀλίγης σακχάρους συνιστῶσι ποτὸν ἡδονικώτερον καὶ εὐωδέστερον τοῦ τέι, ἰῶν ἐν τῷ ἄμα τὴν γαστραλγίαν καὶ τακτοποιοῦν τὴν πέψιν.

Τὸ δίκταμον (1), ὑπάρχον εἰς μόνην τὴν Κρήτην καὶ εἰς οὐδένα ἕτερον τόπον, φύεται ἐν μέσῳ τῶν σχισμάτων τῶν βράχων, καὶ τοῦ βάλου τῶν κρημνῶν. Ὁ Πλίνιος περιγράφων αὐτὸ οὐχὶ ἀκριβῶς· « Τὸ δίκταμον, λέγει, ἔχον κλάδους ἰσχνούς ὁμοιάζει μὲ ῥάμφος· καυστηροῦ δὲ καὶ δριμύεος τὴν γεῦσιν ὄντος μεταχειρίζονται μόνον τὰ φύλλα αὐτοῦ· δὲν ἔχει δὲ οὔτε ἄνθος, οὔτε ὀπώρον, οὔτε κορμὸν κ. τ. λ. ». Ὁ Οὐϊργίλιος γνωρίζων καλῆτερα τὸ φυτόν, περιγράφει αὐτὸ ἐπὶ τὸ ἀληθέστερον· « Ἡ μήτηρ αὐτοῦ, λέγει, συνέλεγε δίκταμον ἐπὶ τῆς Ἰδης, ἔχοντα χυνοῦδη φύλ-

(1) Τὸ δίκταμον φαίνεται εἰς μόνην τὴν Κρήτην. Πλίνιος.

λα, καὶ περιτεφεόμενον ἐκ πορφυρῶν ἀνθέων. Αἱ αἶγες βαλλόμεναι, ὅταν τρέχωσιν, ὑπὸ ταχέων, ὡς τὰ πτηνὰ, βελῶν, ἰῶνται γεύόμεναι αὐτοῦ.

Εἰς τόπον, ὅπου ὁ ἀήρ εἶναι καθαρῷτατος δὲν ἐπισκῆπτουσι νοσήματα· διὸ εἰς Κρήτην δὲν ἀναφαίνονται ἐπιδημῖαι. Κατὰ δὲ τὸ ἔαρ ἐπικρατοῦσι πυρετοὶ οὐχὶ δεινοί· ἡ πανώλης ἤθελεν εἶσθαι ἀείποτε ἄγνωστος, ἀν' οἱ Ὀθωμανοὶ δὲν ἐκρήμιζον τὰ ὑπὸ τῶν Βενετῶν ἰδρυθέντα λοιμοκαθαρθήρια· ἀπὸ δὲ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς τὰ ἐκ Σμύρνης καὶ Κωνταντινουπόλεως προερχόμενα πλοῖα, μετήνεγκαν πολλάκις τὴν μάστιγα ταύτην, ἥτις ἐπικρατοῦσα, ἐλλείψει προφυλάξεων, διατρέχει ἀλληλοδιαδόχως διαφόρους ἐπαρχίας, καὶ ἐπειδὴ τὰ ψύχη καὶ οἱ καύσωνες εἰσὶ συγκερασμένοι, ἐπιφέρει ἐνίοτε ὀλέθρους ἐπὶ δέκα καὶ ὀκτῶ μῆνας.

Ὁ ὠραῖος οὗτος τόπος μολύνεται ὑπὸ νοσήματος ἥττον μὲν δεινοτέρου τῆς πανώλους, φοικωδέστερα ὅμως ἔχοντος τὰ συμπτώματα, τῆς λέπρας, τῆς ὁποίας ἀρχαία ἐστία εἶναι ἡ Συρία, ὅπῃθεν μετεδόθη εἰς πλεῖστας τῶν ἐν ἀρχιπελάγει νήσων. Εἶναι δὲ μiasματικὴ, μεταδομένη διὰ συγχρωτισμοῦ. Οἱ προσβεβλημένοι ὑπ' αὐτῆς ἐξορίζονται ἐντὸς μικρῶν καλυβῶν, κατεσκευασμένων ἐπ' ἀμφοτέρω τὰ μέρη τῶν ὀδῶν, ἀπαγορευομένου τοῦ νὰ ἐξέρχωνται αὐτῶν καὶ νὰ κοινωνῶσι μετὰ τινος. Οἱ δυστυχεῖς οὗτοι ἔχουσι συνήθως περὶ τὰς καλύβας μικρὸν κῆπον, λάχανα καὶ ἔρριθας, διάγοντες διὰ τῶν βοηθημάτων τούτων καὶ ἐκείνων τῶν διαβητῶν βίον φρικῶδη καὶ ὀδυνηρόν. Τὸ δέρμα ἐξωγκωμένον ὄν ἐπικαλύπτεται ὑπὸ λεπιδιωτῶν ἐσχαρῶν, αἵτινες ἐσπαρμέναι ὡς ἐρυθραὶ καὶ λευκαὶ κηλίδες προσξενούσιν αὐτοῖς κνισμοὺς ἀφορήτους. Ἐκ δὲ τοῦ βάθους τοῦ θώρακος ἐκπέμπουσι φωνὴν βραγχώδη, τῆς ὁποίας ὁ ἦχος ἐμποιεῖ τρόμον. Αἱ λέξεις αὐτῶν μόλις εἰσὶν ἐναρθροί, διότι τὸ νόσημα καταβιβρώσκει τὰ φωνητικὰ ὄργανα. Τὰ φρικῶδη ταῦτα θεάματα, βαθμηδὸν στερούμενοι τῆς χρή-

σεως τῶν μελῶν, ζῶσι μέχρις οὗ ὅλος δ τοῦ αἵματος θρόμβος διαφθαρεῖς μεταβῆ εἰς σῆψιν. Οὐδὲν ὑπάρχει θέαμα ἐλεινότερον καὶ ἐκπληκτικώτερον τοῦ λεπροῦ, οὐδὲ ὀδύνη ἀνώτεραι, ὧν ὑποφέρει. Διὸ ἤθελεν εἶσθαι ἔργον φιλανθρώπου ἱατροῦ νὰ σπουδάσῃ πρὸς εὐρεσιν θεραπείας τοῦ φρικώδους τούτου νοσήματος.

Οἱ πλούσιοι δὲ προβάλλονται οὐδόλως ὑπὸ τοῦ νοσήματος, ἀλλὰ περιορίζεται τοῦτο εἰς τὸν μικρὸν λαόν, καὶ μάλιστα εἰς τοὺς Ἑλληνας, διότι, κατὰ δυστυχίαν, τηροῦσι τὰς τεσσαρακοστάς, τρεφόμενοι, κατ' αὐτάς, ἐκ τεταριχουμένων ἰχθύων αὐγοταρίχου, ἐλαιῶν καὶ τυροῦ, καὶ πίνοντες πρὸς τούτοις οἶνους ἀχρείους καὶ δριμεῖς. Ἡ διαίτα αὕτη φλεγμαίνουσα τὸ αἷμα αὐτῶν συμπυκνοῖ τὸ ὀξύωδες αὐτοῦ καὶ γεννᾷ τὴν λέμπραν. Εἰς τοῦτο δὲ πείθομαι τόσῳ μᾶλλον, ἔσω αὕτη δὲν ἀναφύεται παρὰ τοῖς πλουσίοις τῶν Ὀθωμανῶν, ὅτινες ἐσθίουσιν ἐφ' ὅλον τὸ ἔτος κρέατα, ὄρυζον καὶ λάχανα ἄλλ' οὔτε παρὰ τοῖς διαιτωμένοις εἰς τὰ ὄρη Ἑλλῆσι, τῶν ὁποίων μέρος τῆς τροφῆς ἀποτελοῦσι τὰ γαλάκτινα, οἱ καρποὶ καὶ τὰ χόρτα.

Βλέπετε λοιπὸν, Κυρία, ὅτι τὸ νόσημα τοῦτο δὲν ἐπαπειλεῖ τοὺς ζῶντας εὐπόρως. Ἀφ' οὗ δὲ χρόνου οἱ Γάλλοι ἐγκατεστάθησαν εἰς Χανία, τοῦτέστιν εἰς διάστημα ἑκατὸν ἐτῶν, οὐδεὶς προσεβλήθη ὑπ' αὐτοῦ. Ὅθεν καταδηλοῦται, ὅτι πηγάζει ἐκ τῆς κακῆς τῶν Ἑλλήνων διαίτης, ὅτινες ἂν ἤθελον ὑποχρεωθῆ ν' ἀλλάξωσιν αὐτήν, ἤθελον ἀπαλλαγθῆ τούτου. Οἱ πατέρες ἡμῶν μετήνεγκαν τὸ νόσημα εἰς Γαλλίαν κατὰ τοὺς σταυρικούς πολέμους, ἀλλ' ἀπηλλάχθησαν αὐτοῦ. Οἱ Κρήτες λοιπὸν ἂν ἤθελον διοικεῖσθαι ὑπὸ συνετῆς καὶ φιλανθρώπου Κυβερνήσεως, ἀλλ' οὐχὶ θηρώδους, ἤθελον ἐκρίζωσει αὐτὸ καθ' ὅλοκληρίαν.

——————

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΖ.

Ἐκκαίδεκα, Κυρία, μηνῶν ἐν Κρήτῃ διαμονή, επέτρεφέ μοι νὰ διερευνησω αὐτὴν λεπτομερέστερον τῶν πλείστων περιηγητῶν, οἵτινες διήλθον τὴν νῆσον ἐπιπολαίως. Μεμακρυσμένος δὲ τῶν πανηγύρεων καὶ θαυμάτων, ἄτινα τελοῦνται ἐν Παρισίοις κατὰ τὰς ἐορτὰς τῶν Γάλλων, διεφοίτων κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς, εἰς τόπους, ἀφ' ὧν ἀπέλαυνον τὰς καλλονὰς τῶν παιδιᾶδων, εἰς μίαν τῶν ὁποίων πολλάκις ἐσύχναζον, ὑπὸ τῶν ἐκμαγευτικῶν ἐφελκυσίμων τοποθεσιῶν, τὰς ὁποίας ἡ φύσις ἐν αὐτῇ ἀπεικονίζει. Τούτων δὲ ἔβλων, Κυρία, προτίθεμαι νὰ ποιήσω πρὸς ὑμᾶς τὴν ἀπεικόνισιν· ἀλλὰ πιστεύσατε, σὰς παρακαλῶ, ὅτι θέλω πλησιάσει τὴν ἀλήθειαν ἐπὶ μᾶλλον, καὶ αἱ περιγραφαί μου θέλουσιν εἶχει ὑπὸς ὑψηλόν· ἀλλ' ἐν τούτοις οὐδόλωσ φοβοῦμαι μήπως σὰς φανῶσι φαντασιώδη, διότι οἱ μὲν τόποι, τοὺς ὁποίους θέλω περιγράψει, τῶ ὄντι ὑπάρχουσι, τὰς δὲ ἐν αὐτοῖς καλλονὰς καὶ εἶδον καὶ ἤθάνθηκα κατὰ τὰς διαφόρους ὥρας τοῦ ἔτους· εἶθε ὑπ' αὐτῶν νὰ λησμονήσητε ἐπὶ τινος στιγμᾶς τοὺς ὡραίους κήπους τῆς Μοντρέλης! εἶθε νοερώς νὰ διατρέψητε μίαν ὥραν ἐπὶ τῶν ὄχθων τῆς Πλατανίας.

Ἀναχωρῶν δέ τις ἐκ τῶν Χανίων, καὶ παρὰ τὸ παράλιον, πρὸς νότον, παραπορευόμενος, ἐγκαταλείπει δεξιόθεν τὸ ἐπὶ βράχων λοιμοκαθαρτήριον, ὅπου οἱ Βενετοὶ ὑπεχρέονον τὰ πλοῖα, πρὶν ἢ καταχθῶσιν εἰς τὸν λιμένα, νὰ καθαίρωνται. Ὑπὲρ λεύγην δὲ ἴδραται ὁ ἐπὶ κρημονῦ Ἅγιος Θεόδωρος, ὅπου δὲν διατώζεται οὐδὲ λίθος τῶν δύο φρουρίων, τὰ ὁποῖα προημύνοντο τῆς κόλεως, ἐκπορθουμένης ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν. Ἡ μικρὰ αὐτῆ νῆσος καὶ ἐκαίνη, ἐφ' ἧς ἰδρύετο τὸ λοιμοκαθαρτήριον, ἐκκλυῖντο τὸ πάλαι Ἀεὺ καί, περίφημοι καταστῆται.

διὰ τὴν ἐπὶ αὐτῶν μάχην τῶν Σειρήνων κατὰ τῶν Μουσῶν,
αἵτινες διημισηθήσαντο περὶ τοῦ τῆς μουσικῆς, τῶν ᾠδῶν
καὶ τῶν ὀργάνων ἄθλου· ἀλλὰ νικηθεῖσαι ἐβρόβησαν εἰς τὴν
θάλασσαν.

Τῷ δὲ παραπλέοντι τὸν κόλπον μακρὰ ὀρέων σειρὰ ἐμρα-
νίζεται, διατρέχουσα τοὺς γύρους αὐτοῦ καὶ λήγουσα ἐπὶ τὴν
ἄκραν τοῦ νῦν μὲν Σπάθα, πάλαι δὲ Δικτυναίου ἀκρωτηρίου·
τοῦτο δ' εἶναι κλάδος τῶν Λευκῶν ὀρέων, ὃν τινα ὁ Στράβων
ἀπεκάλεσε Κώρυκον, καὶ ἐν μέσῳ τοῦ ὁποίου ἴδουτο τὸ τῆς
Δικτύννης ἱερόν, ἐγερθέν ὑπὸ τῶν Κρητῶν ἐπὶ τοῦ τόπου, ἀφ'
οὗ αὕτη φεύγουσα τὴν Μίνωος βίαν, ἐβρόβην ἐαυτὴν εἰς τὴν
θάλασσαν.

Ἄλλὰ παραλείποντες τὰ τῆς ἀρχαιότητος, ἃς ἐξακολουθή-
σωμεν παρεύμενοι. Πλησιάζομεν ἤδη τὸν ποταμὸν τῆς Πλα-
τανίας, καὶ τὸ ὁμώνυμον δάσος, τρεῖς ἀπέχοντες λεύγας τῶν
Χανίων, καὶ πρὸς δυσμὰς μὲν ἔχοντες τὴν θάλασσαν καὶ τὰ
περιβάλλοντα αὐτὰ ὄρη, πρὸς ἀνατολὰς δὲ, δάσος πυκνόν. Ἐν
μέσῳ δὲ τοῦ χειλὸς τοῦ παραλίου καὶ τῶν δένδρων εἶναι γῆ
ἀμμώδης ἐνὸς τετάρτου τῆς λεύγης τὸ πλάτος, ὅπου λάμπου-
σι, κατὰ διαστήματα, τὰ φυλλώματα τῶν ροδοδαρυῶν. Οὐ-
δὲν δὲ ὠραιότερον τοῦ στίλβοντος πρασίνου τῶν φύλλων
αὐτῶν οὐδὲν μεγαλοπρεπέστερον τῶν ἐρυθρῶν ἀνθῶν, ἐξ ὧν
περιστρέφονται. Ἄλλ' ὁ μὲν ἥλιος κατακαίει τὰς ἀμμοὺς, ἐπὶ
τῶν ὁποίων ἰστάμενοι ἐθειωροῦμεν τοὺς θάμνους τούτους, ἢ δὲ
σκιὰ προσκαλεῖ ἡμᾶς πρὸς ἀνάπαυσιν ἃς ὑπάγωμεν.

Ἄλλ' ὦ Θεοί! ὁποῖα κατόψεις! ὁποῖα ὠραιότης φύλλων!
οἷα δρόσος! οἷα γλῶσῃ! δάσους συνισταμένου ἐκ πλατάνων,
τῶν ὁποίων πλεῖσται οὔσαι ἐβδομήκοντα ποδῶν ὕψους, τὸ μὲν
χόνδρος ἔχουσιν ἴσον μὲ τὰς ἡμετέρας πετείας, τὸ δὲ σχῆμα
οὐχ ἤττον μεγαλοπρεπές· ὁποῖα συνοχὴ τῶν ἀδελφικῶν αὐτῶν
κλάδων! ὁποῖα ἀμειβαιότης ἀντιστάσεως κατὰ τῶν λαιλά-
πων καὶ ὑετῶν! Χαῖρε ἀργαῖον τῆς Πλατανίας δάσος! Πέριξ

δ' ἐκάστου δένδρου εἰσὶν ἄμπελοι, τῶν ὀποίων αἱ σῆπες, τετ-
 σάρων δακτύλων διάμετρον ἔχουσαι, ἐγείρονται ὡς σχοινία
 στηρίζοντα τὰ κατάρτια πλοίου. . . Περφυτευμένοι δ' ἐπὶ λι-
 παρᾶς καὶ ὑγρᾶς χώρας καὶ μετ' ἐκπληκτικῆς καὶ αὐξανού-
 σης δυνάμεως πρόωθούμενοι ἐπὶ τὰς κορυφὰς τῶν πλατάνων,
 ἐφ' ὧν στηρίζονται, διὰ μὲν τῶν πρασίνων κλάδων περιστέ-
 φουσι, διὰ δὲ τῶν καρπῶν περικροσμοῦσιν αὐτάς. Ἐκαστον
 δένδρον οὕτω διεστολισμένον, σχηματίζει: εὐρύχωρον καὶ ἀ-
 διαπέραστον ὑπὸ τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου αἰθουσαν. Ὁ δὲ πε-
 ριγηγῆς καθήμενος ὑπὸ τὰς μεγαλοπρεπεῖς ταύτας σκιάδας,
 βλέπει τὰς σταφυλάς ἐπικρεμασμένας, τῶν ὀποίων πολλαὶ
 ἔχουσι δύο ποδῶν μῆκος, καὶ εἰσὶ ποικίλων χρωμάτων, τοῦ-
 τέστι ξανθοῦ, πορφυροῦ, ἰώδους, καὶ ῥιζόχρου. Αἱ στα-
 φυλαὶ αὗται, σχηματίζονται περὶ τὰς πλατάνους στεφά-
 νους διαφόρων χρωμάτων, ἔχουσι ῥάγας χονδρὰς καὶ ὠρι-
 μάζουσι δύο μῆνας βραδύτερον τῶν οὐτῶν ἐπὶ τῶν λόφων
 στολίζουσι ὁμοῦ τὰς τραπέζας μέχρι Δεκεμβρίου, ἔχουσαι
 γεῦσιν ἀξιώλογον. Οὐδὲν ἐγνώριστα πλουσιώτερον καὶ ἐπιτε-
 πέστερον τοῦ δάσους αὐτοῦ, ἐν ᾧ κατὰ τὸ ἔαρ πλῆθος πτη-
 νῶν ἔρχονται, ἵνα νεοσσεύσωσιν, ἐκ τῶν ὀποίων ἡ ἀηδὼν, ἡ
 ὑπελαῖς, ἡ ἀκανθὶς καὶ οἱ κοσσοῦροι ἐνδικαιτώμενα ἐν αὐτῷ
 πάντοτε, τελοῦσιν ἐν ὁμοιοῖα τοῦς ἔρωτας αὐτῶν καὶ τὸ πᾶν
 ἀντηγεῖ ἐκ τῆς ἤχους τῶν μελωδιῶν.

Ἐπὶ τῆς περιφερείας τοῦ δάσους ῥέει ὁ ποταμὸς τῆς Πλα-
 τανίας, τοῦ ὀποίου ὡς μὴ ὄντος βαθέως, διαπτεύει τις τὸ
 διαφανὲς τῶν ὑδάτων, καὶ τὴν ἐκ καθαρᾶς ἄμμου κοιτίδα. Τὰ
 φύλλα τῶν πλατάνων καὶ αἱ διαπεύρουσαι αὐτὰ σταφυλαὶ
 διαγράφονται ἐπὶ τοῦ κρυσταλώδους αὐτῶν. Καὶ ποτὲ μὲν,
 ὅτε αἱ δύο αὐτοῦ ὄχθαι εἰσὶ κατάφυτοι ἐκ δένδρων, σιωπηλῶς
 ὑπὸ τὸν πυκνὸν θάλον αὐτῶν διαρρέει ποτὲ δὲ ἀποδιδράσκων
 τῶν δεσμῶν αὐτῶν διαστεγάζεται ὑπὸ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὰ ἀρ-
 γυροειδῆ κύματα ἀφομοιοῦνται μετὰ τὸ γαληνιαῖον τῶν ἀνέ-

μων. Εἰς τὰ διαυγῆ ταῦτα κύματα ἡ Εὐρώπη πλήρης τῶν εὐεργετημάτων τοῦ Διὸς, ἐδρόσιζε, κατὰ τὸν μῦθον, τὰς αἰσθησεις αὐτῆς, καὶ ἔλυε τὸ ὠραῖον σῶμα, περιορχομένων τῶν Νουμφῶν καὶ ἐξυμνουτῶν τὸν ἔρωτα. Οὐδὲν μέρος ὑπάρχει καταλληλότερον εἰς μυστηρία, καὶ οὐδαμοῦ ἡ καρδία, πλήρης ἀγνῶν ἀπολαύσεων, φέρεται ἀκαθέκτως νὰ διαδῶλῃται καὶ ἐκχύσῃ αὐτὰς εἰς ἕτερόν τι! ὦ σεῖς! οἵτινες ὑπὸ τὰς κατηριθισμένας σκιὰς τῆς Βουρβώνης, καὶ παρὰ πόδας πορτοκαλεᾶς καθημένοι, ἐξυμνεῖτε τὴν Ἐλεονόρην, τῆς ὁποίας τὸ φίλον ὄνομα διατρανώθη ἐπέκεινα τῶν θαλασσῶν, ἔλθετε εἰς Πλατανίαν! ἔλθετε θαυμάσοντες καὶ ἀπογράφοντες τὰς καλλονὰς τοῦ ἐνδιαίτηματος τούτου! Ἐὰν δὲ ὄντως ἐπιθυμῆτε νὰ ἀπαθανάτιστε αὐτὴν ἐπιθυμήσατε καὶ πανηγυρίσατε ἐκεῖ ἐτέραν θεότητα. ὦ Ἀοῖδοὶ ἀρωσιωμένοι ταῖς Χάρσι, καὶ Ποιηταὶ ἀγαπώμενοι ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος! ἀναμνήσθητε, ὅτι ἡ χώρα αὕτη εἶναι ἡ ἀρχαία ἐστία τῶν Μουσῶν, τὴν ὁποίαν κατοικοῦντες θέλετε νομίσει ἑαυτοὺς ἐνδιαιωμένους ἐν τῇ πατρῷα γῇ.

Ἄς εἰσδύσωμεν ἤδη εἰς τὸ πυκνὸν δάσος. Οἷα σιωπῆ! οἷα μεγαλοπρεπῆς σκιά! τὰ δὲ σκότῃ ἐξαπλοῦνται ἐνταῦθα ἐν μέσῳ τῆς λαμπρότητος τῆς ἡμέρας. Ἴδου τὸ ἐνδιαίτημα τῆς σκιάς, τῆς εἰρήνης καὶ τῆς δρύσου, αἵτινες ἔφυγον τοὺς ὑπὸ τοῦ ἡλίου φλεγομένους λόφους. Αἱ δὲ τοῦ ποιμένος ὦδαί ἄδοντος ἐν τῷ αὐτοῦ σπηλαίῳ ἀντηγοῦσι μέχρι τοῦ ἐκμαγευτικοῦ τούτου δάσους. Πρὸς τί ἄρα γε δεινόν τι ἀπόβρῆτον διανίσταται ἐν τῇ ψυχῇ; ἐνταῦθα τάχα εἶναι τὸ ἱερὸν τῆς θεότητος; ἐξεπλήχθη ἄρα ἡ ψυχὴ ὑπὸ τῆς σεβαστῆς ἐμφανίσεως αὐτῆς; ἢ, μᾶλλον εἰπεῖν, φοβεῖται ἀόρατόν τινα πολέμιον; ἀλλ' ἐν τούτοις, ἡδονομένη εἰς τὸ ὑποταράττον, κατέχεται ὑπ' αὐτοῦ μετὰ τινος ἡδυπαθείας. Δεῖται λοιπὸν τῆς ταραχῆς αὐτῆς, ἵνα αἰσθάνηται μᾶλλον τὴν ὑπαρξιν;

Ἄς ἐξακολουθήσωμεν περιχγόμενοι ὑπὸ τοὺς θόλους τῆς

Πλατανίας, και πορευθῶμεν ἐπὶ τὰς πηγὰς τοῦ ποταμοῦ. Εἰς διάστημα μιᾶς λεύγης βλέπει τις τὰς αὐτὰς καλλονὰς καὶ τόπους. Διὰ δὲ τῶν περιζωννυόντων τὸ δάσος δύο λόφων, κατὰ μέρη τινὰ διευρυνομένων, καθορῶνται λόφοι κεκαλυμμένοι ἐξ ἀμπελώνων, κωμιδίων ἐπὶ τῶν κορυφῶν κειμένων, καὶ κρημνωδῶν βράχων, οἵτινες ἐτοιμόδροποι φαίνονται. Ἡ δὲ αἰεὶ παίζουσα ἐπὶ τοῦ χείλους τῶν κρημνῶν τρώγει τὰ φύλλα τῶν δενδριδίων καὶ φαίνεται κρεμαμένη ἐν τῇ ἀθύρσῳ.

Ἐρθᾶσάμεν εἰς τὸ πέρασ τοῦ δάτους. Πεδιάς τριῶν λευγῶν τὴν περιφέρειαν παρατείνεται ἐνώπιον ἡμῶν, πανταχόθεν ὑπὸ ὑψηλῶν λόφων περιβαλλομένη. Ὑπεράνω αὐτῶν ὑψοῦνται τὰ Λευκὰ ὄρη, τῶν ὁποίων αἱ χιονόσκεποι ἀκρόρεια κρύπτονται ὑπὸ τὰ νέφη. Πανταχόθεν δὲ τοῦ ὀρίζοντος βαθεῖται καὶ στεναὶ κοιλάδες, τῶν ὁποίων οἱ περιθόλοι διακοσμοῦνται ὑπὸ ῥοδοδαφνῶν, καθήκουσαι εἰς τὴν πεδιάδα φέρουρυσιν αὐτῇ φόρον ὑδάτων. Τὰ δὲ μεγαλοπρεπῆ ἄθη δι' ἐκλάμπρου ἐρυθρόητος καθωραίζοντα τὰς πλευρὰς τῶν κοιλάδων, ὁμοιάζουσι μὲ ὠραίους ζωστήρας, οἵτινες εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὄρεων ὑπὸ τῆς φύσεως προσηρημένοι, κρέμονται κατὰ πτυχὰς μέχρι τῶν ὑπωρειῶν, καὶ θαυμασίως διαφέρουσι τοῦ περὶ αὐτοὺς πρασίνου. Οἱ ὀφθαλμοὶ δὲν ἀποκάμνουσι θαυμάζοντες.

Ὅποῖον θέαμα ἐπιτᾶ τὴν προσοχὴν μου! οἶα λαμπρότης δενδριδίων τέρπει τὰ βλέμματά μου ἰ. Εἰς τοὺς κήπους ὑμῶν, Κυρία, ἔχετε ὠραίας μὲν μυρσίνας, αἵτινες ὅμως κεκλεισμέναι μέρος τοῦ ἔτους ἐντὸς κιβωτίων, καὶ ὑπὸ ἀλλότριον οὐρανὸν ζῶσαι, καὶ ὑπὸ τῶν παχνῶν ἕνεκα τῆς αἰσθητικότητος αὐτῶν ἐπηρεαζόμεναι, χάνουσι τὸ ζωηρόν. Ἐνεκα δὲ τῶν μερῶν, ἐν οἷς κεκλεισμέναι κατέχονται δὲν λαμβάνουσι τροφήν ἀρκούσαν πρὸς ἀνάπτυξιν ἰσχύος καὶ ἀνάδοσιν ἀνθῶν ὅ,τι δὲ μάλιστα στεροῦνται εἶναι ἡ ζωογόνος θερμότης τοῦ ἡλίου, ὃν ἐπιζητοῦσιν. Ἐνταῦθα, Κυρία, ὀφείλει τις ἐλθῶν

νά ἴδῃ τὸ ὠραιότερον καὶ φίλον τῷ ὕδρῳ τῆς Κυθήρας δενδρόδιον. Εἰς τὸ μέρος, περὶ οὗτινος διαπραγματεύομαι νῦν, καὶ τὸ ὁποῖον θέλω ἀποκαλέσει μυρτώνα, ὑπάρχουσι πλῆθος αὐτῶν δώδεκα ποδῶν τὸ ὕψος. Οἱ θάμνοι ἀπὸ τῶν ριζῶν μέχρι τῆς κορυφῆς πλήρεις λευκῶν ἀνθέων εἰσὶν, ἅτινα χρυσούφαντα ἔσωθεν ἐκ πορφυροῦ κρασπέδου, χαριέντως λάμπουσιν ὑπὸ τὸ στιλπνὸν πράσινον τῶν φύλλων. Πᾶς δὲ θάμνος, σχηματίζων μεγαλοπρεπῆ δεσμίδα, ἀναδίδει ὄσμάς γλυκυτέρας, ἐξαιρετωτέρας καὶ θελκτικωτέρας τῶν τοῦ ῥόδου, ὑπὸ τῶν ὁποίων αἱ μὲν αἰσθήσεις κατακυριεύονται, ἡ δὲ ψυχὴ ἠδοναθῶς διάκειται. Τὰ ἐν τῇ ἀπείρῳ ταύτῃ πεδιάδι δένδρα συγκεντρούμενα ἐνίστε, ἀποτελοῦσι δάση πυκνά, ἐν οἷς εὐχαριστεῖται τις περιπατῶν ἀλλαγῆναι δὲ πάλιν κεῖνται σποράδην. Ἄλλ' ἐν γένει, δὲν ἀπαυδᾷ τις, τὴν μὲν ὠραιότητα τῶν φύλλων θαυμάζων, τὰς δὲ τῶν ἀνθέων βαλσαμώδεις ἀπορροίας εἰσπνέων. Εἰκοσάκις ὑπὸ τὰς σκιάς αὐτῶν ἀναπαυθεὶς, ἠσθάνθητ' ἄεποτε νέας ἡδονάς. Δικαίως λοιπὸν οἱ ἀρχαῖοι ἀφιέρωσαν τῷ ἔρωτι τὸ μύρτον, τὸ ὠραιότερον τῶν δενδρόδιων.

Ἄπασαν δὲ τὴν πεδιάδα, ἐν ἣ περιδιαβάζομεν, διαπερᾷ ῥυαῖς, τοῦ ὁποίου τὸ μὲν ὕδωρ καθ' ἕλην τὴν διάρκειαν τοῦ χειμῶνος ῥεεῖ ἀφθόνως, αἱ δὲ πλευραὶ εἰσὶ κατάφυτοι ἐκ ῥοδοδασυῶν, αἵτινες τοὺς ὑγροὺς φιλοῦσι τόπους. Ἡ λαμπρότης τῶν ἀνθέων αὐτῶν ἀναμιγνυομένη μετὰ τὴν τῶν καυτηνησιμένων μυρσινῶν, ἀνοδεικνύει εἰκόνας ἀξίας νὰ ἐπασχολήσωσι τὴν γραφίδα ἀριστοτέχνου· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ τέρψις τῆς ὄρασεως δὲν ἐξιστοῦται μετὰ τὴν τῆς ὀσφρήσεως, ἐγκαταλείπει τις αὐτὰς ἵνα ἀναπαυθῆ ὑπὸ τὰς μυρσίνας, καὶ ἐξετάζων ἐκ τοῦ πλησίον τοὺς θελκτικοὺς τούτους θάμνους, ἐστολισμένους ἐξ ὠραίων ἀνθέων, ἐπι μᾶλλον τέρπεται κατὰ τὴν ἔρασιν.

Τὸ περιγραφὴν ἦδη, Κυρία, δάσος εἶναι καθυπέριτον κατὰ τὰ κάλλη ἀπάντων τῶν ἐν Κρήτῃ. Τὸ δὲ μύρτον κί τὴν ῥοδοδά-

φνην, καί τοι ἀναγεννώμενα πολλαχοῦ τῆς νήσου, δὲν εἶδον ἄλλοθι ἐν τοσαύτῃ συνηθροισμένα ἀφθονία, ἐν ὅσῃ εἰς τὸν εἰκονικωτάτῳ τῷ τρόπῳ περαιοῦντα τὸ δάσος τῆς Πλατανίας αὐλῶνα. Ἄλλ' ἐὰν εἰς τοὺς νεωτέρους τῶν ποιητῶν δὲν ἀπαντᾷτε περιγραφὰς ὁμοίας μὲ τὰς ὑμῖν προσφερομένας, τοῦτο δὲν εἶναι αὐτῶν ἔλλειψις, ἀλλὰ τῶν μερῶν, ἅτινα πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχουσι· διότι καί εἰς τὴν γονιμωτέραν φαντασίαν, μὴ ἰδοῦσαν τοὺς τόπους, ἀδύνατον ἦθελεν εἶσθαι νὰ ἀπομιμηθῇ εἰκόνας τοιαύτας, οἷας ἐγὼ· ἀλλ' ἀκαταλλήλους παρενείρουσα στολισμούς, ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ἦθελεν διαφθεῖρει τὸ κυριώτερον πλεονέκτημα, τὴν ἀλήθειαν. Ἄπ' ἐναντίας δ' οἱ ἀρχαῖοι παριστῶσιν εἰς ἡμᾶς ἀριστουργήματα, οὐχὶ ἀποβρέοντα ἐξ ὀνείρων ἐπιδεικνυμένης φαντασίας. Ἄλλ' ἐν τούτοις διατρέχων τις τοὺς τόπους, οὐς κατῴκουν, εὐχαρίστως διαγινώσκει, ὅτι ἡ γραφὴ αὐτῶν, ἐργαζομένων ἐπὶ ὠραιότερων ὄντων, πιστῶς τὰ τῆς φύσεως κάλλη ἀπεικονίσατο. Ἡδύνατο δὲ μόνον νὰ διακοσμῶσι τὸν λόγον κατὰ τὸ δοκοῦν, ἐπιπροσθέτοντες εἰς ἓν τι πρᾶγμα ποικιλίαν διεσπαρμένην εἰς πολλὰ· τότε ὅμως τὰ πλεῖστα πρὸς τήρησιν τῆς πιθανότητος προσεῖχον, τάσσοντες ἕκαστον ἀντικείμενον εἰς οἰκεῖον τόπον, καὶ μὴ λέγοντες οὐδὲν πάντῃ ἀπίθανον. Εἰς τοῦτο δὲ πολλάκις ἀμαρτάνουσιν οἱ μὴ καλῶς ἐξετάζοντες τὴν φύσιν, διότι παρεισάγουσι καλλονὰς ἀντιστρόφους, ἀσχημίζοντες μᾶλλον ἢ διακοσμοῦντες τὰς περιγραφὰς τῶν.

Ἄγχι δὲ, Κυρία, ὁποῖον θέλει εἶσθαι τὸ πεπρωμένον τῶν ἐπιστολῶν μου, ὡς γραφείσῃν παρὰ ταῖς ὄχθαις τοῦ ποταμοῦ Πλατανίας καὶ ἐντὸς τοῦ μυρτῶνος. Καί ὅτε μὲν ἠφθραίνομην ὑπὸ τῆν σκιάν τῶν πλατάνων, ἀφ' ὧν ἐπεκρέμαντο αἱ σταφυλαί, ὅτε δὲ καταμεθυσκόμενος ὑπὸ τῆς εὐωδίας τῶν κατηνθισμένων μυρσινῶν, παρετήρουν εὐχαρίστως τὰς ἐρυθρὰς ἀκτίνας, δι' ὧν ἡ ῥοδοδάφνη προσήγγιζε τὰς πεδιάδας. Κατεγοητευμένος δὲ ὑπὸ τῶν θεαμάτων τούτων, καὶ βαλσα-

μῶδῃ εἰσπνέων ἀέρα, περιέγραφον ἐν τῇ σκουπῇ τῆς ἐρημίας
 τὰς ἐν ἐμοὶ προξενουμένας αἰσθήσεις, τὰς ἐντυπώσεις καὶ τὰς
 διεγειρομένας κρίσεις.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΗ΄.

Πεποίθως, Κυρία, ὅτι θέλετε εὐχαριστηθῆ, προτίθεμαι νὰ
 σὰς ἀπεικονίσω ἓνα τῶν πλέον ἀξιεράστων Ὀθωμανῶν. Ὁ
 Ἰσμαήλ Ἀγάς, εἷς τῶν πλουσιωτέρων κτηματιῶν τῶν Χα-
 νίων, ἐβδομηκοντοῦτης τῆν ἡλικίαν, εἶναι ὑψηλὸς τὸ ἀνάστη-
 μα καὶ ὠραῖος τῆν μορφήν· οἱ δὲ χαρακτῆρες αὐτοῦ ἐμφαι-
 νουσι ῥώμην καὶ ἀνδρείαν. ἤρξε δὲ τῶν πλοίων τοῦ Σουλ-
 τάνου, καὶ διήγαγεν ἐπὶ τινα χρόνον ἐν Βενετία· εἶτα δὲ
 διελθὼν τὴν Αἴγυπτον, ἐπορεύθη, κατὰ τὸ ἔθιμον, εἰς τὸν
 τάφον τοῦ Προφήτου. Διαρκουσῶν δὲ τῶν περιηγήσεων, ἀπέ-
 θαλε τὸ μεγάλαυχον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἡ ἀμάθεια καὶ αἱ προ-
 λήψεις ἐμποιοῦσι τοῖς Ὀθωμανοῖς, καὶ καθιστῶσι καταφρονη-
 τικούς τῶν ξένων, τοὺς ὁποίους ἀπ' ἐναντίας ὁ Ἰσμαήλ ἀγα-
 πῶν καὶ ἐπίζητῶν τὴν συναναστροφὴν αὐτῶν, μᾶς προσεκά-
 λεσε ἵνα διασκεδάσωμεν ἐπὶ τινα καιρὸν εἰς τὸν ἀγρόν του,
 πέμψας συγχρόνως ἵππους, καὶ διατάξας τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ
 νὰ μᾶς συνοδεύσωσιν. Ἀναχωρήσαντες λοιπὸν ἐκ τῶν Χα-
 νίων περὶ τὴν ὀγδόην ὥραν τῆς πρωΐας, διήλθομεν ὠραίας
 καὶ καταρτύτους ἐξ ἐλαιῶν πεδιάδας, αἵτινες παρατείνονται
 μέχρι τῶν ὑπωρειῶν τῶν Λευκῶν Ὀρέων, καὶ διαβάντες, κατὰ
 μῆκος, τὸν περικαλλῆ μυρτιῶνα, ἐφθάσαμεν, περὶ μεσημ-
 βρίαν, εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, κειμένην ἐπὶ τοῦ κατωφεροῦς λό-
 φου, ὅστις ὑποδεχθεὶς ὑμᾶς φιλικώτατα μὲν, ἄνευ δὲ τῶν
 ἐπιδείξεων ἐκείνων τῆς ἡδονῆς καὶ τέρψεως, τὰ ὁποῖα ἀπο-

νέμει ἡ κομψότης, μᾶς εἶπε, μέ γλυκὺ ὕφος, καλῶς ἤλθετε, παρευθὺς ὀδηγήσας ἡμᾶς εἰς τὸ ἐστιατόριον.

Καὶ ὁ μὲν οὐρανὸς ἦτο καθαρὸς καὶ αἰθρῖος, ὁ δὲ πυρῶ-
δης ἥλιος περιέφλεγε τὴν ἀτμοσφαῖραν, εἰς τοῦ ὁποῖου τὸν
καταθιβρώσκοντα καύσωνα ἐπὶ τέσσαρας ὥρας ἐκτεθειμένοι
ὄντες, περιπαθῶς τὴν δρόσον ἐπέζητοῦμεν, ὅπερ καὶ ἀπε-
λαύσαμεν. Ἡ τράπεζα παρεσκευάσθη ἐν τῷ κήπῳ, ὑπὸ τῆς
σκιᾶν πορτοκαλεῶν· ἐξ δὲ τῶν ὥραιων αὐτῶν δένδρων κύ-
κλω πεφυτευμένα, καὶ συνενούντα τοὺς οὐδόλως ὑπὸ τῆς ψα-
λίδος ἠκρωτηριασμένους κλάδους, ἀπετέλουν ὑπεράνω ἡμῶν
θόλον ἀδιάβατον ὑπὸ τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου. Ἡμεῖς δὲ ἐν
μέσῳ θερμοτάτης ἡμέρας ἀπελαύομεν ἐν αὐτῷ, τὸν ὁποῖον
ἡ φύσις ἔσπευσέ ἵνα καθωραΐσῃ, δρόσον εὐάρεστον. Ἐκα-
στος δὲ τῶν συμποσιαζομένων περιεστρέφετο ὑπὸ τῶν παντα-
χόθεν, ὡς στεφάνων, ἐπικρεμασμένων ἀνθῶν, τῶν ὁποίων ἡ
λαμπρότης, ἡ ἐξαισίος εὐωδία, ἡ ὠραιότης τῶν φύλλων, καὶ
ὁ ἐλαφρῶς ὑποστῆιν αὐτὰ ζέφυρος, μᾶς ἐξεβίαζον νὰ πιστεύ-
σωμεν, ὅτι αἴφνης εἶχομεν μεταφερθῆ εἰς τὸν ἥδιστον τῶν
τόπων. Σιμὰ δὲ τῶν ἡδονῶν τούτων, ὠραῖος ρύαξ καταλει-
βόμενος ἀπὸ τῶν πλησιοχώριων ὀρέων περιέρρεε τὴν τράπεζ-
αν, πρὸς διατήρησιν τῆς δρόσου συντελεῶν. Ἐβλεπέ τις
αὐτὸν πρὸς δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἐπὶ χτυσιζούσης ἄμμου φέον-
τα, καὶ ἐπαιρόμενον διὰ τὸ κρυσταλλῶδες τοῦ βροῦ αὐτοῦ.
Καθ' ἐκάστην δὲ ἐντὸς μικρῶν ὀχετῶν ἐντέχνως κατεσκευα-
σμένων παρatreπόμενος, περιέβρεχε τοὺς πόδας τῶν πορτο-
καλεῶν, τῶν ροιῶν καὶ τῶν ἀμυγδαλεῶν, αἵτινες ἀποτίνου-
σαι μετὰ τόκου τὸν φόρον τῶν ὑδάτων αὐτοῦ, βρίζουσιν ἐξ
ἀνθῶν καὶ καρπῶν.

Ἐπὶ δὲ τῆς τραπέζης, παρεσκευασμένης ἤδη, εὖρομεν ὄλα
ὅσα μεταχειρίζονται οἱ Γάλλοι σκεύη, εἰς τὰ ὁποῖα ἠρέσκετο
καὶ αὐτὸς ὁ Ἀγάς, ὅστις προδιαγνώσας τὰς ὀρέξεις ἡμῶν,
καὶ γνωρίζων, ὅτι ὁ ζῶμὸς εἶναι ἐν τῶν ἐδεσμάτων, διώρισε

καὶ μᾶς προσήνεγκαν, ἐντὸς μεγάλου πινακίου, ὠραῖον ζω-
 μὸν (συνιστάμενον ἐξ ἄρτου), μετὰ βουτύρου ταγνησιμένου
 καὶ πικτικῆς. Παρέκειντο δὲ πέρδικες γονδραὶ, ὡς αἱ ἡμέτεραι
 ἀλεκτορίδες, καὶ εὐωδίας διεγειρούσης τὴν ὄρεξιν, ὄρτυγες
 ἐξάισιοι, ἀρνίον τρυφερὸν καὶ λεπτόν, καὶ κρέατα κατατετμη-
 μένα, καὶ ἐσκευασμένα μετ' ὀρύζου, καὶ καλῶς ἤρτυμένα, τῶν
 ὁποίων τὴν ἀξιολογότητα συνώδευεν οἶνος καλός. Προσήνε-
 γκαν δ' εἰς ἡμᾶς τὸν οἶνον τοῦ νόμου (1), τὴν μαλθοαζίαν τῆς
 Ἰθῆς καὶ τὸν ἐρυθροῦν, ὅστις ἐξίσου ἕτερπε τὴν ὄσφρησιν καὶ τὴν
 γεῦσιν. Ὁ καλὸς μας πατριάρχης θέλων νὰ μιμηθῆ τοὺς ξε-
 νιζομένους, καὶ νὰ πῆ ὡς αὐτοί, πρὸς περιοφρόνησιν τοῦ προ-
 φήτου, ἀπεμάκρυνε τοὺς οἰκείους καὶ τὰ ἴδια τέκνα. Λη-
 σμονήσας δὲ τὴν τουρκικὴν σοβαρότητα, ἥτις οὐδεπώποτε μει-
 διᾶ, συνδιελέγετο εὐθύμως μετ' ἡμῶν, πολλάκις ἐκπληττο-
 μένων ὑπὸ τῆς ὀξυνοίας, τοῦ συνετοῦ τῶν ἀποκρίσεων, καὶ
 τῆς ὀρθότητος τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ. Ὅτε δὲ ἡ τράπεζα ἀπεσκευ-
 ᾶσθη μᾶς ἔφεραν καρφὲ καὶ καπνοσύριγγα, (τζιμπούκι).
 Ἄς μὴ σᾶς ταραξῆ διόλου, Κυρία, τὸ ὄνομα, διότι οἱ καπνο-
 σύριγγες, τοὺς ὁποίους ἐναυθὰ μεταχειρίζονται, εἰσὶν ἐξ
 ἱασημίου, καὶ τὸ ἐμβαλλόμενον τῷ στόματι μέρος εἶναι ἐξ
 ἠλέκτρου (κεγλιμβαρίου), ἕνεκα δὲ τοῦ μήκους αὐτῶν δὲν
 καθίσταται ἐπαισθητὴ ἡ δριμύτης τοῦ καπνοῦ· ἀπ' ἐναντίας δὲ
 ὁ μεταχειριζόμενος ἐν Τουρκίᾳ εἶναι ἡδὺς, ὡς ἀναμιγνυόμε-
 νος μὲ ξύλον ἀλοῆς, τοῦ ὁποίου ἡ ὄσμη καίτοι πανταχοῦ δυ-
 σαρστοῦσα, ἐναυθὰ οὐδένα παρενοχλεῖ.

Εὐχαρίτως δὲ ὑπὸ τὴν σκιάν ἀναπεπαυμένοι ἀνεπνέομεν
 τὴν εὐωδίαν τῶν ἀνθέων τῶν πορτοκαλεῶν. Ὁ Ἄγας συνδια-

(1) Οἶνος τοῦ νόμου καλεῖται ὁ ὑπὸ τῶν Ἰησουλῶν σκευαζέ-
 μενος, ὀλίγον γνωστός εἰς Γαλλίαν· ἔχει δὲ ὀλίγην πικρίαν, καὶ ἐναπολεί-
 πει εἰς τὸ στόμα εὐάρεστον τινα εὐωδίαν, εἰς δὲ τὸν στόμαχον, καύσιν.

Ἡ δὲ Μαλθοαζία τῆς Ἰθῆς εἶναι πλέον λιπαρὰ, εὐάρεστος εἰς τὴν
 γῆτιν καὶ οὐχ ἥττον εὐωδῆς.

λεγόμενος μεθ' ἡμῶν, ἀνεθέρμανε τὴν σμυναναστροφὴν. Μηδόλως δὲ μεταχειρισθέντες τὰς εἰρωνίας ἐκεῖνας, τὰς ὁποίας θεωροῦμεν ἐκπηγαζούσας ἀπὸ πνεύματος, ἀφήσαμεν κατὰ μέρος τοὺς κωμικούς γέλωτας, καὶ τοὺς χαριεντισμοὺς, διότι ταῦτα ἤθελαν θεωρηθῆ ἀπὸ μέθης ἀπορρέοντα. Ὁ δὲ Ἄγας μηδόλως ἐννοῶν τὴν γλῶσσαν ἡμῶν, ἠχροῶτο μόνον, ἀποκρινόμενος εἰς πράγματα φρόνιμα καὶ λογικά. Ὅτε δὲ ὁ καύσων ἐμετριάσθη, κράξας τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, διέταξε νὰ συνεξέλθωμεν ἐπὶ θήραν. Καταβάντες λοιπὸν εἰς τια πεδιάδα, εὐροῦμεν ὄρτυγας, ἐξ ὧν ἀπονητὶ οὐκ ὀλίγας ἐφορεύσαμεν. Ἄμα δὲ ἡ σκιά τῶν βουνῶν ἤρχισεν ἐξαπλουμένη, ἐπανήλομεν εἰς τὴν οἰκίαν, ὡς δὲ κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν οὐσῶν τῶν νυκτῶν αἰθρίων καὶ ὠραίων, ὡς αἱ ἡμέραι, ἐδειπνήσαμεν ὑπὸ τὰς πορτοκαλέας· τούτου δὲ τὴν ἡδονὴν οὐδέποτε ἀπολαύει τις ἐν Γαλλίᾳ. Ὁ αἶρ τῆς νυκτὸς ἔχει πάντοτε φρικοποῖον οὐκ ἐπιθυμία, ὅστις ὀλίγον διαπνέων, ἐπιχέει δρόσον ἄφθονον, βλάπτουσαν τὴν ὑγείαν. Ἄλλ' ἐν Κρήτῃ οὐδόλως φοβεῖται τις τὰς παρενολήσεις αὐτὰς, αἴτινες, καίτοι ἐλαφραὶ, ταράττουσιν ὅμως τὴν ἡδυσπάθειαν τῶν συνεστικωμένων. Καὶ ὁ μὲν οὐρανὸς ἦτο ἀνέφελος, ἡ δὲ δρόσος ἡδεῖα, καὶ ὁ αἶρ ἐπὶ τοσοῦτον καθαρὸς καὶ γαληνιαῖος, ὥστε τὸ φῶς τεσσάρων χονδρῶν κηρῶν μολίς κινούμενον, μυριοτρόπως ἐφώτιζε τὰ φύλλα. Αἱ ποικίλαι αὐταὶ ἀντανεκλάσεις παρίστανον σκιὰς καὶ λάμψεις ἀξιοθαυμάστως πικρὰς. Καὶ ἐδῶ μὲν τὰ πεφωτισμένα τῶν φύλλων λαμπρὰν διέφαινον ξανθότητα· ἐκεῖ δὲ ἡ πρασιναὶς ἦτο σκιερὰ· ἐτέρωθι δὲ ἡ λευκότης τῶν ἐν εἰδει στεφάνων ἐπιχρεμασμένων ἀνθέων, ἔλαμπεν ὡς ἐπὶ χρυσοῦ βυθοῦ, καὶ ἀλλαγθὴ πάλιν τὸ φῶς σπινθηροβολοῦντος, ὡς ὁ ἀδάμας, ἀστέρως, διήρχετο διὰ δύο ἡμικλείστων φύλλων. Ἡ δὲ πύκνωσις τοῦ ἀέρος, ἐρχομένη εἰς ἐπαφὴν τῶν βαλσαμωδῶν ἀπορροῶν τῶν δένδρων, κατεμέθυε τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν. Αἱ ἐπὶ τῶν φύλλων ἐπιλάμπουσαι φωτειναὶ ἀκτῖνες, ἡ τοῦ φω-

τὸς καὶ τοῦ σκότους ἀντίθεσις, τὰ ὅποια ποικίλλουσι τὸ σχῆμα καὶ τὰ χρώματα, ἀπεικονίζον θεάματα ὄντως ἐπαγωγὰ, ὥστε ἡ ἀνωθεν ἡμῶν κατηνθισμένη σκιάς μοί ἐφάνη ὡραιότερα ἐν τῷ μέσῳ τοῦ σκότους μᾶλλον, παρὰ τῆς λάμπειος τῆς ἡμέρας. Ἄλλ' ἴσως ἡ τρυφερὰ σὰρξ, ὁ καλὸς οἶνος, καὶ ἡ καινότης τῶν θεαμάτων παρεῖχον τῇ φαντασίᾳ νέας δυνάμεις, ἐφ' ᾗ ἡ μάγος αὕτη ἤρέσκετο ἐπὶ μᾶλλον κοσμοῦσα τὸ ἠδονικὸν ἐνδιαίτημα τοῦτο.

Ἐκαστος δὲ τῶν μελῶν τῶν Τουρκικῶν οἰκογενειῶν δὲν διαιτῶνται, ἐξαίρουμένων τῶν γυναικῶν εἰς ἰδιαιτέρους θαλάμους. Οἱ ἄνδρες κοιμῶνται ἀθρόοι ἐν εὐρυχώρῳ αἰθούσῃ, ἐπὶ στρωμάτων τεθειμένων ἐπὶ ταπήτων, καλυπτόμενοι ὑπὸ ἐριούχου (τζώχας). Κατὰ συνέπειαν τοῦ παρὰ τοῖς ἀνατολικοῖς λαοῖς ἀρχαίου τούτου ἐθίμου, ἐξωρίσθημεν εἰς εὐρύχωρον θάλαμον, περὶ τὸν ὅποιον κατὰ γῆς ἔκειντο αἱ κλίμαι ἡμῶν. Δὲν εἶναι δὲ διακόσια ἔτη, ἀφ' ὅτου καθ' ἅπασαν τὴν Γαλλίαν ἐκάστη οἰκογένεια συνεκοιμῶντο τὴν νύκτα εἰς τὸ αὐτό. Ἄλλὰ μετὰ ταῦτα τὰ ἔθιμα ἡμῶν μεταβληθέντα, εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἔχουσι περισστέραν χάριν, λεπτότητα καὶ εὐκοσμίαν ἴσως ἄλλ' εἰς τάχα φιλικώτερα;

Ἄμα δὲ ἡ ἠὼς ἤρχισε διαυγάζουσα, ἤλθον νὰ μᾶς ἐγείρωσιν. Οἱ Ὀθωμανοὶ διανίστανται τοῦ λέκτρος κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν, ἵνα τελέσωσι τὴν πρωϊνὴν δέησιν, καὶ ἀπολαύσωσι τὰς πρώτας ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου καὶ τὴν ἐν τῷ ἀέρι εὐάρεστον δρόσον. Ὅτε δὲ κατέβημεν τὸ γεῦμα ἦτο ἕτοιμον. Πίνοντες τὸν καφφέ ἐκαπνίζομεν τὸν εὐώδη καπνὸν τῆς Λατακίας, καὶ συνοδευόμενοι εἶτα ὑπὸ τῶν υἱῶν τοῦ Ἀγά καὶ δύο κυναγωγῶν, ἐξήλθομεν ἐπὶ θήραν περδίκων, ἐκ τῶν ἁποίων εἶδον εἰς Κρήτην ἐν μόνον εἶδος, τὴν ἐρυθρὰν, ἣτις, κατοικοῦσα τὰ ὄρη καὶ ἐπὶ ἄπειρον πληθυνομένη, καὶ ἔχουσα ζωηρὰ χρώματα, εἶναι μείζων τῶν ἡμετέρων ἢ σὰρξ αὐτῆς εἶναι γεύσεως ἐξαιρέτου. Ἐφ' ἔλλων δὲ τῶν λόφων ἀπαντήσαντες

πολλὰς αὐτῶν ἀγέλας, ἐκάμομεν κυνηγεσίαν εὐτυχῆ μὲν, ἀλλ' ἐπίμοχθον. Πολλάκις δὲ, διερχόμενοι λόφους κεκαλυμμένους ὑπὸ ἀγόνου μυρίκης, κατεβίνομεν εἰς κοιλάδας πλήρεις μυρσινῶν καὶ ῥοδοδασυνῶν, ὅπου ἡ ἄγρα, διαρκαῦντος τοῦ καύσωνος τοῦ ἡλίου, ἀποσύρεται. Ἡμεῖς ἐβιάζομεν τὰς πέρδικας, τοὺς ὄρνυγας καὶ λαγωοὺς νὰ ἐξέρχωνται ἐκ μέσου τῶν κατηνητιζμένων θάμνων.

Ἐπανελθόντες εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἀγᾶ ἐν κάλλιστον δεῖπνον, ἡ μαλθοαζία τῆς Ἰῶης, καὶ ἡ θελκτικωτάτη σικίς μᾶς ἔκαμαν νὰ λησιμονήσωμεν τοὺς κόπους. Αἱ γυναῖκες ἐπέδειξαν πρὸς ἡμᾶς εὐγένειάν τινα, ἐξαποστείλασαι μέγαλον πλακοῦντα, ἐσκευασμένον ἰδίαις αὐτῶν χερσὶ. Συνίστατο δὲ ἐκ γύρεως, εὐώδους μέλιτος, χλωρῶν ἀμυγδάλων, καὶ τετριμμένων πιστακίων, ἅτινα ἦσαν ἀναμεμιγμένα μετ' ὀλίγου ἀνθονέρου. Τὸ ἥδυσμα τοῦτο ἦτο τὰ πλεῖστα εὐπεπτον καὶ εἰς ὅλους ἤρесе.

Ἐφ' ὅλον δὲ τὸ διάστημα, καθ' ὃ διατρίψαμεν παρὰ τῷ Ἰσμαῆλ Ἀγᾶ ἤξιούμεθα παρ' αὐτοῦ μεγίστης φιλοφροσύνης, ὅστις δὲν ἐπεδείκνυε μὲν πρὸς ἡμᾶς μεγάλας εὐπροσηγορίας, ἐσπούδαζεν ὅμως τὰς ὀρέξεις μας, ἐφ' ᾧ ἡμεῖς πάντοτε βέβαιοι, ὅτι θέλομεν εὐρεῖ ἐπὶ τῆς τραπέζης ὅσα ἐδέσματα περισσότερον ἠγαπᾶμεν. Πρωίαν τινὰ ἐγεσθίεις πρὸ τῶν συνεταίρων μου, καὶ ἐπισκοπῶν τοὺς πέριξ κήπους, εἶδον τὸν σεβάτμιον τοῦτον Μουσουλμάνον ὄρθιον παρὰ τινι πηγῇ τῆς οἰκίας του, ὅστις νίπτων τὸ πρόσωπον καὶ τὰς χεῖρας, ἔψαλλε τὸ πρῶτον κεφάλαιον τοῦ Κορανίου, τούτεστι μίαν τῶν ὠραιωτέρων ᾠδῶν, τὰς ὁποίας οἱ βροτοὶ καθιέρωσαν τῷ θείῳ (1). Ἐφαίνετο δὲ κατακυριευμένος ὑπὸ τοῦ σεβασμοῦ, τὸν

(2) Ἡ ᾠδὴ αὕτη ὑπάρχει εἰς τὴν εἰσαγωγὴν, ἣτις χρησιμεύει ὡς πρόλογος τοῦ Κορανίου, ἔχουσα ὑψηλὰ τε καὶ ἀπλοῦν, καὶ δεικνύουσα τὴν γλώσσαν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ ἕθιον.

ἐποῖον τῷ ἐνεποιεῖ· διὸ διετέθη· εὐμενῶς ὑπὲρ ἀνθρώπου,
ὅστις ἀξίως ἐξεπλήρου τὸ κυριώτερον τῶν καθηκόντων.

Ὁ αὐθέντης οὗτος καὶ ἑτέρους πολλοὺς κέκτηται ἀγροτι-
κοὺς οἴκους. Καὶ κατὰ μὲν τὸ ἔαρ κατοικεῖ, εἰς ἣν ἤδη εὐρι-
σκόμεθα, κατὰ δὲ τὸ θέρος διάγει ἐν ὠραίῳ οἰκῆματι κειμένῳ
ἐπὶ τῶν ὀρέων, ὕψου ἑνῷ ὃ ἥλιος καταβιβρώσκει τὰς πεδιά-
δας, ἑνῷ δ' ἄηρ καταφλέγεται καὶ τὸ θερμόμετρον ἦναι εἰς
τὸν εἰκοστὸν ἑβδομον βαθμὸν, ἀπολαύει κράσις εὐάρεστον,
θεώμενος περὶ αὐτὸν τὴν μὲν πεδιάδα γλοᾶζουσαν, τὰ δὲ
δένδρα ὑπ' ἀνθέων καὶ καρπῶν βροίθοντα.

Τοιοῦτον, Κυρία, οἱ Ὀθωμανοὶ διάγουσι βίον ἐν Κρήτῃ,
οἵτινες ἐνδικαιώμενοι τὰ τρία τέταρτα εἰς τοὺς ἀγροὺς αὐτῶν,
κατέρχονται τὸν χειμῶνα εἰς τὴν πόλιν, ἵνα πωλήσωσι τὰ
περισσεύματα τῶν εἰσοδημάτων. Τὸ ἐν ἀσθονίᾳ συχομι-
ζόμενον ἔλαιον, ὁ κηρός, ὁ οἶνος καὶ τὸ ἔριον τῶν ποιμνίων
αὐτῶν, τοῖς χορηγοῦσιν ἱκανὰ πλούτη. Ἀρκούμενοι μὲν εἰς
τὰ κτήματά των οὐδὲλως ἐπιθυμοῦσι δημοσίους θέσεις, αἵτινες
ἠδύναντο νὰ καθιστῶσιν εἰς κίνδυνον τὴν ἀσφάλειαν αὐτῶν,
διὸ περιορῶσι κατεχομένας ὑπὸ ξένων. Ἄρχοντες δὲ τῶν
οἰκείων δικτάττουσι, καὶ τὸ πᾶν ὑπέκει εἰς τὰ προσταγμάτα
αὐτῶν καὶ κατέχοντες, τέλος τὰς ὠραιότερας τῶν γυναι-
κῶν τῆς νήσου (1), ἀνατρέφουσι τὰ πολυάριθμα τέκνα εἰς τὸ
σέβας καὶ τὴν εἰς τὸν ἄρχοντα τῆς οἰκογενείας ὀφειλομένην

(1) Οἱ Τούρκοι οὐχὶ μετὰ δυσκολίαν ἀποκτῶσι γυναῖκα· Ὅταν
Ἕλληνας ἔχων ὠραίαν κόρην, ἀφήσῃ αὐτὴν νὰ ἐξέλθῃ μόνη τῆς
οἰκίας, καιροφυλακτοῦντες ἀπάγουσιν αὐτὴν καὶ λαμβάνουσι πρὸς
σύζυγον, τὴν ὁποίαν, ἂν ἦναι ἀφωσιωμένη εἰς τὴν θρησκείαν τῆς
οὐδὲλως βιάζουσι νὰ ἐξομώσῃ· τὰ γεννώμενα ὁμῶς τέκνα ἐγκολποῦν-
ται τὸν Μωαμεθανισμόν. Εἶδον εἰς Χανία ὠραίαν τινὰ Ἕλληνίδα
ἥτις ἀπαχθεῖσα, ἐπανῆλθε, ἀποθανόντος τοῦ συζύγου αὐτῆς, νὰ
συζύγῃ μετὰ τῶν συγγενῶν, ὑποχρεωθεῖσα ὁμῶς νὰ χωριαθῇ τῶν
τέκνων Μωαμεθανῶν ὄντων.

ὑποταγήν. Οἱ Ὀθωμανοὶ λοιπὸν ἄνευ μερίμνης, ἄνευ ταραχῶν καὶ πάντῃ ἀφιλοδόξως, ἀπολαύοντες τῶν ὑπὸ τῆς φύσεως ἐπιδαψιλευθέντων ἀγαθῶν, εὐτυχεῖς διέρχονται ἡμέρας, καὶ μέχρι προβεβηκυίας ἡλικίας ἀναλλοίωτον διατηροῦσι τὴν ὑγίαν.

Ἐπὶ πολὺν, Κυρία, χρόνον θέλω ἀναμνησθεσθαι τὸν παρὰ τῷ Ἰσμαήλ Ἀγᾶ βίον μου. Θέλω ὁμῶς ὁμολογήσει, ὅτι ἐν μέσῳ τῶν ἡδονῶν, τὰς ὁποίας ἀπέλαυον, ἤλγουν ἐπὶ τῇ ἑλλείψει τῶν τεχνῶν καὶ τοῦτο οἱ Ὀθωμανοὶ οὐδόλως αἰσθάνονται, ἀλλ' ὁ Γάλλος θρηνεῖ τὴν ἀπὸ τῶν ὠραιότερων μερῶν τοῦ κόσμου ἑλλείψιν ταύτην. Ἐὰν ἡ Κρήτη, ἀνῆκεν εἰς πεπολισμένον λαόν, ὅπως ἤθελε βελτιωθῆ! ὅπως αἰετοῦ αὐτῆς ἤθελον καθωραϊσθῆ ἐπὶ μᾶλλον! καὶ τέλος, ὅπως ὠραῖα σκιαγραφήματα ἤθελε δημιουργεῖ ἡ χεὶρ τοῦ ἀριστοτέχου. Ἦθελον παράσχει εἰς τοὺς λαμπροὺς ρύακας τακτικῶν βροῦν, οἵτινες φυσικῶς ἀπὸ τῶν ὀρέων καταλείβονται. Καὶ τὸ μὲν κόκκινον τῆς ροιᾶς ἤθελε συνδυασθῆ μετὰ τὴν λευκότητα τοῦ ἄνθους τῆς πορτοκαλεᾶς· αἱ δὲ μυρσῖναι καὶ βροδοδάφναι ἤθελον συγγέει τοὺς κλάδους καὶ τὰ ἄνθη αὐτῶν, καὶ τὸ ὠραῖον συρίγγιον (πασχαλία) ἤθελε διαποικίλλει τὴν ἀνάμειξιν ταύτην. Τὰ δὲ ὠραῖα δένδρα, ἀθρόως πεφυτευμένα, ἤθελον συνιστᾶ θάση μοναδικὰ κατὰ τὴν εὐωδίαν τῶν ἀνθέων, τὴν ποικιλότητα τῶν χρωμάτων, καὶ τὴν ζωνρότητα τῶν φύλλων. Ὁ δὲ ποιητὴς ἤθελον, ὑπὸ τὰς γελῶσας κοιτίδας ταύτας ἐμπνέεσθαι ὑπὸ τῶν Μουσῶν καὶ ἄδει ὕμνους τῷ ἔρωτι, ὑπαγορευομένους παρὰ τῶν Χαρίτων. Ἐν μέσῳ δὲ ἐπὶ τοσοῦτον πλουσίας φύσεως ἡ φιλολογία ἤθελον ἀκμάσει, ὡς ἐπὶ Ἀνακρέοντος, τοῦ ὁποίου τὸ μέτωπον ἦτο βόδοις ἐστεμμένον. Συγγνώμη, Κυρία, ἂν σύρωμαι ὑπὸ τῶν ὀνείρων τῆς φαντασίας. Οἴμοι! νομίζω, ὅτι δὲν ἤθελα δυνηθῆν ἂν κάμω τοιαύτας περιγραφὰς ἐν μέσῳ τῆς οὐμίγλης τῆς Σένης.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΘ'.

Κατέναντι, Κυρία, τοῦ τῶν Χανίων ἐξερχομένου κεῖνται τὰ πάλαι μὲν Λευκά (1), νῦν δὲ τῶν Σφακίων Ὀρη καλούμενα, ἅτινα τῆς Ἰδης μόνον κατὰ τὸ ὕψος ἐλαττούμενα, εἰσὶ τὰ μακρότερα τῆς νήσου. Ἀρχόμενα δὲ ἀπὸ τοῦ πρὸς ἀνατολὰς Δρεπάσου ἀκρωτηρίου, μέχρι τῆς πρὸς μεσημβρίαν θαλάσσης παρατείνονται, ὅπου κεῖται ἡ τῶν Σφακίων κώμη, ὑπὸ μικροῦ προαμυνομένη φρουρίου, τὸ ὁποῖον χρησιμεύει ὡς φόβητρον κατὰ τῶν πειρατῶν. Ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ τούτου κέντρου ἀποχωρίζονται δύο κλάδοι, οἵτινες πρὸς δεξιά παρατεινόμενοι, πρὸς Πελοπόννησον νεύουσι, καὶ εἰς ἄκραν τελευτῶντες, σχηματίζουσι τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Σπάθα, καὶ τὸ τῶν Σούσων (2), ἅτινα εἰσὶ τὰ δυτικώτερα τῆς νήσου. Οἱ δευτερεύοντες κλάδοι αὐτῶν εἰσὶ ἀπότομοι, πολλάκις δὲ κρημνωδέστατοι, καὶ ὀλίγον εὐφοροί, ἐπὶ τῶν ὁποίων διατρέφονται ποίμνια, καὶ σποράδην ὑπάρχουσι κυπάρισσοι, πεῦκαι καὶ διάφορα ἄλλα δένδρα. Ὁ δὲ περιδεύων δὲν ἀπαντᾷ οὐδεμίαν ἀξιόλογον πόλιν, ἐξαιρουμένων τινῶν ὀλιγανθρώπων χωρίων. Εἰς τὸ βάθος τοῦ κόλπου τούτου, ὅστις περιλαμβάνεται ὑπὸ τῶν Λευκῶν ὄρεων, κεῖται ἡ Κίσαμος, ἔχουσα ἀχρεῖον φρούριον, ὅσημέραι καταπίπτον. Παρὰ δὲ τὸ τῶν Σούσων ἀκρωτήριον παράκειται τὸ τῆς Γραμβούσης φρούριον, ἐπὶ κρημνοῦ

(1) Οἱ ἀρχαῖοι ἐκάλουσαν τὴν σειρὰν ταύτην τῶν ὄρεων Λαίμοῦς ἢ Λευκά Ὀρη.

(2) Οἱ δυτικοὶ οὗτοι κλάδοι ὀνομάζοντο ἄλλοτε Τίτυρος καὶ Καδίσκος. Καὶ ὁ μὲν Τίτυρος ἐσχημάτιζε τὸ Δικτυναῖον ἀκρωτήριον ὁ δὲ Καδίσκος, τὸ ὁμώνυμον ἀκρωτήριον.

ἰδρυμένον, τὸ ὁποῖον οἱ Βανετοὶ ἐπὶ πολλὸν χρόνον καθ' ἅπα-
σῶν τῶν ὀθωμανικῶν δυνάμεων ἐξουσίαζον, καὶ εἰτέτι ἴσως
ἤθελον κατέχει, ἐὰν εἷς τῶν διοικητῶν δὲν ἐπόλει αὐτὸ τοῖς
Ὀθωμανοῖς ἀντὶ βίκου (βαρελίου) φλωρίων. Μεταξὺ δὲ τοῦ
κρημνοῦ καὶ τῆς στερεᾶς ὑπάρχει εὐορμος τόπος διὰ παντός
μεγέθους πλοῖα. Ἄλλ' ἄς ἀφήσωμεν τοὺς τόπους τούτους,
καὶ ἐπανέλθωμεν εἰς τὰ Λευκὰ ὄρη.

Τὰ ὄρη ταῦτα σχηματίζουσι, κατ' ἔμπροσθεν τῶν Χανίων,
ἐκτεταμένον πρόβλημα, τὸ ὁποῖον ἀρκνιζόμενον ὑπὸ τὰ νέφη,
φαίνεται ἀποχωριζόμενον τῆς λοιπῆς νήσου. Ἡ δὲ κατωτέρα
σειρὰ ὅσον δύο λευγῶν διέχουσα τῆς πόλεως, εἶναι τριακο-
σίων ποδῶν τὸ ὕψος. Ἐν μέσῳ δὲ αὐτῆς καὶ τῆς δευτέρας
εὐρεῖα παρατείνεται πεδιάς, ἔχουσα διάμετρον μὲν τριῶν λευ-
γῶν, μῆκος δὲ ἱκανόν. Ἡ μετὰξουσα αὕτη σειρὰ εἶναι ὑψη-
λοτέρα τῆς πρώτης. Παρέκει δὲ εἰσιν αἱ ἀκώρεια, εἷς ἃς
ἀναμφιβόλως προσαπέκειμαν τὸ ὄνομα Λευκὰ ὄρη, διότι ἐκ
γιόνος μέρος τοῦ ἔτους ἐπικαλύπτονται, ἥτις ἐντὸς βαθειῶν
καὶ πρὸς βορρᾶν ἐστραμμένων κοιλάδων συσσωρευομένη,
ἀποσκληρύνεται καὶ ἀδιάλυτος διαμένει ταύτην δὲ οἱ κάτοι-
κοι τμηματηδὸν κόπτοντες, μεταφέρουσι νυκτὸς εἰς τὰ Χα-
νία, καὶ ἔχουσι τὸ πλεονέκτημα τοῦ νὰ δροσίζωνται κατὰ
τὰς θερμότερας ἡμέρας τοῦ θέρους.

Τὰ ὄρη ταῦτα καρποῦται, κατὰ παραχώρησιν τοῦ Σουλ-
τάνου, ἡ Σουλτάνα Οὐαλιδέ· διὸ εἰσὶ πάντῃ ἀνεξάρτητα τῆς
διοικήσεως τῶν Πασάδων. Ἡ Σουλτάνα πέμπει ἀνθρωπον
τῆς ἐμπιστοσύνης αὐτῆς, ἵνα διοικῆ καὶ εἰσπράττῃ τοὺς φό-
ρους. Οἱ δὲ κατοικοῦντες αὐτὰ Ἕλληνες, Σρακιανοὶ καλού-
μενοι, ἀπειράριθμα αἰγῶν τε καὶ προβάτων ἐκτρέφουσι ποι-
μνία ἔχουσι δὲ καὶ κυψέλας, καὶ ἐξαισίον κατασκευάζου-
σι τυρὸν, τὴν γεῦσιν τῆς Παρμεζάνης ἔχοντα, πωλοῦντες
εἰς τὰς κώμας καὶ τὰς πλησιοχώρους πόλεις, τὰ περισσεύ-
ματα τῶν εἰσοδημάτων αὐτῶν.

Οἱ Σρακιανοί, ἐνδοιατώμενοι ἐπὶ τῶν ὀρέων, συνεμίχθησαν ἤτιον, ἢ οἱ κάτοικοι τῶν πεδιάδων, μετὰ τῶν διαφόρων ἐθνῶν, τὰ ὅποια κατέσχον τὴν Κρήτην· ὁμιλοῦσι διάλεκτον οὐχὶ οὕτως διεσθαρμένην, ὡς τὴν τῶν ἐπιλοίπων Κρητῶν· διέσωσαν δὲ πρὸς τούτοις πολλὰ ἔθιμα τῶν προγόνων, καὶ ἴχνη τοῦ ἀρχαίου αὐτῶν χαρακτῆρος, οἷτινες, ἐπὶ τῆς ἐν μέσῳ αὐτῶν περιόδου τοῦ Βελωνίου, ἦσαν οἱ καλῆτεροι τῆς νήσου τοξευταί, μακρὰ χρώμενοι τόξα, καὶ δεικνυόμενοι ἐπιτηδειότεροι, ῥωμαλαιότεροι καὶ ἀνδρειότεροι τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων. Σήμερον δὲ, ὅτε τὸ τουφέκιον διεδέχθη τὸ τόξον, μεταχειρίζονται καὶ αὐτὸ οὐχὶ μετ' ὀλιγωτέρας ἐπιδεξιότητος, ὄντες, κατὰ τὸ πλεῖστον, ἄριστοι κνηγοί.

Μόνοι δὲ μετὰ τῶν Κρητῶν οἱ Σρακιανοὶ διέσωσαν τὴν πυρρίχην, τὴν ὁποίαν τελοῦσι τὴν ἀρχαίαν ὑποδεδυμένοι στολήν, ἣτις συνίσταται ἐκ βραχέος καὶ ὑπὸ ζώνης συσφιγγομένου χιτῶνος· τὸ δὲ ἔνδυμα αὐτῶν βράκαι καὶ κνημίδες συμπληροῦσι· καὶ ἐπ' ὤμων μὲν ἔχουσι φαρέτραν πλήρη βελῶν, ἐν ταῖς χερσὶ δὲ, ἀμφιρρέπεις τόξον, καὶ τὸ πλάγιον αὐτῶν ὑπὸ μακροῦ ξίφους στολίζεται. Οὕτω δὲ κεκοσμημένοι ἀρχίζουσι τὴν ὄρχησιν, τρία ἔχουσαν μέτρα· καὶ τὸ μὲν πρῶτον ῥυθμίζει τὸ βῆμα αὐτῶν, οἷτινες πηδῶσιν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸν ἕτερον πόδα σχεδὸν οὕτως, ὡς οἱ Γερμανοί· τὸ δὲ δεύτερον, ἔχει τὰς κινήσεις μεγαλητέρας, αἱ ὅποια κατὰ τι ὁμοιάζουσι μὲ τούτους χοροὺς τῶν Βρετανῶν, καὶ κατὰ τὸ τρίτον μετὰ πολλῆς ἐλαφρότητος πηδῶσι, διὰ τοῦ ἑνὸς ποδός, ἐπὶ τὰ πρόσω καὶ ὀπίσω, εἶτα δὲ διὰ τοῦ ἑτέρου. Οἱ ἀντικείμενοι εἰς αὐτοὺς ὄρχησαι μιμοῦνται τὰ αὐτὰ βήματα, ἄδοντες ἄμα καὶ χορεύοντες. Διαρκούσης δὲ τῆς πυρρίχης, διαφόρους ἐξελίσσουσιν ἐλιγμούς, ὅτε μὲν σχηματίζοντες κύκλον, ὅτε δὲ ἐπὶ δύο γραμμῶν ἐκτεινόμενοι, ὡσανεὶ ἐπαπειλοῦντο ὑπὸ τῶν ὀπλων αὐτῶν, καὶ ἄλλοτε πάλιν μερίζομενοι ἀνὰ δύο, ὡς ἂν εἰς μάχην προεκαλοῦντο. Καὶ ὅλας ὁμοῦ τὰς κινή-

ἄλλοις τὸ οὖς αὐτῶν προσέχει εἰς τὴν μουσικὴν, διὸ οὐδέλλως τοῦ ρυθμοῦ ἐκτρέπονται.

Γνωρίζετε, Κυρία, ὅτι κατὰ τὸ ἀρχαῖον τῆς Κρήτης πολιτεύμα ὁ λαὸς εἰς δύο διήρητο τάξεις, τὴν τῆς παιδικῆς καὶ ἀνδρικῆς ἡλικίας. Τὸ ἔθιμον τοῦτο ἐστὶ καὶ νῦν παρὰ τοῖς Σρακιανοῖς διατηρεῖται, οὐχὶ ὅμως καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἀκρίβειαν. Οἱ νέοι ὑποτασσόμενοι ἄλλοτε εἰς τὰ προστάγματα τῶν γεράντων, ὑπήκουον εἰς αὐτοὺς, σήμερον ὅμως θέλουσι νὰ ἄρχωσι διὸ ἕνεκα τῆς ἀπειθείας αὐτῆς δεινὰ εἰς ἅπαν τὸ ἔθνος προέκυψαν δυστυχήματα. Κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον τῶν Ῥώσσω, οἱ Τούρκοι ὑποπτευθέντες ἔβηθη, ὅτι οἱ Σρακιανοὶ κατὰ νοῦν εἶχον νὰ παραδώσωσι τὴν πόλιν εἰς τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν, ἐφρόνουν ὅτι τὰ πρὸς μεσημβρίαν τῆς νήσου προσωρμισμένα Ῥωσσιὰ πλοῖα, συνωμολόγησαν συνθήκην μετὰ τῶν Σρακιανῶν. Τοῦτο ἤρκεσε πρὸς ἐφοπλισμὸν τῶν Ὀθωμανῶν, οἵτινες ὀκτὼ χιλιάδες μαχητῶν ὄντες ἐξεστράτευσαν, ἀπονητὶ τὴν πρώτην σειρὰν τῶν ὀρέων ἀναβάντες. Δὲν ἦτο ὅμως εὐκόλον νὰ διανύσωσι καὶ τὴν δευτέραν, διότι ὀλίγοι μόνον στρατιῶται ἠδύνατο νὰ ἐμποδίσωσι αὐτοὺς. Καὶ οἱ μὲν ἄνδρες ἤθελον νὰ ἀντικρούσωσι τὸν ἐχθρὸν, καὶ ὑπερασπίσωσι τοὺς βράχους αὐτῶν· οἱ δὲ νέοι, βεβαίως ὑπὸ τῶν ὑποσχέσεων τῶν Τούρκων ἀπατηθέντες, ἐπέμενον νὰ ὑποταχθῶσιν. Ἐνῶ δὲ οἱ πατέρες αὐτῶν ἀντέκρουον τὸν ἐχθρὸν, ἀνάνδρως ἀπετόλμησαν ἐπὶ τὰς κρουφὰς τοῦ ὄρους, διὰ πλαγίων ἀτραπῶν νὰ ὑπαναβιάσωσιν αὐτόν. Τοῦτο ἅμα αἰρῆς ἰδόντες, ἅπαντες εἰς φυγὴν ἐτρέπησαν, καὶ ἕκαστος, ὅπως ἠδυνήθη, ἐντὸς ἄντρων καὶ βαθείων φαράγγων ἐκρύβθη. Οἱ δὲ Ὀθωμανοὶ μετεχειρίσθησαν τὴν νίκην θηρωδέστατα, πολλὰ μὲν τῶν χωρίων καταστρέψαντες, οὐχὶ δὲ ὀλίγους κατοίκους φονεύσαντες, καὶ μέγαν αὐτῶν ἀριθμὸν αἰχμαλωτίσαντες. Δὲν ἐφείσθησαν δὲ μήτε ἀνδρῶν, μήτε γυναικῶν, μήτε παιδῶν, τοὺς ὁποίους ἐπώλη-

ἡμῶν, ἀν' ἅπασαν ἐπεκάλυπτε τὴν γῆν, ἀλλὰ περιορίζετο μόνον ἐπὶ τῆς τελευταίας σειρᾶς τῶν ὄρεων, ἐφ' ὧν διάφορα ἀπειρογάξετο ἐλίγματα, συμφώνως τοῦ ὕψους αὐτῶν. Καθ' ὃ δὲ ἔληγε μέρος, εὐθὺς ἤρχιζον ἐλαιῶνες, τὸ κατωφερές τῶν λόφων περικοσμοῦντες, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων καθορᾶ τις πλεῖστα κωμίδια, χαριέντως τὸν τόπον διαποικιλλόντα. Κατωτέρω δὲ ἡ σκηνὴ αὕτη ἠλλοιοῦτο. Διεξιγνιάζομεν, τῇ δε κακέισε τῆς πεδιάδος, ὠραίας ἀγροτικᾶς οἰκίας, τῶν ὁποίων τινὲς ἦσαν ἐκτισμένοι παρὰ τῶν Βενετῶν. Καὶ αἱ μὲν κίτριά, αἱ ἀμυγδαλέαι καὶ πορτοκαλέαι καρπῶν βριθουσαι, ἀπατέλουν, κύκλω, θελκτικώτατα δάση· τὰ δὲ ὑπὸ τὴν σκίαν αὐτῶν τρεφόμενα ἴα πληροῦσι τὸν ἀέρα ἐξ εὐωδιῶν.

Ἡ πεδιάς, ἣν διηρχόμεθα κατὰ μέγα μέρος ἦτο ἐσπαρμένη ἐκ σίτου, ἐνὸς ποδὸς τὸ ὕψος, καὶ ἀξιοθαυμάστου πρασινάδος. Οἱ ὠραῖοι οὗτοι τάπητες εἶχον θαυμασίαν διαφορὰν ἐκείνων, τοὺς ὁποίους τὸ νυκτερινὸν ψύχος εἶχεν ἀναπτύξει ἐπὶ τῶν ὄρεων. Ἐπὶ μίαν δὲ ὥραν ἐν μέσῳ τῶν ὑπομειδωσῶν τούτων εἰκόνων βεβήσαντες κατέβημεν εἰς τὴν κοιλάδα τῆς Κουλάτης, τὴν ὁποίαν ὡς πολὺ ὑγρὰν οὔσαν ἐγκαταλείπουσιν ἀκαλλιέργητον, ἀλλ' ἡ φύσις λαμβάνει τὴν ὑπὲρ αὐτῆς φροντίδα. Μέρος δὲ τῆς γῆς, ὅσον λεύγης τὴν ἔκτασιν, ἦτο ἐστρωμένον ὑπὸ ξανθοῦ καὶ λευκοῦ ναρκίσσου, ὅστις ὑπεράνω τῶν χόρτων ὑψοῦμενος, λαμπρὰν παρίστα ποικιλίαν. Ἡ πληθὺς αὕτη τῶν ἀνθέων ἀνέδιδεν τὰς ὠραιότερας εὐωδίας. Οἱ δὲ ὀλίγον ὑψηλότεροι τόποι ἐτέρας διέφαινον καλλονάς. Αἱ λευκαὶ ἀνεμῶναι, τὰ ξανθὰ, ἐρυθρὰ, καὶ ἐνὶ λόγῳ, παντὸς χρώματος ἴα, ἐλαμπον ἐν μέσῳ τῆς πρασινάδος.

Δὲν διηροῦμαι, Κυρία, ὄνειροπολήματα τῆς φαντασίας μου· ἀλλὰ ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῶν ὄρεων, ἐφ' ὧν ἦτο ἡ λαμπροτάτη χιὼν, μέχρι τῆς πλήρους πρασινάδος, ἀνέβην καὶ καρπῶν πεδιάδος, πρὸ ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἦσαν ὅλα ὅσα περιγρᾶξω κάλλη. Συγχρόνως δὲ ἐθεωροῦμεν τὸν χειμῶνα καὶ

τὸ ἕκαστον. Τὰς δύο αὐτὰς ὥρας ἐχώριζεν ὕψος τριακσίων
πηγῶν, εἰς τῶν ὁποίων τὴν ἀπεικόνισιν οὐδὲν ἐπιπροστίθημι,
Κυρία, ἀλλὰ μᾶλλον λυποῦμαι, διότι δὲν δύναμαι νὰ ἐκ-
φράσω τὰς ἡδείας ἐκείνας ἐντυπώσεις, αἱ ὁποῖαι εἰς τὴν
ἔρασιν προξενουῦνται ἐξ ἐπὶ τοσοῦτον θελκτικῶν καὶ ἐν διαστή-
ματι ὀλίγων λευγῶν ἠθροισμένων ἀντικειμένων.

Ἀληθὲς εἶναι, ὅτι ἐν Κρήτῃ, κατὰ τὸν Φεβρουάριον,
ἡ φύσις εἶναι χαρίεσσα καὶ ἀκμαία. Καὶ τὸ μὲν πνεῦμα τῶν
χειλέων αὐτῆς καθάρων καὶ βλαταμῶδες εἶναι· ἡ δὲ τῶν
νυκτῶν ἡδεῖα δρόσος, καὶ τὸ φῶς τοῦ πατρὸς τῆς ἡμέρας, τὸ
ὁποῖον θερμαίνει τοὺς κόλπους αὐτῆς, εἰς στολισμὸν συντε-
λοῦσι. Πρὸς δὲ τούτοις τὰ ἀθρόως κατακαλύπτοντα τοὺς
κλάδους τῶν πορτοκαλεῶν χρυσὰ μῆλα εἰσὶν εἰς τῶν εὐπρε-
πισμῶν, αἵτινα ὄριμα ὄντα προσφέρονται εἰς τὴν βουλουμένην
νὰ συναγάγη αὐτὰ χεῖρα, καὶ ἔχουσι φλοιὸν λεπτότατον καὶ
γεῦσιν εὐάρεστον, τῶν ὁποίων ἡ τέρπουσα ὄσμη ἐπὶ πολὺν
χρόνον μετὰ τὸ φαγεῖν αὐτὰ διαμένει. Πολλῶν δὲ ἀξιολογώ-
τερα τῶν τῆς Αἰγύπτου καὶ Μελίτης ὄντα, ἔλαι προκρίνουσι
πάντοτε ἀπὸ τῶν ἐντοπίων.

Περιγράψαντα ἤδη, Κυρία, ἔλα τὰ ἐνώπιον ἐμοῦ ἐμφα-
νιζόμενα, συγχωρήσατέ με νὰ ἐξακολουθήσωμεν τὴν θήραν.
Ὅτε διήλθομεν τὸ πεδῖον τῶν ναρκίσσων ἐφθάσαμεν εἰς τόπον
ἐλώδη, κείμενον πρὸς τὰς ἐσχατίας τοῦ κόλπου τῆς Σού-
δας (1)· βροθεῖ δὲ σχοίνων καὶ ὑδάτων, ὅπου ἀδύνατον εἶναι
νὰ κυνηγήσῃ τις ἄνευ κνημίδων. Τὰ δὲ ἔλα κατοικοῦνται ὑπὸ
πλήθους μικρῶν σκολοπάκων (βεκατσῶν) καὶ ἡ θήρα καθί-
σταται εὐάρεστος. Τὰ περίξ εἰσὶ κατάφυτα ἐκ βοδοδαρνῶν,
καὶ ἐξ ἀπειραρίθμων μυρτώων στολιζονται, οἷτινες σχεδὸν
καθ' ἕλας τὰς ὥρας τοῦ ἔτους εἰσὶ κατηνθητιμένοι, καὶ ἐν μέτω

(1) Τὸ πεδῖον τῶν ναρκίσσων, περὶ τοῦ ὁποῦ ὀμιλῶ, κοινῶς
καλεῖται Λακκουλάτη.

τῶν ὁποίων τοὺς σκολόπακας ἀναπαυομένους ἐδιάζομεν νὰ ἐξέρχωνται· εὐρίσκομεν δὲ καὶ νήσους· εἰς δὲ τοὺς θλιγνὸν ὑψηλοτέρους τόπους οἱ κύνες ἡμῶν ἀνεύρισκον καὶ λαγούς.

Θέλונτες δὲ νὰ κρατείνωμεν τὰς ἡδονὰς ἡμῶν, εἰς βαθεῖας κατεδύμεθα κοιλάδας τεμνούσας, ἀπ' ἄρκτου πρὸς μεσημβρίαν, τὴν τελευταίαν σειρὰν τῶν ὄρέων τῶν Σρακίων. Καθ' ἑκάστην στιγμὴν εὐμεγέθεις σκολόπακες ἐκ μέσου τῶν μυσσινῶν καὶ βροδοδαφνῶν ἐξήρχοντο, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ τόποι οὗτοι εἰσὶ πλήρεις. Εἰς πλεῖστας τῶν πηγῶν, τὰς ὁποίας οἱ Τούρκοι ἐστόλισαν διὰ δεξαμενῶν, εὐρίσκει τις ὕδωρ διαυγὲς ὡς τὸν κρύσταλλον. Αὐτόθι δὲ ὑπὸ τὴν σκιὰν πλατάνου, περιβαλλομένης ἐξ ἀνθέων, ἀναπαυθέντες, προγευματίσαμεν πέρδικας, καλὸν οἶνον, ἐλαίαις καὶ διαυγὲς ὕδωρ. Ἐὰν δὲ ἡ ἔφεσις τοῦ θηρῆν μᾶς παρεκίνη ἐπὶ μᾶλλον, ἀνεβαίνομεν μέχρι τῶν ὑψηλοτέρων μερῶν, καὶ ἐφθάνομεν εἰς τὴν πεδιάδα, ἣτις ἐκτείνεται μέχρι τῶν ὑπωρειῶν τῶν δευτερευόντων ὄρέων, ὅπου εὐρίσκομεν, ἐν ἀφθονίᾳ, ἀξιολόγους πέρδικας καὶ λαγούς. Καίτοι δὲ, Κυρία, θηρεύοντες ἐντὸς τοιούτων τόπων, ἐφειδόμεθα τῶν ἡδονῶν ἡμῶν, ἀπολαύοντες αὐτὰς ἅπαξ τῆς ἐξομάδος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Κ'.

Ἐναπολείπεται εἰς ἡμᾶς, Κυρία, τοὺς πρὸς δυσμὰς καὶ μεσημβρίαν τῶν Χανίων ὠραιότερους τόπους ἐπισκεφθέντας, νὰ διέλθωμεν καὶ τὸ ἀκρωτήριο Μελέγα, πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς νεῦον, οὗ τινος ἡ κορυφὴ ἐπὶ τὰ λευγῶν περιφέρειαν ἔχουσα, παριστᾷ τοῖς πλέουσι λίθους ἀποκρήμους, καὶ ἀπειλητικούς βράχους· ὃ περιηγούμενος ὁμως διαπίπτει,

μεταξύ τῶν συνιστάντων αὐτὴν ὄρεων, τόπους ἀξίους νὰ
 ἑπισπᾶσται τὰ βλήματα αὐτοῦ.

Τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ ἀκρωτηρίου τούτου σχηματίζει
 μίαν τῶν πλευρῶν τοῦ κόλπου τῆς Σούδας. Μίαν δὲ καὶ
 ἡμίσειαν λεύγην ἀπὸ τοῦ στομίου αὐτοῦ, κεῖται ὁ σκόπελος,
 ἐφ' οὗ ἴδρυται ὁμώνυμον φρούριον, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τοσοῦτους
 χρόνους καθ' ἀπασιῶν τῶν Ὀθωμανικῶν δυνάμεων ἀντέστη.
 Μετ' ἐπιτυχίας δὲ ἠδύνατο νὰ κτίσῃσιν αὐτὸ πρὸς τὸ πλάγιον
 τοῦ Μελέχα, καθότι ὅσον τετάρτου τῆς λεύγης τοῦ παραλίου
 ἀπέχον ὑπὸ τῆς ξηρᾶς προφυλάττεται· ἀλλ' ὅμως πάντῃ
 ἀδύνατον ἦθελεν εἶσθαι νὰ κατάσχη τις αὐτὸ ἄνευ στόλου,
 πλείστους προμαχώνας, ἀλλεπαλλήλως κειμένους ἔχον, οἱ
 ὁποῖοι συνίστανται ἐκ χονδρῶν λίθων, καὶ ἔκτασιν δυναμένην
 νὰ περιλάβῃ κώμην ἐξ ἑκατὸν πενήτηντα οἰκιῶν, Ἐὰν δὲ τὸ
 πυροβολικὸν τοῦ φρουρίου αὐτοῦ, περὶ τὸ ὁποῖον δύναται
 νὰ ἀγκυροβολήσῃσιν πλοῖα παντὸς μεγέθους, ὑφ' ἰκανῶν
 ἐδιοικητῶν πυροβολιστῶν, ὁ φορικωδέστερος στόλος δὲν ἦθελε
 δυνηθῆ νὰ ἐκδιᾶσθαι τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου, οὔτε τὴν ἐξέσοδον,
 ἂν ἦθελε παρεισδύσει. Τὸ φρούριον τῆς Σούδας εἶναι ἐν τῶν
 ἀξιολογωτάτων τῆς Κρήτης ὀχυρωμάτων, διὸ καὶ οἱ Βενετοὶ
 ἐπὶ πολὺν χρόνον κατεῖχον αὐτὴ.

Τὸ ὑπὲρ τὸ φρούριον παρατεινόμενον τοῦ κόλπου, μήκους
 μὲν εἶναι ὅσον μιᾶς καὶ ἡμισείας λεύγης, πλάτους δὲ ὅσον
 τριτημορίου αὐτῆς. Τὰ δὲ πλοῖα ἡμίσειαν μόνον λεύγην ἀπὸ τῆς
 ἄκρας αὐτοῦ σαλεύουσι· διότι τὸ ἐπίλοιπον μέρος εἶναι ὡς
 ἄβυσσος, ἅπου καθεστῆρ πεντακοσίων ὀργυιῶν δὲν εὐρίσκει
 πυθμένα. Ὁ δὲ τόπος, ἐν ᾧ σαλεύουσι τὰ πλοῖα, εἶναι ἐπὶ
 τοσοῦτον ἐκτεταμένος, ὥστε δύναται νὰ περιλάβῃ πολυάριθμον
 στόλον, ὅστις θέλει εἶσθαι πεφυλαγμένος ἀφ' ὄλων τῶν
 ἀνέμων, καὶ ὡς ἐν λεκάνῃ ἐγκλεισμένος.

Τὸ ἄκρον τοῦ κόλπου τῆς Σούδας, Κουλάτη καλούμενον,
 μίαν καὶ ἡμίσειαν λεύγην τοῦ λιμένος τῶν Χανίων ἀπέχον,

ἀμφοτέρωθεν ἔχει ὠραίαν κοιλάδα. Καλὸν δ' ἤθελον εἶσθαι νὰ συγκοινωνήσωσι τοὺς δύο αὐτοὺς λιμένας, βραχεῖαν ἀνορύπτοντες τάφρον, τὸ ὅποιον αὐτὴ ἡ θέσις τῶν γαιῶν φαίνεται ἐπιζητούσα. Τούτου δὲ γενομένου, τὸ ἐμπόριον ἤθελον ἀπολαύσει ἀνεκτιμήτους ὠφελείας, καθότι τὰ πλοῖα ἐπὶ ὀκτῶ ἐνίοτε ἡμέρας, ἕνεκα τῶν ἀρκιῶν πνευμάτων, εἰς τὰ Χανία ἐπέχονται, ἐφ' ὅτε ἤθελον δύνασθαι νὰ κατέρχωνται διὰ τῆς τάφρου τῆς Σούδας, καὶ νὰ ἀποπλέωσιν εὐθὺς. Ἡ αὐτὴ δὲ εὐκαλία ἤθελον εἶσθαι καὶ εἰς τὸ προσορμίζεσθαι, διότι τὰ ὑπὸ τῶν ἐναντίων ἀνέμων ἀπωθούμενα, ἤθελον κατάγεσθαι εἰς θάτερον τῶν δύο λιμένων, κατὰ τὴν πνοὴν τοῦ ἀνέμου. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα ὀρελῆ ἤθελον προκύψει ἐκ τῆς εὐκόλου αὐτῆς πράξεως, τὰ ὅποια παραλείπω, διότι οὐδεπώποτε, καταδυναστευόντων τῶν Τούρκων, θέλουν ἐκτελεσθῆ τοιαῦτα ἔργα.

Πορευόμενοι τὴν ἐπὶ τὴν κορυφὴν τοῦ ἀκρωτηρίου Μελέχα ἄγουσιν τὰ πλεῖστα ἐμοχθήσαμεν, ὡς διανύοντες ὄρη ἀπότομα καὶ ὄλως ἄρορα, ἐφ' ὧν ὁ μὲν κυνηγὸς εὗρίσκει ἕ, τι ἐπιθυμεῖ, τοῦτέστι πέρδικας καὶ λαγιούς ἐν ἀρθονίᾳ, ὁ δὲ γεωργὸς καταλυπεῖται θεώμενος τοὺς μὲν βράχους καταξήρους, τοὺς δὲ κύκλω λόφους βραίοντας μυρικής, θύμου καὶ πολλῶν ἄλλων ἀγρίων φυτῶν, ἃ τινὰ μηδὲ ὄλως τὸν ἄνθρωπον ὠφελούσι, καὶ τοὺς πόδας τῶν βράχων ὑπὸ κυκλαμίνου (rain de rougean) περιστρωννυμένους, ὅστις διὰ τῶν ἐρυθρῶν αὐτοῦ ἀνθέων τὴν γῆν κατὰ τὸ ἔαρ καλύπτει. Διαβάς τις τοὺς τραχεῖς καὶ γαλεπούς τούτους τόπους, καταβαίνει εἰς εὐρροὴν καὶ πλουσίαν πεδιάδα, τοιαύτην ὑπὸ τῶν καλογήρων Μοναστηρίου τινὸς καταστᾶται, ὅστις ἐκαλλιέργηται τὰς χέστους, τοὺς μὲν ἀγόνους λόφους ἐξ ἀμπελώνων καταπληρώσαντες, εἰς δὲ τοὺς χαμηλοὺς τόπους, ἐλαιώνας, ἀμυγδαλιώνας καὶ ἄλλα καρποφόρα δένδρα ἐμφυτεύσαντες, ἃ τινὰ οὐχὶ μικρὸν παρέχουσιν εἰσόδημα. Πρὸς

ἐξ τούτοις τὰς καλλιτέρας τῶν γαιῶν καλλιεργούντες, αὐτὸν καὶ κριθῆν συγκομίζουσι. Οἱ Τούρκοι δίκαιως φερόμενοι σέβονται τὰς ἰδιοκτησίας αὐτῶν, καὶ νῦν, ἕτε εἰ ἀγροὶ αὐτῶν εὐρροοῦσιν, οὐδ' ὀβολὸν ἐπιπροσθέτουσιν εἰς τοὺς παλαιοὺς δασμῶδες, αἵτινες εἰσὶν ἀσήμαντοι.

Ἡ εἰς τὸ Μοναστήριον τῆς ἁγίας Τριάδος ἄγουσα ὑφ' ὑψηλῶν κυπαρίσσιον καθωραϊζέται ἢ δὲ ἀβλῆ αὐτοῦ εἶνα: τετράγωνος, κύκλῳ μὲν ἔχουσα τοὺς οἰκίστους τῶν μοναχῶν, ἐν μέσῳ δὲ μικρὰν ἐκκλησίαν, τῆς ὁποίας ὁ πυλὼν καὶ τὰ πλάγια ἐκ πορτοκλεῶν περικοσμοῦνται, αἵτινες λαμπρὸν πέριξ σχηματίζονται περιστύλιον, ἐξ εὐωδιῶν τὸν ἀέρα καταφορτίζουσι. Τὸ Μοναστήριον τοῦτο κέκτηται ἔλα τὰ πρὸς τὴν γεωργίαν χρήσιμα σκεύη, ἔχων λιηνοὺς (πατητήρια) δι' ἔλαιον καὶ οἶνον, καὶ ἔλα ἕτα ὁ ἀγροτικὸς βίος ἀπαιτεῖ. Ἐνθὲ δὲ οἱ ἱερεῖς ἐνασχολοῦνται περὶ τὸ παρακαλεῖν τὸν Θεὸν καὶ τελεῖν τὴν θεῖαν λειτουργίαν, οἱ ἀδελφοὶ δίδονται εἰς τοὺς κόπους τῆς γεωργίας. Τὸ Μοναστήριον τοῦτο ὁμοιάζει μὲ μικρὰν πολιτείαν, τῆς ὁποίας ἢ μὲν Κυβέρνησις παρέχει πλοῦτον, οἱ δὲ πολῖται ἀρωσιωμένοι εἰς τὰ ἔργα τῶν, διάγουσι βίον φιλόπονον μὲν, ἤτυχον δὲ καὶ εὐτυχή. Καίτοι συνεχῶς ἐπίσκεπτόμενοι τοὺς καλοὺς μας μοναχοὺς, ἵνα θηρεύωμεν, πάντοτε ἐτυγχάνομεν πρὸ αὐτοῖς πάσης Θεραπείας καὶ τιμῆς φιλόφρονος ξενίσεως.

Ἀναχωρήσαντες ἐκ τοῦ μοναστηρίου τῆς ἁγίας Τριάδος, καὶ ὅταν λεύγῃς διὰ τραχυτάτης ὁδοῦ βράδισαντες, ἐρθῆσαιεν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, κείμενον ἐπὶ τῆς ὑψηλοτέρας κορυφῆς τοῦ ἀκρωτηρίου Μελέχα. Ἡ δὲ κατέναντι αὐτοῦ παρατεινομένη πεδιάς ἐπίκειται ὄλων τῶν πέριξ τόπων. Ὁ δὲ περιγηγῆς καθήμενος ὑπὸ ἔλαιαν ἐκ μέσου δύο βράχων ἐγειρομένην, ἀέρα δροσερὸν κατὰ τὰς θερμοτέρας ἡμέρας τοῦ θέρους εἰσπνέει, ἀπειρον ἄμα καθορῶν ἔκτασιν. Καὶ πρὸς μεσημβρίαν μὲν βλέπει τὴν ἐκ χιό-

νες καὶ θασιῶν περισσευμένην σειρὰν τῶν Λευκῶν ὄρεων,
 πρὸς δυσμὰς δὲ τοὺς μινερέδας τῶν Χανίων, καὶ πρὸς ἄρκτον
 τὴν μεμακρυσμένην ἄκραν τοῦ ἄκρωτηρίου Σπάθα, καὶ πάνθ'
 ὅσα τὸ ἐμπόριον εἰς τὰς θαλάσσας αὐτὰς προσελκύει πλοῖα.
 Τὰ δὲ διανοήματα αὐτοῦ μεγεθύνονται ὡς τὰ πρὸ τῶν ὀφ-
 θαλμῶν θεάματα. Ἄλλ' ἐὰν ἐν μικρῷ ὀρίζοντι περιορισθῆ,
 παρατηρεῖ λόφους μεττοῦς ἀμπελώνων, ὄρη κρημνωδέστατα,
 καὶ ἐν τῇ πεδιάδι, κόμας περιβιβλημένας ἐκ θασιῶν, ὑπερ-
 τὴν σκιάν τῶν ὀπίσθων ἀβρῶς περιεχομένη ἢ φαντασία αὐτοῦ,
 ἐπισκοπεῖ τοὺς ἐκ τῶν κλάδων κρεμαμένους καρπούς, καὶ
 τὰ ἄνθη, διὰ τῶν ὀπίσθων αἱ μυρσίαι στολιζόνται, καὶ κα-
 ταχυριευομένη ὑπὸ ἐνδομύχου τινός ἐνθουσιασμοῦ, νομίζει
 ἀπολαύουσα τὰς μειδιῶσας αὐτὰς εἰκόνας· ἀλλὰ τίς ἄρα γε
 δεινὸς θόρουβος αὐτὴν αἴφνης διεγείρει; Ἡ μὲν τρικυμία
 μακρόθεν βρέμει, οἱ δὲ ἄνεμοι μανιωδῶς πνέουσι, τὰ δὲ
 κύματα μετὰ πατάγου προσκρούουσι τοὺς ἐπὶ τῆς ἀθύσου
 αὐτῶν ἐπικρεμαμένους βράχους, καὶ φρικώδη ποιῶντα θό-
 ρυβον, φαίνονται θέλοντα νὰ ὑπορύξωσι καὶ καταβροχθίσωσι
 τὰ θεμέλια αὐτῶν. Ὅποιοι χεῖμαρῶδες ἀφροῦ ἀναβλύζουσιν
 ἐκ τοῦ ἀέρος! Μήπως τάχα ἡ φύτις ἐν ὀργῇ εὐρίσκειται;
 Χαίρετε, ὦ γελῶσαι σκηναί! Χαίρετε κατόψεις κατανο-
 κτικά! ὁ δὲ περιηγητὴς λυπεῖται, διότι δὲν θέλει εἰς ἰδέε'
 πλεόν, καὶ κύκλω περιβλέπων, δὲν ἀνακαλύπτει εἰμὴ κρημνοῦς,
 βράχους διακαιομένους, καὶ ὄρη ἄγονα, ἀλλεπαλλήλως κεί-
 μενα, καὶ φρικίων μὲν ἐπὶ τῇ θεᾷ αὐτῶν, νομίζει ἑαυ-
 τὸν ἔρημον τοῦ παντός, ὀρητικῶς δὲ ἐγειρόμενος, ἐ-
 πισπεύδει πρὸς καταζήτησιν τῆς κοινωρίας, τῆς ὁποίας
 ἀνάγκην ἔχει. Γοιούτως, Κυρία, ἐντυπώσεις ὑφίσταται ὑπὸ
 τὴν ἐλαίαν τὴν ἐπὶ τῆς ἄκρας τῆς πεδιάδος τοῦ Μαναστηρίου
 τοῦ ἁγίου Γεωργίου κειμένην.

Ἀπὸ δὲ τῆς ἐρημίας αὐτῆς στενὴ καὶ ἐπὶ βράχων κατὰ
 σίνα μέση ἀνωουγμένη ἀτραπὸς, ἄγει εἰς ἄκρον ὑπὸ τῶν

χειρῶν τῆς φύσεως διπκεκοσμημένον, εἰς ὅπερ, ἵνα φθάσῃ τις, πρέπει νὰ καταβῆ ἐπὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν, κατὰ μῆκος, κατωφερῆ μὲν κοιλάδα, ἀνταμείβουσαν ὁμως τοὺς μόθους διὰ τῆς ἡδονῆς. Ἐν τῷ ἐκτεταμένῳ αὐτῷ σπηλαίῳ, πενταχόθεν λαμπροὶ κρέμονται σταλακτῖται, τῶν ὁποίων εἰ μὲν πυραμιδοειδῆς ἔχουσι σχῆμα, οἱ δὲ μὲ σωληνας δογάνου ὁμοιάζουσι, καὶ ἕτεροι πάλιν, ἐπὶ τοῦ θόλου προσκεκαλλημένοι, φαίνονται ἀπειλοῦντες τὴν κεφαλὴν τοῦ θεωροῦντος αὐτοὺς φιλοπεριέργου· ὅλοι δὲ, ὡς κρύσταλλοι, ἀντανακλῶσι τὸ φῶς τῶν δάδων. Οἱ σταλακτῖται οὗτοι, ἐκ τῶν ὁποίων βρῖθουσι τὰ πλάγια, καίτοι στίλβοντες ὡς τὴν χιόνα, καὶ πολλὴν ἔχοντες λάμψιν, δὲν εἶναι ῥαβδωτοὶ καὶ ποικίλοι, ὡς οἱ τοῦ ἄντρου τῆς Ἀντιπάρου, τοῦ ὠραιότερου ὄλων τῶν τοῦ κόσμου ὄντος. Τὸ δὲ σχῆμα αὐτῶν ὀλιγώτερον ποικίλον, οὐχὶ μεγάλην προξενεῖ ἐκπληξιν.

Ὁ παρὰ τοῦ Τουρνεφόρτου περιγραφεῖς ἐλελίσφακος (1) ἀρθῶνως φύεται κατὰ μῆκος τῆς εἰς τὸ ἄντρον ἀγούσης κοιλάδος. Μέγα δυστύχημα διὰ τὴν βοτανικὴν εἶναι, ὅτι ἔσοφός οὗτος φυσιογράφος ἐπὶ ὀλίγον διαμείνας χρόνον ἐν Κρήτῃ, περιῆλθεν αὐτὴν εἰς ὥραν, καθ' ἣν ἡ πεδιάς ὑπὸ τοῦ ἡλίου καταφλεγομένη δὲν παριστᾷ εἰμὴ μόνον ἀπεξηραμμένα χόρτα· ἐνῶ, ἀν' ἀπ' ἐναντίας περιηγεῖτο αὐτὴν κατὰ τὸ ἕαρ, ἤθελε πλουτίσει τὸν κατάλογόν του μὲ πολλὰ φυτὰ, μὴ ὑπάρχοντα, καθ' ὃν ἔφθασε χρόνον. Τὸ γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα ἔβενος τῆς Κρήτης ὠραῖον δενδρίδιον, ἀναγεννώμενον μεταξὺ τῶν παρὰ τὸ παράλιον βράχων, ὑψοῦται μὲν ὀλίγον, ἀλλὰ καθίσταται εὐάρεστον ὑπὸ τῶν πορφυροχρῶν ἀνθέων, τὰ ὁποῖα λάμπουσιν ἐπὶ τῶν ἀργυροειδῶν φύλλων αὐτοῦ.

Ἀπὸ δὲ τοῦ Μελέγα καταβαίνοντες καὶ ἐπὶ τὰ Χανία ἐπανακάπτοντες, ἀπαντῶμεν ἐπὶ τῆς πορείας ἡμῶν τὸ μο-

(1) Ὁ ἐλελίσφακος φύεται εἰς τοῦτο μόνον τὸ μέρος· εἰσὶ δὲ καὶ ἐπὶ τῆς Ἰθάκῃς ἐκτεταμέναι γαῖαι, γέμουσαι ἐξ αὐτοῦ.

νηστήριον τοῦ Ἀκρωτηρίου, τὸ ὁποῖον, ὑπὸ καλογραϊῶν κα-
 τοικούμενον, ἐν μέσῳ φρικώδους κείται ἐρημίας. Πέριξ δ' αὐτοῦ
 δὲν κατοπεύει τις, εἰμὴ ἀθλίους βράχους, ὑπὸ τοὺς ὁπίους
 εὐάται τὸ ἔρπυλλον, ἢ μυρική, ὁ εὐώδης τὰ ἄνθη θύμος, τὸ
 λήθανον καὶ τινες κόμαροι. Αἱ ἐν τῷ μοναστηρίῳ μονάζουσαι,
 εὐχόμεναι μόνον ἐπὶ τῆς παρθενίας αὐτῶν, δὲν διάγουσιν ὡς
 εἰς κοινόβιον, ἀλλ' ἐκάστη ἐκλέγουσα σύντροφον, ἐνδιαιτῶν-
 ται ἐντὸς θαλαμίσκων, πέριξ ἐκκλησιῶν ἐκτισμένων, ὅπου
 καθ' ἐκάστην ἔργεται Ἑλλην ἱερεὺς, ἵνα τελέσῃ τὴν λειτουρ-
 γίαν. Ἐκάστη συνωρὶς συναλλήλως ἀγαπώμεναι, κοινῇ κα-
 τέχουσι σηκὸν (περίφρακτον τόπον), κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον
 εὐρύχωρον, ὅστις πλησίον δύο οἰκίσκων κείμενος, ἐπέχει παρ'
 αὐταῖς τόπον κήπου, ἐν ᾧ ὑπάρχουσι πορτοκαλέαι, ἀμυγδα-
 λέαι, ἐλαῖαι καὶ μέλισσαι, αἵτινες οὐδόλως εἰς κυψέλας ἐγ-
 κλείονται, ἀλλὰ τὰ βιομήχανα ταῦτα ἔντομα ἐναποθέτουσι
 τὸ μέλι καὶ τὸν κηρὸν ὑπὸ τὴν σκιάν σανίδων τεθειμένων ἐν
 μέσῳ δύο πασσάλων, ὅτινες πρὸς στέγην αὐτῶν χρησιμεύ-
 ουσιν. Αἱ δὲ πρῶται κηρήθραι μακραὶ οὖσαι, βαθμηδὸν
 σμικρύνονται καὶ εἰς ἄκραν λήγουσι, τῶν ὁποίων ἐκάστη
 ἔχει σχῆμα κατεστραμμένης πυραμίδος. Ταύτην δὲ τα-
 χέως ἀπεργαζόμεναι ἐκθλίβουσι τὸ μέλι, ἐκ τοῦ ἄνθους τοῦ
 θύμου, τοῦ ἔρπυλλου καὶ πολλῶν ἄλλων φυτῶν καὶ βαλ-
 σαμωδῶν δεινδριδίων, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ γῆ βρίθει, συλλεγόμε-
 νον. Ἐτέλος λοιπὸν τὸ νέκτρον τοῦτο καθαρὸν, διαυγές καὶ
 ἄβρον, ἔχει τὴν εὐωδίαν τῆς ἀμβροσίας.

Ἄς ἐπανέλθωμεν ἤδη εἰς τὰς Καλογραϊάς. Σᾶς εἶπον, Κυ-
 ρία, ὅτι ἀνά δύο κατοικοῦσιν οἰκημα εἰς τρία διηρημένον τμή-
 ματα, τῶν ὁποίων ἕκαστον ἔχει ὄλατὰ πρὸς τὸν βίον ἐπιτήδεια,
 τοῦτέστι δεξαμενὴν, ληνὸν, ἱπνόν (φουρνόν) καὶ ἐν τῇ δύο ἐργαλεῖα
 ἱστοῦ. Ἐκτρέφουσι δὲ συνήθως καὶ βόμβυκα, καὶ συλλέγου-
 σιν ἐριόξυλον, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐν τῶν ἐνιαυσίων φυτῶν τοῦ
 τέπου. Καὶ αἱ μὲν τῶν ἀδελφῶν κλάθουσι, αἱ δὲ ὑφαίνουσι,

αὶ δὲ πλέκουσι. Προμηθεύμεναι δὲ ὄλων, ὕτων ἀνάγκη ἔχουσι, κατέρχονται εἰς τὴν πόλιν, ἵνα πωλήσωσι τὸ προϊόντων μόχθων αὐτῶν.

Ἐντὸς τῶν οἰκίσκων αὐτῶν δὲν βλέπει τις οὔτε πολυτέλειαν, οὔτε μεγαλοπρέπειαν, ἀλλὰ πᾶν ὅ,τι εὕρισκε εἶναι χρήσιμα σκεύη, ἀπλὰ ἐπιπλα καὶ τὰ πρὸς τὸν βίον ἐπιτηδεια. Ἡ καθαρότης ἀγρυπνοῦτα ἐπὶ αὐτῶν, ταῖς παρέχει ὄλας τὰς χάριτας· ἐν ἐνὶ δὲ λόγῳ, αἱ ῥηθεῖσαι καλογραφαί, καὶ τοὶ μὴ οὔσαι πλούσια, καλὴν, ἔνεκα τῆς δραστηριότητος αὐτῶν, ἀπολύουσιν ὑγίαν, τὴν μὲν ἰλαρότητα συνοικον ἔχουσι, τὴν δὲ ὄφιν χάριεσαν πάντοτε καὶ οὐδεπώποτε ἀπαίσιον ὑποκρινονται μορφήν. Νέα δ' ἀδελφὴ συνοικεῖ, κατὰ τὸ σύνθημα, μετὰ μᾶλλον προβεηκυίας, ἵνα ἀνακουφίῃ καὶ ἀπαλλάτῃ αὐτὴν τῶν χαλεπωτέρων μόχθων. Πολλάκις ἐπεσκεύθη Ἑλληγίδα τινα, ἣτις ἐπὶ τινὰς ἑβδομάδας διῆγε, καθ' ἕκαστον ἔτος, ἐν τῷ μοναστηρίῳ τούτῳ, καὶ πάντοτε μὲν ἔβρον παρ' αὐταῖς, χάριν, κοσμιότητα καὶ γλυκύτητα, οὐδεπώποτε δὲ τὸν τραχὺν καὶ αὐστηρὸν ἐκεῖνον χαρακτήρα, ὅστις εἶναι πάντῃ ἐναντίος τῆς ἀρετῆς.

Καθ' ἣν σὰς γράφω στιγμὴν τὸ Ἀκρωτήριον ἐμπερικλείει, ἐντὸς τοῦ στενοῦ αὐτοῦ περιβάλου, τὸ ἔσχατον γῆρας, τὴν ἰσχὺν καὶ ῥώμην τῆς ὄριμου ἡλικίας καὶ ὄλα τὰ θέλητρα τῆς νεότητος. Βῖδον ἐν αὐτῷ τρία ὑποκείμενα, ἄξια νὰ ἐξακτῆσθαι τὴν γραφίδα ἐπιτηδείου ζωγράφου· τοῦτέστι μίαν καλογραφαὶν ἑκατὸν ἐννέα ἐτῶν, ἑτέραν τριάκοντα καὶ ἑξ καὶ μίαν δόκιμον δεκαεπτὰ. Καὶ ἡ μὲν πρώτη, ὡς καμπυλόγραμμον οὔσα, ἐβάδιζε βοηθουμένη ὑπὸ ῥάβδου, καὶ ἐφαίνετο καθ' ἕκαστην στιγμὴν ὡς ἂν ἔμελλε νὰ προσκρούσῃ τὴν γῆν διὰ τοῦ μετώπου αὐτῆς. Δὲν εἶχε δὲ δόλου στερηθῆ τῆς χρήσεως τῶν αἰσθητέων, ἀλλ' εὕρισκετο ἐν καταστάσει τινὶ νάρκης. Ταύτην δὲ θέλων τις νὰ παρακινήσῃ εἰς συνδιάλεξιν, τῇ προσέφερε μικρὸν ποτήριον οἶνοπνεύματος, ἢ καλοῦ

εἶναι, ἥτις βαθμηδὸν ἀναφυχομένη, διηγείτο, ὅτι ἐγενήθη εἰς Σούδαν, ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐπολιόρκησαν πολλάκις τὸ φρούριον, καὶ ὅτι, τέλος, αἱ βόμβαι, τὰς ὁποίας ἐρρίπτον, πίπτουσαι ἐπὶ τῶν στεγῶν, κατετρόμαζον τοὺς κατοικοῦς. Κυριευθέντος δὲ τοῦ φρουρίου, αὕτη ἀπεσύρθη εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ ἀκρωτηρίου, ἐν ᾧ ἔζη πρὸ ὀγδοήκοντα ἐτῶν (1).

Ἡ δὲ δευτέρα οὕσα εὐτωμος καὶ εὐχρους, εἶχε τοὺς μὲν χαρακτηῆρας καλῶς ἀνεπτυγμένους, ἐπὶ δὲ τοῦ προσώπου μεγαλοπρεπὲς ὑπέκρινεν ὕψος. Καὶ αἱ μὲν ὀφθαλμοὶ ἦσαν μέλαινοι, οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ πλήρεις ζωηρότητος, ὁ δὲ πρᾶγχιλος μετὰ χάριτος καταβαίνων ἐπὶ τῶν ὠραίων αὐτῆς ὤμων, ἐμόρφωνε μετὰ τῆς κεφαλῆς ὠραιότατον σύνολον, καὶ τὸ βᾶδισμα, τέλος, ἀνήγγελλε ζωηρότητα. Ἄλλὰ, καίτοι ἡ ἐρυθρότης τῶν παρεῖων, καὶ τὸ ὠραῖον τοῦ χρώματος αὐτῆς ἤρχιζον τὴν καλλονὴν αὐτῶν ἀπολλύοντα, αὕτη διετήρει εἰσέτι τὴν ὠραιότητα, καὶ ἡ φυσιογνωμία τῆς ἐδῆλου τὴν ἀκμὴν τῆς ηλικίας· ἀλλ' ὡς βαθμηδὸν ἐξαλειφομένου τοῦ χροῦς τῆς τρυφερότητος, καθ' ἡμέραν ἐστερεῖτο μιᾶς χάριτος.

Ἡ δὲ τρίτη . . . Ἀδύνατον εἶναι, Κυρία, νὰ συλλάβητε ἰδέαν περὶ αὐτῆς, χωρὶς νὰ τὴν ἴδῃτε. Ὁ κάλαμός μου κατακίπτει ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῆς, καὶ οἱ χρωματισμοί μου εἰσὶ πάντῃ ἀλαμπεῖς ἐνώπιον τῆς οὐρανοῦ μορφῆς. Ἀναπολήσατε, τοὺς ἀξιοθαυμαστάτους ἐκείνους χαρακτηῆρας, τοὺς ὁποίους ἡ φύσις συνάγει ἐνίοτε, ἵνα ἀναδείξῃ τὸ ἀριστούργημα τῆς κλάσεως. Θαυμάσατε τὴν ὠραιότητα τοῦ βίου αὐτῶν, τὴν ἔξοχον λεπτότητα, τὴν ἐκπληκτικὴν παιδιὰν καὶ τὴν θαυμαστὴν τελειότητα, καὶ θέλετε ἔχει ἀμυδρὰν τινα εἰκόνα τῆς δοκίμου τοῦ Ἀκρωτηρίου. Καὶ τὸ μὲν ἀνθρώπινον

(1) Τὸ φρούριον τῆς Σούδας κατεκρατεῖτο εἰσέτι παρὰ τῶν Βενετῶν, ὅτε ὁ Τουρνερότος κατὰ τὰ 1700 περιηγείτο τὴν νῆσον. Κατέχον δι' αὐτὸ μέχρι τῶν 1707 ἢ 1708, ὅτε μετέβη ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ὀθωμανῶν.

τῆς νεότητος ἐπέλαμπεν ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτῆς, ἕκαστος
 δὲ τῶν χαρακτῆρων ὑπὸ χάριτός τινος ἐνεψυχοῦτο. Ἐκ μέ-
 σου δὲ τῶν ἐπιγῆς νεόντων βλεφάρων ἐξετοξεύοντο λάμπεις·
 οἱ ὠραῖοι αὐτῆς ὀφθαλμοὶ θεῖοι ἐπέφαινον διανόημα, τῶν
 βλεμμάτων τῆς ὁποίας τὰς φλόγας ἀδύνατον ἦτο νὰ ὑποστή-
 ται, χωρὶς νὰ αἰσθανθῇ εἰς τὰ ἐνδομυχα τῆς καρδίας βα-
 θεῖαν συγκίνησιν· τὸ ῥόδιον στόμα τῆς χαριτοβρύτου αὐτῆς
 καρθένου ἐπέλαμπρύνετο ὑπὸ ἀκουσίου μειδιάματος· τὸ δὲ
 ὠρειδὲς τοῦ ἐκμαγευτικοῦ αὐτῆς προσώπου ὑπὸ στρογγύλου
 καὶ ὠραίου πώγωνος ἐπεραιούτο. Ἄλλὰ κατωτέρω
 τὸ πᾶν ὑπὸ τῆς κοσμιότητος ἐπεκαλύπτετο διὰ τριπλοῦ κα-
 λύμματος, καὶ μέρος τῶν θελητήρων αὐτῆς ὑπεκλέπτετο,
 ἧτις ὑφ' ὅλων τῶν χαρίτων τῆς τρυφερᾶς ἡλικίας λαμπρὰ
 καθισταμένη, μετὰ μεγίστης ἀπλότητος ἦτον ἐνδεδυμένη, τῆς
 ὁποίας ἡ μὲν ζώη καθωραίζετο ὑπὸ τοῦ κρυψοτάτου αὐτῆς
 σώματος, τὸ δὲ στυλινὸν μέλαν τῆς μακρᾶς κόμης ὁμοί-
 ζει τὸν ἴστυν τοῦ ἐριοξύλου, ἐκ τοῦ ὁποίου τὸ ἐνδομυχα αὐτῆς
 συνίστατο· ἡ λευκότης τοῦ λαίμου αὐτῆς ἐξεμηδένιζε τὴν
 τοῦ καλύμματος. Καὶ βαδίζουσης μὲν ἐθαύμαζέ τις τὸ ἐλα-
 φρὸν τῶν βημάτων, καθεζομένης δὲ, ἔτι μᾶλλον ἐξεπλήτ-
 τετο. Ἄγνοῦσα, ὅτι ἦτον ὠραία, εὐχαρίστως ἐθεράπευε
 τὴν καλογραΐαν, τῆς ὁποίας, ἀντὶ μητρὸς οὔσης, ὄλας προ-
 διεγίνωσκε τὰς ἐπιθυμίας. Εἰς δὲ τὸ ὕψος καὶ τὰς κινή-
 σεις οὐδὲν ὑποδηλοῦσα πάθος, ἐφαίνετο μάλιστα ὑπὸ βα-
 θέων κατεχομένη διανοημάτων, καὶ πάντῃ ἀρωσιωμένη εἰς
 τὴν εὐτυχίαν τοῦ νὰ γίνῃ δεκτὴ μετὰ τῶν καλογραϊῶν τοῦ
 Ἀκρωτηρίου. Ὁμολογῶ, Κυρία, ὅτι ἐλυπούμην τσαῦτα
 θεώμενος θέλητρα διὰ παντός εἰς ἀθλίαν ἐρημίαν τεθαμ-
 μένα! Ἄλλὰ διὰ τί ἡ γεννηθεῖσα, ἵνα καθιστᾷ τὸν βροτὸν
 εὐτυχῆ, νὰ ἐνδραϊτᾷται μακρὰν τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας!
 Συνεχῶς ἐπορευομένη εἰς τὸ μοναστήριον ἐπισκεπτόμενος
 πάντοτε τὴν καλὴν καλογραΐαν, ἧτις ἐπέϊχεν αὐτῇ μητρὸς
 τόπον.

Ἄν θέτις ζωγράφος δοκιμάζων τὴν γραφίδα αὐτοῦ θέλη
 ἵνα ἀπεικονίσῃ τὴν μὲν νεότητά ἀνοῦσαν, τὴν δὲ ὄριμον
 ἡλικίαν ἀκμάζουσαν, καὶ τὸ γῆρας εἰς τὸ ἄκρον προβηχός,
 ἅς ἀπομιμηθῇ τὰ τρία ἄτομα, τὰ ὁποῖα θρυφῶς περιέγραψα.
 Διὰ τὴν ἀπεικᾶτῃ ὅμως αὐτὰ μεθ' ὅλης τῆς φυσικῆς τελειό-
 τητος, πρέπει νὰ γίνῃ αὐτόπτης, ὡς ἐγὼ ἄλλως τε ἀναμ-
 φιδίως θέλει ἀποτύχει· διότι ἡ φαντασία πιστῶς μόνον
 ἀναπαριστᾷ, ὅτι ὁ ὀφθαλμὸς καλῶς εἶδε. Τότε ἡ αὐτεπί-
 νοία μελετᾷ, συντίθησι, καὶ δυνάμει τῆς δεινότητος, καθί-
 σιταιται πλάστης, δίδει τὰ τοιαῦτα ἀντικείμενα διαγράφειν
 μετ' ἐντελοῦς ὁμοιότητος, εἶναι πλάσσειν μᾶλλον ἢ μιμεῖσθαι.
 Ἰδοὺ ἡ ἀκμὴ, ἐφ' ἣν ὁ Πρωτογένης ἐφθικεν. Ὁ ἄρρὸς,
 ὅστις ἐξήρχετο ἀπὸ τοῦ φάρυγγος ἀσθμαίνοντος κυνός, ἐραί-
 νετο ἐζωγραφισμένος, ἀλλ' οὐχί φυσικός, ἐφ' ᾧ εἰς τῶν κοινῶν
 ζωγράφων ἤθελεν εὐχαριστηθῆ. Ἄλλ' ὁ Ριδιος ζωγράφος
 ἐπροσπάθει νὰ μιμηται τὴν φύσιν, τοῦτέστιν ἐπλαττεν ὡς
 αὐτήν.

Ἄς εἰσέλθωμεν εἰς τὰ Χανία, τῶν ὁποίων ὄσον λεύγης ἀπέ-
 χομεν. Ἄμα δὲ κατὰ κράτος ἐκ τοῦ ὄρους διήλθμεν πε-
 διάδα, βριθοῦσαν θηταυρῶν γεωργίας, καὶ διατρέξμεν ὑπο-
 μειδιῶσας νομάς, ἐλαιῶνας καὶ πλῆθος πορτοκαλεῶν. Καὶ
 μέλα ταῦτα, Κυρία, τὰ καταπληροῦντα τὴν γῆν πλούτη, ἢ
 ὠραιότης τῶν σκιῶν, τὰ ἄνθη καὶ οἱ καρποί, ἐκ τῶν ὁποίων
 τὰ δένδρα γέμουσιν, οὐδέλωσ ἐνδιαφέρουσί μοι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΑ'.

Ἡ Κρήτη, Κυρία, διαικεῖται νῦν ὑπὸ τριῶν πασσάδων,
 ἀδρευόντων ἐν Ἠρακλείῳ, Κυδωνίᾳ καὶ Ρεθύμνῳ, τῶν
 ὁποίων ὁ πρῶτος τρεῖς οὐράς (I) ἔχων, ὀνομάζεται ἀντι-

(1) Σημεῖον ἄξιον τῶν Σατραπῶν τῆς Τουραίας. Σ. Μιτ.

Βασιλεὺς τῆς γῆσου, τὴν κυριωτέραν ἀπολαύων ἐξουσίαν ἐπιτηρῶν δὲ συγχρόνως τὰ φρουρικὰ καὶ ὀπλοστάσια, διορίζει ὑπαλλήλους εἰς τὰς χηρευούσας στρατιωτικὰς θέσεις, καὶ τὰς διοικήσεις τῆς Σούδας, τῆς Γραμβούτης, τῆς Σπιναλόγης καὶ τῆς Ἰεραπίνου. Οἱ δὲ διοικηταὶ τῶν φρουρίων τούτων ὀνομάζονται Βεΐδες, ἔχοντες ὑπ' αὐτοὺς ἓνα Πυροδεσποτὴν, καὶ τρεῖς ἀξιωματικοὺς, τῶν ὁποίων ὁ μὲν εἰς εἶναι ἀρχηγὸς τοῦ πυροβολικοῦ, ὁ δὲ ἕτερος, τοῦ ἵππικοῦ καὶ ὁ τρίτος, τῶν Γενιτσάρων.

Τὸ συμβούλιον τοῦ Πασᾶ σύγκειται ἐξ ἑνὸς Κεχαγιά, εἰς ὃν καθυποβάλλονται ὅλαι αἱ ὑποθέσεις καὶ σχεδὸν ὅλαι αἱ χάριτες· ἐκ τοῦ Γενιττάρ Ἀγᾶ, γενικοῦ διοικητοῦ τῶν στρατευμάτων, καὶ κυρίως ἐπιτετραμμένου τὰ τῆς ἀστυνομίας· ἐκ δύο διοικητῶν τοῦ πυροβολικοῦ, τοῦ Γευτερτάρ (3), γενικοῦ ταμίου τῶν αὐτοκρατορικῶν δασιμῶν, ἑνὸς φύλακος τοῦ ταμείου καὶ τῶν πρώτων ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ. Ἡ κυβέρνησις αὕτη, ὡς δῆλον, εἶναι ἔλλως στρατιωτικὴ, ἐνεκα τοῦ ὁποίου ἡ ἀρχὴ τοῦ Σερασκιέρ Πασᾶ εἶναι ἀπόλυτος. Δὲν ἐκκαλεῖ δὲ διόλου τὰς ἀποφάσεις του, ἀλλ' ἀμέσως ἐκτελοῦνται.

Νομικοὶ εἰσὶν ὁ Μουρτῆς, ὑπέρτατος ἀρχηγὸς τῆς θρησκείας, καὶ ὁ Καδῆς. Καὶ ὁ μὲν πρώτος διερμηνεύει τοὺς νόμους, τοὺς ἀφορῶντας τὸν μερισμὸν τῆς περιουσίας μεταξὺ τῶν τέκνων, τὰς κληρονομίας, τὰ συνικέσια, καὶ ἐν λόγῳ ὅλα, ὅσα ὁ Μωάμεθ διεθεσε διὰ τοῦ Κορανίου, ἐκφωνῶν μάλιστα, ὅσα ἀφορῶσι τὴν μουσουλμανικὴν λειτουργίαν· ὁ δὲ Καδῆς δὲν φέρει τὴν ψήφον του ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων τῶν ἐκ τῶν νόμων δριζυμένων, χωρὶς πρότερον ἐγγράφως νὰ λάβῃ τὴν γνώμην τοῦ Μουρτῆ, τὴν ὁποίαν ὀνομάζουσι φαίτφα. Τοιοῦτοτρόπως γίνονται αἱ ἀποφάσεις, αἱ κατατηνύ-

(3) Γραμματεὺς τῶν οἰκητικῶν τοῦ Σουλτάνου Σ. Μετ.

σεις, αἱ ἀποδόσεις τῶν ἰδιωτικῶν, καὶ αἱ κρίσεις τῶν με-
ταξὺ αὐτῶν ἐγειραμένων διαφορῶν. Ὁ Πασᾶς θέλων τὰ
καταδικάσῃ Ὀθωμανόν τινα εἰς θάνατον, συμφώνως μὲ τὸ
πνεῦμα τοῦ νόμου, πληροφθεῖται περὶ τῆς οἰκῆς ὁ φέρων
ὁμῶς τρεῖς αὐτὰς εἶναι ἀνώτερος τοῦ νόμου, ἀπογορεύων
καὶ ἐκτελῶν, ἰδίᾳ αὐτοῦ ἐξουσία, τὴν κεφαλικὴν ποινὴν.

Ὅλα τὰ τσαμῖα ἔχουσι Ἰλάμη, τελούντα τὴν λειτουρ-
γίαν. Εἰς δὲ τὰ διάφορα μέρη τῆς πόλεως εἰσι διδάσκαλοι
τῶν σχολείων. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι σέβονται τὰ μέγιστα ἐν
Τουρκίᾳ, ἀπολαύοντες τὸν τίτλον Ἐρένδης (1).

Ἰδοὺ καὶ ἡ ἀπαρίθμησις τῶν στρατευμάτων, ἐξ ὧν σύγ-
κεῖται ἡ ἐν Κρήτῃ φρουρά·

Πέντε συντάγματα Γενιτσάρων, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς
εἶναι ἀπροσδιόριστος·

Εἴκοσι καὶ πέντε συντάγματα Ἐρλίδων, τῶν ὁποίων ἕκα-
στον ἔχει εἴκοσιν ἄνδρας·

Δύο συντάγματα Ἰσδαρλίδων·

Τέσσαρα συντάγματα πυροβολιστῶν·

Ἐν σύνταγμα ἐθελοντῶν·

Ἐν σύνταγμα βομβιστῶν·

Ἐν σύνταγμα σκαπανέων·

Τὸ ὅλον τεσσαράκοντα καὶ ἕξ συντάγματα, συνιστῶντα
ἐν σῶμα στρατοῦ ἐκ δέκα χιλιάδων ἀνδρῶν. Ὅλα δὲ τὰ
τὰ στρατεύματα δὲν ἐδρεύουσιν εἰς τὴν πόλιν, δύναται ὁμῶς
νά συγκεντρωθῶσιν ἐν μιᾷ στιγμῇ. Λαμβάνουσι δὲ μισθόν
πρακτικῶς κατὰ τριμησίαν, ἐξαιρουμένων τῶν Γενιτσάρων, τῶν
ἁποίων μόνοι οἱ ἀξίωματικοὶ μισθοδοτοῦνται. Οἱ διάφοροι στρα-
τιωτικοὶ βαθμοὶ δὲν ἐξαρτῶνται ὑπὸ τοῦ Πασᾶ, ἀλλ' ὑπὸ
τοῦ συμβουλίου ἐκάστου συντάγματος, συγκειμένου ἐκ τῶν

(1) Ἐρένδης εἶναι τίτλος, τιμῆς, ἀποδιδόμενος εἰς ὅλους τοὺς χαί-
ρευτας ὑπόληψιν τινα.

ἐν ἐνεργείᾳ ἀξιωματικῶν καὶ τῶν ἀπερμάχων. Οἱ βαθμοὶ δίδονται μόνον ἐπὶ δύο ἔτη ἐξαίρεται δὲ μόνον ὁ τοῦ Σορβατοῦ ἢ Καπιτανίου, ὅστις ἀγοραζόμενος ἐν Κωνσταντινουπόλει εἶναι ἰσόβιος. Ὁ Οὐστιας ἢ Μάγειρος ὑπηρετεῖ ἐφ' ὅσον τὸ σύνταγμα εὐχαριστεῖται. Ἐκαστον δὲ τούτων ἔχει τὸν ἱερέα του καλούμενον Ἰμάμην.

Αἱ δὲ φρουραὶ τῶν Χανίων καὶ τῆς Ρεθύμνου τὸν αὐτὸν ἔχουσαι σχηματισμὸν, δὲν εἶναι ἴσαι κατὰ τὸν ἀριθμὸν. Καὶ ἡ μὲν σύγκειται ἐκ τριῶν χιλιάδων ἀνδρῶν, ἡ δὲ χιλίων πεντακοσίων. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὅλα τὰ βωμαλέα τέκνα τῶν Ὀθωμανῶν λογίζονται, ἅμα γεννώμενα, μέλη τοῦ τάγματος τῶν Γενιτσάρων, δύναται νὰ συλλεχθῆ ἱκανὸς ἀριθμὸς στρατιωτῶν ἐν καιρῷ πολέμου. Τῇ ἀληθείᾳ ὅμως δὲν εἶναι διόλου ἐπίφοβοι, ὡς μὴ γνωρίζοντες τί ἐστὶ πῦρ. Μὴ γυμναζόμενοι δὲ διόλου εἰς τὰ στρατιωτικὰ γυμνάσματα, εἰσὶ πάντη ἀμαθεῖς περὶ τὴν τρομερὰν ταύτην τέχνην, προαχθεῖσαν καθ' ἡμᾶς εἰς μεγίστην ἐντέλειαν. Βαδίζουσι δὲ δι' ἀσφαλῶν κανόνων θριαμβεύοντες καθ' οἰουδήποτε ἀριθμοῦ καὶ δυνάμεως.

Ὁ Πασᾶς τῶν Χανίων, ὅστις διεκρίθη εἰς τὸν τελευταῖον πόλεμον τῶν Ῥώσων, θελήσας νὰ δοκιμάσῃ τὴν δεινότητα τῶν πυροβολιστῶν τῆς πόλεως, διέταξε νὰ θέσωσι λέμβον ὅσον ἡμίσειωσ μιλίου μακρὰν τῶν τειχῶν, τὴν ὁποίαν στερεώσαντες μετ' ἀγκύρας, ἔθεσαν ἐπ' αὐτῆς μεγάλον βυκίον. Καὶ ἡ μὲν θάλασσα ἦτο γαληνιώσα, ὁ δὲ σκοπὸς, τὰ πλεῖστα εὐδιάκριτος. Ἐτέθη ἄθλον δι' ὄντινα ἤθελε κτυπήσει αὐτόν. Οἱ πυροβολισταὶ λοιπὸν ἐφ' ὅλην ἔβαλλον τὴν ἡμέραν, μὴ ἐπιτυχόντες οὔτε τὸ βυκίον, οὔτε τὴν λέμβον.

Οἱ Πασάδες τῶν Χανίων καὶ τῆς Ρεθύμνου δὲν εἶναι εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς διοικήσεώς των ὀλιγώτερον ἀπόλυτοι, τοῦ τοῦ Ἡρακλείου. Ἀπολαύουσι δὲ τῶν αὐτῶν προνομίων, ἔχοντες συμβούλιον συγκείμενον ἐκ τῶν αὐτῶν ἀξιω-

ματικῶν Οἱ διοικηταὶ οὗτοι σκέπτονται μόνον πῶς νὰ πλου-
τήσωσι, μεταχειριζόμενοι ἔλα τὰ μέσα πρὸς ἀρπαγὴν χρη-
μάτων παρὰ τῶν Ἑλλήνων, ὅτινες ὑποφέρουσι σκληρὰν καὶ
ἀπερίγραφτον τυρανίαν. Οἱ δὲ δυστυχεῖς οὗτοι ὑποκείμενοι
ὑπὸ τὸν καταμαστιζόντα αὐτοὺς σίδηρον καὶ ὑπὸ πνεύματος
ἐλευθερίας καταπλεγόμενοι, ἀκατοπύστως ἀνὰ χεῖρας τὰ
ἔπλα λαμβάνουσιν. Ἐὰν δέ τις αὐτῶν εὐπρεπῆ κέκηται πε-
ριουσίαν, ζητοῦντες αἰτίαν κατ' αὐτοῦ τὸν εἰσαγγέλλουσιν
ἐνώπιον τοῦ Ἡαῤῥ, ὅστις ὠφελούμενος ἐκ τῆς στάσεως δη-
μαυεῖ τὴν περιουσίαν ἀμροτέρων. Φαίνεται δέ, ὅτι ὑπὸ τῆς
δυστυχίας ἀπρηθλυμένοι ὄντες, δὲν εἶναι ἐπιδεκτικοὶ οὐ-
δενὸς γενναίου φρονήματος. Ἄλλὰ, κακῆ τύχῃ, οὐδόλως βελ-
τιοῦνται ἐκ τῶν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν ἀνανουμένων σκλη-
ρῶν παραδειγμάτων.

Ποσῶς δὲ δὲν εἶναι παράδοξον, ὅτι ὑπὸ τὴν βάρβαρον καὶ
θηριώδη ταύτην κυβέρνησιν οἱ Ἕλληνες, ὁσημέραι ἐλαττούμε-
νοι, μόλις ἀριθμοῦνται σήμερον 150,000
τῶν ὁποίων ἐξήκοντα πέντε πληροῦσι χαρά-
τσιν.

Καίτοι δὲ οἱ Τοῦρκοι κατέχοντες τὴν νῆ-
σον ἀπὸ ἑκατὸν εἰκοσιν ἐτῶν, καὶ ὡς μὴ ὑποκεί-
μενοι εἰς τὰς αὐτὰς κακώσεις, ἐπολλαπλασιά-
σθησαν καὶ ἐξετραβήθησαν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῶν
νικηθέντων, ἀριθροῦμενοι περὶ τὰς 200,000

Οἱ Ἰητροῦται ὀλίγησται ὄντες ἀναβαίναυτι εἰς 200

Τὸ ὅλον 350,200.

Καὶ δὲν εἶναι μὲν θαυμασμοῦ ἄξιον τὸ νὰ βλέπη τις τόσον
ὀλίγους κατοίκους ἐπὶ νήσου ὑπὲρ τὰς διακοσίας πενήκοντα
λεύγας περιφέρειαν ἐγρούσης; Αὕτη δὲ ἡ ἐλαττωσις τῶν ἀν-
θρώπων δὲν ἀναγγέλλει ἄρά γε τὴν μοχθηρίαν καὶ κακίαν
ἐξολοθρευτικῆς κυβερνήσεως; Καλῶς γνωρίζω, ὅτι ἡ Κρήτη

ὑπὸ σειρῶν ὑψηλῶν ὄρέων κατατέμενται, οὐτινος ἕνεκα οἱ κάτοικοι ἀναγκάζονται ἀραιῶς νὰ οἰκῶσιν ὑπάρχουσιν ὁμοῦς πλούσιαι κοιλάδες καὶ πεδιάδες ἐκτεταμέναι, τεράστιαν εὐφορίαν ἔχουσαι. Ὅθεν ἡ γόνιμος αὕτη γῆ, στερουμένη σήμερον βραχιόνων καὶ γεωργῶν ὑποθαλπομένων, ἠρῶνατο νὰ διατρέψῃ τετράκις περισσοτέρους τῶν νῦν ἐνοικούντων.

Καὶ ἡ μὲν ἀρχαιοῦς ἐξύμνησε τὴν ἐκατόμπολιν Κρήτην, ἡ δὲ γεωγραφία μᾶς διέσωσε μόνον τὰ ὀνόματα καὶ τὴν θέσιν. Πλεῖσται τῶν πόλεων αὐτῶν ἐμπεριεῖχον τριάκοντα χιλιάδας κατοίκων, ἐκάστην τῶν ἐποίων ἂν ὑποθέσωμεν ἐμπεριέχουσαν ἕξ χιλιάδας, νομίζω, ὅτι θέλουν εὐρεθῆ περισσότεροι, ἀλλ' οὐχὶ ὀλιγώτεροι (1).

Διὰ τοῦ ὑπολογισμοῦ αὐτοῦ θέλουν μᾶς δοθῆ διὰ τὰς ἐκατὸν πόλεις.

600,000

Ἄν ὑποθέσωμεν καὶ ἄλλους τόσους Κρήτας διεσπαρμένους εἰς τὰς κώμας, τὰ χωρία καὶ τὰς πεδιάδας, θέλομεν εὐρεῖ

600,000

Τὸ ὅλον 1,200,000

Τὸ ποσὸν τοῦτο ἂς μὴ φανῆ ὑπερβολικόν, διότι, ὅτε οἱ Βενετοὶ κατεῖχον τὸ βασίλειον τῆς Κρήτης, ἠριθμοῦντο ἐννεακάσια ἐννεήκοντα καὶ ἕξ χωρία.

Ὅτε λοιπὸν ἡ Κρήτη διετέλει οὔσα ὑπὸ τὸ κράτος φιλονόμου ἐλευθερίας, διέτρεφεν ὀκτακοσίας τεσσαράκοντα καὶ ἐννέα χιλιάδας καὶ ὀκτακοσίους πολίτας περισσότερον παρ' ὅ,τι νῦν. Ἄλλ' ἀπὸ τῆς εὐτυχῆς ἐκείνης ἐποχῆς ἡ Κρήτη ἐστερήθη, διατελοῦσα ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Ῥωμαίων, τῶν καλῶν αὐτῆς νόμων, καὶ ὑπὸ μὲν τὴν δυστυχῆ βασιλείαν τῶν

(1) Αἱ πόλεις Γόρτυνα, Κυψισός καὶ Κυδοῦνια ἐμπεριεῖχον ἐκάστη περισσότερους τῶν τριάκοντα χιλιάδων κατοίκων, ἂν κρίνωμεν ἐκ τῆς ἰσχύος καὶ τῆς ἐκτάσεως, τὰ ὅποια οἱ ἱστορικοὶ ἀπέστειλαν εἰς αὐτάς.

διεφθαρμένων Πριγκίπων τῶν κάτω Κρατῶν πλεῖστα ὑπέστη, παρὰ δὲ τῶν Ἀράβων ἐπὶ ἑκατὸν εἴκοσιν ἔτη κατερημοῦτο, εἰς δὲ τὴν κυριαρχίαν τῶν Βενετῶν ὑπήχθη, καὶ ἐπὶ τέλους ὑπετάχθη ὑπὸ τὸν φοικώδη καὶ ἀνυπόφορον δεσποτισμὸν τῶν Τούρκων, οἵτινες μεγίστην ἐπέφερον ἐρήμωσιν εἰς ὄλους, ὅσους κατέκτησαν τόπους.

Τούτου προχειρότατα δύνανται νὰ φέρω παραδείγματα. Οὗτος ἔτι τῆς Κρήτης ὑπὸ τοὺς Βενετοὺς, αἱ πόλεις Σιτεία, Ἱεράπετρος, Κίσαμος καὶ Σφακιά οὔσαι πλήρεις κατοίκων, σήμερον δὲν εἶναι, εἰμὴ ἄθλια χωρία, τῶν ὁποίων τὰ μὲν φρούρια κατεκρημνίσθησαν, οἱ δὲ λιμένες κατεμφράχθησαν. Τὸ Ἡράκλειον, πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου, ἐμπεριέχον λαὸν ἄπειρον, ἐκίνει σημαντικὸν ἐμπόριον οἴνου, σίτου, μετὰξις, κηροῦ κλπ. Ἦτο δευτέρα Βενετία· ἀλλὰ σήμερον εἶναι σχεδὸν ἔρημον.

Ἀληθές εἶναι, ὅτι οἱ Τούρκοι, ἐπὶ τοῦ εἰκοσιπενταετοῦς πολέμου μέγαν ἀπώλεσαν Κρητῶν ἀριθμὸν· ὅτι ἡ παρακολούθησα αὐτοὺς πάντοτε πανώλης, τὴν ὁποίαν τοῖς διέδωκαν, ἐξωλόθρευσε ἔτι περισσοτέρως· ἀλλ' ἐὰν ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἐλόγιζε κατὰ τι τοὺς ἀνθρώπους, ἤθελε δυνηθῆ εἰς ἑνὸς ὀλοκλήρου αἰῶνος εἰρήνης καὶ ἡσυχίας διάστημα, νὰ ἐπανορθώσῃ τὰς ζημίας αὐτάς.

Οἱ Τούρκοι ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ τελῶσιν ἐλευθέρως τὰ τῆς θρησκείας των, ἀπαγορεύσαντες ὅμως τὴν ἀνάγκισιν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων. Τοῦτο δὲ κατορθοῦται μόνον διὰ τοῦ χρυσίου, παρέχον εἰς τοὺς Παπάδας ἱκανὴν χρημάτων ποσότητα. Ἐχουσιν, ὡς καὶ ἄλλοτε, δώδεκα ἐπισκόπους, τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος ὀνομαζόμενος Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Γορτύνης, ἐδρεύει ἐν Ἡρακλείῳ, ὅπου εἶναι ἡ Μητρόπολις. Ἐκλεγόμενος ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔχει τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν ὄλους τοὺς

ἐπισκόπους τῆς γῆσού (1). Φέρει δὲ τρεῖς στεφάνους ἐρυθροὺς ἐπὶ τῆς τιάρας αὐτοῦ, ὑπεύθυνος ὧν δι' ἔλα τὰ χρέη τοῦ κλήρου. Διὰ τὴν ἐπαρκῆ δὲ εἰς τὰς ὑποχρεώσεις αὐτάς, φερολογεῖ τοὺς λοιπὺς ἀρχιερεῖς, καὶ μάλιστα τὰ μοναστήρια, ἐκ τῶν ὁποίων μεγάλη ἀρύεται κέρδη. Ἀναγνωρίζεται δ' ὡς ἀρχῶν τῶν Ἑλλήνων, τοὺς ὁποίους προστατεύει διὰ τῆς ἀδυνατίου αὐτοῦ πίστεως. Ὅσάκις πρόκειται περὶ ἀξίων λόγου ὑποθέσεων, ἡ κυβέρνησις ἀπευθύνεται πρὸς αὐτὸν, ὅστις μόνος ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων ἔχει τὸ δικαίωμα τοῦ εἰσέρχεσθαι εἰς τὴν πόλιν ἔριπτος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΑ΄.

Ἡ ἔλαια, Κυρία, τὸ εἰς τὴν Ἀθηναίων ἀφιερωμένον πολυτιμον τοῦτο δένδρον, σχεδὸν ἐξέλιπε τῆς Ἀττικῆς. Οἱ σχεδὸν ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα καταπολεμήσαντες Ἄλβανοὶ καὶ Τοῦρκοι πᾶν μέσον κατέβαλον πρὸς ἐξόντωσιν αὐτῆς. Πραγματικῶς ἐβεβαιώθη, ὅτι ἐν τῷ διαστήματι εἴκοσι καὶ πέντε ἐτῶν ἐξέκοψαν 200,000 αὐτῶν. Φαντάζεσθε ἄρα γε ἑτέραν ὁμοίαν θηριωδίαν; φαίνεται τι τοιοῦτον εἰς τοὺς ἀρχαίους πολέμους; Τούτου ἕνεκα ἡ ἐπὶ τοσοῦτον πλουσία καὶ ἀκμάζουσα ἐπὶ Βενετῶν Πελοπόννησος, κατέστη σήμερον τόπος πτωχὸς καὶ δυστυχῆς.

Ἄλλ' ἡ Κρήτη δὲν ὑπέστη τοιαύτας συμφοράς. Αἱ ἔλαιαι ἀμμώδη φιλοῦσαι γῆν, θερμοκρασίαν γλυκεῖαν καὶ θάλασσαν προσπελάζουσαν, εὐκόλως αὐξάνουσιν ἐπὶ τῶν λόφων καὶ ἐν

(1) Οἱ ἐπίσκοποι οὗτοι εἰσὶ: Γορτύνης, Κνωσσοῦ, Μιραμπέλου, Ἱεράς, Ἱεραπέτρου, Ἀρκαδίας, Χερρόουῆσου, Λασιθίου, Μυλοποτάμου, Ρεθύμνου, Χανίων καὶ Κισάμου. Εἰσὶ δὲ, μὲ τινὰς διαφορὰς, οἱ αὐτοὶ μὲ τοὺς ἐπὶ τῆς βασιλείας τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου.

ταῖς πεδιάσιν. Καὶ τὸ μὲν φύκος οὐδεπώποτε εἶναι ἐπὶ τοσοῦτον ὄριμν, ὥστε νὰ βλάβη αὐτάς, τὰ δὲ καύματα εἰς πάντοτε ἰσχυρά, ὥστε ὠριμάζουσιν ἐντελῶς τὸν καρπὸν. Ὑπάρχουσι δὲ τινες, αἱ ὁποῖαι παλαιὰ οὐσαι ὡς τὸ φέρον αὐτάς ἔδαφος, γονθρύνονται καὶ ὑψοῦνται μέχρι πενήτηκοντα ποδῶν· δὲν εἶναι δὲ ἔλαι ἐξ ἴσου ἄφθονοι, ἀλλὰ καθ' ἑκάστην διετίαν ἢ μὲν πολλὴν, ἢ δὲ μέτριον φέρει καρπὸν.

Ἐκτὸς δὲ τῆς παρὰ τῶν Ἑλλήνων γινομένης παραστίου καταναλώσεως τοῦ ἐλαίου, οἵτινες κατὰ τὰς τέσσαρας τεσσαρακοστάς χρῶνται αὐτό, διὰ νὰ ἀρτίωσι τὰ χόρτα καὶ τοὺς ἰχθύς, δι' ὧν τρέφονται ἐκτὸς δὲ ἐκείνου, τὸ ὁποῖον οἱ Τοῦρκοι, διδαχθέντες παρὰ τινος Προβιγχιανοῦ (1), μεταχειρίζονται πρὸς σκευασίαν τοῦ σάπωνος, τὸν ὁποῖον μεταφέρουσιν εἰς ὅλην τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα καὶ Ἀνατολήν· καὶ τέλος ἐκτὸς τῆς μεγάλης ποσότητος τῶν ἐλαίων, τὰς ὁποίας φυλάττοντες παραθέτουσιν ἐπὶ τῆς τραπέζης, οἱ Τοῦρκοι φορτίζουν πρὸς τούτοις, καθ' ἕκαστον ἔτος 24 πλοῖα ἐλαίου, ἃ τινὰ χωροῦσιν, ἀναπορικῶς τὸ ἐν πρὸς τὸ ἕτερον, ἑκάτὸν πενήτηκοντα βυκία, τῶν ὁποίων τὸ φορτεῖον τιμᾶται 90,000 φράγκων. Πέντε τῶν πλοίων τούτων ἀνήγγουσιν εἰς ξένα ἔθνη, τῶν ὁποίων ἡ ἐκκομιδὴ ἀναβαίνει εἰς

450,000

Τὰ δὲ ἐναπολειπόμενα δέκα καὶ ἑννέα εἰς Ματσαλιωτικά, τῶν ὁποίων τὰ φορτεῖα ἀναβαίνουσιν εἰς

1,710,000

Οἱ εἰς Χανία ἐγκαιροποιημένοι Γάλλοι ἔμποροι ἀγοράζουσι καθ' ἕκαστον

(1) Οἱ Κρήτες δὲν ἐγνώριζαν οὐδὲν εἶδος χειροτεχνημάτων· δὲν εἶναι δὲ πολὺς καιρὸς, ἀπ' οὗτου Προβιγχιανὸς τις τοῖς ἐδίδαξε τὴν τέχνην τοῦ κατασκευάζειν σάπωνα. Νῦν δὲ ὑπάρχουσιν εἰς Χανία πολλὰ ἔργαστήρια.

έτος, εκτός αὐτοῦ, κηρόν καὶ διάφορα
 ἄλλα εἶδη ἀξίας φράγκων 80,000

Οἱ Γάλλοι ἐξάγουσι κατ' ἔτος ποσό-
 τητα 1,790,000

Εἰσάγουσι δὲ 450,000 φράγκων,
 ὑφάσματα τῆς Λαγκεδόκης, καὶ σχε-
 δὸν 100,000 φράγκων σάκχαρ, καρ-
 φὲ καὶ Ἀγγλικὸν κάλιον κτλ. ἅτινα
 δίδουσι ποσότητα 350,000

Ἐλαττόνουντες τὴν προηγούμενον ἀ-
 ριθμὸν, θέλομεν ἰδεῖ, ὅτι ἡ πλάστιγξ
 τοῦ μεταξὺ Γαλλίας καὶ Κρήτης ἐμπο-
 ρίου ῥέπει ὑπὲρ τῆς δευτέρας διὰ
 1,240,000

Τὰ ἐν Χανίοις Μασσαλιωτικὰ κατα-
 στήματα ἀνταποκρινόμενα μὲ τὰ ἐν
 Κωνσταντινουπόλει καὶ Σμύρῃνῃ, πλη-
 ρώνουσι τὸ ὑπερβῆκον τοῦτο διὰ γρο-
 σίων.

Ἐπειδὴ δὲ ἔλον τὸ ἐμπόριον τῆς ἐξα-
 γωγῆς γίνεται εἰς Χανία, ὅπου διευθύ-
 νονται ἔλα τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα διαφό-
 ρων ἔθνῶν, εὐρίσκομεν, ὅτι οἱ Κρήτες
 ἐξάγουσι διὰ τῶν ἄλλων λιμένων φαγώ-
 σιμα ἀξίας φράγ. 2,986,666

Ἀλλὰ τοιοῦτον ἐμπόριον εἶναι πάντῃ ἀσήμαντον διὰ
 νῆσον τοσαύτης οὔσαν ἐκτάσεως. Τοῦτου δὲ αἴτιοι εἶναι οἱ
 Τούρκοι, οἱ ὅποιοι οὐδεμίαν ἐπιδεικνύουσι κλίσιν πρὸς τὰς
 ἐπιστήμας καὶ τὴν γεωργίαν, καὶ οἱ Ἕλληνες, οἵτινες ὑπὸ
 ἀπίστους καταπίσεις ὑποτεταγμένοι ἀποδεικνύουσι νὰ ἐπιχει-
 ρισθῶσι τι διὰ τὸ κοινὸν καὶ ἴδιον καλόν. Οἱ ὀλίγιστοι
 κάτοικοι δὲν ἐπαρκοῦσι πρὸς καλλιέργειαν ἔλων τῶν γαιῶν.
 Μετὰ οὐχὶ δὲ μικρᾶς λύπης διέρχεται τις πεδιάδας τριῶν

καὶ τεσσάρων λευγῶν, ποτιζομένας ὑπὸ ρυάκων, μὴ ἀπαντῶν οὐδὲν ἴχνος καλλιεργείας. Κοιλᾶδες δὲ ὠραιόταται, ὅπου ἡ γῆ ἀναδίδει πλῆθος δενδριδίων καὶ ἀγρίων φυτῶν, διαμένονσι χέρσοι, ἐλλείψει βραχιόνων, ὑποθάψεως καὶ βιομηχανίας. Καὶ ὁ μὲν βράθυμος Ὀθωμανὸς διάγει ἐν μέσῳ τῶν κτημάτων αὐτοῦ, οὐδεμίαν ὑπὲρ αὐτῶν λαμβάνων φροντίδα· ἀν δὲ ὁ Ἕλλην δι' ἀδείας καλλιεργήσῃ χέρσον, ποτίσας πρότερον αὐτὴν διὰ τῶν ὑδρώτων του, καὶ εἰς στιγμήν, καθ' ἣν ἀπολαύει τοὺς καρποὺς τῶν πόνων αὐτοῦ, ὁ Πασᾶς δημεύει αὐτήν. Ἄλλ' ἐν τούτοις πρό τινων ἐτῶν οἱ κτηματῖαι τῶν περὶ τῶν Χανίων, διδαχθέντες ὑπὸ τοῦ συμφερόντος των, ἐνεφύτευσάν τινας ἐλαιῶνας.

Ὅτε ἡ Κρήτη ἀνήκεν εἰς τὴν δημοκρατίαν τῆς Βενετίας, εὐρορος οὕσα εἰς σίτον, ἐπήρκει ἀφθόνως εἰς διατροφήν τῶν κατοίκων, πρὸς τούτοις δὲ ἔκαμνε καὶ ἐξαγωγήν. Ἀλλὰ σήμερον εἰσάγει, καὶ εἶδον εἰς Χανία πολλὰ πλοῖα φορτωμένα. Τοῦτο δὲ δὲν πρέπει νὰ ἀποδώσωμεν εἰς ἀφορίαν τῆς γῆς, διότι ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἡλίου φωτίζεται, καὶ τῶν αὐτῶν ρυάκων ποτίζεται. Ἀναμοιβόλως λοιπὸν, πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸ τυραννικὸν τῆς Κυβερνήσεως.

Τὰ οὐσιωδέστατα πράγματα, ὅσα ἤθελον ἀναπτύξει τὸ ἐμπόριον κεῖνται παρημελημένα. Καὶ ἡ μὲν μωρέα αὐξάνει θαυμασίως ἐν Κρήτῃ, ὁ δὲ βόμβυξ τρέφεται εὐκόλως, τὸ δὲ καλλιεργούμενον ἐριόξυλον εἶναι καλῆς ποιότητος, καὶ τὸ ἔριον, καίτοι μὴ λεπτόν, ὑπάρχει ἀφθόνως. Ἄλλ' ἐν τούτοις δὲν εὐρίσκεται καθ' ἑλὴν τὴν νῆσον οὐδὲν ἐργαστάσιον, δυνάμενον νὰ μεταχειρισθῇ τὰ πλοῦτῃ αὐτά. Δὲν δίδουσι δὲ οὐδεμίαν προσοχὴν εἰς τὸ ἔντομον τὸ παράγον τὴν μετάξην. Δὲν καλλιεργοῦσι δὲ διόλου τὸ ἐριόξυλον, εἰμὴ εἰς μικρὰν ποσότητα. Ποτὲ δὲ δὲν θέλει ἐπέλθῃ εἰς τὸν νοῦν Ὀθωμανοῦ, ὅτι ὑπὸ τοιοῦτον αἴθριον οὐρανόν, ὅστις ἐπιτρέπει νὰ διατηρῶσι τὰ ποίμνια ἐφ' ὅλον τὸ ἔτος ἀύλισμένα, ἤθελον εἶσθαι δυνατόν

